



Nizami Gəncəvi

Xosrov və Şirin

(nəşrlə)

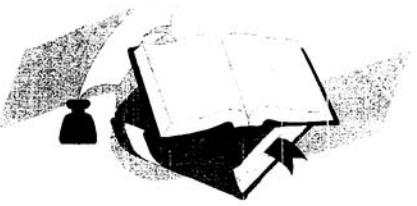
2005

NİZAMİ GƏNCƏVİ

416
N75

«XOSROV VƏ ŞİRİN»
(nəşrlə)

999042



Nizami Gəncəvini
Fazil Məmmədov
Kitabxanası

BAKİ – 2005

ÖN SÖZ

Dünya ədəbiyyatında nəzmlə yazılmış bədii nümunələrin nəşrə çevirmə «əməliyyatı» geniş yayılmışdır. Belə ki, yunanların Homer, farsların Firdovsi, italyanların isə Vergili yaradıcılığını nəşrə çevirmələri buna bariz nümunə ola bilər.

Düzdür, nəzmlə yazılmış əsərləri olduğu kimi mənim-səmək daha münasibdir. Ancaq nəşrə çevirmə təcrübəsi, fikrimizcə, heç də bədii nümunənin poetik silqətinə, bədii tutumuna, məzmuna xələl getirmir, əksinə nümunənin uzun müddət yadda qalmasına, məzmunun dərinliyinə nüfuz etməsi və s. baxımından kömək edir. Digər tərəfdən məktəb təcrübəsi və orta məktəb şagirdlərinin yaş və bilik səviyyəsini nəzərə alaraq sadələşdirilmiş nəşr variantına cəhd göstərməyimiz də təbii sayılmalıdır.

N.Gəncəvi müsəlman Şərqiñin nadir fenomen şəxsiyyətlərindəndir. Əsərlərindən göründüyü kimi mütəfəkkir ədib başqa elmlər kimi islam dininə sidq ürkələ bağlı bir müsəlman olmuşdur. Eyni zamanda «Xəmsə»sini də ənənəvi klassik üsulla (minacat, nət, tərif və s.) yazmışdır. Lakin biz həmin hissələri şagirdlərin məzmundan əlavə yüklenməsini qarşısını almaq məqsədilə çıxarmışq. Bu hal, fikrimizcə, ümumi məzmuna o qədər də təsir etmir.

«Xosrov və Şirin» poemasının nəşrə çevrilməsinə dair ilk təşəbbüsü 1941-ci ildə Ə.Sadıqov tərəfindən göstərilmişdir. Lakin həmin təcrübədə çoxlu nöqsanlar və dolasılıqlar mövcud olduğundan bəzi hissələri yenidən işləyib təkmilləşdirmişik.

Onu da qeyd edək ki, bizim cəhdimiz son təşəbbüs hesab edilməməli, diqqətli oxucularımızın rəy, təklif və iradalarını öyrənməyi lazımlı bilirik.

Tərtibçıdan

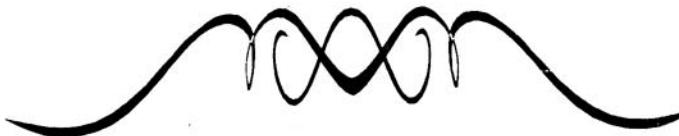
Nəşrə çevirənlər:

Ə.Sadıqov

A.S.KAZIMOV

Tərtib edib çapa hazırlayanı:

Arif Kazimov



Dastanın başlangıcı

Qədim dastanları yadında saxlayan qoca belə nəql etdi: Kəsrənən¹ ömrünün ayı batıldıqdan sonra padşahlıq Hörmüzə çatdı. Dünya bəzəyi Hörmüz taxta çıxıb ədalətlə hökm etməyə, öz ədaləti ilə dünyani abadlaşdırmağa başladı. Hörmüz atasının yolu ilə gedir, onun qanunlarına əməl edirdi. Çox səxavətli idi. Dini yüksək tuturdu.

Hörmüz öz nəslini dünyada davam etdirmək arzusu ilə qurbanlar və nəzirlər verib Allahdan övlad istədi. Allah ona çox gözəl bir oğul verdi. Bu oğlan şahlıq dənizindən alınmış bir mirvari kimi saf, Allah nurundan işıqlanmış bir çəraq kimi parlaq və gözəl idi. Xoş bir taleyi vardi. Bu taleyə taxt və tac sahibi olmaq yazılmışdı. Atası oğlundunda bütün şahlıq əlamətlərinin cəm olduğunu görünçə, ona Xosrov Pərviz adını verdi. Pərviz adı uşağa çox dalaşqan olduğu üçün verilmişdi.

Müşk ipək içində saxlandığı kimi, Xosrovun dayəsi də onu ipək içində saxlayırdı. Təzə mirvari quru pambığa büküldüyü kimi, onu da pambıq qədər yumşaq palṭalarla içərisində böyüdürlər. Uşağın günəşdən şən üzü, sübhədən yaraşıqlı, şirin güllişü var idi. Şəkər kimi dodaqlarında süd əmmək meyli görünçə onu süd və şəkərlə bəsləməyə başladılar. Onu tez-tez şahın məclisində götürirdilər. Bir dəstə gül kimi əldən-ələ gəzirdi. Beşikdən yerə enib gəzməyə ayaq açıncı, hara getsə oranın əzizi olurdu. Yaşa dolduqca ağıl və zəkası da artırdı. Yaşı beşə çatdıqda, o, gördüyü hər qəribə şeylə maraqlanır və öyrənirdi. Yaşı altiya çatdıqda sərv kimi boy atmağa başladı, dünyannın altı cəhətinin çizgilərini öyrənməyə çalışdı. Gözəllikdə şöhrət taparaq misirli Yusifə tay oldu.

Oğlunun vaxtı boş keçməsin deyə, atası onun üçün müəllim tutdu. Xosrov müəllimin yanında oxumağa

başlayandan bir az sonra hər sahədə geniş bilik və bacarıq sahibi oldu. O, söhbət edərkən dəniz kimi ətrafa gövhər saçırı. Sözləri su kimi saf və axıcı olan adamlar belə onunla danışmaqdən çəkinirdilər. İncə danışıği tükü dəlir, danışanda tükü-tükədən seçirdi.

Doqquz yaşına çatdıqda oynamağı buraxıb şir və əjdaha ilə çarpışmağa başladı. On yaşına ayaq basıldıqda, gücdə otuz yaşında adamlara üstün gəlirdi. O, bu vaxt aslanla pəncə-pəncəyə vuruşa bilər, qılincının zərbəsi ilə daş sütunu vurub dağıdırıcı. Oxu ilə tükün üstündəki düyümü nişana alıb açır, nizəsi ilə geyimlərin üzərindəki halqaları qoparırdı.

O hər dəfə ox atarkən, sanki Zöhrə ulduzunun dəfinini gumbuldadırıcı. O, öz yerində sarsılıb dairəsindən kənara sıçrayırdı. On ox yayını çox çətinliklə çəkə bilərdilər. Xam gəndən qayrılmış yayı on düşməndən daha sərt idi. Oxu doqquz qılinc qəbzəsindən yoğun idi. Onun oxu qarşısında ağ div özü də söyüd yarpağı kimi tir-tir əsirdi. Nizəsini bir ildirim kimi daşa çarparkən, ucu yerin təkindəki sərt daşların sinəsinə çatardı.

On dörd yaşına çatınca onun bilik quşu qol-qanad açdı. O artıq hər şeyin sırrını anlamağa, yaxşını yamandan seçməyə başladı.

Bütürkümid adlı ağıllı bir adam var idi. O bütün yer üzünü qarış-qarış gəzmiş, bütün göy üzünü öz ağıl və zəkası ilə tədqiq edib öyrənmişdi. Gök xəzinələrinin açarı onun əlində idi. Kainatın gizli sırlarını bilirdi.

Şahzadə bir gün Büztürkümidi yanına çağırıb, hind qılinci kimi kəskin dilini açdı:

– Sənin biliyin dərya qədərdir, bu dəryadan mənə cəvahir ver!

Bütürkümid şahzadənin xahişini qəbul etdi. Xosrovun bilik dənizinə uzanan əli cəvahirlə doldu. Nurla dolu qəlbə bu alimdən aldığı bilik sayəsində daha da parlادı. Gənc

¹ Kəsə-Sasani padşahı Xosrov Ənuşirəvan (531-579). Şərq ədəbiyyatında ədalətlə bir şah obrazı kimi qəbul olunmuşdur.

ondan bir çox hikmətlər öyrəndi. Zühəldən¹ tutmuş Yerin mərkəzinə qədər bütün kainatda nələr olduğunu öyrənib bildi. Az müddətdə şahzadənin biliyi bir dəryaya döndü. Artıq o hər fənni bir alim qədər yaxşı bilirdi. Elmdən xəbərsiz başı biliklə dolarkən, sanki yüksəlib padşahlıq rütbəsinə çatdı.

Hər bir şeyin sərrini öyrənməyə can atan şahzadə kainatın gizlin sırlarını öyrənincə, dünyada atasına xidmət etməyi hər şeydən üstün tutdu. O, bir dəqiqə belə bu xidmətdən geri durmadı. Padşah isə onu dünyadan, nəinki dünyadan, hətta öz canından da əziz tutardı.

Padşah oğlunun ömrü uzun olsun deyə dünyadan zülmün kökünü kəsdi, carçıya belə bir car çəkməyi əmr etdi: «Dünyada zülm edənlərlə çox amansız raftar edəcəyəm. Hər kəsin atı özgəsinin əkin yerinə girsə, hər kəs zorla bir bağa girib meyvə yişsə, hər kəs naməhrəmə baxsa və ya bir qadının evinə soxulsə, mənim ağır cəzamı dadacaqdır». Padşah bu hökmü yerinə yetirəcəyinə möhkəm andlar içdi.

O, öz sözünün üstündə durub ədalətlə hökm etdiyindən, dünya hər cür yaramazlıqdan təmizləndi, abadlaşmağa başladı, dünya əhli zülməndən xilas oldu.

Xosrovun yaşıl çəməndə kef etməsi

Günlərin bir günü Xosrov səhər vaxtı çölə gəzməyə çıxdı. Kəfi çox kök idi. Gəzib dolandı, xeyli ov vurdu. Gəzərkən uzaqdan bir abad kənd gördü. Kənd dörd tərəfdən yaşıl bağlar və çəmənlərlə əhatə olunmuşdu. Oraya gedib kəndin yanındakı çəmənliyi özünə düşərgə etdi. Göylərin sarı gülü olan Günəş arxasını dünyaya çevirənə qədər Xosrov yaşıl çəməndə dincəlib qırmızı şərab içdi.

Günəş lacivərd göy qübbəsi üzərində saralıb solmağa başlayınca, qaçan bir şah kimi ud yandırdı¹. O, üfüqdə cilovu buraxılmış bir at kimi başaşağı qəcdiqça, sanki dünya üzərinə çəkmiş olduğu sarı bayrağını da yiğib özü ilə aparır və onun yerinə dünyaya qara bir çətin çəkirdi. Bu anda onun fələklə iki qılıncla vuruşduğunu gümən etmək olardı: o, öz şüalarını qılınc kimi göydə cynadırdı. Lakin o, bu acı döyüsdə məglub oldu, basıldılığını görünce nilufər kimi qalxanını suya saldı².

Şahzadə gecə qalmaq üçün kənddən bir ev istədi. O işrət məclisi quraraq səhərə qədər yoldaşları ilə sərxaşluq etdi. Bütün gecəni oyaq qalib ərəğənun³ qulaq asdlar, qırmızı şərab içdilər. Qırmızı şərabla dolan qədəhələr əllərdə bir gül kimi gülürdü. Hər qədəh boşaldıqca, sanki dünya yenidən canlanır, məclisdəkilərə təzə bir ruh galirdi. Onlar şərab ilə sübhü açdılardı.

Xosrovla yoldaşları kefdə ikən, onun harin atlarından biri səhər vaxtı bir əkinə soxularaq yeyir. Qurlu⁴ qulamlarından qənd kimi şirin bir oğlan, bir bağa girib ordan bir neçə salxım qora dərir.

Səhər, aləmə işiq saçan günəş gecəyə qalib gələrək onun başını gündüzün bədənindən ayırdı, qara qanadlı qarğı tutuquşunun qanadı altında bir qızıl yumurta qoydu⁵. Gecə, arxasındaki qara kömür yükünü atdı və qara barmağını yer üzündən qaldırdı. Xosrovu gözü götürməyənlərdən bir neçəsi xəlvətcə şahin yanına gələrək dünən gecə oğlunun qanunsuz iş tutduğunu ona xəbər verdilər:

¹ Ud – gözel qoxulu bir ağacdır. Bu ağac manqalda yandırıldığı üçün Nizami ud yandırılmasını xatırlamaqla Günəş manqala bənzədir.

² Qədim Şərq əqidəsinə görə günəş batarkən suya qərq olur. Nilufər gülü bir dərəcəyə qədər qalxana oxşayır. Yəni solmuş nilufər kimi suya düşdü, batdı.

³ Ərəğenun – musiqi alətidir.

⁴ Qur – Əfqanistanın cənub-şərqi tərəfində şəhər.

⁵ Qaraqanadlı qarğı – gecə, qızıl yumurta – günəş, tutuquşunun qanadı – göy qübbəsi.

- Ey şahənşah, Xosrov səndən qorxmayıb qoyduğun qanunları pozmuşdur.

Şah soruşdu:

- Nə etmişdir, günahı nədir?

Şahın yanına gələnlər cavab verdi:

- Gecə bir yoxsulun evini əlindən alıb orada işrət məclisi qurmuşdur. Çənginin səsi yadları narahat etmişdir. Rəyyətə zülm etmiş. Atı göy əkinin yemiş, qulamı kəndlilin qorasını dərmışdır. Bu işi oğlun yox, bir başqası etsəydi, sən yəqin onun ev-eşiyini dağıdardın. Qan alan özgələrin damarına yüz neşər vursa da, canı yanmaz, amma öz damarına neşər vuranda əli titrəyər.

Xosrovun hərəkətləri şahı çox açıqlandırdı. Əmr etdi, Xosrovun yorğa atını xəncərlə peylədilər, qulamını qora yiyoşına verdilər, turş suya güləb qatdılar. Xosrovun taxtını gecə qaldığı evin sahibinə bağışladılar, çəng çalanın barmaqlarını sindirdilər, çəngin ipək tellərini qirdilər.

Bir görün, keçmişdə necə ədalətli cəzalar varmış! Padşah yadlara deyil, öz dürdanəsinə belə cəzalar verirmiş! Hanı o ədalət, hanı o insaf! İndi kim öz oğlu ilə belə rəftar edər! Dünyada atəşpərəstlik bu qədər ədalət göstərərkən müsəlmanlıq utanıb qızarmazdı! Bizim adımız müsəlmandır, onun adı isə atəşpərəstdir. Atəşpərəstlik belə olduqda gör bir müsəlmanlıq necə olmalıdır!

Nizami, nəsihətdən əl çəkib öz əfsanəmizə qayıtsaq daha yaxşı olar. Çünkü nəsihət quşunun səsi qulağı xoş gəlməz.

Xosrovun atasının yanına «xahişə» getməsi

Xosrov bu təhqiri görünçə bir az düşündü və doğrudan da pis iş tutduğuna inəndi. Atası çox haqlı olaraq ona cəza vermişdi. Tutduğu işdən peşman olub əlini təəssüflə başına çırıldı. Dərdinin çoxluğundan bir yerdə qərar tutub otura bilmirdi. Bir neçə qoca tapıb atasının yanına minnətə

göndərmək istədi. Bəlkə qocalar bir təhər onu atasının yanına aparalar, atası da qocaların sözünü yerə salmayıb onun günahını bağışlaya.

Xosrov boyununa kəfən salıb əlinə bir iti qılınc aldı. Dünya fəryadla doldu. Qocalar irəlidə, şahzadə isə bir əsir kimi onların dalınca gedirdi. Padşahın taxtının qarşısına çatınca Xosrov yanıqlı-yanıqlı ağlayaraq müqəssir kimi taxtin qabağında yerə yıxıldı. O, göz yaşlarını axıdib yalvardı:

- Şahım, mənə bundan artıq əzab vermə! Sən böyüksən, böyükler həmişə kiçiklərin günahından keçərlər. Günahım böyük olsa da, özüm kiçiyəm. Hələ ağızmanımdan süd iyisi gəlir. Sən mənə bir Yusif kimi bax, məni, ağızı Yusifin qanına bulanmış canavar zənn etmə. Bir şir kimi mənim qanına susama. Mənə ata şəfqəti ilə yanaş, bu, başımı itirmiş oğlunun sənin qəzəbinə dözməyə taqəti yoxdur. Günahkaram. Bu boyum, bu da qılınc, öldürsən ixtiyarıın var. Mən təsliməm. Mən dünyada hər bir cəzaya dözərəm, ancaq şahın gözündən düşmək cəzasına tab gətirə bilmərəm.

O pak gövhər bu sözləri deyib yena də bir kölgə kimi şahın qabağında yerə sərildi. Onun bu qədər təvazöhlə yalvarıb-yaxarmasını görən camaat özünü saxlaya bilməyib zar-zar ağladı. Onların fəryadı aya qədər yüksəldi. Şah özü də tab gətirməyib hönkürtü ilə ağlamağa başladı. Naz-nemət içərisində böyümüş bu gəncdəki nəzakətə və ağıla hamı heyran qaldı.

Taleyn gözündən düşməmiş övlad dünyada atasının xoşbəxtliyindən başqa bir şey arzu etməz. Sənin övladın səninlə necə rəftar etsə, inan ki, övladının övladı da öz atasiyla elə rəftar edəcəkdir. Övladının yaxşı və pis işi üçün ona ceza verme, bil ki, nəvən sənin heyfini ondan çıxaracaqdır.

Hörmüz, ruhunun təsəllisi olan xoşbəxt oğlunu - qəlbinin meyvəsini - bu qədər ağılli və düşüncəli görünçə, oğlunun Allah tərəfindən ona bir hədiyyə olaraq verildiyini

anladı. Xosrovu yanına çağırıp alnından öpdü, çok mehribanlıq edərək qoşunun ixtiyarını ona verdi.

Xosrov padşahın hüzurundan çıxarken dünya yeni səslə doldu. Xosrovun simasında ədalət nişanələri göründü, üzündə şahlıq nuru parladi.

Xosrovun öz babası Nuşirəvanı yuxuda görməsi

Gecə öz saçlarına ətir sürtməyə başlayınca gündüzün işgi söndü. Göylərin parlaq aynası qara pərdələr dalına çəkilib öz yerini sehrbaz aya verdi. Xosrov ibadətxanaya getdi, Allaha ibadət etməyə başladı. Dünən gecə yuxusuz olduğundan gözləri yumuldu və oradaca yatdı. Babası Nuşirəvani yuxuda gördü. Babası ona dedi:

— Ey dünyani işıqlandıran yeni günəş, dörd şeyi əziz tuturdunsa, qulaq as, mən sənə dörd səadət müjdəsi verim. Birinci, qoraya görə cəzalandıqda sən üzünü qora kimi turşutmadın, buna mükafat olaraq sən dünyanın ən şirin və gözəl bir qızına sahib olacaqsan. İkinci, atını peylədilər, qəlbini sıxmadın, Şəbdiz adlı bir gözəl qara atın olacaqdır. Ən iti küləklər belə bu atın ayağının tozuna çata bilməyəcəklər. Üçüncü, sənin taxtın kəndliyə bağışlandıqda mütəəssir olmadın, buna görə də sən şaha layiq bir qızıl taxtda oturacaqsan. Bu taxt qızıl ağac kimi düz və hamar olacaqdır. Dördüncü, çalğıını cəzalandırıb, sazını əlindən aldilar. Buna da dözdün, sənə Barbəd adlı çox mahir bir çalğıçı qismət olacaqdır. Bu çalğıçının məharətinə Zöhrə ulduzu özü qədəh qaldıracaqdır. Daş itirmişsən, qızıl tapacaqsan. Dörd muncuğun əvəzinə dörd gövhər əldə edəcəksən.

Şahzada oyanaraq Allaha bir də səcdə etdi. O, gecə və gündüz susurdu. Babasından eşidtiyi sözlər qulağında səslənirdi. Gecələr yatmir, bu barədə ağıllı adamların rəyini öyrənirdi.

Şapurun Şirin və Şəbdiz haqqında hekayəsi

Xosrovun Şapur adlı bir nədimi vardı. Dünyanı günbatandan Lahavur¹ qədər gəzmişdi. Mani² kimi yüksək bir nəqqas, İqlidis³ kimi mahir bir rəssam idi. İti qələmi var idi. Şəkil çəkməkdə çox zirək idi. Büyük xəyal sahibi olduğundan fikrində qələmsiz də nəqsələr çəkirdi. Əlin qədər lətif idi ki, su üzərində belə lətif naqşlər yaradırdı.

Şapur Pərvizin taxtı önünde təzimlə yeri öpüb ürək açan bir əhvalat danişmaq üçün icazə istədi:

— Padşah izin versə, bildiyimin yəzdə birini danışaram. Xosrov ona icazə verdi:

— Ey cavan, danış, səhbətinlə məclisimizi qızışdır, — dedi. Şirin səhbətli Şapur dil açıb xoş bir səhbət başlıdı:

— Ey şahım, — dedi, — kainat durduqca dünya sənə qul olsun! Hər ay, hər il sənin üçün yeni səadətlər gətirsin! Camalın həmişə gənclik nuru ilə parlasın! Əlin həmişə ürəyinin arzularına çatsın! Səni şad istəməyənin özü şad olmasın, səni pis gündə görmək istəyənlər özləri pis günlər düşsünlər! Mən bu altı taglı çadırda⁴ çox yerlər gəzib, çox şeylər görmüşəm. Kühistanın o tayında, Dərbənd dənizinin sahilində bir ölkə vardır. Bu ölkədə şahlar nəslindən olan bir qadın padşahlıq edir. Onun qoşunun şöhrəti İsfahana qədər çatmışdır. Arandan Ərmənə qədər hər yer bu qadının hökmü altındadır. Xərac verməyən bir qarış torpağı yoxdur. Taxt və tacdan başqa hər şeyi vardır. Uca dağlarında min qala tikdirmiştir. Xəzinələrinin sayını Allahdan başqa heç

¹ Lahavur — Hindistanda bir şəhərdir.

² Mani — Manixeizm adlı dini-fəlsəfi telimin əsasını qoyan (eramızın III əsri). Şərqdə böyük bir rəssam kimi tanınır.

³ İqlidis (Evklid) — Şərqdə məşhur həndəsə alimidir, bir rəssam kimi tanınmışdır.

⁴ Yəni dünyada.

kəs bilməz. Kefin istədiyi qədər malqarası var, bunların sayı dünyadakı quş və balıqların sayından çoxdur. Əri olmasa da, xoşbəxt yaşayır. Ömrünü şadlıqla keçirir. Kişilərdən daha igid və qoçaqdır. Bu xanımın adı Şəmیرadır, ancaq böyüklüyünə görə ona Məhinbanu, yəni böyük xanım deyirlər. Şəmiranın da mənəsi böyük xanımdır.

Məhinbanu hər iqlimdə yaşamaq istədiyindən hər fəsil üçün özünə bir yer hazırlamışdır. Güllə fəslində yaşıl çəmənlərdə gəzməyi arzu etdiyindən Muğanla köçür. Yayda Ərmən dağlarına gedib yaylaqlarda, çiçkili çəmənlərdə gəzir. Payızda Abxaziyyaya gəlib ovla məşğul olur. Qışda isə Bərdəyə köçür, oranın isti havasında yaşayır. İldə dörd dəfə havasını dəyişərək vaxtını çox şən və xoş keçirir. Dolaşıq zindan olanda bu dünyada bircə qardaşı qızından başqa heç kəsi yoxdur. Bu qızın adı Şirindir.

Şirinin gözəlliyi

Şirin bir pəri deyil, bir ay parçasıdır. Başına örpək bağlasa da, papaq sahibi bir ığiddır. Camalı cavaniqliq təravəti kimi qaranlıq gecəni işıqlandırır. Qara gözləri həyat suyu kimidir. Gümüş kimi ağ əndamı, xurma ağacı kimi uca boyu vardır. Boynundan sallanan bir cüt qara hörüyü xurma ağacından xurma dərən iki qara zəncini xatırladır. Şəkər dodaqları xurmadan da şirindir. Nur kimi parlayan mirvari dişləri sadədən ağ və gözəldir. İki şəkər dodağı iki yaş əqiq kimi qırmızıdır. Hörük'lərin hər qıvrımı ürəklərin taqətini alır. Can alan telləri gül üstünə düşən bir yarpaq kimi üzünə tökülmüşdür. Müşki andiran saçlarının hərarəti xumar gözlərini daha da alışdırır. Gözlərini özünə əfsunçu etdiyindən bədnəzərlərin dilini bağlamışdır. Sehr ilə ürəkləri alışdırmaq üçün onun yüz dili vardır. Bu dillərin hər birindən şəkər və bal süzür. Duzlu gülüşü vardır, duz şirin olmaz, ancaq onur gülüşü şirindir. Burnu bir gümüş qılıncı

andırır. Bu qılınc onun gül cəmalını bir alma kimi iki yerdə bölmüşdür. Ay kimi üzünün nurundan yüz qəlb parçalanır. Üzü isə aydan arı, sudan durudur.

Onun şamının başına həmişə pərvanələri dolanan görərsən. Ancaq o nazlı pəri heç kəsə məhəl qoymaz. Səba öz əlvan paltarını onun saçından və üzündən alır: onun saçlarından gecə kimi qaralar, üzündən gündüz kimi ağarır. Onun hər baxışında bir naz gizlənmişdir. Çənasi bir alma, buxağı bir narındır. Goyun ulduzları gözəllikdə onun üzü ilə bəhsə girişə bilməzler. Gümüş kimi bir cüt ağ döşü yeni dəymış iki nara bənzəyir. Döşlərinin giləsi qızıl gül yarpağıdır. Öpmək üçün dodaqlarını açmaz, çünki dodaqlarını açsa mirvarılar dağılar. Boynunun gözəlliyi qarşısında ceyran öz boynunu burmuş və göz yaşları ilə onun ətəyini islatmışdır.

Aşıqlarə həyat verən bu qız şirlərə qalib gələn çox ığidləri öz ceyran gözləri ilə dovşan yuxusuna vermişdir. Yüz adam bu qızın dərdi ilə yanır yaxılmış, onu qucaqlamaq üçün öz ağuşunu açmışdır. Ancaq heç kəsin ağuşu onun gülündən dərə bilməmişdir. Hər gecə yüz adam onu öz yuxusunda görür. Ancaq günəş, gecə gözo görünmədiyi kimi o da gecələr heç kəsin gözünə görünməz. O, öz gözlərini ceyranın gözləri ilə müqayisə etsə, hər ceyranda yıldızdan artıq nöqsan tapar. İrəm bazarında reyhan satanlar onun xumar gözlərinin paxılılığını çəkirlər.

Onun hilal qaşları bir bayramın bəzəyidir. Onu görənlər bu qaşların qurbanı olurlar. Məcnun onun xəyalı qarşısında heyran qalmışdır. Leylinin gözəlliyi onun gözəlliyinə təslim olmuşdur. Əllərindəki on barmağın hər biri, bir qələm kimi xalqın ölümünə fərman yazmağa hazırlıdır. Ayın üzü onun camalı qarşısında bir qara xal kimidir. Bu xalın qaralığı gecənin qaralığından daha qatıdır. İnci, onun boynunun və qulağının ağılığından coşaraq bu inci sahibinə əhsən deyir. Sözləri qəlbə həyacana gətirir. Dodağında yüz minlərcə qənd kimi şirin öpüş vardır. Saçının ucu naz-qəmza ilə doludur.

Dodağı yaqut, dişi mirvarıdır. Bu yaqut və mirvari arasından çıxan şəkər kimi şirin gülüşü aşiqlərin dərdinin dərmanıdır.

Əql onun ay kimi cəmalını görərkən sərgərdan olur. Qəlb və ruh onun qara saçının məftunudur. Hünər onun pak vucudunun eşqidir. Ənbər ayağının tozunun quludur. Üzü nəsrin çiçəyi kimi gözəl, ətri nəsrin kimi xoşdur. Onun dodağı şirin, adı da Şirindir. Söz ustaları onun dodağına can deyərlər, özüne isə Məhinbanunun vəliəhdi. O ölkənin pəri üzlərləri onun qulluğunda, əmrinə hazır dayanmışlar. Xidmətində ən kübar ailələrdən yetmişə qədər ay vücdudlu pəri vardır. Bunların hər biri gözəllikdə ruhun təsəllisi, yaraşıqda dünyanın bəzəyidir. Çalğını sevər, şərabı xoşlarlar. Ay kimi sallana-sallana gəzərlər. Bəzən müşk kimi qara saçlarını gül üzərinə tökərlər. Bəzən güllü-çiçəkli cəmənlərdə şərab içərlər. Bədnəzərdən qorxmadiqlarından üzlərini örtmazlar. Gözəllikdə onlara tay tapılmaz. Dünənə keydən başqa işləri yoxdur. Güc işlətmək vaxtı çatdıqda onlar filin dişini, şirin pəncəsini qopararlar. Hücum etsələr ələmin canına ed salarlar. Oxla ulduzun gözünü nişanala bilərlər. Behişt hurisi gözəlliyi ilə məşhurdur; bu ölkə bir behişt, o gəlinlər isə huridirlər. Bu qədər qızıl-gümüş olan ölkənin sahibi Məhinbanudur.

Şəbdizin tərifi

Məhinbanunun tövləsində çox sürətlə gedən bir atı vardır. Qaçarkən külək onun tozuna da çata bilməz. İtilikdə filosofların xəyalını ötür. Ördək kimi coşğun sulardan qorxmaz. Bir sıçrayışda günəşə çapır, fələyi yeddi qat arxada buraxır. Dəmir dırnaqları ilə dağa dırmaşır, qarğı quyuğu ilə dənizi üzüb keçir. Zəmanə qədər iti hərəkəti, fikir qədər kəskin rəftəri vardır. Gecə kimi hər işdən xəbərdar, sübh qədər ayıqdır. Bu qara atın adı Şəbdizdir.

Məhinbanu bu atı ishaq quşundan daha çox sevir. Atın ayaqları qızıl zəncirlə bağlanmışdır. Dünənə nə Şirin qədər şirin bir gözəl, nə də Şəbdiz qədər qara bir at vardır.

Ağılı Şapurun bu sözləri Xosrovun rahatlığını əlindən aldı, qəlbindəki eşqi alovlandırdı. Məclisdəkilərin hamısı o şirin dillinin sözlərini təsdiq etdilər. «Çində rəssamlıqla məşhur olan bir sənətkarın bəyəndiyini hamı bəyənər!» - dedilər.

Xosrov bu söhbətdən tamamilə başını itirdi. Gözünə yuxu getmir, gecə-gündüz, ancaq Şirini düşünürdü. Fikri ancaq onunla maşğul idi.

Xosrov bir neçə gün belə düşüncələr içərisində yaşadı. Şirin haqqında eşitdiyi hekayə könlünü açırdı. Artıq iş-işdən keçmişdi, səbr edəcək vəziyyətdə deyildi. O, Şapuru xəlvətə çəkib bu hekayə haqqında onunla daha atraflı danışdı:

- Ey bacarıqlı, vəfali dostum, - dedi, - mənim də işimə yara! Artıq məndə gözləməyə taqət yoxdur. Sən çox gözəl bir özül qoydun, yaxşı ustasansa, işi başa çatdır. Söyü müxtəsər edib şəkərdən danışmamalı idin, indi ki, danışdın, mütləq şəkər qamışı olan yerə - Xuzistana getməlisən. Sən bütərəstsən, o ölkəyə gedib, o, büt qədər gözəl qızı hiylə iisə elə almalısan. Get, öyrən görək, o qızın ürəyində rəhm varmı? O, insanlara qovuşmaq istəyirmi? Mum kimi yumşaqsa, bizim möhrümüzü onun üzərinə bas, qoy üstü naxışlı olsun, yox ürəyi dəmir kimi bərk isə, qayıt, mənə xəbər ver ki, nahaq yerə soyuq dəməri döyməyim.

Şapurun Şirini axtarmaq üçün Ərmənə¹ getməsi

Şirindil Şapur təzim edərək dedi:

– Padşahım, mən həmişə səni şad və xoşbəxt görmək istəyirəm. Sənin yaxşılığınızı istəyənlər həmişə səni yaxşı görüsün! Bədnəzərdən uzaq olasan!

Hünərli Şapur şahi bu cür təriflədikdən sonra əlavə etdi:

– Ey dünyanın sahibi, mən qələm ilə nəqş çəkməyə başlasam Mani öz çəkdiyi rəsmlərdən əl çəker. Şəkil çəkərkən adama can, qusa qanad verirəm. Ürəyinə heç bir dərdin tozu qonmasın! Çünkü ürkədən toz demək – qəm-qüssə deməkdir. Mən çarəsiz işlərin öhdəsindən gəlməyi bacarıram. Sən kefini kök elə, şad ol, şadlıdan başqa heç bir şey düşünmə. Mən bu işdən ürəklə yapışmışam. Bir an belə yubanmadan işin ardına gedərəm. İşi tez yerinə yetirmək üçün, ceyrandan ayaq, quşlardan qanad borc elərəm. Səni rahat etmədən özüm rahat olmaram. Sənin sevgilini götürməmiş gəlmərəm. O, od kimi dəmirin içərisində gizlənsə və ya gövhər kimi daşın arasında olsa da, odu dəmirdən, gövhəri daşdan çıxaran kimi, mən onu hiylə və zorla çıxaracam. Mən iş görərkən gah gül, gah tikan oluram. İşi əvvəlcə yaxşı-yaxşı öyrənir, sonra çarəsini edirəm. O, bir səadətsə mən onu əldə edərəm. Bütün xoşbəxtliklər kimi, o da sənin qapına gələr. Tapşırığı yerinə yetirə bilməkdən aciz olsam, şahlar şahına xəbər verərəm.

Şapur bu sözləri deyərək ayaga qalxdı və yol tədarükünə başladı. Yaxşıca hazırlaşaraq yola çıxdı. Bir çox çöllər keçərək özünü Ərmən dağlarına yetirdi, çünkü dəstə ilə gəzən o gözəllər yayda bu dağlara gələrdilər.

Şapur buraya çatarkən otlar yenice göyərməyə başlamışdı. Baharın əvvəlləri idi. Abi daşların üstü qırmızı və sarı gullər ilə örtülmüşdü. Cəmənlər dağlara zümrüd

xalılar sərmişdilər. Cərgə-cərgə düzülmüş güller Cırəm dağından Buğra çölünə qədər bir xətt kimi uzanmışdı.

Iraq tərəfə uzanan dağ silsiləsi üzərindəki İnsıraq qalasında qaradaşdan tikilmiş qədim bir kilsə var idi. Bu kilsə qoca rahiblərin məskəni idi. Şapur rahiblərin adətini gözləyərək bu kilsəni özünə düşərgə etdi.

Şəbdizin nəslü barəsində

Ağzından dürr tökən alim bir rahib ona belə nəql etdi ki:

– Bu dağın ətayında bir mağara, mağaranın içərisində atıhya oxşayan bir qara daş var idi. Hər dəfə xurma dəyən zaman Rəmgilə çölündən bir yorğan madyan ayğıra gəldikdə Əyüz ağacılıq məsafədə olsa da özünü bu mağaraya yetirərdi. Əilan öz yuvasına soxulan kimi bu madyan da sürünüb Mağaraya girərdi. Madyan qara daşa məhəbbətlə yanaşib özünü ehtirasla ona sürtər və Allahın əmri ilə daşdan döl tutardı. Allahın əmri ilə deyildimi, hər təcəübüllü iş ağıla batar! Hər hansı dayın toxumu buradan alınmış olsa onun sürəti dövrəndən iti olar, yerişdə küləyi arxada buraxardı. Şəbdiz də bu daşın nəslindəndir.

İndi o mağardan bir iz belə qalmamışdır. Sanki toz tufanı bu dağı da özüna qarışdırıb aparmışdır. İndi İnsıraq qalasından az sey qalmışdır, onun başı ayaqlarının altına düşmüşdür. Həmən, gün rəngli dağın matəmini tutaraq daşlar qara geymişdir. Bu dağ üzərindən əsən zülm küləyi onun daşlarını çatlatmış, onu bir qoñça kimi xəndan edərək yərə tökmüşdür. Sanki fələk də bu dağın fəryadından sərxoş olub, öz şərab şüşəsini bu daşlıqla sindirmişdir.

Allahdan çox iibrət götürməli işləri vardır, bunlar hamısı qiyamətin varlığına bir dəlildir. Təxminən dörd yüz il müddətində bu irilikdə dağ bu cür dağılırkən, sən nə üçün palçıqdan yoğrulmuş vucudunun daimiliyinə inanırsan?

Ey Nizami, yaxşısı budur ki, öz dastanımıza davam edək. Qoy səndən, dastandan başqa heç bir şey eşitməsinlər.

¹ Ərmən – Qədim türk tayfalarının yaşadığını məkan.

Şapurun birinci dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi

Gecənin müşk kimi qara saçlarını daradılar, gündüzün çırğayı bir pərvana kimi ölüb yox oldu. Kəhrəba rəngli iki sarı zər, abinus ağacından qayrılmış qara nərd-taxtasının altında gizləndi. Müştəri ulduzu çıxdı, əlindəki fərmani ilə padşahı çətinlikdən, Şapuru bələdan qurtardı¹.

Ağlılı Şapur yol getməkdən yorulmuşdu. Dincəlmək üçün həmin qədim kilsədə qaldı. Qocaman fələyin işlərini yaxşı bilən qoca rahiblərə yanaşib gözəllərin yerini soruşdu:

– Sabah o gözəlləri harda görmək olar, hansı sular və cəmənlər onların məskəni olacaqdır?

Ağlılı qocalar cavab verdilər:

– Dünyanın bazayı olan o gözəllər, bax, bu böyük dağın etyində gəzirlər. Orda atrafi ensiz meşə ilə əvvrilmiş bir cəmənlilik var. Bu sərv boylu, xumar gözlu qızları sən hər gün səhər vaxtı həmin müşk qoxuyan cəməndə görərsən.

Təbiət sincab rəngli qara paltarını çıxararaq vaşaq rəngli ağ paltarını geyincə, gecənin samur qaranlığı gündüzün qaqum işığından qaçıb gizləndi². Səhər açıldı. Elbürs dağının təpəsindən günəş görünməyə başladı. Cəmşidin qanunu yenidən dünyaya hakim oldu³.

Şapur үrəklərin sevinci olan qızlardan daha tez qalxaraq geyindi. Qırmızı gülləri görmək üçün özünü onlardan daha tez cəmən yetirdi. Əlinə bir uğurlu kağız götürüb Xosrovun şəklini çəkməyə başladı. Şəkli böyük məharətlə çəkib bitirincə bir ağacın gövdəsinə asdı, özü isə bir pəri kimi ortadan çıxb yox oldu.

¹ Nizami burada gecəni nərd oyunu obrazı ilə verir, nərdtaxtası-göy, zərlərəy və gün. Müştəri (Yupiter) ulduzunu Nizami qasıdə oxşadır.

² Nizami bu heyvanları rəngləri ilə səhərin açılmasını verir.

³ Cəmşid-İranın mifik şahidir. Cəmşidin qanunu-atəşpərəstlik qanunu deməkdir. Günəşin dünyani işıqlandırmasına işaretdir.

Bir az sonra pəri üzlülər bir pəri kimi cəmənə gəlib əyləşdilər. Onlar çox şən idilər. Gah şımsad ağacı çıçayı yığır, gah gül dəstəsi bağlayırlar. Bəzən güldən güləb çəkir, bəzən gülüşlərdən şəkər saçırırlar. Dost kimi yan yana əyləşmişdirələr. Yenice açılan bir qonçə kimi öz qabıqlarına sıgmırdılar. Şərab gətirib ürəklərini fərəhələndirdilər, gül gətirib üstlərinə səpdilər. Ay üzü Şirinin və onun dövrəsini ulduz kimi alan qızların əllərində badələr qalxıb enirdi. Divlərdən və div kimi zərərlı insanlardan azad bir məclis qurulmuşdu. Bütün yeni yetişmiş qızlar kimi onların da vücudu başdan-başa ehtirasla dolu idi. Cəmən yad nəzərlərdən uzaq olduğundan bir az xumarlanınca rəqs etməyə başladılar. Rəqs edərkən, gah biri güllərə salam verir, gah o biri bülbülbə qoşulub néğmə oxuyurdu. Cox şən idilər. Ürəklərində şadlıq etməkdən başqa heç bir arzu yox idi.

Gözel üzlü Şirin bu şirin dodaqların arasında durarkən ülkərlə əhatə olunmuş aya bənzəyirdi. O sevib sevilənlərin şərafına kef çəkirdi. Gah şərab paylayır, gah özü içirdi. Özünün ay kimi gözəl cəməli ilə öyünərkən birdən gözü Xosrovun şəklinə sataşdı. Şəkildəki gözəlliyyə heyrat edərək qızlara dedi:

– O şəkili buraya gətirin, gizlətməyib düzünü deyin: şəkli çəkən kimdir?

Qızlar şəkili, gözəlliyyi ilə үrəkləri əsir edən Şirinin qarşısına gətirdilər. O bir neçə saat şəklin tamaşasına daldı. Nə şəkildən döna bilir, nə də onu bağırmaya basmağa cəsarət edirdi. Hər dəfə şəkli baxarkən sərxoş olur, hər badəni içdikcə özündən gedirdi. Şəkli baxdıqca ehtirasın çoxluğundan ürəyində taqət qalmırıldı. Şəkil gözünün qarşısından uzaqlaşdırılınca yənə yanına gotirdib görmək istəyirdi. Şirinin gözətçiləri onun bu şəkildəki oğlana bənd olmasından qorxdular. Buna görə də onlar Çin nəqşinin

abrinı aparan bu şəkli cirib məhv etdilər¹. Şirin şəkinin yerini soruşdu. Ona dedilər:

– Şəkli divlər gizlədib. Bu çöldə pərilər var. Gəl başqa çəmənə gedək, başqa yerdə əylənək.

Qızlar qəlbləri manqal kimi alışdırın bu şəkildən qızışmış halda ayağa qalxdılar, üzərlik yandırıb üstündən atlandılar. Qaladıqları odda şər ulduzlarını yandırıb atlarını başqa çölə sürdürlər.

Sapurun ikinci dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi

Səhər tezdən göylərin gül rəngli atı çaparaq nalından odlu qıçılcımlar saçdı. Sərr xəzinələrinin qapıları açıldı. Bütün dağ və dəniz nura boyandı.

Sapur bu çəmənə də huri kimi gözəl qızlardan tez gəldi. Əvvəlki şəkli yenə də çəkərək ağacdən asdı. Bu vaxt gözəllər ürək alıcı bir yerişə çəmənə gəlib çıxdılar. Öz gözəllikləri ilə bir gül kimi çəməni bəzədilər. Qızların başında ay kimi ağ ipək araqçın var idi. Onların gözəlliyyi yanında ayın gözəlliyyi bir heç idi, bədənləri ipəkdən daha yumşaq idi.

Qızlar əvvəlcə o qədər naşəli deyildilər. Getdikcə qızışdılar. Bu gözəllər oyuna yenice başlamışdılar ki, tale də onlarla oynamaya başladı. Şirinin nəzəri birdən o saf şəkilə sataşdı. Qəlbinin quşu çırındı, nitqi kəsildi. Şirindəki eşqi alışdırmaq üçün bu da kifayət idi: sərəxoş bir az yatarsa ayılar, torpağı nəm olan bir gül bir qətrə sudan dirilər.

Şirin yoldaşlarını yanına çağırıb bu halin səbəbini soruşdu. Öz-özünə inanmırı, gördüyüni bir xəyal zənn edirdi. Sərv boylu, qızların birinə şəkili göstərməyi əmr etdi. Ancaq o ay üzlü qız şəkili Şirinin yanına gətirməyib gizlətdi. Lakin heyhat! Günəşi palçıqda gizlətmək olarmı? Qız yaxına gəlib dedi:

– Orda heç bir şəkil yoxdur. Bu, yenə pərinin işidir. Onun bu cür oyunları çoxdur.

Gül üzülgizlər dərhal şəylərini yiğisdirib çəməni tərk etdilər.

Sapurun üçüncü dəfə Xosrovun şəklini göstərməsi

Axşam, kaftarlamış simurğ kainatın tek yaqutunu udub qarnında gizlərkən qızlar daha gözəl bir çölə gəldilər, reyhan çəmənidə şərab içib yatırlar.

Gündüz öz başını gecənin ətəyindən qaldırınca kainatın başına qızıl bir tac qoyuldu. Tac sahibləri olan bu gözəl qızlar firuza təxt kimi yaşıl çəmənliyi gəzərək şərab həsratində olanlara şərab verdilər. Sonra bir pəri kimi Pərisuz kilsəsinə tərəf uçdular. Bir gün yol getdikdən sonra kilsəyə çatdılar. Firuza rəngli göy qübbəsi altında sallana-sallana gəzdi. Öz gözəllikləri ilə göyün lətif mənzərəsinə yenİ nəqşlər vurdular.

Bura bağ deyil, sanki göydən yerə enmiş bir cənnətdi. Arıslər qəlbə kimi yaşıllığı, övlad məhəbbəti kimi mötədil havası vardı. Behişt küləyindən daha xoş bir meh asırı. Bu mehdən çəməndəki gülər inciyə, dənizdəki dalğalar gülə dönmüşdü. Üzəri lalələrlə örtülümiş daşlar bir atəşpərəst məbədi kimi qızarırdı. Səba yeli çəmənin qırıvım saçını darayırdı. Bülbülün nəgməsi, qumrının xoş səsi qırmızı gülər maftun etmişdi. Qayğısız quşlar heç bir şeydən çəkinmədən bir budaqdan o biri budağa uçurdular. Hər gusədə iki quş baş-باşa verib nəgmə oxuyurdu. Bu nəgmələrlə onlar sanki gülü təbrük edib «Nuş olsun! Nuş olsun!» - deyirdilər.

Sapur bu çəmənə gələrək yenə də əvvəlki şəkli çəkdi. Pəri vücutlu Şirin bu xoş çəməni görünce kef məclisi düzəltdi və bir dəstə özü kimi pərilərlə oturub içməyə başladı. Yenə mehriban gözü, qəlbənə təselli olan haman

¹ Çin nəqşsi - Şirinin gözəlliyyinə işaretdir.

şəkilə sataşdı. O bu sehre təcəcüb etdi və artıq bunun ciddi bir iş olduğunu inandı, fikrə dalaraq oyunu, nəşəni unutdu. Çəşmiş ürəyinin əmrinə itaat edərək şəklin yanına gəlib onu götürdü. Şirin bu şəklə baxınca öz eşqinin bu aynada əks etdiyini gördü, bütünlük ilə bu şəklə bağlılığını anladı. Huşu başından uçdu. Danışarkən çəşir, ağızına gələni deyirdi. Danışlığı sözləri bir də təkrar etməyə gəlməz!

Bir görün, milçək ovlayan hörüməçək, hüma quşunu necə tora saldı! Bir görün, divlər məskəni olan çeşmənin başında pərinə necə dəli eñdilər! Tədbir ilə yalnız adamları deyil, divləri də ovlamaq olar.

Üzləri gül yarpağını andıran qızlar sədbərk¹ gülü qəmgin halda yerə yixilmiş görünçə, artıq bu işin bir pəri işi olmadığını anladılar, bunun qeyri-adi bir iş olduğunu inandılar. Onlar əvvəlkə hərəkətlərdən peşiman olaraq şəkli tərifləməyə başladılar. Şirinə dedilər:

— Canımızdan, başımızdan keçməli olsaq da şəklin sərrini öyrənərik.

Şirin onların bu sözlərinin səmimiliyinə inanaraq, bu işə çərə tapacaqlarına əmin oldu. Yalvararaq onlardan kömək istədi. Yoldaşın yoldaşa köməyi dəyməlidir. Yoldaşın köməyi olmadan heç bir iş görmək olmaz. İnsanın çox işi yoldaşlarının köməyi ilə aşar. Bir işi başa çatdırmaq üçün mütləq yoldaşın yardımını lazımdır. Yalnız Allah misilsiz və yoldaşsızdır.

Gözəl Şirin zərif və incə qızlara dedi:

— Bu şəkil mənim səbr və qərarımı əlimdən aldı. Artıq bunu heç kəsdən gizlətmək lazım deyil. Gəlin, badələrimizi bu canımız qədər əziz olan şəklin sağlığına qaldıraq!

Onlar yenidən kefə başladılar. Şərab götirdib işrət məclisi qurdular. Məclisdə dalbadal hicran qəzəlləri oxunur, saqının «Nuş olsun! Nuş olsun!» səsi eşidilirdi. Gözəl Şirin acı şərəbi əlində tutarkən bütün dünya onun cəmalının

şirinliyindən və əlindəki şərabın açılığından sərxoş olurdu. Şirin hər badəni dodaqlarına apararkən şəkilə təzim edirdi. Sərxoş olunca səbri tamamilə tükəndi. Gözəl qızlardan birini yol üstüna göndərib tapşırı:

— Yola çıx! Gördüyün hər kəsə diqqətlə bax. Bu ölkədə nə işlə məşğul olduğuna göz yetir. Şəkil barəsində soruş. Dediklərini yaxşı-yaxşı öyrən.

Şəkil məsələsini öyrənmək üçün onlar gizlində və aşkarla çox çalışdılar. Lakin nəticə vermədi. Şəkilin sırrı açılmırıldı. Keçirdiyi iztirablar Şirinin vücudunu süstləşdirir və zəifləşdirirdi. O, bir ilan kimi qıvrılar, gözlərindən inci kimi yaşlar axırdı.

Şapurun tapılması

Birdən əfsunçu quş göründü. O atəşpərəstlər kimi geyinmişdi. Şirin uzaqdan Şapurun üzündə tanışlıq əlamətləri görüb onu yaxşı qarşılıdı. Şapur yanında kağız olmasa da, Şirinin xəyalında özü haqqında çox gözəl bir lövhə yaratdı. Şirin o qoca atəşpərəsti çağırmağı və ondan şəkil barəsində soruştığı qızlara işarə etdi.

— Bir soruştun görək, bəlkə o şəkildəki adamın adını, harada yaşadığını, nə dində olduğunu bilir?

Kənizlər ətəkləri ilə yolu süpürə-süpürə Şapurun yanına gedərək şəkil əhvalatını ona nəql etdilər. İşdən xəbərdar olmasına baxmayaraq, Şapur özünü bilməməzliyə qoyur və dodaq altı piçildayaraq yenə öz əfsununa davam edirdi. O artıq ovun ayağını öz toruna düşmüş görünçə tələsməməyi və səbrlə iş görməyi qərara aldı. Şapur onlara:

— Bu söz deşilməli olmayan bir dürrdür. Onu söyləmək olmaz. Demək olsa belə, hər halda ayaq üstü söylənilməz, — deyə cavab verdi.

Kənizlər Şirinin yanına yürüüb bu pak adamdan eşitdiklərini ona xəbər verdilər. Şirin kənizlərin sözlərini

¹ Sədbərk – yüz yarpaq, çox yarpaq.

eşidincə qanı coşdu. Qızışaraq ayağa qalxdı və tələsik Şapurun yanına gəldi.

Onun gözəl vücudu gümüş bir dağə bənzəyirdi. Yeridikcə xalxalı¹ dağa səs salırdı. Onun boyuna baxanlar şumal bir sərv ağacının yeridiyini güman edirdilər. Boy-buxunu billur hasara oxşayardı. Saçları və başı təzə bahar kimi ətrafa müşk qoxusu saçırı. Saçlarını kəmənd kimi hörüb öz boynuna atmışdı. Kişi ürkəli Şirin cəmalindəki nəqşlərin şirinliyi ilə nəqqasın ağını və dilini bağlamışdı. Onun bir oyuncaq kimi füsunkar cəmali, onu bir oyuncaq kimi oynadan sənətkarın özünü oynadırdı. Şapur bir mahir hindli kimi onun qəlbini oğurlamışdı. Buna görə Şirin də bir türk kimi onu soymaq istəyirdi². Şirin hindli axtaran türk köçəriləri kimi hindlinin dalınca qaçıldığından bütün türklər onun gözəlliyyinin hindlisini olmuşdu. O incident sırgası olan qulağının üstündən pərdəni götürərək inci sədəfini andıran qulağını bilik dənizinə dayadı, geniş bilikli Şapurun səhbətinə qulaq asmağa başladı. Nazlı bir baxışla onu süzdü, duzlu bir dillə onunla danişdi. Abidlərə danişmaq qayda-qanunu gözləyərək dedi:

— Bir an mənimlə tanış ol! Yad adam kimi uzaq qaçma, bir dəqiqə mənimlə otur.

Hiyləgər Şapur bu sözləri eşidincə yenə tələsməməyi qərara aldı. Şirinin nərgisi andıran xumar gözləri incəliyə qiymət verməyi bacaran Şapurun bütün varlığını sarsıtdı, hər bir şeyin əlindən aldı. Onun danişmaq üçün birçə dili qalmışdı. O, bu dillə qarşısındaki pəri üzlünü tərifləməyə başladı.

Pəri əyləşdi, Şapuru da əyləşdirdi:

Pəri soruşdu:

¹ Keçmişdə arvadların topuqlarına bağladıları bilərzik.

² Sərqdə çox yayılmış bir obradır. «Hind oğrusu» təbiri sonralar «hindli» şəklində oğru mənasında da işlənir. «Hindli» eyni zamanda «qul» demekdir. «Türk» sözü Nizamidə bir neçə mənada işlənir. Alici, zirək, gözəl və sairə. Burada alıcı, axtarıcı mənasındadır.

— Lütfən, bizə söylə, kimsən, nəçisən? Sən mənim gözümə tanış gəlirsən.

Təcrübəli kişi Şirinin sualına belə cavab verdi:

— Mən dünyanın yaxşı-yamanını görmüş adamam. Allah yerin və göyün heç bir sırrını məndən gizlətməmişdir. Gün batandan tutmuş gün doğana qədər bütün ölkələri gəzmişəm. Yalnız yer deyil aydan balığacan¹ hər nə barədə soruşsanız cavab verməyə hazırlam.

Şirin Şapurun böyük cəsarət sahibi olduğunu görünce:

— Bu şəkil barəsində nə söyləyə bilərsən? — deyə soruşdu.

Hiyləgər Şapur qızın sualına belə cavab verdi:

— Sənin gözəl cəmalin bədnəzərdən uzaq olsun! Bu şəkilin əhvalatı uzundur. Bu şəkil barəsində mənim pərdəmin dalında bir çox sırr gizlənmişdir. Əgər xəlvət bir yerə çəkili bilsək, bildiklərimi açıb sənə deyərəm.

Şirin Şapurun bu sözlerini eşidincə yanındakı qızlara buradan dağılmağı, Böyük Ay ulduzları kimi bir-birindən ayrılmağı əmr etdi.

Qızlar dağlıb getdilər. Danışmaqdə mahir olan Şapur meydani boş görünce söz topunu meydana atdı:

— Bu gözəl şəkildə tasvir olunan gənc yeddi ölkənin günəşidir. O, İskəndər kimi böyük cəlal sahibi, Dara kimi mahir bir minicidir. İskəndər və Daradan bir yadigarıdır. Gözəllikdə göy onu günəş adlandırır. Yer üçün Cəmşiddən qalma bir toxumdur. O şahlar şahı Xosrov Pərvizdir. İndi yer üzündə şahlıq onun adından qüvvət alır.

Şapur bu cür sözlərdən çox danişdi. Bu təriflər ruhu oxşadığından Şirinin canına yayılırdı. Şapur danişir, o da bütün diqqətini toplayaraq onun şirin sözlərini dinleyirdi. Hər bir nöqtədə bir an fikrə cumur, yenə də şəkildəki gəncin yeni bir tərifini eşitmək istəyirdi.

Şirin Şapurdan eşitdiyi sözləri fikrində bəzəyirdi. İztirab içərisində idi. Hər kəlməni demək istərkən daşdan ləl çıxarırmış kimi çətinlik çəkirdi.

Şapur artıq ondan sirri gizləmək istəməyərək açıq danişdi.

— Ey pəri üzlü, sən nə üçün ürəyinin sərrini açıb demək istəmirsin? Pəri kimi sözü pərdədə gizlədirsin? Açılmamış gül kimi öz qabığının içində gülerək üzünü göstərmirsən? Söz şəkər kimi açıq olmalıdır. Dərdinə dərman axtarırsansa dərdini hakimdən gizləmə. Açıq, daniş!

Zəncir saçlı Şirin Şapurun bu sözlərindən inciyib açıldı. Ah, bilsəniz açıqlanmaq ona nə qədər yaraşırı! Lakin məhəbbət onun ətəyində bərk-bərk yapışdırğından qalxıb gedə bilmirdi. Bir bəhanə ilə yenə Şapuru danişdırmaq istədi. Bağı xəlvət, müsahibi dərd əhli gördükdə üzərində örtüyü götürdü. Çəkinmədən Şapurla yanaşı oturdu, şəkər kimi şirin sözler səpən ağızından möhrü götürdü.

— Ey qoca, — dedi, — səni and verirəm Allaha, məni öz himayəndə qor! Mən çox ağır vəziyyətdəyəm. Ürəyim də hörüklərim kimi pərişandır. Bu şəkilə vurulmuşam. Bir surətpərəst kimi gecə-gündüz bu şəkilə sitayış edirəm. Yardım əlini mənə uzat. Bir gün mənim də sənə köməyim dəyər. Mən öz sərrimi sənin qulağına dedim, sən də bir şey bilirsənse açıb mənə deməlisən.

Əfsunçu Şapur çarə axtararkən doğru, danişmaq-dan yaxşı bir çarə tapmadı. Bir bilərzik kimi onun əlini öpdü, bir xalxal kimi ayağına düşüb təzim etdi. Yüz dəfə and içib dedi:

— Yoldaşlarının içərisində bir şam kimi parlayan gözəl qız! Tac sahiblərinin fəxri, taxta layiq olan pəri! Sənin pisliyini istəyənin günü gecədən qara olsun! Sənin ürəyin yeni çıxan aydan daha artıq parlasın. Sən mənə hamilik edib aman verdin. Mən də öz hamimin xatirinə həqiqəti açıb söyləyəcəyəm. Bu şəkili çəkən rəssam mən özüməm.

Məharətlə çəkdiyim bu şəkili Xosrovun şəkliidir. Rəssamın çəkdiyi har bir şəkil öz əslinə oxşar, ancıq şəklin canı olmaz. Mənə şəkil çəkmək sənətini öyrətmışlər, can isə başqa yerdə qalmışdır. Sən Xosrovun şəklini görməklə ona bu qədər vurulduñ, bəs onun özünü görən necə olarsan? Sən nurdan yaradılmış bir aləm görəcəksən. O, dünya görməmiş bir cavandır,ancaq dünyyanın gözünün işığıdır. Qüvvətli, igit, zirək, bacaraqlı bir oğländir. Ceyran kimi mehriban, vəhşi şir qədər qəzəblidir. Xəzan yelinin acılığını dadmamış bir güldür. Gənclik budağı üzərinə qonmuş bir təzə bahardır. Hələ gül cəmalının dövrəsində, şimşad göyərməmişdir. Onun sərvİ andiran əndamı çıçəklənməmiş bir süsən qədər təmizdir. Hələ oxunun qanadları qara quşun bədənindədir, neylufərinin yarpağı sudadır. Hələ günəşti bulud arxasına çəkilməmişdir¹. Onun nə günəşdən və nə də buludlardan qorxusu vardır. O, öz ətirli mehi ilə behiştin yüz qapısını birdən açar. İki tükü ilə ayı iki parça etmişdir. Səfərə çıxarkən Rüstəm² minən atı minər. İçməyə oturarkən Keyquaddan³ seçilməz. Xəzinə paylamaq üçün əyləşərkən Qarunun⁴ adını unutdurar. Danişanda mərcandan inci çıxarar. Qılinc vuranda canını alar.

Qütübə oxşayan üzəngiləri hərəkətə gəlincə, külək onun atının ayağından qalxan tozlara belə çata bilməz. Nəslini soruşsan — göz dəyməsin — Cəmşidə çatar. Nəcabətinə soruşsan — Allaha şükür — günəş kimi saf və təmizdir. Onun qoşunu dünyaya sığmur, yeddi göydən hündür bayraqı vardır. O, qızıl bağışlamağa başlasa bu qızılları daşimaq üçün bir ağaçlı yolu uzanan dəvə qatarı lazımdır. Müharibə vaxtı gəldikdə vay ona qarşı duran düşmənin halına! Əlini polad xəncərə atdimi, polad zireh belə qabağında dayana bilməz. Qılinc oynatmaq zamanı

¹ Bütün bu obrazlar Xosrovun cavanlığını, üzünə tük çıxmadığını ifadə edir.

² Rüstəm — əfsanəvi pəhləvan, «Şahnamə» qohrəmanlarındandır.

³ Keyqubad — İranın mifik padşahlarındandır.

⁴ Qarun — əfsanəvi dövlətli və xəsis obrazı.

çatdıqda igidlər öz qılıncını qınından çıxartmaz. Yol gedərkən ayağının zərbəsindən yerin köksü yaralanır. Qaçarkən fələyin çarxının sürətindən iti qaçır. Fələk özü onun meydanına çıxa bilməz, çünki onun qılıncının yanında fələyin qılıncı kütdür. Qılınc oynatmaqdə göyərqliq qılıncı belə onunla yarışa bilməz. Onun gözəlliyi bir bayram məclisinin yaraşığıdır. Onun əsl gözəlliyi hünərdir. Camalı, misilsiz hünərlərinə bir əlavədir. Qəlbi həmişə xoşbəxtliklə qarşılaşır, xoşbəxtlik olan yerdə isə həmişə müvəffəqiyyət əldə edilər. Öz varlığı ilə dünyani bəzəyən, bu cür cəmal və cəlal sahibi olan bir gənc gecə-gündüz sənin eşqinə alışır yanır. O bir gecə sənin xayalını yuxuda görmüşdür. O gecədən onun ağlı və huşu başından ucmuşdur. O vaxtdan bəri o nə şərab içir, nə də bir kəslə badə qaldırır. Nə gecə yatır, nə də gündüz sakit ola bılır. Şirindən başqa heç bir kəs könlündən keçmir. Dünyada heç bir kəsin bu cür acı güzaranı olmasın! O, bu işi düzəltmək üçün məni sənin yanına elçi göndərmişdir. Yaxşı, yaman, nə vardisa hamisini açıb sənə dedim. İndi ixtiyar sənindir...

Şapur müxtəlif vasitələrlə Xosrovu tərif etdi. Bildiyi sözlərin hamisini dedi. Bu şirin dillinin sözləri Şirini böyük həyəcana saldı. O, bu candan xoş olan sözləri bir şərab kimi içdi. Ayaq üstə dayana bilmədi. Az qala yüz dəfə yerə yixilacaqdı. Özünü güclə saxlaya bildi. Bir qədər bu vəziyyətdə qaldı, bir az sakitləşəndən sonra dedi:

– Ey ağıllı kişi, bu işə bas sən nə tədbir töka bilərsən?

Şapur cavab verdi:

– Ey gözəllikdə gənəsi qısqandıran pəri! Ürəyin həmişə sixintisiz, ömrün uzun olsun! Bu sırrı heç bir kəsə açma. Sabah, öz ovunun dalınca uç! Bir kişi kimi Şəbdizə minib ova get və oradan qaç! Heç kəsin əli sənin ətəyindən yapışa bilməz, heç bir qara at Şəbdizə çatmaz. Sən bir səyyarə kimi yolu mil-mil qət et! Mən də bacarsam özümü sənə yetirərəm.

Şapur Xosrovdan aldığı üzüyü Şirinə verib dedi:

– Al bu üzüyü, yubanma! Yolda gənc şaha rast gələnən bu hilal qasılı üzüyü ona göstər. Görsən taniyarsan, atının nalları qızıldandır, palaları başdan-ayağa qədər ləllə bəzənmişdir. Onun tacı ləl, donu ləl, kəməri ləldir. Üzü də ləl qədər gözəldir. Sən ləl içində bir ləl görəcəksən. Əgər qarşına çıxmasa Mədainin¹ yolunu sorus. Şahin qəsrinin harada olduğunu öyrən. Mədainin yolunu tapınca, sən orada xəzinələri bir-biri üzərinə tökülmüş görərsən. Şahin Fərxar² kimi gözəl bir qəsri var, o qəsrə bir çox kənizlər saxlanır. Bir baş şahin müşk ilə dolu olan qəsrinə get, şahin üzüyünü kənizlərə göstər. O bağda azad bir sərv kimi yaşa, yeni dəymış meyvə budağı kimi şən görün. Şahin cəmalına tamaşa et. Bu vaxt nə qədər xoşbəxt olduğunu özün görə bilərsən. Mən sənin yanında, tac yanında kölgəyə oxşayıram, odur ki, mənim bu məsləhətlərimə ehtiyac yoxdur.

Şapur bu sözleri deyib susdunda orun cadusu ay üzü qızı, hiyləsi ilə o huriyə təsir etdi. Qəlbi və canı ümidi dolu bir halda qalxaraq oradan getdi. O ay günəş kimi tek qaldı. Gözəl qızlar Şirini tək görünçə onun yanına yüyürdülər. Dağılış Böyük Ayı ulduzlarını Ülkərə döndərdilər. Ay üzü Şirin ulduz kimi gözəl qızlara əmr etdi:

– Bu gecə tələsik buradan köçüb getməliyik. Qoy dağ gövdəli ərəb atlarımızın nalları bu dağı bir gövhər mədəni kimi qazsın.

Ayuzlü, günəş yerişli qızlar kəcavəni götürdürlər. Bütün yolu söhbat edə-edə vətənə çatdilar. Yolun yorğunluğunu çıxarmaq üçün bir az dincəldilər. Lakin Şirin dincələ bilmədi. Onun qalbi haman bağda bağlanıb qalmışdı.

Bir dəfə gecənin tüstüsü dünyani bürüyürkən, onlar dünyananın gözünü yuxuya verdilər. Günəşti yaşıl örpökə bağladılar. Gülü söyüd budaqları arasına qoysular. Şirin Məhinbanuya dedi:

¹ Mədayin – Sasanilər dövlətinin paytaxtı.

² Fərxar – gözəlliyi ilə məşhur bir şəhər.

– Ey cahangir! Mən sabah ova getmək istəyirəm. Buyur bircə günlüyü Şəbdizi mənə versinlər, minib çölləri gəzim. Axşam qayıdır yenə qulluğunda hazır olaram.

Məhinbanu ona cavab verdi:

– Bir at nədir, yüz məmləkət istəsən yenə səndən əsirgəmərəm. Atı verərəm, ancaq bircə şərtlə: bu qara Şəbdiz çox iti yerisi və qızğındır. Kişnəməsi bir göy gurultusu, surəti bir tünd küləkdir. Qorxuram, atı minərkən tünd və yeyin sürməklə onu su altındaki od kimi alışdırarsan. Yox, mütləq minmək istəyirsənsə, min, gecə parlaq aydan gözəl olmadığı kimi, Şəbdiz də səndən artıq deyildir. Başına pəhlivan cilovu vur, özünə öyrət!

Məhinbanunun bu sözlərinin eşidincə Şirinin üzü gül yarpağı kimi açıldı. O Məhinbanunun qarşısında təzim etdi, xidmət göstərdi və gecəni çox rahat yatdı.

Şirinin Məhinbanunun yanından Mədəinə qaçması

Səhər vaxtı Çin xəzinədarı gövhər sandığının ağzına bir qızıl qılıf vurarkən¹, Çin nəqsi qədər zərif olan o gözəl qız evdən bayırı çıxdı. Qaçmaq barəsində düşündü. Çin gözəllərini andıran bir dəstə qız galib sərv kimi onun qulluğunda hazır dayandı. Şirin bu mehriban qızların üzünü gördükdə:

– Siz Allah, – dedi, – gəlin birlikdə çölə gəzməyə çıxaq. Bəlkə toruma bir quş düşdü.

Gözəllər başlarından çutqlarını açdilar. Paltarlarını dəyişib kişi kimi geyindilər. Əyinlərindəki ipək paltarları çıxarıb don geyindilər. Başlarına papaq qoydular. Paltarlarını dəyişdikdən sonra bu bakirə qızların hər biri gözəl bir oğlana oxşadı. Qayda belə idi: qızlar və qadınlar çölə gedərkən həmişə oğlan paltarı geyinərdilər.

Qızlar Şirinin ətrafına toplaşış onu araya aldılar. Şirin ata minən kimi onlar da atlandılar. Qəsrin həyatından çöle çıxıb atlarını sürdürdülər. Onlar dirilik çeşməsindən qayıdan Xızır qadər qıvrıq idilər. Yorğa yerişli atlarını çaparaq bir neçə çöl ötüb keçdilər. Qalibi məftun edən bu huri dəstəsi, nəhayət, behişt kimi şon və xoş bir çölə çatdı. Çöl yaşlılıq cəhətindən bir ceyran seyrangahı idi. Hər tərəfdə müşk ətri saçan xoş bir hava duyulurdu. Onlar burada da dayanmayıb yenə atlarını bir quş kimi səyirttilər.

Qoşunlara qalib gələn gözəl Şirin Şəbdizi çox məharətlə sürdürdü. Şəbdiz bütün atlardan iti gedirdi. O, çapışmaqdə qızışmış atların hamısını geridə qoydu. Şirinin yoldaşları ondan ayrı düşdülər. Onlar belə güman etdilər ki, at Şirini götürüb qaçmışdır. Ancaq Şirinin özünün qaçıdığı heç kəsin ağılna gəlmədi. Bir kölgə kimi onun arxaşınca çapdlılar. Lakin nəinki onun kölgəsinə, hətta tozuna da çata bilmədilər. Gecəyə qədər çox axtardılar. Nəhayət, məyus halda geriyə qayıtdılar. Qızlar çox yorğun idilər. Padşahlarını itirdiklərindən üzəkləri kədr və qüssə ilə dolu idi. Onlar axşam Məhinbanunun hüzuruna çatdılar. Bu ulduzlar padşahın hüzuruna aysız gəlməsidi. Ay üzü Şirin onların yanında deyildi. Qızlar Məhinbanunun taxtinın qabağında dayanaraq gözərlərinə yərə tikdilər. Cox yanlıqlı bir dildə Şirinin itməsini nəql etdilər.

– Fələk bizim başımıza oyun açdı. Tale onu bizim əlimizdən aldı, – dedilər.

Bu sözləri eşidərkən Məhinbanunun köhnə dərdləri təzələndi. O kədərli halda taxtından yərə düşdü, başına torpaq sovurdu, üzünü torpağa sürtdü. Gözündən tusan seli açıldı, qəməndən başını qucaqladı. Şirinin adı dilindən düşmürdü, ağlayır, qardaşının ölümünü də xatırlayaraq hər ikisinə yas saxlayırdı. Göz yaşlarını axıdib deyirdi:

– Ey nazənin ay! Bədnəzər səni birdən-birə mənim əlimdən aldı. Sən bir gül idin, zalim külək səni öz kolundan qopardı. Bilmirəm səni hansı tikannın üstünə saldı. Necə

¹ Yəni günəş doğarkən.

oldu ki, yadları bızdən daha çox sevdin, bizi tərk etdin? Bir ahu kimi ceyranlardan doydun. Hansı aslanın pəncəsinə keçdin? Sən bir ay idin öz ulduzlarından ayrı düşdün. Günəş kimi tək niyə gəzirsin? Sən bir sərv idin, canım sənə çəmən. Bəs mənim sərvim harda qaldı? Sənin hər budağında canımın bir damarı vardır. Sənin ay üzün indi kimə işiq salır? Səni itirəkən ağlımı da itirdim. Mən sənsiz bir də özüüm gələ bilərəmmi?

O, bütün gecəni səhərə kimi növhə deyib ağladı. Bu yanıqlı sözlərlə qəm üzərinə qəm, dərd üzərinə dərd artırıldı.

Günəş Bijənin¹ quyusundan bayırı çıxaraq öz nuri ilə dünyani işıqlandırdı. Məhinbanunun bütün qoşunu xidmətində baş əyib əmrinə hazır dayandı. Ona dedilər:

- Əgər buyursanız lap tezdən atlarımızı bir ox sürətilə Şirinin dalınca sürərik.

Lakin Məhinbanu səfərə razılıq vermədi. Nə özünün getməya həvəsi oldu, nə də başqasını göndərdi. O başına bələ bir bəla gələcəyini yuxuda görmüşdü. Guya tərləni əlindən uçmuşdu, o tərlənin itməsinə təəssüf edən kimi, tərlən yenə qaydırıb onun əlinə qonmuşdu. O adamlara dedi:

- Biz indi bir tərlən olub uçaq da, heç bir suyun qırığında Şəbdizin ayaqlarının iz və tozunu görə bilməyəcəyik. Biz göylərin sırrını bilsək də onu tapa bilməyəcəyik. Uçub əldən çıxmış quşun arda getmək yaramaz. Tordan qaçmış ovu qovmazlar. Uçan göyərçinin dalınca ağlamaq fayda verməz. Halal mal olsa yenə öz yuvasına qaydırar. Mən onun Bürəqinən² nalının qığılçımını görənə qədər səbr ədəcəyəm. İtmış xəzinədən xəbər tutunca yenə də sevinc mənə qismət olacaq. O qiymətli daşı xəzinəyə qaytaracağam. Təşəkkür əlaməti olaraq qas-daş paylayacağam.

¹ Bijən «Şahnamə» qəhrəmanlarındandır. O, gözəl Maniji sevdiyinə görə bir cəza olaraq quyuya salılmışdı.

² Bürəq - mifik bir atdır.

Qoşun Məhinbanunun bu cavabını hər şeydən üstün tutaraq ona itaət etdi.

O tərəfdə isə Şirin Şəbdizin üstündə dünyani əldən salaraq özünü Pərvizə yetirməyə can atırdı. O səyyarə kimi tələsir, gecə-gündüz dayanmadan yol gedirdi. Oğlan kimi geyinmişdi; bir kənddən o biri kəndə, bir örüşdən o biri örüşə keçirdi. Düşmənlərdən ehtiyat etdiyi üçün həmişə yoldan kənara çıxır, atını çöllər və dağlara çapırıldı. Onun atı külək kimi dağlardan aşır, dağ kimi küləyi arkada qoyurdu.

Sənə bir əfsanənin sırrını açıb demək istəyirəm: bir dəfə bir qadın cadugərlik fikrinə düşərək bir daraq və bir güzgü ofsunlayıb yola atdı. Fələk bunları tapdı, daraqdan meşə, güzgündən isə dağ əmələ gəldi. Darağı və aynanı atan qadın isə dağ və meşə kimi bərk oldu¹.

Şirin yol getməkdən çox incimişdi. O, bir neçə dağ və meşə keçib toza, torpağa bulaşmışdı. Üzü saralıb-solmuş, ince təbiəti bərkimişdi. Ürəklərə nur saçan bu qız on dörd gecəlik ay kimi on dörd gün soraqlaşaraq yol getdi. Heç bir mənzildə atını saxlamır, soruşa-soruşa irəliyə süründü. Onun yorğası atı küləkdən iti gedirdi. Bu atın sürətini görərkən yer öz dövrəsinə dolanan göyün sürətini unudurdu.

Şirinin çeşmədə çimması

Sübən ağ nəfəsi ətrafa yayılarkən qaranlıq ümidsizliyə qapılıraq aradan qalxdı. Dünyanın başına hərlənən göy üzündəki minlərlə nərgizlər solaraq yerlərini sarı gülə verdilər.

Şirin əziyyətə qatlaşış atını bərk çapırıldı. Behişt kimi bir çəmənliyə çatdı. Burada dirilik suyu qədər saf bir çeşmə var idi. Dirilik suyu bu çeşmənin saflığı qarşısında utanıb zülmətdən gizlənmişdi. Şirin yoluñ əziyyətindən yorulmuş və başdan ayağa qədər toz-torpağa batmışdı. Bir müddət

¹ Bu əfsanini bələ izah etmek olar: qadın işlərini buraxıb kişi işləri görən qadın qadınlığını itirib kişi kimi qaba olar.

çəşmənin ətrafında sırladı. Hər tərəfə göz gəzdirib on aqacıqdə belə bir insan izi olmadığını inandı. Tələsik yerə düşərək atını bir tərəfdə bağladı. İti baxışları ilə ətrafi süzüb xatircəm oldu.

Nur çəşməsi Şirin, çəşməyə yaxınlaşdı. Onun gözəlliyi qarşısında göyun gözləri qamaşdı. Süheyil ulduzu qədər gözel olan Şirin yundan toxunmuş, şəkər kimi ağ palтарını soyundu. Şira ulduzu¹ isə onun ağ əndamının gözəlliyini görərkən bu gözəlliyyin heyranı olub fəryad etdi. Şirin belinə bir göy ipək bağlayıb suya girdi. Dünya əndamının Ülkəri ətrafına doladı, neyləşəri nəsrinə qovuşdurdu.

Gecə surmeyi bir hasar kimi onun ətrafında yüksəlir, ay mavi göydən boyanaraq onun gözəlliyinə tamaşa edirdi. Şirinin suya girmiş gümüş bədəni sincab üzərinə düşmüş bir qaqumu andırırdı. Gülün çəşmədə yuyunması, yox, yanıldım, gülüm çəşmədə bitməsi çox gözəldir. Şirin də belə bir gül idi. O saçları ilə suda tor qurmuşdu. Bu tora balıq əvəzinə ay düşməşdü. Müşk saçları kafur kimi ağ əndamını bəzəmişdi. Onun ağ bədəni qarşısında bütün dünya diz çökmüşdü. Şirin qabağı görməyi bacardığından yanına bir qonaq gələcəyini duymuşdu. O, saf bir şəkər qədər şirindi, çımdıyi çəşmənin suyundan bu qonaq üçün gül şərbəti hazırlayırdı.

Xosrovun Şirini çəşmədə görməsi

Fars kitablarını oxuyan qoca, fars padşahları haqqında belə nağıl etdi:

- Xosrov, o azad sərvî axtarmaq üçün Ərmən adam göndərəndən sonra, gecə-gündüz sevgilisinin yolunu gözləyir, onunla görüşməyə tələsirdi. Ay və günəş öz vaxtında çıxdığı kimi, o da axşam və səhər atasının yanına gəlib qulluğunda hazır dayanırdı. Onun tacı padşahlıq

taxtinin bəzəyi olanda şah onu sevinclə öz başının tacı adlandırdı.

Xosrov şahın gözündə çox əziz idi. Lakin bir azdan sonra bu mehribanlıq göz dəydi. Qan içən, qılınc oynadan düşmən gümüş pul kəsdirib üstüne Xosrov Pərviz möhrü vurdu. Pulu bütün şəhərlərə göndərdi. Bu iş İran padşahını coşdurdu. O, qılıncın gücündən və sikkədən qorxdu. Qoca qurd gənc aslanın qarşısında titrədi. Padşah şahmat oyunda Xosrovun birdən-birə qalib gəldiyini güman etdi. O, bir neçə məharətlə oyun oynamaya və gənc padşahın yolunu keşmək istədi. Tədbir töküb bir oyun oynamaya fikrinə düşdü. Lakin taleyin oyunundan xəbərsiz idi. Tale Xosrovun tərəfində idi. Onun yolunu keşmək olmazdı. Təzə çıxan ayın üzü heç vaxt tutulmaz, ürəyi həqiqətlə dolu olanlar dünyaya qalib gələrlər. Dünya onlara qalib gələ bilməz.

Bütürkümüd bu işdən xəbər tutaraq gənc şahı gizlince axtarış taptı və ona dedi:

- Bəxt ulduzun batmaq üzrədir. Şah sənə cəza vermək istəyir. Hələ cəzalanmamışkən, bir neçə gün əvvəl saraydan çıx, get. Tez başını götür qaç. Bəlkə bu od tüstüsüz ölüşə, ulduzun yənə xoşbəxtliyə doğru döñə.

Xosrov zəmanənin qarışdığını və taleyinin onu məhv etməyə bəhanə axtardığını görərkən hərəmxanaya müşk saçdı, gözlərin yanına getdi, ay üzü qadınlara belə bir vəsiyyət etdi:

- Mən iki həftəliyə bu ürək sıxan qəsrən uzaqlaşıram, ova gedirəm. Siz kefinizi pozmayın, öz yerinizdə qalın. Üzünüz həmişə kədərdən uzaq və sən olsun! Bu bağa, qarğı qanadları¹ üzərində tovuz kimi oturmuş bir qız, bir nar məməli gözel gəlsə onu yaxşı qarşıllayın, o bir əziz qonaqdır. Siz aynasınızsa, o günəşdir. Onun ürəyinin sıxlmasına yol verməyin. Qoy o burada oynayıb şad olsun. O, yaşıl

¹ Şira ulduzu – Proson və Sirius adlı iki ulduz.

¹ Qarğı qanadları – qara Şəbdiz.

sarayda darixaraq Xızır kimi çölə getmək istəsə, siz də onunla gedin, o behişt üzlü gözəl haranı arzu etsə, orada onun üçün bir qasr tikdirin.

Bələ bir hadisə baş verəcəyi elə bil Xosrovun ürəyinə dammışdı. Bu sözləri deyərək bayırə çıxdı, Süleyman kimi özü ilə bir neçə pəri götürüb külək sürətilə oradan uçub getdi.

Mindiyi at bir dağ ilə çapır, getdikcə qızışdırı. Ayağının nalları dağı-daşı deşir, Ərmən tərəfindəki torpaqları yumşaldırdı.

Xosrov padşahdan qorxurdu. Buna görə də ürəyi dərdlə dolu idi. İki günlük yolu bir günə çapdı. Təsadüfən onun yolu Şirinin çımdiyi çeşmənin yanından düşdü, çeşməyə çatarkən atı tamamilə yoruldu. Xosrov qulamlarına burda dayanmaq və atları yedirmək əmrini verdi. Özü isə qulamlardan ayrılaraq tək başına çəməni seyrə çıxdı. O firuza rəngli gülşənin ətrafına fırlandı, çiçəklərin ətrafında parlaq bir su gördü. Suyun kənarında tovuz yaraşıqlı bir qara quş bağlanmış, kövsərin qirağında gözəl bir qırqovul əyləşmişdi. At çəməndə otlayırdı, Xosrov bu sakit aləmi bir az seyr etdikdən sonra öz-özüne dedi:

«Ah, bu büt qədər gözəl qız mənim sevgilim, bu at da mənim atım olsayıdı, nə yaxşı olardı!».

O bu sözləri deyərək bu qara atın və ay üzü qızın bir gün onun sarayına gələcəklərini bilmirdi. Çok vaxt sevgililər bizim qapımıza gəlirlər, bizim isə başımız yuxulu, gözlərimiz pərdəli olur, onları görmürük. Çok vaxt xoşbəxtlik adamın qabağına çıxır. Adam isə bu xoşbəxtliyi görmür və əlindən qaçırır.

Xosrov adəti üzrə hər tərəfi seyr etdi və birdən gözü ay üzü bir gözələ sataşdı. O bir az qızə baxdı, sonra isə bu tamaşanın təhlükəli olduğunu anladı. Baxdıqca həyəcanı artırdı. Ay kimi bəzəkli bir gəlinlə üz-üzə gəlmışdı. Bu ay, Ülkər ulduzu ilə əhatə olunmalı idi. Bu qızın üzünə ay

demək olmazdı, o cıvədən doğmuş Nəxşəb ay¹ kimi hər şeyi əks edən bir güzgü idi.

Şirin mavi suyun içində bir gün kimi oturmuşdu. Göbəyinə qədər mavi ipəyə bürünmüdü. Onun gül əndamından çeşmə bir badam ciçəyinə dönüdü, özü isə bu çiçək içərisindəki badam içi idi. Saf suda ciçəyin necə parladığını görmüsən. Şirin də su içində belə bir çiçək kimi parlayırdı. Saçlarını darayıb üzüna tökdükə, sanki gül üzərinə bənöfşə səpildi. Lakin saçları cna qulaq asmirdi, daradıqca hər tel, dibində bir ilan varmış kimi yenə qırılırdı. Tellər, sanki darağın qulağına belə piçildiyirdi: «Sən qulsan, biz sənin ağanıq». Şirini qiymətli kimya daşları ilə dolu bir xəzinəyə bənzətmək olsa, onun hər hörüyü bu xəzinə üzərində qırılan bir ilan idi. Həç bir ofsunçunun əli bu ilanlara toxunmamışdı. Çünkü bu ilanlar bütün ofsunçuları öldürdü. Bağbanın əlindən bağın açarı yerə düşmüş, nar məmələr bağın qapısından bayır çıxmışdı. Bu şirin narları görənin ürəyi həsrətdən nar kimi çatlayar. İşə bax ki, ayın çımdiyi bu çeşmə günəşin yolunu azdırırmışdı. Şirin ovucu ilə başına su tökərkən, sanki fələk ayın üzərinə mirvari səpirdi. Onun bədəni qarlı bir dağ kimi parpar parlayırdı. Həsrətdən şahın ağızı sulanırdı. Bu ürəyi cəzb edən billur, padşahın ürəyini alovlandıırırdı, o bir günəş kimi alışib yandı. Xosrovun gözlərindən buluddan tökülen kimi yağış yağmağa başladı. Çünkü həmişə ay Dərri bürcünə girirkən yağış yağır. Yasəmən əndamlı Şirin padşahın tamaşa etməsindən xəbərsiz idi. Çünkü oğun sünbüllə saçları nərgis gözlərinin üstünü örtmüdü. Ay müşk kimi qara buludun altından çıxınca Şirinin gözü şahlar şahına sataşdı.

¹ Nəxşəb ayı-(Müğənnə ayı) Müğənnə tərəfindən düzəldilmiş bir ay. Müğənnə VIII əsrə orta Asiyada kəndli үşyanının başçısıdır, qüvvəsinə xalqa inandırmaq üçün uzaqdan işiq veren böyük bir ay düzəltmişdi.

O, kəklik üzərinə qonmuş hüma quşu gördü¹. Sanki qayın ağacı üzərində bir sərv bitmişdi.

Şirin padşahın nəzərlərindən utanaraq suda titrəyən bir ay kimi əsirdi. O qənd çəsməsi gizlənmək üçün heç bir şey tapmadığından gecə kimi qara saçlarını ayın üzünə dağıtdı. Gecəni işıqlandıran ayın üzərinə ənber səpdi. Günüñ günorta çağrı gündüzün üzünü gecə ilə örtdü. Gümüş üzərinə vurulan qara nəqşlər gözəl göründüyündən o da gümüş kimi bədəninin üzərinə qara çəkdi. Xosrovun qəlbini bu parlaq ayın qarşısında davam gətməyərək, cıvəyə qarışan qızıl kimi, bu aydınlığa qarışdı. Ovcu aslan çəmənlər maralının ondan qorxub təlaşə düşdüyüünü görünce öz aciz ovunu tutmaq istəmədi. Aslan məğlub edilmişdi ovu heç vaxt qovmaz.

Ağılın hökmünə qulaq asıb səbr etdi, qızmış ürəyinin odunu söndürdü. Alicənablılığı ehtirasına qalib gəldi. Üzünü əvirib başqa tərəfləri seyr etməyə başladı. Ancaq ürəyini toxum kimi çəsmənin kənarına səpmişdi. Çəsmədən başqa bütün yerlər ona yad görünürdü.

Bircə bu iki gülə baxın, onların iki çəsmədən aldıqları tikan oldu. İkisi də susuz idi, ancaq onlar sudan xeyir deyil, əziyyət görürdülər. Gözəllik çəsməsi birinci gün Xosrvun yolunu kəsdi. Şirin isə o biri çəsmənin uğrunda məhəbbət quyusuna düşdü. Çəsmə başına gələnlər yüklerini yerə qoyub yolda qurmuş çörəklərini suda isladılar, bunlar isə çəsmədən məhəbbət yükü, qəməqüssə yükü tutdular. Çəsmə onların yumşaq həyatını bərkitdi.

Dünyadaki çəsmələr həmişə su həsrəti ilə yaxınlaşanların ayağına palçığa batırar. Dünya günəşi də belə bir qan çəsməsidir. O da fələyin dövrəsinə fırlanıqca qəlblərə rahatlıq deyil, əziyyət verir.

Padşah Şirinin belə çılpaq sudan çıxa bilməyəcəyini düşünərək nəzərlərini onun ay vücutundan kənara çevirdi.

Pəri üzlü qız bir pəri kimi dərhal sudan çıxdı. Paltarlarını geyinib Şəbdizin üstüne atıldı. Yol getdikcə öz-özünə düşünürdü: «Bir çax kimi başına fırlanan bu gənc kim ola bılır? Ürəyimə sahib olan bu adam sevgilim deyilsə, təəccübülüdür. Bəs o ürəyimi necə əlinə ala bildi? Mənə demisidilər ki, Xosrov başdan-ayağa qədər lələ tutulmuş paltar geyir. Gördüyüm adam sevgilim Xosrov dursa bəs bu nişanlar nə üçün onda yoxdur?».

Şirin, ancaq bir məsələni bilmirdi ki, şahlar yola çıxanda düşmənlərin qorxusundan öz paltarlarını dəyişdirib başqa cür geyinirlər. Coşğun bir ehtiras onu dayandırdı:

«Qalx, öz gülünü bu şəkərə qarışdır. Orda gördüğün şəkildisə, burda gördüğün gözəl bir candır. Orda sən bir gözəlin xəbərini eşitməsdin, burda gözəlin özünü görürsən». O yənə öz-özünə deyirdi: «Gəl bu yoldan dön, iki mehrab önündə birdən namaz qılmaq yaxşı iş deyil. Bir qədəhi iki sağlıqə qaldırmaq olmaz. İki ağaya birdən qul olmaq yaramaz. Bu gənc oğlan axtardığım gözəl padşah olsayıdı belə, burda, yol üstündə ondan kim olmasını soruşturmaq yaxşı düşməzdə. Onun məni pərdə içində görməsi daha yaxşıdır. Pərdəsizlərə toz qonar, hələ bu iş sərr kimi pərdə altında gizlənirkən, mən birdən pərdənin altından çıxa bilərdimmi?».

Şirin mindiyi qara quşu, yəni Şəbdizi sürətlə çapmağa başladı. At sanki qanadlanıb uçur, ayaqlarındaki nalların gücünü yerin altındakı öküzə və balığa hiss etdirirdi. At, səba yelindən yeyin qaçıır, göyə sıçrayırdı. Qaçmaqdə pəri də onunla ayaqlaşa bilməzdii. Devin iti nəzərləri belə onun sürətinə çatmadı.

Xosrov bir an sonra başını əvirib baxarkən çəməndə özündən başqa kimsəni görmədi, atını hər tərəfə sürüb sevgilisini axtardı. Ürəyinin sakitliyini oğurlayıb aparan o gözəl qız heç bir yerdə yox idi. Çəsmə başında bir qədər oturub düşüncəyə daldı. Sonra isə itirdiyi gövhərin izini axtardı. Can alan qızın bu tezlikdə uşub aradan çıxmamasına

¹ Hüma – əfsanəvi bir quşdur. Kəklik üzərinə qonmuş hüma at üstündəki Xosrova işaretidir.

təəccüb etdi. Bəzən diqqətlə ağaclara baxırdı. Sanki qız quş olub ağaca qonmuşdu. Bəzən gözlərini çəşmənin suyu ilə yuyur, ayı, balıq kimi suda axtardı. Bəzən gözünü yumaraq göz yaşının qabağını saxlayırdı. Bəzən su üzərindəki körpünü qırırdı, sobri tükənirdi. Çəşməyə çox baxmaqdan gözləri qaraldı. Balıq çəşməyə düşən kimi o da suyun içərisində yuvarlandı. Yanıqlı-yanıqlı fəryad edir, acı-acı sizildiyordı. Fələk özü Xosrovun bu şiddetlili fəryadına dözə bilməyib onu incitməkdən peşiman oldu.

Xosrov bağı seyr edir, ay üzü Şirini və Şəbdizi axtarırdı. Bir gözü ilə qarğı kimi qara atı, bir gözü ilə də tərlan kimi qızı gəzirdi. Çünkü qarğı onun tərlanını aparmışdı. Yüngül qanadlı qarğı onun sevgilisini götürüb qaçmış, onun gününü qarğı qanadından da qara etmişdi. Onun ağ tərlanı qara qarğaya dönmüşdü¹. Müşk söyüdü dönbü tikan kolu olmuşdu. Göz yaşları söyüd çıçayıının toxumu kimi yerə səpələnirdi. Söyüd ağacı günəşə doğru əyilən kimi onun qaməti də öz günəşinin – Şirinin eşqi ilə əyilmişdi. Bu çox təbiidir. Çünkü söyüddən oyun üçün çovkan qayırmaq adətdir².

O yanıqlı bir ah çəkdi.

«Mənim kimi bir otun alışın yanması qalmasından daha yaxşıdır, - deyə düşündü. - Bir bahar tapdım, ancaq səmərəsini görmədim. Fərat çayını gördüm, suyundan içmədim. Anlamazlıq edib əlimdən gövhəri qaçırdım. İndi ürəyimi daşlara cirpmalıyam. Şəhər erkən gül gördüm, dərmədim, təssüf ki, gecə oldu, külək gülümü apardı. Mən suda açılmış bir nərgis gördüm, qar kimi ağ bədənivardı, su da onun həsrətindən dönbü buz kimi olmuşdu. Deyirdilər ki, buz bağlamış suların altında qızıl olur, bəs o sərv nə üçün bir cıvə olub oradan itdi?»

«O mənim taxımı göylərdən yüksəklərə qaldırmışdı. Hüma quşu kimi başıma kölgə salmışdı. Mən isə ay kimi

işiq saçılıb o kölgəni məhv etdim. Özüm də axırda kölgə kimi işıqsız qaldım. Bundan sonra mənim qanım cəzalandığım xalcanın üstündən qurumaz. Bu itki mənə bir cəllad qılıncından artıq cəza verir. Su çəşməsindən bir gül çıxıb yox oldu. Çəşmə gülsüz qaldı. Bu bir yuxu deyil, həqiqətdir. Yaşamaqdansa bir tikan kimi özümü oda atsam daha yaxşıdır. Həc bir kəs bir söz demədiyi halda, mən nə üçün aydan üzümü döndərdim. Bəxt mənə doğru gələrkən, nə üçün yolumu dəyişdirdim. Hansı div məni çasdırdı. İrəm bağına girdim, bu bağın qədrin bilmədim. Səbri etmək har yerdə xeyirlidir, birçə burda sabr etmək yersizdir. Səbri edib ovu əlimdən qaçırdım. Canımdan ildirim kimi bir çaraq alıshdırıb yersiz səbrimi onda yandırmalıyam. O gözəllik çəşməsindən su içsəydim, indi ürəyim bu cür alışın yanmazdı. Bir hindli çox güzel demişdir: «Əlinə keçən malı oradaca tez ye». Bu bağda istər qırmızı və istərsə də sarı guldən yeyənlər peşiman olmadılar. Bundan sonra ciyərim həmişə qana dənəcəkdir, bütün ömrümüzdə ürəyimdən qəm oxları çəkib çıxarmalı olacağam. Üzümcə, başıma sillələr endirəcəyəm, bu sillələrin zərbəsindən hər tüküm «Aman Allah! Aman Allah!» - deyə fəryad edəcəkdir. Bəlkə bir təhər ürəyimi boşaldım bu dərdi unuda bilim. Odlu təndirim bəlkə bir az sönsün. Gözümün dənizindən saysız dürrlər axtarış qucağımı gövhərlə dolduraram. Qanı artıq olan adam qan aldırmayınca rahat ola bilərmi?».

Xosrov bu cür düşünərək ağlaya-ağlaya çəşmənin başına hərlənir, əlləri ilə göz yaşlarını silirdi. Huşunu itirərək yerə yixildi, çəşməni bir gül kimi qucaqladı. Əlindən çıxmış Şirinin dərdindən taqətini itirmiş, üzünün gül rəngi solmuşdu. Sərv qaməti yera sərilmış, quru ot kimi küləkdən titrəyirdi. Öz-özünə dedi: «O ay üzü qız bir insandısa, bəs nə üçün heç bir yerdə ayaqlarının izi qalmamışdır? Bəlkə insan deyil, bir pəri idi. Əgor pəridisa iş daha da çətinləşir. Çünkü çəşmələrdə pəri çox olar. Pəri axtarmaqla tapılmaz. Bu əhvalati heç kəsə danışmaq, Xosrovun pəriyə

¹ Yəni ağ günü gecə kimi qaralmışdı.

² Çovkan – top oyununa məxsus ucu ayrı bir ağac.

vurulduğunu demek olmaz. Mən arzuma çata bilmərəm, çünkü həmişə pəri insandan qaçar. Tərlanın ördəyə yoldaş olduğunu görən olubmu? Pəri ilə insanın yoldaşlığı da beləcə görülənməş bir işdir. Mən əvvəlcə Süleyman olmalı, sonra pərini ram ezməliyəm».

O düşüncələrə dalaraq bir az da öz-özünə danışdı. Qəlbini yandıran dərdləri açıb tökdü. Ümidini itirərkən ürəyini alışdırıan sevgili qızdan əl çəkdi. Ərmənə tərəf yola düşdü.

Şirinin Mədəində Xosrovun sarayına çatması

Fələk bir iş düzəltmək istədikdə, əvvəlcə bir çox oyunlar çıxarar. Bir əkinçi və xəzinə bağışlamaq istərkən əvvəlcə onu zəhmət çəkməyə məcbur edər. Yol üstündə tikan və kol-kos olmasa gülün və şimşadın qədrini bilən tapılmaz. Vüsalın zövqini bilmək üçün bir neçə gün ayrılıq dağı çəkməlisən, çünkü ayrıldıdan sonrakı qovuşmaq və mehribanlıq çox xoş olur.

Şirin Xosrovun yanından uzaqlaşınca hicran iztirabları çəkməyə başladı. Qabağına gələnlərdən Pərvizin sarayını sorusur, Şəbdizi Mədəin qəsrinə doğru süründür. Ərini axtaran gəlin kimi üzündə gəlinlik suyu qalmamışdı. Nəhayət, saraya çatdı. Atdan yerə düşdü, özünü kənizlərə nişan verib içəri girdi. Bağa, sanki, canlı bir sərv daxil oldu. Bağdakı gözəllər Şirinin üzünü görünçə həsədlərindən alt dodaqlarını dişlədilər. Onu şahlar adətinə hörmətlə qarşılıdalar, Xosrov kimi əzizlədilər. Onlar öz-özlərinə dedilər:

– Xosrov od dalınca getmişdi. O, biz sitayış edək deyə səhər açılınca gözal bir od gətirdi. Ürəkləri məftun edən bu odla bizim ürəklərimizə də od saldı.

Kənizlər sonra qızın taleyi ilə maraqlanaraq ondan kim və nəci olduğunu sorușdular:

– Bir söylə görək kimsən, adın nədir, kimlərin nəslindənsən, haralısan, nə yuvanın quşusan, hansı tordan uçub gəlmisən?

Pəri üzlü Şirin bu gözəllərdən çəkinirdi. O bir neçə yalan quraşdırıb onlara cavab verdi:

– Mənim əhvalatım uzundur. Ancaq Xosrov gəldikdən sonra açıb demək olar. Xosrov səfərdən qayıdanda özü mənim kim olduğumu açıb sizə danışar. Sizdən bircə ricam var, bu atı yaxşı bir yerdə saxlayın, müğayət olun. Çünkü bu bir çox xəzinələrə dəyən atdır.

Sux qonaq bu sözleri deyinçə kənizlər onun ətrafını alıb yüz naz ilə əyləşdirilər, ayın üzüna güləb sapdırılər, atı şahın tövləsindəki axura bağladılar. Şirin üçün başqa paltar hazırladılar. Paltarının üstünü mirvari ilə bəzədilər. Ümid bağında vüsəl gülü açıldı. Şirin xatircəm olub dincəldi və şirin yuxuya getdi. Kənizlərin hər birinin ayrıca otağı var idi. Onlar şəkər dodaqlı Şirini də bir kəniz kimi öz aralarına aldılar. O da bu kənizlərlə qaynayıb qarışdı. Şirin özünü bir kəniz kimi tutur, onlarla mehriban dolanır və nərd oynayırdı.

Şirin üçün qəsr tikilməsi

Şirin Mədəində bir ay yaşadıqdan sonra, böyük bir təəssüflə, Xosrovun başqa yerə getməsindən xəber tutdu. Dedilər ki, atasının qorxusundan ova getmiş, Ərmənə tərəf yola düşmüşdür. Bu çərəsiz dərddən ürəyi sixıldı. Doğrudan da vəziyyəti çox ağır idi. Bir müddət evdə oturub heç bir yerə çıxmadi. Səbri tükənir, ürəyi xarab olurdu. İndi anladı ki, yolda qabağına çıxb ona o qədər baxan atlı dünya bəzəyi Xosrov imiş. Günəş aya baxan kimi Xosrov da ona baxırıb. Hərəkətindən peşiman olaraq öz əli ilə özünü döyməyə başladı. Lakin bir az sonra taleyə boyun əyib sakitləşdi. Bir neçə gün səbr etdi. Sonra isə kənizlərə dedi:

- Əgər günlərim belə keçə, məni bu ab-hava xəstələdəcəkdir. Mənim üçün səfali çəmənlərin arasında, dağ başında bir qəsr tikdirin. Mən gülər arasında bəslənmiş bir dağ qızıyam, istidən qırmızı gülüm saralıb solur.

Gözəl üzülməhriban qızlar ona cavab verdilər:

- Ey gözəllərin şəmi, bir şəm kimi ərimə. Bizim şahımız Xosrov sənin üçün xoş havalı bir yerdə qəsr tikdirməyi əmr etmişdir. Buyruq versən adamlar dağlarda sənin üçün münasib bir yer axtarır taparlar.

Şirin dedi:

- Bəli, şahlar şahının buyurduğu qəsri tez tikməlisiniz.

Şirinin paxıllığını çəkən kənizlər bənnanı xəlvətə çağırıb dedilər:

- Burada bir cadu var. Babil dağlarından yenice gəlmışdır. Yerə: «Ey yer, qalx!» deyə əmr etsə, yer parçaparça olub göya qalxar. Göyə «Ey göy, sakit dayan!» desə göy qiyamət gününə qədər yerindən tərəpnəməz. Bizdən bir qəsr istəmişdir. Bu qəsr üçün isti bir yer seçməlisiniz. İnsanları onun cadusundan uzaqlaşdırmaq üçün bu qəsr insan ayağı dəyməyən bir yerdə tikilməlidir. Bu cadu üçün qəribə bir yer axtar. Havası çox pis bir yer tap. Orada bir qəsr tik. Nə qədər müzd lazımdırsa bizdən istə.

Kənizlər bu sözləri deyərək bənnaya xalvarlarla xəz, qumaş və pul verdilər. Bənna müzd olaraq ona verilən xəzinəni alıb sevindi, zəhmətə qatlaşib qəsr üçün yer axtarmağa başladı. O, dörd tərəfi gəzir, dağların üzərində insan ayağı dəyməyən bir yer axtarırdı. Nəhayət, ürək sıxıcı isti bir yer tapdı. Bura öz pisliyi ilə bir həftənin içərisində uşağı qocaya döndərə bilən axmaq bir yer idi. Kirmanşahın on ağaclığında idi. Nəinki Kirmanşahdan, bəlkə bütün dünyadan uzaq düşmüş bir yer idi. Bənna buraya gəlib işə başladı, cəhənnəmdə bir qəsr tikib başa çatdırdı. Buraya at çapan olsayıdı, bilərdi ki, huri üçün necə bir cəhənnəm tikmişlər.

Gecə yaxınlaşınca axşamın üzünə müşk rəngi çəkildi. Şirin hərəmxanadan çıxbı yeni tikilmiş qəsre tərəf yola düşdü. Özü ilə bərabər məhəbbət məkrindən xəbərsiz olan bir neçə kəniz də götürdü. O, həbsxana kimi dar qəsrə yaşadı. Bir gövhər kimi daşların arasında əsir olaraq qaldı. Xosrovun dərdindən başqa yoldaşı yox idi. Hər iki aləmi qapısını üzünə bağlayıb sıxıntılar içərisində gününü keçirdi.

Xosrovun Ərmənə, Məhinbanunun yanına getməsi

Xosrov çeşmədən uzaqlaşınca, yaş tökən gözlərindən yuxu qaçıdı. Hər mənzil yol getdikcə ümidi itirir, ürəyi daha da sıxılırdı. Digər tərəfdən sevinir və gözlərində bir ümid parlayırırdı. Düşünürdü ki, hələ günəş dağın arxasından çıxmamışdır. «Bu yol ilə tez şərqə doğru getsəm, bəlkə də parlaq günəşimi tapa bilərəm.»

Xosrov dağlara çatınca, onun ətri sərhəd gözətçilərini xəbərdar etdi. Saray adamları qarşısına çıxbı ona qızıl və ipək parça təqdim etdilər.

Xosrov burada məclisləri bəzəyən, qəlbəri məftun edən pərilər gördü. Bu pərilər Xosrovun parlaq üzünə həsrət çəkirdilər. Gözəllərlə bir yerdə yaşamaq Xosrova xoş gəldi. O bir neçə gün burada qaldı. Oradan Muğana getdi. Muğandan Baxərzana yola düşdü. Məhinbanu Xosrovun gəldiyini bilinca onu şaha layiq bir dəbdəbə ilə qarşılıqlaşa hazırlaşdı. Yaxşı təchiz olunmuş bir qoşun düzəldib şahın qabağına yola saldı. Nəzakət gözləyərək onun xəzinəsinə qiyamətli hədiyyələr göndərdi. Verilən hədiyyələrin, ipək parçaların, qulam və daş-qasıların siyahisini tutarkən katiblərin əli yoruldu.

Xosrov dünyaya sahib olan Məhinbanunun sarayına çatdı. Məhinbanu onu çox nəvazışlı qəbul etdi. Padşahın taxtinin yanında kürsü qoydular. Xosrov oturdu. Qalan

adamlar isə ayaq üstə dayandılar. Şahənşah onun keşini soruşdu:

– Necəsen? Səni görüm, günlərin daha da xoş keçsin! Qonaq gəlməklə səni əziyyətə saldım. Ancaq bu qonaqdan sənə zərər toxunmaz.

Məhinbanu Xosrovdan bu mehribanlığı gördükdə ona xidmət etməyi özü üçün bir şərəf bildi. Səhər yeli kimi xoş bir nəfəs yayaraq danışmağa, şahı tərifləməyə başladı. Xosrovun gəlişi onun şan və şövkətini artırdı. Onun evi Xosrovun sarayı oldu. Bir həftə müddətində o, hər saat Xosrovun hüzuruna yeni bir hədiyyə göndərdi.

Bir həftə sonra, dünyaya işiq saçan günəşin hələ görmədiyi bir gündə, padşah bəxtiyar bir sultan kimi taxta əyləşmişdi. Yenica baş qaldıran çıçəklər, saçı kimi, bir çox ürəklərin başını bədənindən ayırdı. Hüzurunda o qədər qulam, qarabaş vardı ki, məclisi uca sərvərlə dolu bir bağa oxşayırırdı. Məhinbanu təzimlə yeri öpərək ayağa qalxdı. Xosrova dedi:

– Bizim bircə ricamız var. Bərdə ölkəsinə əziz tutub, bir qış burda qal. Buranın havası qışda isti olur. Suyumuz boldur. Çəmənlərimiz qışda da solmur.

Xosrov Məhinbanunun bu təklifini qəbul edərək dedi:

– Sən yola düş, mən də dalınca gəlirəm.

Dan yeri ağararkən Xosrov yiğişib Ağ bağa gəldi. Bura çox səfali bir yer idi. Şah burada qalmağı məsləhət gördü. Hər tərəfdə çadırlar quruldu. Ətraf adamla doldu. Məhinbanu dünyayı fəth edən padşahın qulluğunda hazır dayanaraq heç bir xidmətini ondan əsirgəmədi. Xosrov burada gecə-gündüz kefə məşğul oldu. Aci şərab içir, Şirinin qəmi ilə özünü doyururdu.

Xosrovun qonaqlığı

Novruz bayramında, nəşə və sevinclərlə dolu xoş bir gecədə, padşahın çadırında kef məclisi qurulmuşdu. Belə

şənlik heç bir bayramda ola bilməzdi. Xosrov bir neçə səmimi, xoş xasiyyət dostları ilə əyləşmişdi. Onlar hikmətli söhbatlər edir, məzəli sözlər danişirdilar. Əadirin ətrafına Əlan¹ keçələri döşənmişdi. Qapıda siyrilmiş polad qılınclı növbətçilər dayanmışdılar. Onlar ədiri yadlardan qoruyurdular. Əadirin içərisində yandırılan udun və ənbərin xoş tüstüsü bir pərdə kimi havada durdurdu. Şirin şərab məclisə nəşə verirdi! Ortalığa odla dolu qızıl bir manqal qoyulmuşdu. İti alov üzərindəki ərmən kömürü məclis qızışdırıran bir zəncini andırırdı. Ceyranın göbəyindəki müşk yeni əmələ gelərkən əvvəlcə qırmızı olur, sonra qaralır. Bu müşk söyüdü isə əvvəlcə ud kimi qaralır, sonra qızarırdı. Bunun səbəbi nədir? Alov qararı necə qızardır? Qaradan artıq ki, boyası yoxdur. Bəlkə alov hiyləni zəmanədən öyrənmişdir! Zəmanə bizim qara tüklərimizin rəngini necə dəyişdirir! Manqaldakı alov bağında, sanki, əkinçi bənövşə biçir, yerində isə alov əkirdi. Dağda yaşayan qarğalar kimi qara geyinmiş kömür, öz qanını dimdiyində və canında tutmuşdu. Bu, oxu özü üçün qanad əvəzinə tutmuş yaralı bir qaraquş, qırmızı muncuğunun qarşısına salmış bir qara ilan idi. Bu hindistanlı bir atəşpərəst kahini idi, Zərdəşt kimi zənd² oxumağa başlamışdı. Bu, Həbəşistandan Bulqara gəlmış bir mirzə idi, zəncəfrə ilə işə yardım edirdi³. Qiş kömür sayəsində reyhanlı bağa dönmüşdül; kömür də qışın reyhanıdır. Məclisdəki şərab şüşələri, öz vaxtında səs verən xoruzlara oxşayırırdılar. Başlarında odlu tac olan xoruzların⁴ həsədini çəkə bilməyən kəklik və turaclar odda qızarırdılar. Məclisə qızardılmış məzələr, kəkliklər, qazlar gətilirildi.

¹ Əlan – Türküstanda bir şəhərdir; əla keçələri ilə məşhurdur.

² Zənd – atəşpərəstlərin müqəddəs kitabı. Kömür-kahinə, zənd –oda, bənzədir.

³ Həbəşistandan (qara) Bulqara (qırmızı) getmiş mirzə; zəncəfrə – keçmiş kitablıarda sərlövhələri və ilk sətirləri yazmaq üçün işlədilən tünd-qırmızı mürükkeb. Burada Nizami qara kömürün közərib qızarmasını təsvir edir.

⁴ Burada şərab şışələri xoruza oxşadır, şərab şışələrinin ağızından axan qırmızı şərab da odlu taca oxşadır.

Portaxallar və almalar yan-yana yiğilmişti. Qızıl qədəhlərdə şərab, ləl kimi qızarırdı. İçəridəki nərgizlər və bənöfşələr¹ çadırı güllü bir bağ'a çevirmişdi. Məclisin bəzəyi olan portaxal və narların çoxluğu novruz küləyinin nəfəsini təngləşdirmişdi. Onlar dünyaya yeni bir ruh verdilər. Gecəni keyf içində keçirərək, səhəri içki ilə açdılar. Musiqi çalanların ipək telləri aşiqlərin pərdəsini yırtmışdı. İnləyən çənglərin çaldığı pəhləvi nəğməsi daşların qəlbinə belə od salırdı. Xanəndə belə bir qəzel oxuyurdu:

«Xəzan küləkləri versəydi aman,
Həyatın bağçası olardı xəndən.
Zəmanət eyvanı nə xoş olardı,
Əbədi olsaydı bu dünya barı!
Dövrənə göz qoyub diqqətlə baxsan,
Soyuqdur bu qəlbə xoş gələn eyvan.
Çünki isidinçə yerini bir az,
Deyir ki, köç artıq, yubanmaq olmaz!
Bu qəsrin əsası boşdursa belə,
Şərab iç, dərdini onun ver yelə.
Dünəndən, sabahdan kim verər xəbər,
Sabah yox, keçmişdir dünənki günlər.
Nəqdi əldə ancaq bir günümüz var,
Ona da şama tək yoxdur etibar.
Şərab içək, dünya bəzənsin göyçək,
Bir ağız dolusu deyək, gülüşək.
Bir gecə yuxusuz qalsaq zərər yox,
Torpağın altında yatacağıq çox».

Şapurun qayıtması və Şirindən xəbər gətirməsi

Padşah sərxoş idi, saqı işə elində cam dayanmışdı. Çəngin səsi ətrafi bürümüştü. Xosrovun kənizlərindən sərv boylu gözəl bir qız gəlib sevinclə dedi:

— Qulunuz Şapur qapıdadır, içəri girməyə icazə istəyir, gəlsin, ya çıxıb getsin?

Xosrov sevindiyindən az qala yerindən sıçrayacaqdı, lakin ağlına müti olub kənizə, Şapuru həzuruna gətirilməyi əmr etdi.

Padşahın qəlbə alışır, həyacanla çırpındı. Ürəyi həm qorxu, həm də ümidi doldu idi. Şübhə qılıncı onun qəlbini iki yera bölmüşdü. Gözü yolda olmaqdən böyük dord yoxdur. İntizar insanın ürəyini partladar. Doğrudur, dünyada əzabsız bir şey yoxdur, ancaq gözü yolda olmaqdən ağır bir əzab ola bilməz. Heç kəsin gözü yolda olmasın! Gözü yolda olan adamın rəngi sarı, ömrü qısa olar!

Mani kimi mahir rəssam içəriya girdi. Təzim edərək yeri öpüb nəqşləri ilə bəzədi. Yeri öpdü, ancaq özü durduğu yerdən tərəpənmədi. Bir qul kimi ayaq üstündə quruyub qaldı. Xosrov onu yanına çağırıb bir padşah vüqarı ilə oxşadı. Nəvəzişlə dindirdi, öz yanında əyləşdirdi. Çadırdağılara, onları tek buraxmayı əmr etdi. Şapurdan, keçdiyi çöllərdə, dağlarda görüb eşitdiklərini, başına gələn sərgüzəşti soruşdu. Ağılı Şapur əvvəlcə padşaha dua etməyə başladı:

— Şahin ömrü uzun olsun! Qoşunu düşmənlərə qələbə çalsın! Koşbəxt başından padşahlıq tacı əksik olmasın! Ürəyinin arzusuna çatsın! Koşbəxtlik ondan uzaqlaşmasın! Hər cür yeni müvəffəqiyyətlər əldə etsin! Çara tapmaq üçün gedən qulun əhvalatı çox uzundur. Ancaq, padşah əmr edəndən sonra mən necə danışmaya bilərəm. Mən həmişə padşahi razi salmaq istəmişəm, necə də istəməyə bilərəm?

Şapur əvvəldən axıra qədər bütün bildiklərini danışdı. Özünün quş kimi adamlardan gizlənməsindən, bir dağ çeşməsi kimi üzə çıxmışından, hər səhər bir çeşmə başına getməsindən, Müğənnə kimi hiylə işlətməsindən, o gözəl surətin şəkli görməsindən, o gözəlin qəlbini hiylə ofsunu ilə

¹ Nərgizlər – gözəllərin gözü, bənöfşələr – gözəllərin saçı.

alışdırmasından, hindli kimi, pərini yoldan çıxmasından və onu şahın Türkistanına göndərməsindən danışdı¹.

Şirinin adı çəkilərkən Xosrovdan ixtiyarsız olaraq bir çığırı qopdu. O səbərsizliklə sorusdu:

-- Birçə danış görək, o günəş üzlünü necə ələ gətirdin?

Mahir mühəndis cavab verdi:

- Mən ağıllı hərəkət etdim. Padşahın bəxti də mənə çox yardım etdi. Mən yay satan dükənə girərkən ox qayıran adamın gözü kimi diqqətli oldum. Gümüş belli, daş qəlbli, sərv boylu sənəmi ələ gətirdim. Bilsən, o qızda man nələr gördüm! Kəskin bir ağıl, zərif bir üz, hər telinin dibində bir Məsiha gizlənmişcər². Üzü bir gül kimi lətif idi. Bədəni başdan ayağa qədər iki ləpəli badam içi kimi ağ idi. Beli, baldırından üzünə qədər olan iki aləmi bir tükə bir-birinə bağlamışdı.

Ağzi o qədər kiçik və dar idi ki, qarışqa gözündə Xuzistana oxşayırdı³. Dodaqları dünyada hələ heç bir kəsi öpməmişdir, olsa-olsa aynada öz əksini öpmüşdür, o da sərxaşlıqda. Əli heç bir adama toxunmamışdır, əlləri ancaq öz saçları ilə oynayır. Beli tükdən incədir. Ağrı adından da şirindir. O ay üzlü sənəm bütün aləmi məstun etsə də, özü padşahın şəklini görərkən bütün aləm kimi saha məstun oldu. Mən ay üzlü Şirinin ürəyini ələ gətirəndən sonra Şəbdiz barəsində tədbir tökdüm. Bir çox hiylə və ofsun işlədərək parlaq ayı qara atın belinə mindirdim. Özüm isə azarlayıb bir müddət burada qalmalı oldum. Bu üzürlü səbəbə görə də, orunla gedə bilmədim, üzəngisindən uzaq düşdüm. Biliyəm ki, o indi min əziyyətlə gedib padşahın hərəmxanasına çatmışdır.

¹ Bütün əser boyu tekrar olunan hindli və türk obrazları altında – Şirini yoldan çıxıb şahın Tüpküstanına (gözəllərə dolu qəsrinə) göndərməsi nəzərdə tutulur.

² Məsihanın (Isanın) ölü diriltməsi haqqındaki dini rəvayətə işaretdir.

³ Qarışqa gözündə Xudistan-kiçik bir yerde bolluq deməkdir. Xuzistan, Nizamidə çox vaxt şəker mənbəyi yerinə işlenir.

Padşah Şapurdan çox razi qaldı, qucaqlayıb bağırna basdı. Ona çoxlu gövhər bağışladı. Şapurun xidmətini və yaxşılığını yadından çıxarmadı. Ona çox-çox təşəkkürler etdi.

Çəsmə əhvalatı, ay üzlü qızın çəsmədə cımməsi Şapurun dediklərini təsdiq edirdi. Padşah da yolda gördüklerinin hamisini, yaxşı-yaman nə vardisa, bir-bir Şapura danışdı. Onlar bu mehriban quşun Mədəinə uçduğunu yəqin etdilər.

Belə qərara gəldilər ki, Şapur yenə də qızın dalınca getsin, pərvanə işığın ardınca uçan kimi Şapur da onun dalınca uçsun, zümrüdü öz mədəninə, reyhanı bağa qaytarsın.

Şapurun yenə də Şirini axtarmağa getməsi

İnsana həyat verən dünya nə qədər xoşdur! Gənclik günləri nə qədər gözəldir! İnsan üçün yaşamaq hər şeydən əzizdir. Gənclik ömrün ən şirin çağıdır. Dünyanın hakimi Xosrov gənc idi, çox gənc və qəribə bir ürəyi vardı. Nəgməsiz bir udum şərab içməzdı. Musiqisiz könlü açılmazdı. O xanəndəyə adı zəhmət haqqı verməz, hər dəfə oxumasına bir xəzinə bağışlardı.

Bir gün Xosrov kef məclisi qurub şərab içirdi. Məhinbanu gəlib məclisdə oturdu. Çox şən idi. Padşah onu xüsusi iltifatla qəbul edərkə, həmişkəndən artıq hörmət göstərdi. Yemək zamanı çatdıqda Xosrov möbiddəni «bacibərsəm» ayının yerinə yetirməyi tələb etdi. (Xosrov hər dəfə yeməkdən əvvəl bu ayınə əməl edirdi. «Bacibərsəm» ayını hər bir xörəyin dadına baxıb bəyənməkdən ibarətdir. Möbid xörəyə baxıb hansının pis və hansının yaxşı olmasını təyin edir və sonra yeməyə icazə verirdi). Bu ayindən sonra möbid böyükərə, dünyanın xoşbəxt xanımı ilə şərab içməyə izin verdi. Xosrov Məhinbanu ilə xüsusi camda şərab içir, onunla hər barədə

söhbət edirdi. Adı şərabdan sərxos olunca söhbəti Şirindən saldı. Şirinin qaqmasından danışdı. Batındə sevinir, zahirdə isə özünü Məhinbanuya ürəyi yanan göstərirdi.

— Sizin bir qardaşınız qızı var idi. Sərv kimi azad böyümüş bir qızdı. Gül kimi gülər və şən üzü vardi. Eşitdim ki, mindiyi at onu götürüb qaçmışdır. Hüma quşu burdan yox olmuşdur. Bu gün evimizdən mənim yanına bir qasid gəlib, ürəklərə təsəlli verən o ay üzüldən xəbər götəribdir. Mən burada bir-iki həftə də qalsam, o gül üzünün yerini öyrənə bilərəm. Onun dalınca bir qasid göndərmək istəyirəm ki, gedib onu quş kimi buraya uçurtsun.

Məhinbanu bu söhbəti eşidincə şürunu və səbrini itirdi. Dili tutuldu. Təzim edərək bir torpaq kimi padşahın qabağında yera sərildi. Coşğun qəlbindən bir fəryad qopdu:

— O inci danəsi, hardadır? Onu heç olmasa yuxumda görmək istərdim. Yuxumda onu qucağımda deyil, su içində görsəm belə sevinərəm. Gözümün işığı ilə onu sudan çıxarıram, qucaqlayıb bağrıma basaram, sonra isə rahat olərəm.

Məhinbanu sonra şahın taxtından öpərək dedi:

— Ay və Zöhrə sənin taxtını öpsün! Balıqdan aya qədər bütün kainat sənin tacına sitayış etsin! Bütün dünya, şərqdən qərbe qədər sənin hökmranlığına tabe olsun! Mənim ürəyimə damımışdı ki, padşah öz taleyini mənim taleyimlə birləşdirə, Şirin tapılacaq. Çünkü şahın taleyi həmişə onun yardımçısıdır. Sənin taleyindən kömək alsaq, bu cür böyük bir ov öz ayağı ilə qapımızdan içəriyə girər. Padşah onun dalınca qasid göndərmək istəyirsə, məni də bu qasidin getməsindən xəbərdar etsin. Çünkü mən iti ayaqli Gülgünü ona bağışlamaq istəyirəm. Gülgün də Şəbdizin nəslindəndir. Atlar içərisində bircə Gülgün — o da pis damarı tutmasa — Şəbdizlə ayaqlaşa bilər. Şəbdiz o ay üzü qızın altında ikən ancaq iti yerişli Gülgün özünü ona çatdırıbilər. Əgər Şəbdiz artıq yoxdursa, o gül üzü qız ancaq Gülgünə minə bilər.

Məhinbanu Gülgünün tövlədən gətirilib Şapura verilməsini əmr etdi. Şapur təkbaşına səfərə hazırlaşdı və tələsik yola düşdü. Atını Mədəin ölkəsinə çapdı.

Ay üzü Şirini düz bir ay axtardı. Şirin sarayda deyildi. Şapur soraqlaşıb, onun üçün tikilmiş qəsrə gəldi. Gözel pərinin yaşadığı qəsrin qapısını döyüd, içəridən bir adam gəlib qapını açdı. Şapur Xosrovдан götirdiyi nişanələri ona göstərdi. Şapuru sevincə içəriyə, Şirinin otağına apardılar. Şapur qasrdən içəriyə girinca buranın dünyadan uzaq, əzab və əziyyətlərlə dolu bir qala olduğunu gördü. Gövhər daş hasar içərisinə salınmışdı. Behişt gyzəli cəhənnəmdə yaşayırırdı. Bu pak gövhəri görərkən Şapurun üzü ləl kimi qızardı. Qarşısında təzim edərək üzünü torpağa sütrdü. Onun ay kimi üzünü tərifləməyə başladı, yolda çəkdiyi əziyyət və sıxıntılardan soruşdu:

— Başına nələr gəldi, özünü zülmədən necə qurtardın? Sənin bu qulun bir an da olsa səni unutmamış, həmişə sənin qayğını çəkmışdır. Bu çətinliklər sənin keçirdiyin son çətinliklərdir. Əminəm ki, bundan sonra sən sevincli günlər keçirəcəksən. Cox çətinlik çəkdinsə də, bu çətinlikdən çox asanlıqla qurtarıb rahatlığa çatdin. Bəs nə üçün bu cür pis yerdə yaşayırsan? Bura çox can sıxicıdır. Buranı sənə kim məsləhət görmüşdür? Buranı sənə məsləhət görənlər səni çasdırmışlar. Bu zülmətdə dostluq nuru parlaya bilməz. Huri bu cür cəhənnəmdən razı qala bilməz. Yalnız bircə üzər gətirmək olar ki, o da çox zəif üzrdür: sən ləsən, ləl də həmişə daş içində saxlanar.

Şirin bu Çin nəqqasının nəqş kırı gözəl sözlərini eşidərkən arzusuna çatmaq üçün çarə tapıldıǵına inandı. Arzusunun açarı artıq yaxasından asılmışdı. Utandığından üzünü əlləri ilə tutdu. Şapura təşəkkür edib soruşturduğu sözlərin cavabını verdi:

— Başına gələn dərdləri, çəkdiyim zülmələri saymaq mümkün deyil. Danışmaqla və qulaq asmaqla qurtarmaz. Bunların üstündən qələm çəkmək, bunları unutmaq

laزمىدۇر. مەن سەnin buyurduğun qəsrə gəldim. Orada bir neçə düşgün, azğın kənizə rast gəldim. Kənizlər öz başına buraxılmışdı. Vaxtlarını xoş keçirməkdən başqa bir fikirləri yox idi. Zöhrə ulduzu kimi əl-qol açmışdılar. Özlərini bir mal kimi tərəziyə qoyub satırdılar. Mən pak və təmiz bir gəlin olduğum üçün bu əxlaqsız qızlardan uzaq olmaq istədim. Özüm üçün ayrıca qəsr tikdirilməsini tələb etdim. Onlar qısqanc olduqlarından mənə çox əziiyyətlər verdilər, ürəyimi qanla doldurdular. Bu qara daşlı zindan mənim məskənim oldu. Mən burada yaşamalı, öz səbrim ilə buranı abad etməli idim. Buranın daşları acılıqdan əzvay kimi qaradır. Onlar məni buraya göndərərkən mən nə edə bilərdim! Bir təhər qatlaşmaq lazmış idi.

Şapur ona dedi:

– Qalx! Pərvizin əmrider!

Şapur Şirini bu kulkhan kimi qara qəsrden çıxarıb Gülgünə mindirdi və şahın arzularının çıçəkləndiyi güzlərə yola saldı. Şirin yəhərin üzərinə qonunca Gülgün aydan və ülkərdən daha sürətə qəçməgə başladı. O, sanki ata deyil, hüma quşuna minmişdi. Bu uçuşda heç bir pəri ona çata bilməzdii.

O biri tərəfdə isə Xosrov avara qalmışdı. Ürəyi sevgilisinin yolunu gözləməkdən yorulmuşdu. İntizar, ömür üçün bir bədbəxtlik olsa da, sonu vüsalla bitirkən, o qədər də ağır olmur! Ümid bəsləyən adamın uzun intizardan sonra öz arzusuna çatmasından daha yaxşı, daha xoş bir şey varmı?

Xosrovun atasının ölümündən xəbər tutması

Şah bir gün yarım sərəxoş halda oturmuşdu. Bəxtinin üzünə gülməsinə ümid bəsləyirdi. Yoldan tələsik bir qasid gəldi. Xosrova öz atasından xəbər gətirdi. Qasidin kirpikləri Çin kasası kimi nəm idi. Beli zənci tükü kimi bükülmüşdü. Çin və Zəngibar xətti ilə yazılmış bir məktub gətirmişdi.

Məktubda Çin və Zəngibar şahının, yəni Xosrovun atasının öz taxtından ayrıldığı xəbər verildi.

«Türk xəsiyyəti fələk hindliləri qoruyan iki gözü onların əlindən aldı¹. Onun iki mirvarisini mina üzündən ayırdılar. Bu mirvarıları sap əvəzinə iynaya keçirdilər². İki kukla oynadən pərdəsiz qoydular. Sürmə əvəzinə gözlərinə mil çəkdilər. Onun ədaləti Yusif kimi saraydan yox oldu. Zəmanə Yəquba çəkdiyi dağı ona da çəkdi³. Zəmanə atanın dünyani görən gözlərini sənə verdi. Onun əlinə isə nizə əvəzinə əsa verdi. Dünyanın sahibi dünyaya qarşı gözünü yumarkən, dünyaya sahiblik etmək vəzifəsi sənin üzərinə düşür».

Şahlıq taxtına yaxın olan adamlardan hər biri gizlin bir söz yazmışdı: «Özünü gözlə! Gəlməmiş olma! Dünya əldən getdi, tələs! Başın gilabılı isə orda yuma, ağzını açıb danışmaq istəyirsənə, sözünü yarımcıq qoy, tez bura gəl!».

Xosrov fələkin bu cür rəftarını görünce çox qəmğin oldu. Vəfasız dünyanın qırmızı ilə surmeyini, sirkə ilə balı bir yerdə saxladığını anladı. Torpaqdan yoğrulmuş bu dünyyanın havası belədir. O gah baldır, gah zənbür. Bu dünyada iş ilə istəfa, sevgi ilə ədavət bir-birinə qarışmışdır. Hər bir yağlı və şirin yeməyin yanında acı və turş bir şey gətirirlər. Heç bir arx dünyyanın qumundan yaxasını qurtara bilmir. Heç bir səhəng daşdan salamat qurtarmır. Yaşamaq istəyirsənə mütləq qəm-qüssə görəcəksən. Asudə olmaq istəyirsənə yaşamaqdan el çək! Qalx, ruhunu pak küləyə ver. Bir zindan olan bu dünyyanın qapısını bağla! Dünya bir hind oğrusudur, gözlə paltalarını öğretəlməsin. Onun yaxasından bərk-bərk yapış, buraxsan səni dolaşdırar. Bu dünyada, ucunda iynəsi olmayan bir sap tapmaq çətindir.

¹ Rəvayətə görə Hörmüzün gözləri çıxarılmışdı.

² Yəni gözlərini iynə ilə çıxardılar.

³ Yusif və onun atası Yəqub əfsanəvi obrazlardır. Dini rəvayətə görə Yusif çox gözəl olduğu üçün qardaşları paxılılıqdan onu qul kimi satmışlar. Yəqubun gözləri isə Yusif üçün ağlamaqdan kor olmuşdur.

Bu dünyada qabaqdan qayrılmış bardaqda soyuq su içen adam, mütləq, xəstələnib qabaq kimi sapsarı saralır. Ağac, ancaq hər bir budağının başı parçalandıqdan sonra öz çiçəklərini bayırına çıxarır. Fələk adamin belini iki qat büküb sindirmayınca ona bir arpa boyda mumya vermir.¹ Adam ölməyinə ona kəfən geyindirmirlər. İnsanın bir ipəkqurdु kimi atlaz geyinməsinin mənəsi yoxdur. Madam ki, hamam qapısında² soyundurulacaqsan, belə rəngarəng paltarları geyməyə nə ehtiyac vardır. Günsə və ay kimi geyin ki, əynindəki paltar həmişə səninlə olsun. Hər cür yeməkdən əl çək. Bir parça çörəklə kifayatlən.

Ey dünya, havaxta qədər bu cür zülm edəcəksən! Məni dərdə salıb, özün sevinəcəksən! Məni dərdli edirsənsə, mən sənin şad olmağını istəmirəm. Sən mənim şikəst olmağımı istəyirsənsə, mən də sənin abad olmağını istəmirəm. Sən çürük arpanı buğda adına satırsan, əvvəlcə buğda göstərib sonra arpa verirsən. Sənin əlindən buğda kimi qozbel olmuşam, arpa kimi saralmışam, bir buğda yeməmiş əzilib yarmaya dönmüşəm. Artıq bəsdir, nə sən özünü buğda kimi göstər, nə də mən özümü buğdaları əzən dəyirman daşı olum. Bu quyu kırı dünyada, bu gecədən o gecəyə qədər ac qalmaq, ay böyüklükdə girdə bir arpa çörəyi ilə keçinmək daha yaxşıdır.

Ey Nizami, özünü Məsiha kimi bir tərəfə çək, dünyani bir ovuc ot yeyənlərə burax. Eşşəyə min, ot otla. Sonra Şirənin gəlməsini gözlə. Nə qədər sağısan, eşşək kimi yük daşı. Bil ki, eşşəyin eti ancaq diriliyində lazım olar.

Xosrovun padşahlığı əlinə alması

Allahın hökmü ilə Hörmüzün padşahlığı bitincə, cavan bəxtli padşah uğurlu bir zamanda öz məmləkətində taxta əyləşdi. Ürəyi Şirinə vurulmuş olsa da, padşahlıqdan əl çəkə bilməzdi. Bu, böyük bir səhv olardı. Bir tarəfdən ölkəni idarə edir, o biri tarəfdən sevgilisini düşünürdü. Yeni tikintilərlə dünyani abadlaşdırır, ölkəni fitnə və iqtisəslərdən təmizləyirdi. Bədbəxt və zavallılara çox yaxşılıq edirdi. Onun ədaləti qarşısında dünya Ənuşirəvanın ədalətini unutmuşdu. Dövlət işlərini yoluna qoyunca yenə də eyşi-işrətə məşgül oldu. Axşamlar və səhərlər kefə baxır, ov edirdi. Heç vaxt ovsuz və iğkisiz olmurdu. Can alan Şirinin eşqi Xosrovun başına vurunca o kənizlərdən Şirinin yerini soruşdu. Ona cavab verdilər ki: - O gözəl, xeyli vaxtdır bu qəsrən köçüb gedibdir. Şapur onu haraya isə apardı. Ancaq biz yerini bilmirik. Şahlar şahi buyurmamışsa, Şapur onu haraya apara bilər?

Padşah bu fırlanan çarxın hiyləsinə heyran qaldı. Əlindən heç bir şey gəlmədi. Şirindən yadigar qalan Şəbdizə minməklə təsəlli tapdı. Ayı yadına salıb gecənin qara rəngi ilə gününü keçirir, gövhər ümidi ilə daşa qane olurdu.

Şapurun Şirini yenə Məhinbanunun yanına gətirməsi

Şapur Şirini qəsrən çıxararkən artıq padşah görüş üçün təyin olunmuş yerdə yox idi. O, Şirini Məhinbanunun gülzarına çatdırıb xoş yerişli Gülgündən yerə düşürdü, Şapur cəmənə bir sərv, cənnət bağına bir huri gətirdi. Göylərə günəş, gözlərə işiq verdi. Şirinin getməsi ilə narahat olan qohumlar, dostlar və kənizlər onu görünce çox sevindilər. Təzim etdilər, torpaq kimi onun qarşısında yerə sərildilər. Onun tapılmasına çox şükürlər etdilər, nəzir payladılar, atəşgaha bir çox qurban verdilər.

¹ Mumya – sümük sıyığını sağaldan dərman.

² Qəbirə qoyularkən.

Məhinbanunun necə sevindiyini demək çətindir. Şadlığından şadürvana sızmirdi¹. İtirdiyi gəncliyini yenidən tapan bir qoca kimi sevinir, yenidən həyata qayıtmış bir ölü kimi şadlıq eçırdı. Məhəbbəti coşduğundan Şirini qucaqlayıb döşünə basdı. Onun üçün həyat yenidən başladı. Məhinbanunun Şirinə göstərdiyi nəvazış və mehribanhlığı heç yüz beytdə də təsvir edib qurtarmaq olmaz!

O, padşahlıq xəzinəsinin və bütün ölkənin ixtiyarını Şirinə tapşırıb dedi:

«Hamısı sənin olsun, nə istəyirsən elə!».

Məhinbanu qızı utandırmak istəmədi, olub-keçmiş əhvalatı üzünə vurmadi. O, bu hiylələrin bir eşq nəticəsi olduğunu yaxşı bilirdi. Xosrova da bu sevginin bəzi əlamətlərini görmüş və Şirinin Xosrova vurulması haqqında gümüş bədənlü kənizlərdən bəzi şəyələr eşitmİŞdi. O, Şirinin eşqini soyutmağa çalışırdı. Küpün ağızını örtməklə qaynayan şərabı yatırmaq, günəşin üstünü palçıqla süvamaqla işığı gizləmək istəyirdi. Şirini itaətə alışdırmaq üçün ona ürək verir, dərmanla qəlbini qüvvətləndirməyə, sevgisini soyutnağa çalışırdı. Onu saysız-hesabsız nəvazışlərlə oxşayırdı.

Məhinbanu Şirinin əvvəlki dəbdəbəsini özünə qaytardı. Vaxtını kukla oynamaqla xoş keçirsin deyə, əvvəlcə yanında olan yetmiş gelini yənə onun ixtiyarına verdi. Yənə də oyunbaş fələk oyuncaq oynatmağa başladı. Qızlar yenidən Şirinin ətrafına yığışdılar. Şirin sevindiyindən bu ulduzların arasında bir ay kimi parladı. Onlar yənə də keçmişdə olduğu kimi vaxtlarını eyş-işrətlə keçirməyə, günlərini keçmiş əyləncələrlə başa vurmağa başladılar.

¹ Şadürvan - padşah saraylarının darvazasına döşənmiş iri xalça və ya şahlara məxsus böyük çadır. Yəni, o qədər sevinirdi ki, öz sarayına sığa bilmirdi.

Xosrovun Bəhram-Çubindən qaçması

Fəth açarı dilə gəlib deyir:

«Dəmir iradə müvəffəqiyyətin qızıl açarıdır. Bir qüvvəli rəy yüz qılınc vuran qoçaqdan daha artıq xeyir verə bilər. Bir padşahın tacı yüz papaq qalıbindən qiymətlidir. Ağılı bir fikir ilə böyük bir qoşunun belini sindirmaq olar, halbuki, qılınc ilə bir dəfədə on nəfərdən artıq düşmən öldürmək olmaz».

Xosrovun padşah olması xəbəri «ağılı» Bəhrama çatınca onu narahat etdi. Onun da başında padşahlıq sevdası oyandı. Cox ağılı və düşüncəli olduğundan padşahlığı əla gətirə bildi. Xosrova belə bir böhtan atmaq fikrinə düşdü ki, guya atası Hörmüzün gözlərini çıxartdırın odur. Lakin Bəhram bilmirdi ki, Yəqubun gözəleri oğlu Yusifin ayrılığında ağlamaqdan kor olmuşdur. Bəhram hər tərəfə gizlin məktublar göndərib gözlən Xosrov haqqında pis fikirlər yaydı:

«Bu uşağın əlindən padşahlıq gəlməz. Atasını öldürən bir oğula padşahlıq yaraşarmı? Xosrov üçün bir içim od kimi qırmızı şərab yüz qardaş qanından qiymətlidir. Çalğı səsinə bir ölkəni bağışlar. Nəgməni bütün məmləkətdən artıq sevir. Başı qızışdırıdan nə etmək lazım olduğunu bilmir. Xamlığından yaxşını yamandan seçməyi bacarmır! Eşqbazlıq sevdası hələ başından getməyib, Şirinin eşqindən bir an ayrıla bilmir. O qan içən və söhrətpərəst bir adamdır. Ondan üzünü döndərin, yoxsa başınız əlinizdən gedər, başqa baş tapa bilməzsınız! O həbsə alınmalıdır. Bəlkə biz od və su ilə onu bir təhər yumşaldıb düzəldə bilək. Bizim cəzamızdan bəlkə ağıllana, yox, ağıllanmasa o da atası kimi ölməlidir. Siz qılıncla onun yolunu kəsin, mən özüm də bir aslan kimi ona hücum edərəm».

İntiqama susamış bu aslan, rəiyəti şahın üzünə qaldırdı. Şahlar şahı Xosrov taleyinin dolaşdığını anladı. Rəiyətin ona qarşı qalxdığını görünce qızıl gücü ilə taleyi öz əlində

saxlamağa, düşmənin gözünü bağlamağa çalışdı. O bu yolla bir az davam getirə bilsə də, düşmənin öhdəsindən gələ bilmədi. Düşmən başının üstünü aldı, Pərviz özünə heç bir kömək tapmadı. Köməksiz qalıb qaçmağa məcbur oldu. Taxtından düşüb Şəbdizə mindi. O bu ixtişaşın tac üçün olduğunu bildirdi. Halbüki, onun başı tacdan qat-qat qiymətlidi. Tacdan əl çəkib başını götürüb qaçıdı. Kəyan padşahlığı taxt və tacsız qaldı. Dünyanı başqa bir dünya düşgünübü buraxıb özü aradan çıxdı.

Xosrov zəmanənin oyununa baş əyərək, Bəhramın qılıncı qarşısından qaçandan sonra işi heç bir yerdə düz getirmədi. Qan tökən şahmat taxtasının hansı şəbəkəsinə ayağını qoydusa «şəh!» deyə onu qovdular. O, Şəbdizi çaparaq, mümkün qədər uzaq qaçmağa çalışırdı. Gah yolla gedir, gah yoldan kənara çıxırı. Nəhayət yüz hiyət və oyunla özünü Azərbaycana yetirdi. Atəşpərəstlər ürəklərində bütxanənin eşqini bəslədikləri kimi, o da ürəyində Şirinin eşqini əziz saxlayaraq, oradan Muğana tərəf yola düşdü.

Xosrovlə Şirinin ovda görüşməsi

Dünya görmüş nağılı belə deyir:

Dünyanı sevən Xosrov gəlib bir çöla çatdı. Hər tərəfdən üstünə ov yağırdı. Birdən qarşı tərəfdən toz qalxdı. Bu, Şiringilin atlarının tozu idi. Ürəklərə nur saçan Şirin bu gün öz şən yoldaşları ilə ova çıxmışdı. İki ovçu bir-birinə rast gəldi. Bir-birini ovlamaq üçün ürəkləri çirpındı. İki gənc sərv qarşı-qarşıya durmuşdu. Onlar iki ovçu idi, eyni zamanda hər biri qarışındakının oxuna hədəf olmuş bir ov idi. Öz sevgilərindən sərxoş olmuş iki aşiq üz-üzə gəlmışdı. Hər ikisi eşq aləminə dalaraq yanındaki yoldaşlarını unutmuşdu. Bunların biri padşahın əlindən eşq tacını almışdı. O biri isa padşahlıq tacını öz əlindən qaçmışdı. Birinin gül üzündə sünbül kimi tüklər bitmişdi, o birinin gül

üzünün ətrafını sünbül kimi zülfər bürümüşdü. Birinin ənbər kimi zülfərlər qulaqlarının üstünə tökülmüşdü, o birinin müşk rəngli kəməndi – hörükleri ciyinə düşmüşdü. Biri üzündə yeni bitən saqqalı ilə ayın gözəlliyini unutdurmuşdu, o biri öz buxaqını ay kimi cəmalına boyun bağı etmişdi.

Onlar gözlori yaşarana qədər bir-birinə baxdilar. Nə Pərviz Şirindən ayrıla bilirdi, nə də Şəbdiz Gülgündən göz çəkə bilirdi. Tanış olmaq üçün vasitə axtarırdılar, bir-birlərindən adlarını soruştular. Bu iki mahir ovçu bir-birinin adlarını eşidərkən yəhərin üstündən yərə atılıb torpağa sərildilər. Bir müddət belə qaldıqdan sonra başlarını qaldırdılar. Gözlərindən axan inci kimi yaşlarla yeri islatıldılar. Utana-utana bir-birlərinin əhvalini soruştular, yaxşıdan-yamandan söhbət etdilər. Danışmaq üçün söz çox idi, lakin bir-birlərindən çəkindiklərindən çox az danışdılar. Hələlik səbət etməyi məsləhət bildilər.

Hər ikisi bir quş kimi qanad çalaraq uçdu. Quş kimi yəhərin qasıının üstünə qondular. Hər tərəfdən atlılar gəlib onlara çatdı. Pəri üzlülər onları araya aldılar. Onlar ayla günəşin eşq bürcündə birləşdiyini və bir-birinə naz satdıqlarını gördülər. Onların eşqi bu pəri üzlülərin qəlbini yandırdı. Mindikləri atlar palçığa batmış eşşək kimi yerlərindən tərpəşə bilməyib qaldı. Atların buraya çapib gələnlərdən heç biri Xosrovlə Şirini bir-birindən seçə bilmirdi. Bir neçə qarışqa bu iki aşiqin birinin Bilqeyis, o birinin isə Süleyman olduğu xəbərini ətrafa yaydı¹. Hər tərəfdən bir çox yeni qoşun gəlib hər ikisinin dövrəsində səfəsəf durdu. Bütün qoşun dağın ətəyinə təplaşarkən yer öz altındaki öküzün bu ağırlığa necə təb gətirəcəyini düşünüb onun halına acımağa başladı.

Şirin Xosrova dedi:

– Ey böyük padşah! Yalnız mən deyiləm, minlərəcə mənim kimi qul sənin əsirindir. Göylər xoşbəxtliyi sənin

¹ Dini əfsaniyə görə Süleyman heyvanların, quşların dilini bilən bir peyğəmbər imiş. Bilqeyis Süleymanın məşuqəsidir.

tacından alır. Yer sənin taxtınla fəxr edərək öz başını yüksək tutur. Yeddi iqlimin yerləşdiyi bu yer kürəsi başdan-başa sənə məxsusdur. Sən dünyanın sahibisən. Padşahın bərəkətindən, bizim də bu yaxınlıqda, yol üstündə bir çadırımız var. Padşah iltifat edib bizə tərəf gəlsə, başımızı ucaldır. Bir qul kimi qulluğunda hazır dayanarıq, fil, bir qarışqanın xalçası üzərinə ayaq basa, onu çox sevindirmiş olar. Bu cür böyük qonağın təşrif gətirməsi kiçik qarışqa üçün böyük bir bayram olar.

Padşah dedi:

- Əgər bu sözləri ürəkdən deyirsənsə, can-başla gəlib, qonağın olaram.

Şirin Xosrovun qarşısında əyilrək ona təşəkkür etdi. Onu çox-çox tariflədi. Məhinbanunun yanına bir atlı qaçıraraq şahı qonaq gətiirdiyini xəbər verdi.

Məhinbanu bu xəbəri eşidince lazımı hazırlıq gördü. Yaxşı tədarük və hədiyyələrlə şahın qabağına çıxdı. Şahın şərfinə yera və göyo şabaş səpdi. Padşahi çox yüksək bir saraya düşürdülər. Tuba ağacı¹ bu behiştin bir budağı yerində olardı. Bu sarayın başı göylərə yüksəlirdi. Sağında və solunda olduqca geniş bir meydan vardı.

Məhinbanu padşahın qarşısına bir çox adam göndərdi. Bunlar bağışlanmağa gedirlərmiş kimi Xosrovun qulluğuna padşaha layiq bir çox hədiyyələr apardılar. Xəzinələri hesaba almaq imkan xaricində idi.

Xosrovun qəlbində isə hər an Şirinin məhəbbəti alışış yanındı.

Məhinbanunun Şirinə nəsihəti

Əkinçinin yerə səpdiyi toxum təmiz olsa, hasilə gələn taxıl da təmiz olar. Təmiz adamın nəslİ də təmiz olar, ətəyi xəcalətlə yerdən sürünməz. Məhinbanunun əslİ təmiz

olduğu üçün Xosrovlə Şirinin qayğısına qalırdı. O, bu iki sevimli gəncin sevişməsindən xəbər tutmuşdu, odla quru otun arasında gələcəkdə baş verə biləcək əlaqə haqqında düşünürdü.

Məhinbanu Şirinə dedi:

- Ey ağıllı övladım, sən yalnız mənim deyil, bütün gözəllərin padşahısan. Sənin bir nazın yüz padşahın məmləkətinə, bir tükün aydan balığa qədər bütün aləmə dəyər. Səadət bir kölgə kimi sənin ayrılmaz qulundur. Həya və namus sənin üçün iki qiymətli bəzəkdir. Dünya öz işini sənin gözəlliyyindən alır. İsmət və namus sənin gözəlliyyinin qorucusudur. Sən əl dəyməmiş, ağızı möhürlü bir xəzinəsen. Dünyanın pisini-yaxşısını sınaqdan keçirmisən. Ancaq dünyanın bir xoş hiylələri var, bunları da bilməlisən. Dünya mirvari oğrusudur, həmişə yaqutu sürtə-sürtə məhv edər. Ürəyimə belə dammışdır ki, dünyaya sahib olan Xosrov sənə qovuşmaq fikrindədir. Əgər o sənə doğrudan vurulmuşsa, bəxtinə gözəl bir ov çıxıbdır. Ancaq, o çox səbrsiz adama oxşayır. Buna görə da qorxuram ki, onun hiyləsinə aldanasan. Mən istəyirəm ki, o öz şirin dili ilə səni aldadıb halvanı müftə yeməsin. Sonra səni biabır edib buraxar, başqasının eşqinə düşər. Sən özünü ağır tut, o günəş üzlü gənclə ehtiyatla dolan, çörək yapılmamışdan qabaq onun təndirinə düşmə. Onun azi on min gözəl üzü, şəkər dodaqlı, zəncir saçlı qızla oturub-durduguunu eşitmışəm. Onun bu qədər güllə əylənməyə alışmış qəlbİ bir gülə kifayətlənərmİ? Gövhərə alışmış olan gövhərsiz qaldıqda qarşısına çıxan hər gövhəri əzizlər, onu elə keçirməyə can atar. O, sənin adını təmiz və özünün ismətli olduğunu görse, səni qayda-qanun ilə məndən istəyər. Dünyada adın təmiz qalar, ismət və həyada dünyanın padşahi olarsan. Sən öz ismətini qorusan, ona zəhər deyil, bir tiryek olarsan, onun dərdinə dərman edərsən. Əgər o səni eşq atəsi ilə alışdırıb elə keçirsə, sən özünü qayğısız və

¹ Dini əfsanəyə görə, behiştə bitən bir ağacdır.

sərxoş kimi aparsan, Visə¹ kimi dünyada öz yaxşı adını itirərsən, biabır olarsan. Unutma ki, o aysa, sən də bir günəşsən. O Keyxosrov isə, sən də Əfrasiyabsan. Kişilərin arxasında düşmək bir kişilik deyil. Qadının özünü ağır aparması və ehtiyatlı dolanması daha yaxşıdır. Bir çox gülü təzə ikən dərmişlər, qoxulayıb ətrini alandan sonra atmışlar. Çox şərabı qədəhə tökmüşlər bir az içdikdən sonra dibində qalanını yerə atmışlar. Sən özün bilirsən ki, başını uca tutmaq istəyən bir adam üçün əra getmək, boş-boş sevişməkdən daha yaxşıdır.

Şirin bu şərbət kimi nəsihətləri eşidincə onları qulaq sırtlaşdı. Bu nəsihətlərin hamisi onun ürəyindən idi. Eşidib qəbul elədi. O özü də elə fikirdə idi, and içib dedi:

— Xosrovun eşqindən gözlərim qan ağlasa da, məni qanunu yol ilə almayıncı onun arvadı olmayacağam.

Məhinbanu Şirinin bu andını eşidincə ürəyi xatircəm oldu. Ona Xosrova bir yerdə oturub-durmağa icazə verdi. Onlar sarayda, çöldə dolana cəzib bilərdilər. Ancaq heç vaxt xəlvətə çəkilinəməliyidilər. Söhbətlərini təklikdə deyil, hamının yanında etməli idilər.

Xosrovlə Şirinin çovkan oynaması

Ertəsi gün, parlaq mirvarıların üzərinə ləl səpilərkən Xosrov və Şirin saraydan – kanara çıxmaga icazə aldılar. Xosrov ova hazırlaşdı. Şirin öz ulduzlarını başına yığmağa başladı. Yetmiş nəfər dişi aslan kimi güclü qız Şirinin ətrafını aldı. Hamısının qanı qaynayırdı. Hər biri igidlikdə bir İsfəndiyar, ox atmaqda və at minməkdə bir Rüstəm idi. Çovkan oynamada qızlar öz gözəllikləri ilə gəydə ayı belə utandırıldılar. Çovkanlar gəydə oynayırdı. Hər bir çovkan havaya qalxdıqda sanki günəşin başını yarır, topu küləyin əlindən qapırdı.

Bir tərəfdə Şirinlə kənizləri, o biri tərəfdə isə padşah ilə xidmətçiləri dayanmışdı. Maral ilə şir bir-biri ilə oynayırdı, turac ilə qaraquş qarətə başlamışdı. Gah ay üzü Şirin qalib gəlib topu qapır, gah günəş cəmali Xosrov qoçaq çıxıb topu onun əlindən alırdı.

Onlar top və çovkan oynamadan doyuncu, meydanda at çapmağa başladılar. Biri Şəbdizi minmişdi, biri Gülgünü. Gecə və gündüz kimi meydanın ətrafında hərlənirdilər. Oradan atlarını çölə çapdılardı, ov etməyə başladılar. qulluğunda hazır dayandılar. Şahın qapıcısı çıxaraq onları qəbul etdi. Eşqbazlıqdan başqa bir işi olmayan padşah öz ürəyini onlara verdi. Ayağa qalxıb Şirini çox məhribən qarşılıdı. Sağ tərəfində yer verib əyləşdi. Xosrov baxıb nə gördü? Dörd tərəfi ürəyə yapışan şüx gözəllərlə dolmuşdu. Bura sanki şəkərlə dolmuş bir ev, şirin yeməlilərlə dolmuş bir şəhər idi.

Xosrov qızların güclü olduğunu və at çapmağı bacardıqlarını bilmirdi. Müşk kimi qara rübəndlərlə üzlərini örtmüs bu gözəllərin xahişini yerinə yetirərk o da əylənmək üçün meydana çıxdı. Meydanın top oynanan yerinə çatdıqda pəri üzlülər sevinçdən az qala qanadlanıb uçurdular. Bu ay üzü qızların hər biri bir günəş kimi iti hərəkət etməyə başladı. Kəklik kimi sakit görünənlər qaraquşa döndülər. Xosrov cəməndə qırqovul kimi gəzən bu məhribən qızların ov zamanı bir tərlən olduqlarını gördü.

Şirin ona dedi:

— Gəl atlarımınız çapaq, bu düzdə bir qədər top oynayaq.

Topu padşahın çovkanı qarşısına atdılar; gözəllər meydani sevincdə doldurdular. Söyüd ağacından qayrılmış çovkanlara baxarkən, insan buranın söyüd meşəsi olduğunu güman edə bilərdi. Çovkan oynadan qızlar öz gözəllikləri ilə gəydə ayı belə utandırıldılar. Çovkanlar gəydə oynayırdı. Hər bir çovkan havaya qalxdıqda sanki günəşin başını yarır, topu küləyin əlindən qapırdı.

Bir tərəfdə Şirinlə kənizləri, o biri tərəfdə isə padşah ilə xidmətçiləri dayanmışdı. Maral ilə şir bir-biri ilə oynayırdı, turac ilə qaraquş qarətə başlamışdı. Gah ay üzü Şirin qalib gəlib topu qapır, gah günəş cəmali Xosrov qoçaq çıxıb topu onun əlindən alırdı.

Onlar top və çovkan oynamadan doyuncu, meydanda at çapmağa başladılar. Biri Şəbdizi minmişdi, biri Gülgünü. Gecə və gündüz kimi meydanın ətrafında hərlənirdilər. Oradan atlarını çölə çapdılardı, ov etməyə başladılar.

¹ Visə – Fəxrəddin Gürğanının «Visə və Ramin» poemasının qahrəmanıdır. Öz qoca əri Möbiddə xəyanət etməsi ilə məşhurdur.

Vurduları ovları, saymaqla qurtarmaq olmazdı. Gözəllər öz nizələri ilə maralları yerə səirdi. Yan-yana düzülmüş maralların üstündəki oxlar bir qamışlığı andırıldı. Nazəninlərin atlığı oxlar çəməni ceyranlarla doldurmuşdu. Xosrov dişi şir qədər güclü olan bu qızların minicilik məharatına heyran qalmışdı. Onların hər biri meydanda gəzərkən bir hüma quşu qədər gözəl, ova çıxarkən bir ajdaha kimi qorxulu idi.

Padşah Şirinə gizlinçə göz qoyub, onun nə kimi bir ərməğanla gələcəyini gözləyirdi. Onun bir ceyran kimi gəldiyini gördü. Gözü ceyranın gözünə və sağmasına sataşdı. Bu ceyranın padşah ovlamaq fikrində olduğunu anladı. Şirin əlində qılınc, bir sərəxəs ceyran kimi padşahın qarşısında durmuşdu. O, ceyran ovuna çıxarkən bir şirlə qarşılaşmışdı. Dünyanı fəth edən bu ovçu Xosrov kimi böyük bir cahangirin oyu olmuşdu.

Fələyin tovuzu olan günəş bağdan qaçınca, qara qarğı, yəni gecə bağa gül dərməyə gəldi. Tovuz kimi qızlar gəzməkdən yoruldular, qara atların belinə minib öz qəsrlərinə getdiłər. Çox bərk yorulduqların-dan səhərə qədər yatdılar. Ertəsi gün yenə padşahın qulluğuna galib yeri öpdülər. Sarayın qarşısında sira ilə düzüldülər. Yenidən çovkanla top oynamaya başladılar. Yenidən ova çıxdılar. Ömrülərinin bir ayını bu cür başa verdilər. Bir an belə vaxtlarını boş keçirmədilər.

Xosrov Şirinlə təklikdə görüşməyə və öz sevgisi barəsində danışmağa firsət axtarındı. Çox çalışıda da belə bir firsət əla keçrnədi. Şirinin gözətçiləri həmişə ona göz qoyurdular.

Bir gün axşam üstü o şəkər dodaqlı qız ovdan qayıdarkən, padşahlar padşahi Şirinə dedi:

– Ey gözəllərin padşahı, sənin cəmalın xoşbəxt gözlər üçün bir təsəlli idir. Gəl sabah tezən bu firuze rəngli günbəz altında kefə baxaq. Şərab içib şadlıq edək. Ömrümüz şən də keçsə, kədərli də keçsə, fərqi yoxdur, fələyin gərdişindən

yaxamızı qurtara bilməyəcəyik. Madəm ki, axırdı bu dünyadan köçməliyik, kef çəkmək, dərd-qəm yeməkdən yaxşıdır.

Şirin bir pəri kimi barmaqlarını gözünün üstünə qoyub «baş üstə!» deyə razılıq verdi. Yeri öpərək «gecən xeyrə qalsın» deyib ayrıldı.

Şirinin vədəsi gecəni işıqlandıran bir ay kimi Xosrovin qəlbini işıqlandırırdı. O, gecəni səhərə qədər yata bilməyib sabahın açılmasını gözledi.

Baharın tarifi Xosrov ilə Şirinin kef çəkməsi

Göylərin yaşıl geyinmiş qocası yazda çəmənlərə gənclik gətirərkən yenə də qocalar və cavanlar sevincə çəmənlərin seyrinə çıxarlar. Çəmənlər insanlara yeni həyat bağışlar. Qızıl gül boylanaraq Kavus kimi taxta əyləşər. Bənöfşə öz tovuz qanadlarını açar. Quşların eşq ilə dolu səsleri çəmənləri doldurur, köhnə eşqlər təzelənət.

Xosrovin ruhu Şirinin eşqi ilə sevinərkən dünyada bir çox yeni sevinci hadisələr baş verirdi. Sevinci bahara aşiq olmuş güllər sevinclərindən öz paltarlarını – qabıqlarını yırtırdı. Güllə, öz bayrağını çəmənlərdə sevincə yüksəltmişdi. Cöl göyərçinlərinin qoşunu, qarğaların qoşununu məğlub edərək qaçırmışdı¹. Yasəmən çəmənin saqısı idi. Nərgiz əlində cam qaldırmışdı. Bənöfşə xurnar, qızıl gül isə sərəxəs idi. Sabah yeli qızların üzündəki rübəndi qapmış, qızların xəbərini aşıqlarə çatdırılmışdı. Küllək hər tərəfə səs salmış, filqlağının öküz gözünə yapışdırılmışdı². Güllər ilə örtülmüş yer bir xalçanı andırıldı. Xoruzgülü sıçanqulağı otu üçün bir beşik olmuşdu. Çəmənlərdə sərvlərin qaməti yüksəlirdi. Eşqin gücündə lalənin köynəyi yırtılmışdı. Bənöfşə öz

¹ Cöl göyərçinlərinin qoşunu – baharın qoşunu, qarğaların qoşunu – qış və payızın qoşunu.

² Filqlağrı və öküzgözü – hər ikisi ot adıdır.

qırvım saçlarını çiyninə tökmüdü. Külek yasəmənin sırgalarını açmışdı. Reyhanlar bir gəlin kimi əlləri ilə üzlərini örtməşdülər. Meyvə ağacları çıçəklənmişdi. Bu çıçəklərin hər biri başa sancılmış darağ'a bənzeyirdi.

Hava çəmənin üzərinə inci kimi şəh dənələri səpmişdi. Bu dənələr zümrüdə bağlanmış bir mırvari kimi görünürdü. Yerin göbəyi hamiləmiş kimi içərisindəki otları bayırca çıxarmışdı. Südəmər ceyran balaları sevindiklərindən çəməndə anaları ilə oynayırdılar. Qırqovullar reyhanların üzərində qanad çalırdı. Reyhanlardaki əlvənləq onların qanadlarına əks etmişdi. Hər budaqda yeni bir bahar çıçəklənmişdi. Hər kolun ovçunda şabaş vermək üçün bir şey vardi. Bülbüllərin nəgməsi, kəkkliklərin səsi, aşıqların səbrini tükərdi. Sevgi ilə dolu olan belə bir vaxtda sevgisiz yaşamaq günahdır!

Xosrovla Şirin gecə-gündüz ürək açan yerlərdə gəzir, şən və xoşbəxt günlər keçirirdilər. Gah çəmənlərdə şərab içir, gah dağlardan gül yiğirdilər. Əllərində cam tutaraq gəzəgəzə bir reyhan bağından o biri reyhan bağına keçdi. Axırda galib Şahrud çayına çatdlılar. Hər ikisi sərməst idi. Atlarını Şahrudun sahilində bağlayıb əyləşdilər. Rudun¹ səsini, xanəndənin nəgməsini dinləməyə başladılar. Şəkər gülüşlü Şirinin şirinliyindən Şahrudun ətrafındaki qamışların hamısı dönüb şəkər qamışı oldu. Neysan yağışı sədəf gözəllik verən kimi Şirinin gözəlliyyi də bu ölkəyə bir işiq və gözəllik verirdi. Şirinin qırvım saçlarından ətrafa yayılan müşk qoxusu ənbərin ətirini unutdurmusdu. Şəkər onun baldan daha şirin olan ləl dodaqlarının qurbanı idi. Qənd bu bal dodaqların göndərdiyi istehzalı gülüslərə davam gətirə bilməyərək öz fəryadını Xuzistana çatdırıldı. Şirin qaməti şah divanına layiq bir sərv idi. Güllə ağaclarını bir qoşun kimi özünə tabe etmişdi. Güllə onun nərgis kimi gözlərinə baxdıqda paxılılığından özünü parça-parça edirdi.

Əzəmət və cəlalda gülə bərabər duran yasəmən Şirinə ürəkdən itaət edərək, onun qulu olmuşdu.

Xosrovun şiri öldürməsi

Padşah bir gün Şirinlə seyrə çıxdı. Kənül açañ bir yerdə gəzirdilər. Şirin kimi sevgilisi olan adamın gözüna hər, əlbəttə, yer gözəl görünər. Süsəndən başqa çıçək bitirməyen xoş bir çəmənə gəlib çıxdılar. Bu behiştə oxşayan çəməni özlərinə düşərgə etdilər. Padşahın çadırını burda qurdular. Ayın ətrafına ülkər dolanan kimi qulamlar və kənizlər də çadırın ətrafına dolandırdılar. Xosrova Şirin bir yerdə oturmuşdular. Ayrılıq onları tərk etmiş, sanki uzaqlarda bir ayağı ilə dar ağacından asılıb qalmışdı. Saqının əlindəki ləl rəngli sürəhələr sevincə gülərək deyirdilər: «Bu eyş-işrat həmisişlik olsun!» şərab ilə eşq əl-ələ vermişdi. Padşahlar padşahı bu iki meyin sərəxoşu idi.

Birdən meşədən qəzəblə bir şir çıxdı. O, quyruğunu acıqlı-acıqlı oynadır, yerin tozunu havaya qaldırırdı. Dalaşmaqdən xoşlanan bir sərəxoş kimi qoşuna hücum etdi. Qoşun onun qorxusundan bir-birinə dəydi. Şir çadırı yaxınlaşdı və qəzəblə Xosrovun üstünə atıldı. Sərəxoş Xosrov şiri qabaqlayaraq ona hücum etdi. O, geyimsiz və qılıncsız idi. Köynəkdən başqa əynində heç bir paltar yox idi. Xosrov kəman dərtirmiş kimi, yumruğunu qulağına qədər qaldırıb şirə ağır bir zərbə endirdi. Heyvanın dərhal canı çıxdı. Xosrov şirin başını kəsmək və boynundan başlayaraq dərisini soymaq əmrini verdi.

Bu hadisədən sonra şahlar arasında belə bir adət qəbul olundu: onlar işrat məclisində də qılınclarını əllerindən yera qoymazdılər. Pərviz aslan gövdəli bir cavan olsa da, padşah olduğu üçün çox vüqarlı idi. Özünü ağır tuturdu. Sərəxoş olduğunu görə şirlə igidcəsinə çarpışdı. Ona bu anda sərəxoş demək olmazdı. Ona şir öldürən adı verilməli idi.

¹ Rud – musiqi alətidir.

Şirin Xosrovun şiri öldürməsini bəhanə edərək təşəkkürlə onun əlini öpdü. Gül şərbəti ilə dolu ağızını padşahın əlinə yaxınlaşdırınca, onun əlini şəkərlə doldurdu. Padşah şəker şüşəsinin möhrünü qırdı. Çünkü şəker əldə deyil, ağızda olmalıdır. O, Şirinin dodaqlarından öpüb dedi: «Bax, bal buna deyərlər!» o, bununla Şirinə anlatdı ki, öpüş yeri əl deyil, dodaqdır.

İlk öpüş - Xosrovun varlığını Şirinə hiss etdirən ilk qasid idi. O, daha sonra yüz piyalə içsə də, bu birinci piyalanın - ilk öpüşün ləzzətini unuda bilmədi. Birinci qədəhdən içilən şərab sonra təqdim olunan yüz qədəhin şərabından dadlı olar. Şərab qədəhin əvvəlində saf olur, axırında isə saflığını itirir, bulanıq olur. Arxın kənarında birinci bitən gül insana yüz bağçanın gülündən daha artıq ətirli görünür. Sədəfin qarnında olan ilk dürr başqa dürrlərdən üstün tutulur. Hər hansı bir ləzzətli xörəyin ilk tikələri ağızda sonrakı tikələrdən daha dadlı olur.

İki aşiq - Xosrova Şirin - eşq şərabını içdikdən sonra həmişə həyəcan içinde idilər. Xəlvət yer tapınca, bir an fırseti əldən qaçırmayıb şərabla süd kimi bir-birinə qovuşurdular. Hər ikisi gözətçinin sərəxoş olmasını gözləyən və fırset düşən kimi əlini gövhərə uzadan bir oğruya dönmüşdü. Bir gözləri ilə özlərini gözətçilərdən qoruyurdular, o biri gözləri ilə bir-birinin gözəlliyyini seyr edirdilər. Düşmənən gözü bağlılıqda bir-birindən tələsik bir öpüş alırlılar. Şirin ayıq olduğu zaman utanıb Simürgün¹ öz dodağına yaxın buraxındı. Lakin şərab içib bir az xumarlanınca özü də öpüşməkdə padşahdan geri qalmırdı. Şah onu, bərk-bərk qucaqladıqca, üzü al ipək geymiş qaqum kimi qızarırdı. Çox öpüldüyündən üzü göyərmişdi. Şirinin göyərən üzünə baxanlar qızıl gül yarpağı üzərində bənöfşə bitdiyini güman edirdilər. Şirinin ay üzündəki bu gölüyüñ təsirində göydə ayın keçdiyi yol da

göyərirdi. İstər sərəxoş və istərsə də ayıq vaxtlarında Şirinin əlindən kirşan yerə düşməzi. O, kirşanı gül kimi əlində tutur, üzünün göyərən yerlərinə kirşan sürtürdü.

Xosrovun, Şirinin, Şapurun və qızların əfsanəsi

Gündüzdən işıqlı, parlaq bir gecə idi. Gecəni işıqlandıran ay öz nurnu yerə saçmışdı. Hər bir şeyə Isa kimi həyat verən bir külək asıldı. Bu külək heç da çırığı söndürən, zərər verən küləklərdən deyildi. Bu gecədə qaranlıqdan bircə nişanə vardısa, o da həyat suyunun bu gecənin qaranlığı içərisində gizlənənəsi idi. Qaranlıq ədəridə Xosrova Şirinin arasında ismət pərdəsindən başqa, heç bir pərdə yox idi. Sabah yeli könüldəki hər cür dərd-qəm tozunu silib aparmışdı. Ulduzlar göydə sayılırdı. Belə gecələrdə insanlar öz arzularına çatmağa fürsət axtaralar. Demək olar ki, arzu özü də elə bu gecədə doğulmuşdur. Bir tərəfdən Zöhrə ulduzu gövhər qoparır, o biri tərəfdən isə ay mirvari düzürdü. Yer gözəl ətirlərlə dolu idi. Nəşoli küləyin səpdiyi müşkin ətrindən yerin göbəyi ənbər qoxusu verirdi. Gecənin səkitliyi içərisində Zöhrənin nəğməsi eşidiirdi. Bir həftəlik ay əlinə qədəh almışdı. Ülkər gecənin nədimi olmuşdu. Ütarid göy aləminin rəqqası olmağa hazır idi. Gecə quşlarının səsindən İsaq quşunun zəng kimi cingiltisi səsi eşidilməz olmuşdu. Bütün heyvanlar azuqələrinin bolluğundan sevinərək öz yuvalarında şadlıq edib oxuyurdular. Bu nəğmələr müxtəlif səslərlə oxunsalar da, gecənin gözəlliyyinə uyğun ümumi bir ahəng yaradırdılar.

- Padşah Firidunun taxtına əyləşib, qəlbini Cəmşidin qibləsinə çevirmişdi¹. Şirinin cəmalının nuru qarşısında o, şamın və çirağın işığını çıxdan unutmuşdu. Cəmənin xoş

¹ Simürğ - əfsanəvi quş, burada Xosrova işaretidir.

¹ Firidun və Cəmşid - İranın əfsanəvi padşahlarıdır; Cəmşidin qiblesi, yəni Şirinin günəş kimi parlaq üzü (Cəmşidin atəşpərvəli nəzərdə tutulur).

mehi və reyhanların etiri Şirinə Xosrovdan belə bir xəbər getirdi:

Görəsən biz bir də belə xoş gecə görəcəyikmi? Bundan xoş bir etir burnumuza dəyəcəkmi? Nə üçün biz bir-birimizdən uzaq gəzirik, bir-birimizə yaxınlaşmırıq? Hər ikimiz nur parçasıyıq, buna görə də bir-birimizi yaxından görməli, işqida bir-birimizin üzünə baxmahiyyəq. Əgər qanımız birsə, nə üçün sənin qanın məhəbbətdən qaynamır, qaynayırsa, nə üçün mən bunu görmürəm? Bu cür gözəl və xoş havada biz nə üçün vaxtımızi xoş keçirməyək? Təndir isti ikən nə üçün öz çörəklərimizi yapmayaq? Bahar hər gün yenidən başlanır. Hər saat tora ov düşmür. Ağılın əmrinə itaat etməli, əlinə keçən ruzunu yeməlisən. Görülməli işi, mütləq görüb qurtarmaq lazımdır. Ovçular ova gedərkən, çörəklərinizi özləri ilə aparırlar. Ancaq çox vaxt bu çörəklər onların özlərinə deyil, baliqlara və quşlara qismət olar. Bir qurd hiyləgər tülüküyə belə demişdi: «Axtarüb tapan mən oldum, yeyən sən!»

Ay üzlü Şirin Xosrovdan bu sözləri eşidirkən, özünü şəşirir, günəş təsiri ilə yoldan çıxan ay kimi öz yolundan azırdı. O biri tərəfdən də içərisindəki ehtiras divinin əlayağını yiğisdirir, Məhinbanu qarşısında içdiyi andı xatırlayırdı.

Məclisin bir tərəfindən padşahın taxtı qoyulmuşdu. Bir neçə gözəl qulam taxtin yanında ayaq üstə dayanmışdır. Şapur da padşahın hüzurunda idi. O, külək gətirən xəzinəni xəzinədərini kimi padşahın əmrinə hazır dayanmışdı. Məclisin o biri tərəfində isə büt+pərəslərin günüşi olan Şirin oturmuşdu. Onun ətrafında on nəfər nar məməli qız var idi: Firəngiz, sərv boylu Süheył, Əcəbnuş, Fələknaz, Hümeyla, Humayun, Səməntürk, Pərizad, Xütənxatun və gülər üzlü Gövhərmülk. Onlar güləb və ləl kimi qırmızı şərab içirdilər. Üzləri qırmızı şərabın təsiri ilə nar gülü kimi qızarmışdı. Sərəxəs olunca həya pərdəsi onların üzündən götürüldü. Ağıl onların məclisindən

uzaqlaşdı. Padşah hər gözəlin növbə ilə bir dastan söyləməsini əmr etdi.

Əyinlərinə nazik paltaqlar geymiş, bu ləl kimi qırmızı dodaqlı qızlar dastan söyləməyə hazırlaşdırı. Qaşları naz-qəməzdən ox kimi dərtilmişdi. Hər biri sərrast ox atan, iti gözlü bir ovçu idi. Onlar söhbət edərkən elə bil söz danışmur, hər biri ortalığa bir yük şeker sapırdı. Şirin-şirin ötürdürlər. Hər dəfə Şirinin adı çəkilərkən, bu adın şirinliyi qarşısında şeker davam gətirə bilməyib aradan qaçırdı. Ən əvvəl Firəngiz, atını söz meydana sürərək deydi:

— Tale yerin altında bir xəzina gizlətməşdi. Firidun bu xəzinənin yerini bilib torpağı qazdı və xəzinəni yerdən çıxardı.

Gümüş əndamlı Süheył dedi:

— Bir qırqovul sərv ağacının altında oynayırdı. Səhər tezədən bir tərlən şığıyb nazənin qırqovulu ovladı.

Şəkər kimi ağ üzlü Əcəbnuş bunların sözünə belə qüvvət verdi:

— Bağda ənbər qoxusu saçan bir gül bitmişdi. Bir behişt quşu bağa gələrək bu gülü dimdiyinə alıb apardı.

Fələknaz Əcəbnuşdan da yaxşı bir dastan danışdı:

— Biz dünyani indiyə qədər ancaq bir gözlə görürük. Biz ikinci bir gözlə də tanış olduq. Dünyanı daha da yaxşı görməyə başladıq. İki göz bir gözdən yaxşı görər.

Hümeyla dedi:

— Bir parlaq və duru sulu bulaq var idi. Yaşıl çəməndə axırdı. Qəfildən bir susamış şir gəlib buraya çıxdı və bulağın suyundan içdi.

Yasəmən vücudlu Səməntürk dedi:

— Bir gün gecəyə işq saçan mirvari, sədəfdən ayrı düşdü: Fələk onu padşahın boyunbağısına bağladı. Onu başqa bir yaqtıla birləşdirdi.

Pəri üzlü Pərizad dedi:

— Bir ay ova çıxıb şadlıq edirdi. Göycən bir günəş gəlib o, ayı öz dairəsinə aldı.

Xütənxatun bir az düşündükdən sonra belə dedi:

– Nazik paltar geyinmiş bir şümşad var idi. Bu şümşad tək idi. Qəfildən buna azad bir sərv qoşuldı. Sərv ilə şümşad bir yerdə daha gözəl görünər.

Ürəkləri əsir edən Gövhərmülk dil açaraq belə dedi:

– Zöhrə ulduzu da bir müddət tek idi. Sədad ilə tale bir-birinə qovuşdu. Müştəri ilə Zöhrə bir-birinə yaxınlaşdırılar.

Danışmaq növbəti Şapura gəldikdə məhəbbət barəsində yeni bir səhbət başlıdı:

– Şirin cam içinə tökülmüş bir bal idi. Şahlar şahı Xosrov isə onun üstünə tökülen bir yağ oldu. Mən də rəngləri məharətlə qarışdırın bir ustayam. Onların halvasının zəfəranı oldum.

Şapur bu sözləri deyərək onların nəcabətindən səhbət açdı:

– Dünyanın iki nəcib gözəli, sizə aferinlər olsun! Hər ikiniz yaşid, bir-birinə taysınız. Hər ikiniz dünyada bir parlaq nursunuz. Heç vaxt bir-birinizdən ayrılmayın. Həmişə bir yerdə olun!

Danışmaq növbəti Şirinə çatdıqda, hava müşk ilə, çöl şəkər ilə doldu. Utandığından başını yerə tikib dedi:

– Ürəym eşqsız idi, sevgilim yox idi. Yalqızdım. Şapur işi düzəltmək üçün buraya gələrkən, ürəyimi parça-parça doğradı. Ürəyim onun üçün bir hədiyyə oldu. Heç kəs hansı eşq çölünə düşəcəyini qabaqcadan bilməz. Eşq insanın alınmasına taledən yazılmış bir şeydir. Halbuki, bunu mənim alınma yazan Şapur oldu. Bu eşqin sonu gəlib Xosrova çatlığından sevincdən üzüm güldü, nəqşli bir ipək kimi parpar parladı. Mən artıq Xosrovun əlindən cam və noğul alıram. Mənim qulum Keyxosrov deyil, Pənaxosrovdur¹. Qoy onun sayəsinə başimdakı tac daha da yüksəlsin. Mən bununla fəxr edirəm. Tale ona yar olsun! Xoşbəxt və şən ömür sürsün!

¹ Keyxosrov və Pənaxosrov – İran padşahlarının ləqəbidir. Pənaxosrov Keyxosrovdan daha yüksək bir ləqəbdır.

Növbə Xosrova çatdıqda dedi:

– Çəməndə qara bir şir var idi. Bir maral bu Şirin yolunda özünə yuva qayırdı. Maral bu qızmış Şirin boynuna ip salıb onu ovladı. Mən haman şirəm, Şirin də haman maraldır. O, öz hörüklərindən bir zəncir hörüb boynuma saldı və məni ovladı. Şirin əlimdən tutmasa, zəif bir külək belə məni yıxar. Şirin mənimlə əl-ələ versə, döyüşdə vəhşi şirə qalib gələrəm.

Şirinin dostları özü kimi nəcib və dərd anlayan adamlar idı. Onlar Xosrovun hər sözünü alqışlayırdılar. Dostun qəlbi torpağın səthi kimidir, əlin ona dəyən kimi pak olar. Şirinin Xosrova olan məhəbbəti daha da alışdı və ona qarşı qəlbi daha da yumşaldı. Qədəhi şərab ilə doldurub Xosrova uzatdı, ləl dodaqlarından bir-birinin dalınca «Nuş can! Nuş can!» sözleri eşidildi.

– Al iç! – dedi. – Bu şirin cam sənə nuş olsun! Qəlbində Şirindən başqa heç kəsin məhəbbəti yerləşməsin!

Bu bakır ləlin dürr kimi sözlərini eşidərkən Xosrovun üzü bir gül kimi açılırdı. Gah üzünü qədəhə tutub deyirdi: «Ey qədəh, gecə öz paltarlarını yiğisdirib dünya ilə vidalaşmağa hazırlaşır. Sən ağla, acı göz yaşlarını axıt, bəlkə Şirini yola gətirib, onun dodaqlarını güldürəsən!», gah da yaxınlaşan səhərə deyirdi: «Sən də ey səhər, açılma, dişlərini göstərib gülmə, üfüqləri mənə güldürmə!».

Fələk məclisin bəzəyi olan bu gözəllərin əli ilə səhərə qədər «üzük-üzük» oynadı. Xoruz banında üzüyü onlardan istədi, səhər açılanda üzüyü alıb apardı.

Gözəllər doyunca şadlıq edəndən sonra yiğisib çöldən səhərə tərəf yola düşdülər. Dünyaca kef çəkmışdılər, bir arpa boyda qəm yeməmişdilər. Nəşələri bir saman çöpü qədər də olsa azalmamışdı. Günəşin şüşəsi, daşa dəyib qırılınca – gün batınca – dünya insanlara bir şüşə kimi daraldı. Onlar yenə şərab şüşlərini əllərinə alıb başlarına çəkdilər. Günəş batınca, fələk, ürəyi şüşə kimi nazik olan qızlarla oynamaya başladı. Onlar şərabla öz şənliliklərini

artırdılar. Eys-işretlə gecaya yeni bir ruh verdilər. Yenə dünən gecəki əfsanələri danışmağa başladılar, yenə dünənki ləl kimi sözleri aralığa saçdılar.

Xosrovun qəlbini öz sevgilisinin eşqi ilə qaynayırdı. O, sevgilisinin şirin dodaqlarının eşqinə qədəhi qədəh dalınca qaldırıldı. Xoş rəngli şərab nə qədər gözəldi – ilansız bir tovuzu andırırdı¹. Şirinin dodaqları nə qədər dadlı idi – tikansız bir xurmanı xatırladırdı. Xosrovun bir əlində şərabla dolu qədəh, o biri əlində gül dəstəsi var idi. Şərabı içir, gülü qoxulayırdı. Ürəyini asır edən gözəlin ürəyini ələ keçirmək üçün fürsət axtarırdı. Aci şərab öz təsirini bağışladı. O, şirin baxışları Şirini süzdü. Öpüş arzusu ilə dil-dodağı bağlarılığı üçün qaş-gözələ Şirinə bir neçə söz anlatdı. Şirin də ona belə xoş işaretlərlə cavab verdi. Onlar baxışları ilə bir-birlərinə sözlerini anladır, qaş-gözələ danışındılar. Gözətçilər kimi gecəni səhərə qədər oyaq qaldılar. Yalnız bir gecəni deyil, bir çox gecələri bu cür fikirlərlə keçirdilər. İstidən Xosrovun üzü tərləmişdi. Lakin o yenə də içməkdə davam edirdi. O, səhərə qədər yemək, Şirini sərroxş etmək, şəkar kimi şirin olan gözəli ələ keçirmək istəyirdi. Lakin fürsət düşmür, Xosrovun atdığı oxlar hədəfə dəymirdi. Qəlblərə nur saçan gözəli gördükçə ürəyi sevinirdi. O, səhərə qədər şadlıq etdi.

Güneşin Gülgünü, gecənin Şəbdizini cilovladı, söyüd üzərinə düşən qızıl gül kimi onun başına cilov keçirdi, bu vaxt Şirin ilə Xosrov ova getmək qərarına gəldilər. Gülgünə və Şəbdizə mindilər. Muğan ölkəsindən Şahruda tərəf yola düşdüler. Çalğı və şərabdan yeni bir şəhər tikdilər. Gah çayın ətrafında düzülüb, durur, balıq və quş ovlayırdılar. Gah Şahrudun sahilində çalğı və şərab məclisi düzəldərək dünyarı kefələ doldururdular. Gah atlarını Maldur çölnətə tərəf sürüb, orada ki bütün ceyran və maralları ovlayırdılar.

¹ Dini rəvayətə görə, ilan tovuzun ayaqlarına dəlaşib behiştə girmişdir. Buna caza olaraq tovuzun ayaqları ilana bənzəyir və tovuz həmişə öz ayaqlarına baxarkən xəcalət çəkir.

Onlar günlərini bu cür başa verirdilər. Gah kef çakirdilər, gah ov edirdilər.

Gecənin gəlini əlini naxışla bəzəyərkən üstü ulduzlarla naxışlanmış pərdəni saldı. Padşahın da gəlini pərdə altında bayır çıxdı. Öz cəməli ilə məclisi bəzədi. Başqa gəlinlər də onunla bərabər çıxdılar. Bütün məclis qızıldan ibarət idi. Padşah isə tək idi. Şəkər çox idi, badam az. Göyərçin saysız və hesabsız idi, tərlan isə tək idi. Hamısı Xosrovun sağlığına qədəh qaldırdı. Yorulmadan şadlığı davam etdirdilər. Həc bir gecəni çalğısız və xanəndəsiz keçirmədiłər. Həc bir anları şərabsız və qədəhsiz olmadı. Gözəl şərab, sevgili yar, çiçəklərlə dolu çəmən və gənclik – dünyada bundan yaxşı nə ola bilər! Gülə və güllü çəmənə tamaşa etmək, sevgili yar əlindən ləl kimi qırmızı şərab içmək, qollarını yarın boynuna salmaq, narvən kolu kimi nara sarılmaq, bir əlla yarın ətəyindən yapışmaq, o biri əllə cana əl atmaq, gah qaş-gözələ dərdində dərman axtarmaq, gah öpüş ilə nərd oynamamaq, gah təzə baharı qucaqlamaq, gah yarın bənöfşə kimi saçlarını qulağa dolamaq, gah gözəlin qulağına piçildamaq, gah ürəyindəki dərdləri açıb ona demək – daha bundan yaxşı nə ola bilər? Əsl həyat buna deyərlər! Həyif ki, bizim dünyada belə bir həyat yoxdur! Belə bir həyat ələ keçəsə də, təəssüf ki, daimi deyil, çox qıсадır.

Xosrovun Şirinə müraciəti

Xoş bir bahar gecəsi idi. Səadət Xosrovun üzünə gülmüş, tale ona yar olmuşdu. Gündüz işindən daha saf işiq ətrafi bürümüşdü. Gecəni işıqlandıran ay əlinə qədəh almışdı. Günəşdən daha işıqlı olan bu gecədə Xosrov öz dostları ilə bərabər söyüd ağacı altında kef məclisi qurub şərab içirdi. Bülbülün nəğması və saqının «Nuş olsun! Nuş olsun!» səsləri eşidilirdi. Bu səslər ürəklərdən hicran dərdini yuyub, aparırdı. Ayın suya əks edən kölgəsi, sanki onun qəlbindəki sırrları qulağa piçildiyirdi. Səba yeli bu sırrları açıb ətrafa

yayındı. Suyun hər sahilində sərv boylu bir qız gəzirdi. Bu sərvlərin hər biri yeni açılan bir bahar çiçəyini xatırladırıdı. Qızların biri yanında qədəh əvəzinə dəf almışdı, bir başqası isə güləbləzən götürmüdü.

Qədəhlər bir neçə dəfə şirin şərabla dolub, boşaldıqdan sonra keçən gecəki yuxusuzluqdan məclisdekilərin hamısının başı ağırlaşdı. Padşahla qədəh-qədəhə vuranlar içməkdə onunla ayaqlaşa bilmədilər, məst olub qaldılar. Saqılər xumarlıqdan taqətlərinə itirdilər, mütrüblər yorularaq yuxladılar. Artıq məclisdə heç bir yad adam qalmamışdı. Xosrovla Şirin, maşallah, aralarında tikan olmayan iki gül kimi idilər. Onların bir-birinə yaxınlaşmasına mane olan yox idi. Şahin səbri tükəndi, əla keçirmək istədiyi ovu daha yaxından təqib etməyə başladı. Hər tərəfdən onun yolunu kəsdi. Qəlbəri məftun edən gözəlin saçına əl atıb, dünyanın hər bir dərd-qəmini unutdu. Şirinin dodaqlarından öpüb dedi:

– Sənin qulunam! Qəlbim bir quş kimi toruna düşübdür, ona dən ver! Ömrümüzün keçən günləri ilə işimiz yoxdur, onlar keçib gedib. İndi bizim üçün yeni günlər, yeni həyat başlayır. Burda bir sənsən, bir də mən. İkimizdən başqa heç kəs yoxdur. Bircə de görüm, indi biz nədən qorxmaliyiq? Bir anlığa mənimki ol, alışib yanın ürüyimə rəhm et! Mənim qismətimənsə lap bu gün qoy arzuma çatım. Nə vaxta qədər bar verməyən meyvə ağacı kimi xeyirsiz olacaqsan. Nə vaxta qədər mən meyvəyə ümidi bağlayacağam. Sən isə öz meyvəni məndən əsirgayaçksən? Göy daşdan tikilmiş bir körpü təsəvvür et. Bu körpünün üstündən keçmək mümkün deyilsə, o körpünün bir xeyri varmı? Belə körpünü çayın üstündə deyil, o tayında da hesab etmək olar. Qəssabin yanında duran itə qoyunun ciyəri verilməsa, o dərdindən öz ciyərini yeyər. Cox bulud göydə dolaşaraq əkinlərin üzərinə qara pərdə çəkər, işvə satar, ancaq yağış yağırmaz,

əkinçinin tarlasını qurudar. Çox sərablar¹ susuzları aldadır, onların məhv olmasına səbəb olar, ağızlarını torpaq altında çürükədər. Zəhəri şüşəyə doldurub ona şirin adı vermək olarmı? Heç kəsa təzə mirvarından əl çək deyə əmr etmək olmaz. Çünkü mirvarını təzə ikən deşərlər. Quzunu südəmər vaxtı yemək lazımdır. Böyükündə qurda qismət olar. Göyərçin balası uçmağa başlarkən padşahın əlindən göyə qalxar və orada tərlanın caynağına keçər. Qəzəbli şir kimi qabağında durub əl-qol oynatma, məndə də şirləri yixan pəncə vardır. Dağ maralı nə qədər uca, əl girməz yerlərə dırmaşsa, yenə də hiylə ilə onu ələ getirmək üçün uzun kəməndər tapılar. Ceyranlar nə qədər iti qaçsalar, padşahın itləri onlara çata bilər. Zülfünү və xalımı bu qədər qoruma. Malının zəkatını verib, özünü bələdan qurtar. Sən yüz xalvar qəndi olan bir tacırsən. O qənddən birçə tay biza versən, nə olar? Malına müştəri tapılanda, lap Nil çayı üzərində olsan da çəkinməyib, yükünü açmalısan.

Şirinin cavabı

Şəkər kimi şirin olan Şirin Xosrovun sözlərini çox mehribanlıqla qarşılıyıb, ona şəkər kimi cavab verdi:

– Sən tac sahibiṣən, mən bir torpağam. Mən səninlə bir taxtda oturmağa layiq deyiləm. Mənim mindiyim eşşəkdir, sənin isə mindiyin ərəb atıdır. Mənim eşşəyim heç vaxt sənin atınla çapışa bilməz. Minicilikdə o qədər məharətim yoxdur. Sən kimi aslan ovlayan bir igidlə at çapmağa girişə bilmərəm. Mən çox naz və qəmzə edirəmsə, bunun səbəbi odur ki, istidə qənd yemək zərərdir, bu hərarətdən bir az sonra soyuya bilsən, hər ikimizin əli şəkərə çatar. Bizi şəkər kimi təbrik edərlər.

Bu sözlərdən sonra o, əqiq kimi dodaqlarını, almaz kimi dişləri arasında gizlədib, padşahın öpməsinə yol vermedi.

¹ Sərab – Miraj; isti ölkələrdə, uzaq üfüqlər arxasındaki şeylərin havada əks edərək yaxında imiş kimi görünməsi.

İlan kimi saçlarını üzünə tökdü. Bunlar bir gözətçi kimi onun üzünü qoruyub, padşahın üzünü yaxın buraxmırı. Ağlı onu padşaha təslim olmaqdan qoruyurdu. Ürəyinin arzusu isə, Allaha and içə bılərəm ki, tamamilə əksinə idi. Üzü qızarmaqdan tikan kimi dalayıcı olmuşdu. Üzərində qırmızı gül bitirən tikan nə qədər gözəldir! Aslan kimi hiddətlənmış hər tükünün altında qaqum tükü qədər yumşaq olan min tük gizlənmişdi. Çox acıqlı görünsə də, qəlbə çox mehriban idi. Qaşları ox atmağa hazır bir kəman kimi dərtildirdi. Ancaq bu kəməndən hədəfə ox deyil, naz qəmzə atılırdı. Döyüş vaxtı çatdığı üçün onun qəmzəsi – baxışları dönüb bir nizə olmuşdu. Lakin bu niyzənin hər zərbəsində yüz sülh gizlənmişdi.

Şirin duzlu gülüşlərə gülərək «dodadlarımı əmib, yara etmə!» deyirdi. Halbuki, bu «etmə» sözlərinin hər birinin altında yüz «et» sözü gizlənmişdi. Örpəklə üzünü örtməklə bal kimi dodaqlarının Xosrovun üzünə bağlı olduğunu anlatmaq istəyirdi. Bu biri tərəfdən isə qulağının üstünü açıq qoymaqla onun sözlərinə qulaq asmağa, onun arzusunu yerinə yetirməyə hazır olduğunu bildirirdi. Bir tərəfdən ağzının halqasının yummuşdu, o biri tərəfdən isə qulağına halqa keçirmişdi¹. Bir gözü ilə saysız-hesabsız naz satır, o biri gözü ilə üzr istəyirdi. Başını çevirərkən saçları məclisi bəzəyirdi. Üzünü bu tərəfə döndərəndə boynu üzr istəyirdi.

Şirin padşahın ehtirasla alışib, yandığını görünce onuna belə bir oyuna girişdiyindən utandı. Padşah gah ümid vermək və gah onu məyus etmək Şirinin nəcabətinə yaraşan iş deyildi. Buna görə də qaçmaq istədi. Arxasını saha çevirdi. O, ağ kükürdlə odu söndürmək istəyirdi. Ancaq bilmirdi ki, kükürd odu söndürməz, daha da alışdırar. Bununla Xosrovun ehtirasını söndürmək olmazdı. O, dalını padşaha çevirməklə ona bir şey anlatmaq istəyirdi ki,

¹ Qulağına halqa keçirmək – yəni qul olmaq, «Şirin Xosrovun itaətində hazır dayanmışdı» deməkdir.

padşahın üzü mənim arxam və müdafiəcimdir. Yox, yanıldım, yaxşı demədim. O, padşaha fil dişindən qayrlımış bir taxt göstərdi və bununla onu başa saldı ki, padşahın taxtı və tacı olmalıdır. Onun bu hərəkətində başqa bir mənə da var idi: o demək istəyirdi ki, bax, mənim arxam da üzüm kimi mehrabdır. Əgər üzüm əlindən çıxsa, sənə vermək üçün bu üzümdən daha parlaq və ağ olan başqa bir üzüm də vardır. Gözəllərin nazi nə xoş nazdır! Bir tərəfdən adamı gözlərindən uzağa qovur, bir tərəfdən də öz qovduqlarını gözləri ilə çağırırlar! Gözərinin biri ilə deyirlər «çix get!» o biri ilə təselli verib deyirlər ki, «yox getmə!». Yarın «istəmirəm» deyə-deyə sənə yüz canla istəməsi nə qədər böyük səadətdir!

Xosrovun Şirinə cavabı

Xosrov sevimli qızın onun dərdinə çarə etmək istəmədiyini görünce cəsarət edib dedi:

– Qəlblərə təselli olan gözəl qız! Nə vaxta qədər mənim üzümü danlayıb «hələ gözəl» deyəcəksən? Sən özün şərab içdin, mənə də içmək icazəsi verdin. Nədən bəs mən sərxoş oldum, sən isə ayıq qaldın? Mənimlə bir ayıq kimi danışma. Sən özün də sərxoşsan. Məgər sənin də qəlbən mənim qəlbim kimi eşq ilə dolu deyil? Gəl sözün düzünü danışaq: sən də mənim kimisən. Kəkliyi öldürməyin – məhəbbəti gizlətməyin sənə bir xeyri vardır mı? Halbuki, məhəbbət tərləni sənin kəkliyini çıxdan ovlamışdır. Ürəyindəki sırrı gizlətmək istəyirsən. Bu çox çatın işdir: bunun üçün sən ürəyinlə çırpmışığı bacarmalısan. Böyük səbr sahibi olmalısan, belə bir səbr səndə yoxsa, geriyə qayıtməq şeypurunu çal! Bu eşq çölündən çadırını yiğişdir. İti qılınclar iştirak edən bu döyüsdə qaçmaq da igidlikdəndir. Bilirsin ki, qılınc vuruşunda özünü ortaya soxan başlar kəsilir. Ürəyin mən deyənə razi deyilsə, ona əmr et ki, heç olmasa bunu aşkar bildirməsin, nazlar içərisində gizlətsin.

Sevməsə də, mənə «sənə sevirəm!» - desin. Bu sözlə mənim halim yaxşılaşar, sənə issa heç bir ziyan toxunmaz. Zarafatla deyilmiş sözlərin içərisində yaxşılırı çox tapılar. Ulduzların axması insanların taleyinə təsirsiz qalmaz. Ağlılı kişi çox gözəl demişdir: «Taleyin pis olacağını bilsən də bədbəxtlikdən qorxma, qabaqcadan yaxşılığa yoz. Ağzını xeyrə açsan, axırı xeyir olar». Sənin ləl kimi dodaqlarından birçə öpüş qopara bilsəm, mənim üçün kifayətdir. Əgər dodaqların mənim üzümə yumulmuşsa, sən bu bir öpüşü də məndən əsirə. Yox, bu baradə danışmağı da mənə yasaq edirsənə, bu əmrdəki hərarəti bir qədər azalt, çünki mən bu hərarətə dözə bilmərəm, alış� yanaram. Qorxuram ki, sabah mənim kimi bir sevgilini əldən qaçırmağına peşiman olub üz-gözünü didəsan. Mənim qanım da hər yerdə ətəyindən yapışib, səni təqib edəcək. Çünki sevgililərin qanı heç zaman itib batmaz, hər zaman öz bahasını tələb edər. Sən heç güzəştə getmək istəməyib öpüşməkdən belə boyun qaçırsan, daha mən nə edə bilərəm? Üzünü öpməyə cəsarətim olmazsa, bəs nəyi öpüm: ətəyini ya astarını? Demirəm ki, öpüşü mənə bir xəzinə kimi əmanət tapşır və ya dodağının dadına baxmağa icazə ver. Yox, deyirəm ki, bir öpüş verib, əvəzinə on öpüş al. Bundan yaxşı alver ola bilərmi?

Sən yüz xalvar qəndi olan bir alverişən. Nə üçün bir tığa qəndi məndən əsirgəyirsən. Sən başqaları ilə mehriban dolansan, sənə də mehribanlıq edərlər. Başqalarını incitsən, səni də incidentlər. Su paylayan çeşmənin suyudan nə qədər çox götürsə çeşmədə su bir o qədər çoxalar. Bulud suyu öz canına çəkən kimi mən də səni ağuşuma alaram. Sən mənim canımsan. Mən öz canımla qılınc döyüşüne çıxa bilərəmmi? Sənin zülfələrin amansız bir hind oğrusudur. Gün günorta çığı mənim səbr qərarımı əlimdən oğurladı. Sənin zülfələrindən oğurluqla yapışmasam, mən özüm hindli kimi bir itaetsiz oğru olmağa hazırlam. Oğru yüz dəhərə ilə silahlansa belə, oru qorxutmaq üçün birçə dəfə qışqırmaq

kifayətdir. Lakin heç kəs hind oğrusunun əlini kəsməz. Çünki o, oğru olsa da, böyük cəsarət sahibidir. Saçının kəməndini boynuma at! Bu ariq ovla bu gecə kifayətlən. Sən ürəyini ələ al. Mən də canımı sənə qurban verim. Sən saqı ol, mən də şərab içim. Vüsal gecəsində dodağım gülüşlə dolsun. Dostluq çıraqımız sönməsin. Mən qulağında sənin halqanı gəzdirən bir qul olacağam. Mən özümü bir qul kimi satarkən, sən bu alverdən boyun qaçırmə. Məni quşluğ'a götür. Sənə xiitmət edərkən işim öpüş saymaq olacaqdır. Sən öpüş verərsən, mən də sayaram.

Gəl, taleyimizdən bərk-bərk yapaşaq. Taleyimiz bizə yar olmuşa, bütün qədrini bilib, günüümüzü xoş geçirək. Heç olmasa bu gecəliyə kef çəkək. Çünki sabah nələr olacağını heç kəs bilmir. Sabaha ümidi bağlamaq olmaz. Bu gecə biz, bir-birimizlə çox yaxşı yola gedirik. Bu gecə bizim üçün nağdırıdır, nə üçün nağdını əlimizdən buraxıb sabahki nisyyəyə göz tikək. Qırvım saçlarını oynaması, bu gecəliyə mənimlə oyna. Mənim əlimdən tut. Səbrim tükəndi, dərdimin dərmanını əsirgəmə. Qucağını canım üçün bir hasar edib mənim bütün dərdlərdən qoru. Sən can çəşməsən, candan da şirinsən. Ah, səni bir can kimi ağuşuma ala bilsəydim! Sən buna layiqsən. Bilmirəm başını öpüm, ya ayağını. Sən başdan ayağa qədər öpməli bir şəkərsən. Hər yerin bir-birindən şirindir. Bədəninin hər yerində bir şirinlik gizlənmişdir. Şirin adını sənə boş yerə verməmişlər. Belə şad bir gündə qəmgin olmaq yaramaz. Özünü sən aparmasan, Şirin adı sənə haram olar!

Şirinin Xosrova cavabı

Şəkər dodaqlı Şirin dedi:

- Sən gəl, əhdimizi pozma! Öz ricalarınla amansız olma, sonra peşimançılığını çəkərsən. Padşah öz əhdini pozmamalıdır. Dünyada pis iş görmək heç kəsə yaraşmaz. Abrımı tökən bir suyu məndən istəmə. Boş arzunu burax.

Mən heç vaxt sənin arzunu yerinə yetirə bilməyəcəm. Çünkü sən bu arzuna çatsan, istədiyin şeyi ələ gətirsən, mən hər şeyimi itirmiş olacağam. Belə olsa, sən bir od olarsan, mən də səndə yanın bir ud. Yanıb məhv olaram. Mənim ürəyim eşqsız də sənə mehriban idi. Eşqə dolduqdan sonra səndən necə soyuya bilər. Əgər eşqin öz həddini aşmasa, biz hər an yeni bir kef çəkərik. Heç kəs öz-özü ilə nərd oynamaz. Həmişə vaxtı kefdə, gəzməkdə keçirmək olmaz. Dünyanın yarısı xoş keçinmək üçünsə, o biri yarısı yaxşı ad qazanmaq üçündür. Ehtirasə baş əymək, iki təmiz adının adını korlamaq nəyə gərəkdir! Özümüzdən utansaq, Allahdan xəcalət çəksək daha yaxşı olar. Qadını yixmaq kişi üçün bir mərdlik deyil, kişisənə ən əvvəl özünü ələ al! Özünü idarə etməyi bacarmayanlar kəlləsi üstdə yerə gəlib bütün dünyada biabır olarlar. Təvəzoh sahibləri isə bütün dünyada həmişə sən və şöhrət qazanmışlar. Mən bir sulu və şirin ağacam. Həm halvam var, həm də şərbətim. Hələlik şərbətlə kifayətlən, tələsmə, halva da sənindir. Səndən başqa özgəsi yeməyəcəkdir. Şərbəti içməmiş, halva yemək fikrinə düşmə; çünkü qayda belədir ki, əvvəlcə şərbət içərlər sonra halva yeyərlər. Ağzımız qənd və şəkərlə dolu olduğu halda biz nə üçün əlimizi Xuzistana uzatmalı, oradan şəkər axtarmalıyıq? Sərin suyu, hərarəti yatırıncaya qədər içərlər. Su başdan aşanda, dirilik suyu olsa belə, insana zərər yetirər. Könlüm sənin kimi gözəl bir sevgilini istəməyə bilərmi? Əgər istəməsə, bu onun yaşamaq qabiliyyətindən məhrum olduğunu göstərər. Qızdırmaçıya halvanı dadızdırmaq nahaqdır, çünkü qızdırmaçı halvanı birçə dəfə dadsa, səfrası qalxar və bu da onun uzun müddət qızdırma çəkməsinə səbəb olar.

Xosrovun Şirinə yalvarması

Xosrov Şirinin bu cür işlərdə xam olduğunu anladı. O, bildi ki, Şirinin ürəyi kef çəkmək istəyir, ancaq dili ürəyinə tabe olmur. Şirinə yalvararaq dedi:

– Ey dünyani işıqlandıran ay! Dostun dosta acıqlanması da xoşdur. Sənin bu danlaqların mənə bir naz qədər şirin gelir. Mən bu nazi çəkməyə hazırlam. Sən yardım üçün uzadılan əli tutub bağlamaqda yaxşı iş görmürsən. Bu düzgün hərəkətdirmi? Sən bunu özünə layiq bilirsənm? Mən səni ələ gətirməyə can atırdım. Elə bilirdim ki, səni ələ gətirsən, dünyada əlim hər kəsin əlindən uca olacaq. Səni ələ gəldin, ancaq mən əldən getdim. Mən sənə andını poz, mənə təslim ol demirəm, hərarətimi bir neçə öpüşlə söndürməyini rica edirəm. Əsiri vədə ilə sevindir. Qulu öləndən sonra da olsa azad et. Sənin ayrılığından tikanlar üstünə düşmüş bir adam kimi iztirablar keçirdiyimi bilirsən. Mənim qucağımı vüsəl bağının gülü ilə doldur. Bəlkə o güllərin bərəkətindən məndən də güləb qoxusu gələ. Heç olmazsa, bu güllərin ətri ilə təsəlli tapım. Sən sərxişsan, zülfərin isə mənim əlimdədir. Mən bununla sevinsəm haqlıyam. Səni görür və səninlə şərab içirəm. Mən buna sevinməyimmi? Sənin yanında belimə bağladığım kəmər qızılı dönür. Səninla danışış gülərkən ağızım gül olur. Möhra ilandan ayrılan kimi, sən də məndən ayrılsan, mən öz gülümü itirərəm, sən içə ancaq tikandan ayrılsan¹. Sənə verdiyim baş ağrısından özünü qurtarmaq istəsən, mən başsız qalaram, sən də baş ağrısı çəkməzsən. Qəlbimə sahib ol, mənim səndən yaxşı sevgilim, səndən artıq dostum yoxdur. Bu qəlb sənindir, əgər üzün ürəyimi çəkib özüna bənd etməsə, ürəyim bir də bundan sonra heç vaxt sevinməz. Gözüm səndən başqasına baxsa hər yerdə tikan və bəlkə tikandan da pis şəylər görər. Səndən üz döndərsəm bir də başqa gəlin görmərəm, görsəm də yuxuda görərəm. Məndən küsmə, küssən təkcə saçların bizi barışdırmaq üçün kifayətdir.

¹ Əfsanəyə görə, möhre iri ilanların başı üstdə qoyulmuş tilsimli bir daşdır. Yəni sən mənimlə möhresini başdan atan ilan kimi rəstar etsən, sənə heç bir şey olmaz, ancaq mən səni itirərəm.

Xosrov bu cür güzel sözlərindən bir qədər də söylədi. Sonra, sevgilisinin zülfünü əlinə alıb rahat yatdı.

Səhər göy öz yaqt qədəhini əlindən yaxalarkən, səpilen bir udum şərabdan yer yaqt kimi qızardı. Padşah dünən gecə içdiyi şərabdan aylımamış halda, əlində qədəh yerindən qalxdı. Dünən gecəki ehtiras hələ də ondan el çəkməmişdi. Yenə də eşq alovu onun xırmanını bürüdü. Ehtiras bir od kimi alışır, quru otu yandırmaqdan çəkinmirdi. İpək parça taxtaya sarınan kimi Xosrov da Şirini bərk-bərk qucaqlayıb ona sarındı. Şirin çox çalışıb çabalayandan sonra özünü onun əlindən qurtara bildi. Aslanın pəncəsi bir təhər maralın böyründən qopdu.

Şirin Xosrovu çox qızışmış görünçə:

- Bu qədər qızışmaq yaxşı deyil, - dedi. - Nahaq yerə qızışib məni öz adamlarımın yanında biabır eləmə. Sən qızığlıq yaraşmir. Güл qızışanda öz ətrini itirər. Ağa deyingən olduqda onun nökəri həyəsizləşər. Nökərlə deyişməyin bir xeyri varmı? Nökər pis iş görəndə ona ya cəza ver, ya da süküt edib danışma. Padşahın atı axsayanda öz məqsədinə çətin nail ola bilər. Pis günlərini ötüb keçsən, yaxşı günlərə çatsan, ürəyindəki arzular öz ayaqları ilə gəlib qapından içəriyə girər. Ayağı zəncirlənmiş və əlində qədəh tutan bir sərəxosun başında ağıllı fikirlər olmaz. Sən çalış padşahlığı ələ getir. Mən o vaxt yenə səninlə olaram. Sən əvvəlcə öz taxtını al, mən onsuz da sənin əlindəyəm. Dövlətsiz sənin olmaq istəmirəm. Mən dövlətlə bir yerdə olmaliyam. Dövlət eşqi ilə canımı sənə fəda edərəm. Padşahlığa düşmən deyiləm, dövlətdən qaçmaram. Dövləti ələ gətirə bilsən şadlıq elə, qəm yemə, çünki uğurlu bir gündə doğulmusan. Əvvəlcə işlərini düzəlt, sonra eşq həvəsinə düş. Hər bir xəzinəni ancaq səbrlə ələ getirmək olar. Hər bir arzuya səbrlə çatmaq olar. Sevgilini tələsməklə ələ gətirə bilməzsən, hər şeyin bir qaydası var: dil olmasa danişmaq olmaz, göz olmasa görmək olmaz, üzüm olmasa üzümün suyu ələ gəlməz. Qızığın hərəkət etməklə

ağıllı adamın işi yaxşılaşmaz. Bilirsən ki, keçi qaçmaqla kökəlməz. Sən indi öz taxtından uzaqsan. Sözünə qulaq asıb sənə qoşulsam, sən bundan bir fayda görməzsən. Mən həmisişlik səninlə dost olmaq fikrindəyəməsə, çətin işlərdə sənin köməkçin olmaliyam. Sən öz padşahlığını ələ getir. Tale sənə yardım etsə, mən də səninkiyəm. Başın mənlə kef çəkməyə qızışsa, qorxuram padşahlıq əlindən çıxa. Yox, padşah olmaq istəsən mənim ayrılığımı bir müddət dözməlisən. Dünya qədimdən bəri sizin nəslin əlindədir. İndi başqa ələ keçməsi günahdır! Ancaq, çalışan, dayanmadan əlləşən adam padşahlığı əzəzana bilər. Sakit dayanmaqla hökümət ələ gəlməz. Padşahlıqdan başqa hər bir işdə səbr ilə hərəkət etmək xeyir verər. Hər bir padşaha diqqətlə baxsan onun başqa adamlardan daha çəld tərpəşdiyini görərsən. Padşah hər məsələ haqqında tez qərar verməsi ilə başqalarından seçilir.

Sən cavansan, sır kimi bir igidsən, padşahlar nəslindənsən, başçısın, böyükən, tac sahibi olmağa layiqsən. Ölkəni fitnədən təmizlə, onu dölaşdırın ipləri aç, qır, öz igidiyini göstər. Bəhram bir hind oğrusu kimi padşahlığı sənin əlindən almış, hiylə ilə tac və taxtını oğurlamışdı. Sən qılıncla bu bədəni hərəkətə getir, bəlkə qurulmuş tilsimi aradan qaldıra biləsen. Padşahlar öz arzularına çatmaq istərkən bir əllərində qılinc, o biri əllərində qədəh tutmalıdır. Sən ancaq əircə şeyə təşəbbüs etməlisən, qılinci almalı və dünyanın altı cəhatində qoşun toplamalısan. Müharibə zamanı tale bir qul kimi qulluğunda hazır dayanaraq sənə yardım edəcəkdir. İşə başlasan tale özü səninlə birlikdə düşmənə daş atar, mən də bacarsam sənə yardım edərəm. Bacarmasam əllərimi göyə qaldırıb sənə dua edərəm.

Xosrovun Şirindən ayrılb Ruma getməsi

Şirinin sözləri bir alov kimi Xosrovu qızışdırıcı. O, hirsindən yerdə dayana bilməyib Şəbdizin belinə atıldı:

– Gecən xeyrə qalsın! – dedi. – Mən artıq getməliyəm. Qabağımı nə dəniz saxlaya bilər, nə od. Allah bilir ki, nə odla yanmaqdan qorxuram, nə də dənizdə islanmaqdan. Həc şey mənim yolumu kəsə bilməz. Elə bilmə ki, mən bir də bundan sonra qəflət yuxusuna gedərəm. Yox, inan ki, heç vaxt sayıqlığımı əldən verməyəcəyəm. Yerin böyük dəblərini yerindən qoparaçağam. Dəbəni¹ filin ayağı altına salacağam. Başımı bir də yasdığa qoyub rahat yatmayacağam. Fil kimi basılmaz olacağam. Yanılma, əzizim, saxsından qayırma fildən danişmiram. Həqiqi fil kimi olacağam. Anlamazlıq edib eşşəyi dama çıxartmışam². İndi ağıl və tədbirlə onu yerə salaram. Özüm qayırdığım küzəni özüm də yerə vurub sindiraram. Sən gözümüz qarışısında od yandırmaqla məni qızışdırmaq istayırsən. Sən mənə qızışmağı öyrədə bilməzsən. Mən başdan-başa bir odam. Gah məni arzuma çatmaqla qorxudursan, gah mənə mərdlik öyrədirsin. Heyhat! Mən sənin yolunda taxtdan əl çəkdim, sənin eşqinə uyub tacı buraxdım. Eşq çox adamların başını bədənidən ayırmışdır. Mənim çəşmiş başım sənin eşqinlə dolmasayıdı, heç vaxt tacısız qalmazdım. Sən bir tale kimi öz kəməndini mənim boynuma keçirdin. Eşqinlə əl-ayağımı bağlayıb azadlığını əlimdən aldin. Əvvəlcə şərab içirdib sonra özünə əsil etdin. Sərxoş olduqdan sonra indi deyirsən ki: «qalx get, ayıq düşmənlə vuruş!». Bəli, gedib düşmənlə vuruşaram, ancaq əvvəlcə sənin əsirliyindən azad olmaliyam. Mən yolə düşüb getmək fikrindəyəm. Gedim öz işimdən yapışım, bəlkə işim düzələ. Bundan sonra sənin nəsihətlərini unutmaram. Bacardığımı edərəm. Tale nə yazmışsa o da olacaq. Sən mənə öz

vəziyyətimi anlatdın. Yaxşı, yaman, nə bilirdinsə, açıb sözün qisasını dedin.

Əvvəller mənim bəxtim çox uğurlu idi. Taxtim və tacım var idi. Sən məni yerimdən elədin. Bir avara kimi dünyani dolanmağa məcbur etdin. Bu cür pis günləri keçirməyimin bəisi sənsən. Sənin dərdindən özüm yəhərin üstünə atlanmasaydım, heç bir külək məni yerimdən qoparıb buraya ata bilməzdi. Mən ancaq sənə görə buraya gəlmisəm. Sən əvvəlcə mənimlə mehriban dolanırdın. Sənin danişığın mənim üçün qənddən daha şirin idi. İndi isə məndən soyumusan, məni sevmirsən, mən də çıxıb getməliyəm. Sən mənə getməyə icazə verəndən sonra mən burada qala bilərəmmi? Getməli olduğumu heç vaxt unutmamışam. Mən heç vaxt ev yiyesini incident qonaqlardan deyiləm. Hər gün qabağıma süfrə açıb qonaq edirdin, mən də burada qalırdım. İndi isə süfrəni yiğisdirmisan, dağarcığımı yol çörəyi qoyub məni yola salırsan. Daha mənim burada nə işim vardır?

Xosrov bu sözləri deyib, atın cilovunu dardı. Gilan qoşununu Gilan yoluna çıxardı, ürəyi Şirindən küsmüş halda atını Ruma tərəf sürdü. Düşmənin hücumundan və yolda soyulmaqdan qorxduğu üçün palterini dəyişdi, başından tacı çıxarıb dəbilqə qoydu. Bahramın yollara qoysduğu gözətçilərin qılıncından qorxaraq bir an dayanmır, biraram atını çapırdı. O, qanadlı qaraquşu, yəni Şəbdizi minmiş, əjdəhanı, yəni qılıncı belinə bağlamışdı.

Bir az getdikdən sonra bir morastura çatdı. Bu monastırda ağıllı bir rahib var idi. Bu rahib ulduzların dövrünə əsaslanaraq, Xosrova galəcək haqqında bir çox şəylər söylədi. Rahib galəcəyi çox yaxşı göstərə bildiyi üçün padşah onun qeybdən xəbər verən bir adam olduğunu inandı. Xosrov rahibdən çox hikmətlər öyrəndi. Oradan atını bir başa dənizin sahilinə sürdü. İki at dəyişərək yolu mil-mil ötbü İstanbul'a çatdı. Oradan özünü Rum qeysərinin yanına yetirdi. Qeysər Xosrovun gəlməsini bilincə çox

¹ Dəbə – dəridən və parçadan düzəldilmiş insan müqəvvası. Fillərə mühəbirədə iştirak etməyi öyrədərken onların qabaqlarına bu cür müqəvvalar atırlar. Xosrov bu sözlə öz məqsədinə çatmaq üçün ciddi hazırlaşacağını göstərir.

² «Eşşəyi dama çıxarmaq» - atalar sözüdür. Yəni özümü çətinliyə salmışam, işimi dolaşdırıbmışam.

sevindi. Onun geliş Rum ölkəsi üçün bir bayram oldu. Qeysər bu gelişin öz taleyi üçün bir xoşbəxtlik saidı. Xoşbəxt taleyinin yardımını ilə Xosrovu yaxşı-yaxşı qarşılıdı. Qeysər xoşbəxtliyin öz ayağı ilə onun sarayına gəldiyini görünce tac və taxtının müqəddərətini bu xoşbəxtlik gətirən adama, Xosrova təpsirdi. Onun gelişindən çox sevindiyindən qızı Məryəmi ona verdi. Toy gecəsi iki padşah arasında çoxlu şərtlər bağlandı. Mən gəlindən, xoşbəxt padşahdan, onun Rum xalqına verdiyi cavabdan, Xosrovun Niyatusla¹ birlikdə qoşun yığıb səfərə hazırlaşmasından ordunun tovuz qanadı kimi bəzənməsindən danışmayağam. Çünkü başqa söz ustası² bu barədə lazımlı olan sözləri demişdir. Mən oyağam, məndən əvvəl danışan adam isə yatmışdır. Mən başqalarının qiymətini aşağı salmaq istəmirəm. Sonra mənim də qiymətimi bir başqası aşağı salar.

Xosrovun Bəhram-Çubinlə müharibəsi

Xosrov bir neçə gün orda qalib kef çəkdikdən sonra Rum qeysərindən qoşun kömək istədi. Qeysər ona saysız qoşun verdi. Çox qızıl xərcləyib onun işini qızıl kimi düzəltdi. Xosrovun başına saysız-hesabsız qoşun yığıldı, sanki bu qoşun deyil, düzdə bir-birinin ardınca düzülmüş dağ silsiləsi idi. Qoşun bir dəmir dağ kimi yerində tərpəninçə yer kürəsi başdan-başa titrədi. Xosrov döyüslərdə qəhrəmanlıq göstərmış igidlərdən qırx-əlli min nəfər ayırdı. Şəbxun düzəldib Bəhrama tərəf üz qoydu. Paltar əvəzinə əyninə zireh geydi.

Dünyani fəth edən Bəhram Xosrovun yürüşündən xəbər tutunca ov üzərinə atılan bir aslan kimi döyüşə çıxdı. Ancaq müti bir tülkü kimi hiyləgərlik etməyə başlarkən, bu aslanlıqladan və cahangirlikdən nə fayda?

¹ Niyatus – Rum qeysərinin qardaşı və böyük bir sərkərdəsi idi.

² Firdovsiyə işaretədir.

Xosrov öz qoşunu ilə gecə-gündüz irəlilədi. Qəlbi Bəhramın kini ilə dolu idi. Axırdı Xosrovun qoşunu Bəhramın qoşununa çatıb onunla qarşı-qarşıya durdu. Hər iki tərəf qılınclarını siyirdi. Oxların viylitləsindən və qılıncların cingiltisindən az qala filin beyni dağılacaq və aslanın bağırı yarılacaqdı. Təbəllərin səsi hətta ölülərin qulağına çatırdı. Dirilərin isə huşu başından gedirdi. Qızıl nallı atlارın yaralanmış gövdələri al qana boyanmışdı, yaralar göz kimi qızarırdı. Atların kişnəməsindən yerin qulağı, civə tökülmüş kimi, batmışdı. Süvariların elində şısmək saçan qılınclar oynayırdı. İgidlər bir aslan kimi dişlərini qıcamışdılar. Əcəl pusquya girərək onları güdürdü.

Bu mühabəbin yanında qiyamət gününün dəhşətləri bir oyunaq sayıla bilərdi. Nizələrin iti ucları köküsləri deşir, qiyamət günündə olduğu kimi yan-yanaya ölüleri səriirdi. Başların üstündə yüksələn nizələr bir meşəni xatırladırdı. Düşmən bu meşədən qaçmağı ağlına belə gətirə bilməzdı. Bu meşədə nə maral özünü aslandan qurtara bilərdi, nə də aslan özünü qılıncdan qorumağı bacarardı. Oxlar gül yarpağının altına dolan səhər yeli kimi geyimlərin altına soxulurdu. Qanla yoğrulmuş oxlar öz qanadlarında sarlar üçün ruzi hazırlayırdılar¹. Zəhərlənmiş qılınclar və nizələr əyinlərinə döyüş paltarı geymiş əsgərləri həmşəlik istirahətə göndərirdi. Göyə yüksəlmış qan ləpələrindən bayraqların ucundakı camlar qanla dolmuşdu. Sabah yeli ucu qırılmış nizələrin matəməni saxlayır, bayraqların başındaki pərişan saçaqları dağıdırıcı. Yer və göy başları kəsilmiş bahadırların ölümüne ağlayırırdı. Yer öz yaxasını parçalamış, göy də etəyini cirmişdi².

Hamının ciyindən həmayil asılmışdı, bəziləri onunla qılınclarını yanlarından asmışdı, bəziləri isə qılıncdan alındığı yaranı sarmışdı. Türk döyüşü kimi dəhşətli bir müharibə idi.

¹ Yəni hər bir ox, meyid yeyən quşlar üçün qida hazırlayırdı.

² «Yer yaxasını parçalamamış» - qazılan qəbirlərə, «göy etəyini cirmiş» - qızaran üfüqlərə işaretədir.

Türk kərənayının¹ səsindən igidlərin nərəsi eşidilməz olmuşdu. Bayraqların üzərindəki qırmızı ipəklər od almış qamışlıq kimi qızarırdı, qan axıtmaga hazır olan qılıncların sayı, çöldəki daşların və qumların sayından artıq idi. Başlardakı dəbilqalərin üzərinə xəzəl kimi ox yağırdı.

Padşahın taxtını bir filin üzərinə qoymuşdular. Siyirmə qılınc igidlər bir mil məsafədə onu hər tərəfdən əhatə etmişdi. Bütürkümid qızığın filin qabağında gedərək, əlindəki üstürlabla² hücum üçün saat xoşlayırdı. Üstürlaba baxıb düşmənin taleyinin nəvaxt dönəcəyini gözləyirdi. Gözlənin vaxt çatanda Xosrova dedi:

— Tez ol, teləs! Uğurlu tale bizim tərəfimizdədir. Fürsəti əldən buraxma. Şahmat taxtası üzərində dava qızışmışdır. Möhkəm ol! Fili qabağa sal! Piyadani irəli verib şahı vur! Qorxma, qalibiyət sənindir!

Xosrovun qəlbində Bəhramı qarşı kin coşurdu. O, bir aslan kimi qızmışdı. Bəhramı uzaqdan seyr edirdi. İgidlər kinlə qılınclarını çəkib, bir aslan kimi ov üzərinə hücum etdilər. Xosrov fili sürərək coşqun Nil çayı kimi Bəhramın üzərinə yeridi. Fil gövdəli Bəhramı vurub, filin ayağı altına saldı. Dünyanı qarışdırın düşmən basıldı. Xosrov uğurlu taleyin yardımını ilə qalib gəldi. Tökülən qanlar bir yerdə yiğişaraq çay kimi axır, kəsilmiş başları bir top kimi oynada-oynada aparırdı.

Padşahlar padşahı düşmənə qalib gəldi. Novruz bayramında olduğu kimi qəlbə sevinclə doldu. Rumluların zəncir kimi kəməndləri adamların boynuna keçməkdən zəncilərin sayı kimi qırılmışdı. Rumlular hər kəsin əlində və ya belində hindli qılıncı gördürlərsə, onun başını bir hindli saç kimi kəsirdilər. Xosrovun hücumu qarşısında Bəhramın qoşunu tamamilə özünü itirdi. Sərsəm admanın beyni işıqdan çəsan kimi hər kəs çəşib qaldı. Bəhramın özündən və bir

neçə yaralıdan başqa heç kəs yaxasını ölümdden qurtara bilmədi. Zəmanə, Bəhramı da Bəhrami-Gur kimi yüksəkdən aşağıya saldı. Onun qüvvətini və aslanlığını aldı.

Özünü bəyənən, lovğa adamların axırı yaxşı olmaz. Bu cür adamlar öz gözləri ilə özlərini gözə gətirirlər. Mən hələ indiyə qədər özünü bəyənən adamlardan bir nəfərin də salamat qaldığını görməmişəm. Özlərini gözə gətirməyənlər isə həmişə sağ və salamat qalırlar.

Bəhram Xosrovun əlindən qaçıb yaxasını qurtardıqdan sonra istər-istəməz dünya onun düşməni oldu. Dünya çox adamın xırmanını yandırmışdır. Oyunçuya oyun öyrətmək lazımlı gəlmir. Dünya da belə bir oyunçudur. O öz oyunu üçün həmişə fürsət axtarır. Dünyada ox sərv ağacı boy atıb yüksəlmışdır. Ancaq bunların içərisində dərddən beli bükülməyən bir ağaca rast gələ bilərsinizmi? Qızıl-güllər arasında öz qırmızılığını axıra qədər saxlayan, sarılıb-solmayan bir gül tapmaq olarmı? İnsanın yediyi xörəklərin hamısı şəkər kimi şirin olmur. İnsan bəzən saf, bəzən də bulanıq şərab içir. Evi süpürmək adətdir, ancaq evi bəzən şadlıq məclisi üçün, bəzən də yas üçün süpürürələr. Şadlıq məclisində ayaq döyərlər — oynarlar, qəm məclisində başa döyərlər — ağclarlar. Bir tərəfdə sazin səsi ətrafa yayılır, o biri tərəfdə isə ağıçiların nalası eşidilir. Bu günbəzin altında, istər saz səsi olsun, istərsə ağıçı nalası, bir gündən artıq davam etməz. Bu dünya bir isti təndir kimidir, istəyirsən gül at, istəyirsən tikən, fərqi yoxdur, ikisi də yanacaqdır. Dünya ala-bula bir ata minmişdir, sən hər an ondan tapik yeməyə hazır ol. Fələk iti çapan, yaşıł rəngli bir atdır, ağıl — onun yolu üzərində dayana bilməz. Heç bir kəslə yola getməyən şəxsə arxalanmaq olmaz.

Tale Bəhram-Çubindən üz döndərdi. Taxt və qılınc Xosrova çatdı. Bəhram acıqli bir halda Çinə getdi. Onun alnınına «Qəza gəldikdə meydan darlaşar»¹ hökmü yazılmışdı. Tale

¹ Kərənay — çalğı aletidir.

² Üstürlab — keçmişdə ulduzların vəziyyətini təyin etmək üçün işlədilən bir alət.

yalnız Behrama zülm etmedi, bu dünyada belə zülmələr çox-çox olmuşdur.

Xosrovun Mədayində ikinci dəfə taxta çıxması

Ay Balıq bürcündən görünəndə Pərvizin ayı padşahlıq bürcündə əyləşdi. Sevr bürcündən Zöhrə, Xərçəng bürcündən Müştəri ona səadət verdi. Günəş Həməl dairəsindən boylanaraq, Dəlv bürcünə işiq saçırı. Ütarid, Cövza bürcünün başı üzərinə qalxaraq aslanları məglub edən Mərrixə tamaşa edirdi.

Zənəb Mərrixin kasasına şərab tökürdü. Züheylin gözü Rəs ilə bir dairədə idi¹.

Bəxti qüvvətləndirən ulduzların uyuşduğu belə bir uğurlu zamanda Xosrov öz füruzə rəngli taxtına əyləşmişdi. Şahlıq şöhrəti şərqdən-qərbə qədər dünyanın hər bir yerinə yayıldı. Ağdan qaraya qədər hər kəs onun şah olduğunu bildi. Padşahlığı möhkəmlənən gündən işləri də yaxşılaşmağa başladı. Taxtinin şöhrəti yerdən ülkərə qalxdı. Taxtinin üzərinə bir gəmi dolusu gövhər, bir dərya dürr tökdü. Taxt bu gövhərlərin çoxluğundan ay kimi işiq saçaraq qaranlıq gecəni işıqlandırırdı. Xosrov bir şir kimi mübarək taxtin üzərinə çıxdı. İgidlər «Mübarək olsun!» deyə Xosrovu təbrik etdilər. Üzüydəki padşahlıq möhrü dünyani sevindirdi. Bütün mövcudat ona afərin dedi. Onun nəcib üzündən əks edən şüalar şərqdə yeni bir günəş əmələ gətirdi. Şadlıq və təntənə səsi Şahcandan Bamiyə qədər yayıldı².

Taxt və tacə sahib olub, arxayınlasdıqdan sonra onun fikri yenə də Şirinin məşğul olmağa başladı. Şirinin qəmzəli

baxışları hər an gəlib gözünün qabağına dayanır və sanki onun hər şeyini talan edib aparırı. Xosrov nə Şirinin dərd-qəmini ürəyindən silə bilirdi, nə də casarat edib onu yanına çağırmağı bacarırdı. Çünkü Məryəmi almış və bu qızın sayəsində şənini İsanın qalxdığı dördüncü göyə çatdırmışdı. Əlinə padşahlıq və xəzinə golsa də sevgilisi yanında olmadığından həmişə iztirab çəkirdi. Demirəm ki, o heç şad olmur, şadlıq etmirdi, yox, şad olurdu, ancaq onun şadlığı ürkədən olmurdu. Ürəyi sevgilisindən doymamışdı. Onun ayrılığından Xosrovun şəkər kimi şirin həyatı, zəhər kimi acı olmuşdu. Bəzən xam şərab içir, bəzən cami qanlı göz yaşları ilə doldururdu.

Bəzən öz-özünü deyirdi:

«Ey ürək, sən dünyada nə istəyirsən: sevgi və ya padşahlıq? Eşq ilə padşahlıq bir-birinə uyğun gəlmir, bu iki şeydən birini sevməlisən. Aslanlar pələnglərə çox gözəl demişlər: «Eşşək ya bala salmalı, ya Zəncana getməməlidir»¹. Padşahlığı ələ gətirdim. İndi sevgilim də yanında olsaydı, nə qədər yaxşı olardı! Ürəyim öz arzusuna çatardı. Oyaq bəxtim sevgilimin bir tükünü yüz Cin ölkəsi qiyomatınə satsa, alaram. Bir gecə bağda sevgilim ilə yatmışdım, bəxtim isə oyaqdı, başım üstündə əyləşmişdi, sonra mən oyandım, bəxtim yatdı. Mən o vaxt qəlbimin sevincini itirdiyimi, sevgilisiz qaldığımı anladım. Yarım əlimdən çıxandan sonra yüz mülk də qazansam yena ürəyim sakitləşməz. Əlimə yüz gül dəstəsi alsam hamısı dönüb tikan olar. Səhər tezdən sərvistəna getdim. Uca boylu bir sərv ürəyimi yerindən qopardı. Ağlımı alan o sərvi bir də qucaqlaya biləcəyəmmi? O qəlbə yaralı gözəli, sevgilisinin

¹ Burada Nizami ulduzların vəziyyətini təsvir etməklə, Xosrovun xoş gündə taxta çıxdığını göstərir.

² Keçmişdə Mərv şəhərinə Şahcan, Bəlx şəhərinə Bami deyərmişlər.

¹ Bu məsələnin mənası belədir: eşşək Zəncan yolu ilə yük daşımalolsa, balasını qarınında saxlaya bilməz. Çünkü bu yol çox pis və daşlı yol olduğundan eşşək yolu əziyyətindən mütlöq balasını salar. Əgər eşşəyin balasının qalması istenilirsə, o zaman eşşəyin Zəncana göndərməlidir. Burada şirlərin və pələnglərin adının çəkilməsi, bu məsəlin xalq arasında heyvanlar haqqında olan bir təmsildən alındığını göstərir.

esqini qəlbində bəsləyən gül üzlüqizi bir də görəcəyəmmi? Heyhat!.. O haraya getdi? Hanı o tez-tez düzəldiyimiz kef məclisləri? Hanı aşiqlərlə dolu olan behiştin qapısını açdığınız günler? Can kimi pəri üzü qızlarla oturubdurmaq, pərilər şahını qucaqlamaq nə qədər xoş idi! Dirilik suyu kimi şirin olan Şirin harda qaldı? Hanı o şirin dillər, hanı o işrət gecələri, səhərə qədər yatmayıb kef çəkmək?! Səhərə qədər əfsanə söyləmək. Hanı o yenice açılmış şəkər kimi şirin gül yarpağı? Hanı onun şirin dodağından xalvarlarla dərilən şəkərlər? Şirin öpüşlər! O qədər nazlı və nazənin qızdan indi biri də yanında yoxdur. Hanı o tunc qalada qollarımla gümüş gəcavə hazırladığım günler?¹ Bəzən bir gül kimi üzünü üzümə dayayar, bəzən saçını sünbül kimi saçına bağladı. Bəzən onun xumar gözlərinə baxarkən sərəxoluqdan ayılardım, bəzən onu xəlvətcə qucağıma alıb, sərəxos olardım. Bəzən onun eşqindən, düşmən qanı içirmiş kimi şərab içərdim. Bəzən onun ay kimi bədənində tək yiylənib rahatlanardım! Hanı indi onlar? Şirinə dediyim və ya ondan eşitdiyim sözlər indi mənə bir xəyal kimi gəlir. Sanki yuxu görürəm. Mənə deyirlər ki, günəş kimi üzü güllər ol, Cəmşidin yerində oturana qəm-qüssə yaraşmaz. Ağzım ahla dolu ikən mən necə gülə bilərəm? Ağızda iki şey birdən ola bilməz: ya soyuq ah olar, ya gülüş! Mən indi kimi harayımı çağırırm, kimə sağının? O günlər bir bahar kimi ötüb keçdi. Külək baharı alıb apardı. Xəyal, namərdlik edib məni o tərəfə çekir, öz nazları ilə ürəyimi yandırıb, yaxır. Düşmənin aradan qalxması ilə dövlət qazandım. Sevgilimdən uzaq düşmək kədərimi çıxaltdı. Mən arzusuna çatmamış bir quşam. Yundan qayılmış, rahat, yumşaq yuvamdan ipək tora düşmüşəm. Mən gülüstana tərəf getmək istəyirəm, ancaq nə edim ki, ayağında qızıl zəncir var. Nə ayağımdakı zənciri qıra bilmərəm, nə də zəncirlə uça bilərəm. Məni bir adamın

¹ Tunc qala – Xosrovla Şirinin sevişdikləri qəsr. Qollarla gəcavə hazırlamaq – yəni sevgilini qucaqlamaq.

dərdi bu cür xəstələndirərkən, bu qədər adamın dərdini necə çəkməliyəm? Mənim dərdlərimi çəkmək üçün yüz nəfər lazımdır. Çünkü mən yüz dərd çəkirəm, əlbətdə, bu çox ağırdır. Eşşeyin yükünü üstündən götürüb öz üstümə qoysam, bu işə eşşəklərin gülməyi tutar. Ay və günəş birləşdiklərinə görə yer üzünü bu cür işıqlandıra bilirlər.¹ Ürəyim ondan ayrı düşdüyü üçün mən belə nursuz qalmışam. Ulduzlar da haman bağın reyhanidlər, ancaq dağının olduqlarından işıqları çox zəifdir. Qıçılcımin işığı dağının olduğu üçün istisi olmur. Şəmin işığı bir yerdə olduğu üçün istilik verir. Ürəyim taxt və tac sahibi olmaq istədi. Mən də ürəyimi sıxmaq istəmədim. Qara bəxtli gündüzüm gecə kimi qaraldı. Sağalmaqda olan vücludum yenə də qızdırıma tutuldu. Sıçan aqrəbin yuvasına girə bilmirdi, quyruğuna süpürgə də bağlıdı. Zəncinin üzü qara idi, azarladı, qaranın üstünə bir qırmızılıq da artdı.²

Xosrov bir az düşündükdən sonra öz-özünə acıqlandı və belə danışmağa başladı:

«Dövləti ələ gətirmək lazıim ikən ağır tərpənmək olmazdı. Dövlət əldə olduqdan sonra tale özü insana tabe olar. Dövlət ələ gələrkən sevgili qız, özü gəlib səninlə bir yerdə badə qaldırar. Dövlətdən baş qaçırtımaq şərəfli bir iş deyil. Heç kəs dövləti əldən qaçırməq istəməz. Dövlətdən uzaq olan adam öz arzularına çata bilməz. Zəmanə hələ «dövlət» sözündən yaxşı və böyük bir kəlmə tanımır. Bütün arzular dövlət vasitəsilə ələ gələ bilər. Dən olduqdan sonra quş özü tora gələr. Sən bugda əkməyə çalış ki, onunla öz həyatını təmin edə biləsan, ot dərdinə qalma, çünki ot bugdanın arasında göyərəcəkdir. Hər iş dövlətdən nur alır.

¹ Belə bir əfsanə var ki, günəş oğlan, ay isə qızdır. İkişi birləşdikləri üçün onların işığı bu qədər güclü olur.

² Yəni onsuuz da eybəcər olan zənci azarlayanda bir az da eybəcərləşdi. Xosrov demək istəyir ki, onun vəziyyəti yaxşı deyildi, indi daha da pisləşdi.

Qoy dövlət həmişə bizim əlimizdə olsun, bizdən uzaq olmasın».

Xosrov öz-özünə bir çox belə sözlər dedi. Lakin ürək eşq ilə coşarkən insan səbr edə bilərmi? O, bir təhər ayrılıq iztirablarına dözüb səbr etdi. Səbr isə axırda onu sevindirdi.

Sirinin nala etməsi

Gözel əfsanələr söyləməkdə məharət qazanmış söz ustası dəftərə belə yazdı:

Şirin Xosrovdən ayrılmışca ürəyi sixılmağa başladı. Görüşmək arzusu qəlbində getdikcə qızışır, bədənini alışdırıldı. Badam kimi gözlərindən gül suyu axırdı. Al yanaqlarına qanlı yaşlar axdıqca sanki badam çıçayı üzərinə güləb sapılırdı. Başı kəsimiş qoyun kimi yerdə əl-ayaq çalırdı. Bədəninin taqəti kəsimmiş, ürəyi sixılmaqdan yiğisib qarışqa gözünə dönmüşdü. Hava onun xırmanını yelə vermişdi. Gözündən axan qan-yaş ətəyini isladırdı. Özü də saçları kimi pərişan idi. Tora düşmüş quş kimi çırpinirdi. Sevgilisinin ayrılhğından gözündən inci danələri tökürlər və qücağını doldururdu. Ürəyindəki çaxmaq daşı ilə od yandırıb ətrafa tüstü yayındı. Bu tüstü arxasında qəlbini gizlətmək və sırların üstünü örtmək istəyirdi. Gözündən axan inci yaşlar kirpiklərinə gülüb dururdu. Bunlar yaş deyil, sanki kirpiklərdən asılmış bir mirvari şəddəsi idi. Arzuları onu yatmağa qoymurdu. Yuxusuzluqdan gözünün işığı getmişdi. Ağzı qurumuş, dili bağlanmışdı. Sərv boyu bir soyüd yarpağı kimi əsirdi. Bədəninin ətri yanında müşk öz qiymətini itirmişdi. Lətifliyi yanında niyfə¹ qiymətdən düşmüştü. Bir mücdət dərd-qəm içərisində qırırlaraq yerdə süründü. Saçını yolub atdıqca yerə sanki müşk sapılırdı. Dırnaqları ilə nəsrin kimi ağ üzünü qanadırdı, sanki lalə üzündən gül yarpağı qoparırdı. Bəzən badam kimi

gözlərindən şeker dodaqlarına su çiləyirdi. Bəzən barmağını innab kimi qırmızı dodaqları ilə dişləyirdi. Gah bir top kimi hər tərəfə hərlənir, gah çovkan kimi düşdüyü yerdə əyilib qalırıldı. Yuxusuz gözlərini duzlu su ilə doldururdu. Nərgiz gözlərindən axan yaşalarla yanağındaki lalələri suvarırdı. Nurdan tökülmə sütunu andiran qaməti kaşir kimi suda əriyirdi. Mehtab kimi aydın və təzə bir bahar civə kimi parçalanıb gilə-gilə torpağa töküldürdü. Qəm birdən ürəyə basqın edib, oradakı ordu qərargahını dağıtdı. Pusquda durmuş iztirab atluları atlanıb səbr və taqətin qabaqcıl dastlərini qaçırdılar. Ciyərin mərkəzindən köküsdəki qılıbə qədər bütün xəzinələr bir-bir qarət olundu. Çox çalışıldıqdan sonra canın sultanını, yəni qəlbini qurtara bildi. Bu da ancaq itaat etməklə mümkün oldu.

Şirin gah ürəyinə lənatlar yağdırır, gah ürəyinin ağrısından ürəksiz adamlar kimi fəryad edirdi. Gah öz taleyinə deyirdi: «Ey zalim, sən yarandığın gündən indiyəcən hələ bu qədər pis iş tutmamışdin. Ürəyin istəyəni tapdırın və onu əlindən qaçırdın. Ayağım qəfildən bir xəzinəyə toxundu, sən qədəm haqqı almadan onu əlindən çıxardın. Öz əlinlə tapdığın mübarək gülü dərdin, yerində tikan qaldı. Dünyada ən çox bəyəndiyin çırığı sənə verdilər, sən onu üfürüb söndürdin. Dirilik suyunu ələ gətirdin, ondan içmədin, əlindən çıxdı. Mətbəxdən sənə çatan birçədən oldu, bu oddan da bir sevinc görmədin. İndi səni tüstü basır, bundan sonra peşimançılıq fayda verməz».

Şirin bəzən göylərin uğurlu səsini eşidirdi: «Qorxma, arzuna çatarsan!» Bəzən də ehtirası divi onu yoldan çıxarıb deyirdi: «Xosrovun dalınca getməlisən!» Ürəklərə təsəlli olan bu gözəl özüna təselli axtarır, peşimançılıq çəkirdi. Öz-özüne deyirdi: «Ey zalim gözəl, nə üçün yersiz cavabla onu incitdin? Hansı yolsuz səni yoldan çıxartdı? Hansı div səni çəşdirdi. Bir gün özünü o aya yetirsən, onun üzünə necə baxacaqsan? Şahlar şahindən necə üzr istəyəcəksən? Mən

¹ Niyfə – bir cür yumşaq xəz.

yüz qat bundan artıq cəzaya layiqəm; dirilik suyunu özüm bilsə-bilsə əlindən qaçırmışam».

O, bir çox belə iztirablar keçirəndən sonra bir təhər gəmisini bu ələm dənizindən kənara çıxara bildi. O çox alçalaraq yolun tozu üzərinə sərilmədi. Yüz sizilti ilə ayağa qalxdı və Məhinbanunun sarayına doğru yönəldi. Məhinbanunu Xosrovun getməsindən xəbərdar etdi. Məhinbanu da Şirinin halına acıdı, onun dərdinə şərik oldu. O, Şirinə çoxlu öyüd-nəsihət verdi:

- Bir neçə gün bu dərdə döz, - dedi, - heç kəs həmişəlik darda qalmamışdır. Özünə gül kimi tez açılıb, tez solan bir bəxt arzu etmə. İti gedən su çox vaxt öz körpüsünü dağıdır. Top kimi düşüb qalxmaq daha yaxşıdır. Çünkü hər düşmənin bir qalxlığı da var. Torpağa atılan heç bir toxum çürüməyincə göyərməz. Heç bir iş dolaşmayıncı düzəlməz. Arzu nə qədər gec ələ gəlsə, bir o qədər də şirini olan. Şərabı tez-tez içən tez də sərxiş olar. Yol gedən atını yeyin sürməməlidir, çünkü yeyin qaçan at tez yorular. Altmış batman yükü asanlıqla apara bilən eşşək heç vaxt altmış beş batmanı aparmaqdın qorxmaz. Görmürsən ki, çox gurultu ilə gələn bulud tez ağlayıb, tez boşalır, hava da tez açılır. Hələlik çətinliyi qatlaşmaq lazımlı gəlir, sabah işlərin necə olacağını isə heç kəs bilmir. Şahların nəslindən bircə sən bu qədər eşqə tutulmusan, dillərdə dastan olmusan. Bu ayrılıq dağına bir təhər dözməlisən. Böyük adamlar səbrli olmalıdır... Eşq yolunda abır və həyadan keçmək sənə yaraşmaz. Təcrübəsizlik etsən, adın həmişə pişliklə çəkilər, səbr etsən məqsədinə çatarsan. Əgər bu cür səbrsizlik edib, ahuzardan əl çəkməsən axırdı biabır olacaqsan. Qorxma, Xosrov, dünyaya zülmələr edən o zalim, bir gün peşiman olub yenə bu qapiya qayıdacaqdır... Bilmirəm Xosrovdan sənə çox-çox əziyyətlər toxunubdur. Çox iztirab çəkmisən, çox alçalmışan. Ancaq ürəyini sixma, ondan bir mənəfət görmədinsə bir zərər də görməmişən. O sənə toxunmamış, sənin xörəyini yeməmişdir. İndi səbr

eləmək lazımdır. Tələsmə, su başıyxarı çox çətin axar. Vaxt çatanda su özü başsağı axar, sənin də bəxtin açılar, işlərin düzələr. O vaxt yaxşı ilə yamanı bir-birindən seçərsən. Öz açarınla işin qifilini açarsan. Hər şey sənin üçün aydın olar. Bəzi ipək parça sənə uzaqdan sarı və qırmızı görünər. Ancaq kəsib tikəndən sonra sən onun göy və yaşıl olduğuna inanarsan. Dünyada toz basmış sandıq çoxdur, ancaq aqdiqdan sonra sən onun içində gövhər və yaqt olduğunu görə bilərsən.

Məhinbanu bu cür nəsihətlərdən çox-çox etdi. Səbrsiz gözəl onun nəsihətini qəbul edib səbrli olmağa çalışdı. Ağlı Şapur da Şirinə bu barədə bir çox ağıllı və hikmətli sözlər söylədi:

- Ey dünyaya işıq saçan ay! Ey sərv boylu! Dərd çəkməkdən vücdudum suda əriyən qar kimi əridi. Bəsdir! Sən yüz yarpaqlı yetkin bir gül kimi idin, indi şam kimi saralıb solmusan. Sən bir huri balasisan, ancaq çox səbrsizsən. Özünü bu qədər incitmə! Ürəyini qəm-qüssə ilə doldurub, özünü öldürmə!

Onlar bu barədə çox danışdır. Öz ümidi verici sözləri ilə Şirinin qəlbindəki qəmi sildilər. Ürəyini səbr etməyə alışdırıldılar. Xosrovun qayıdacağına arxayı edib könlünü açıdılar. Şirin bir müddət bu qəm-qüssəyə dözdü. Ancaq nə tənində ürək qaldı, nə ürəyində səbr.

Məhinbanunun Şirinə vəsiyyəti

Məhinbanu gecə və gündüz Şirinə ürək verir, qəlbərə nur saçan bu ay üzü qızın ürəyinin sixilmamasına çalışırı. Məhinbanu artıq ömrünün səadətdən əl üzməyə başladığını görərək, bir gün Şirini yanına çağırıldı. Xəzinələrinin açarını ona verib dedi:

- Al, sən saxla, hər halda qoca anan səndən əvvəl oləcəkdir. Bu dünyadan işlərini sənə tapşırıb, gedirəm. Dünyanı, həyatı sənə verdim. Cavanlıqdan əl çəkdim,

yaşamaqdan ümidi üzdüm. Mən ölüb gedəndən sonra padşahlıq işindən müğayat ol. Mənim köçmək növbəm çatıb. Ömrümü yaxşı-yaman başa vermişəm. Artıq köçməliyam.

Məhinbanu bu sözləri deyərkən Şirinin gümüş sərv qaməti qəmdən qaraldı. Ay parçasının üzü tutuldular. Nərgiz gözlerindən ilduz kimi yaşalar axdı. Taqətini itirdi. Gül rəngi zəfəran kimi saraldı.

Məhinbanunun səhhəti bir neçə gün içərisində daha da pozuldu. Sağlam bədəni xəstəlikdən zəiflədi. Xəstəlik bir neçə gün onu sıxışdırıldıqdan sonra bədəni canından, canı da dünyadan bezdi. Dünya onu şirin canından ayırdı. O isə həm dünyani, həm də canını Şirinə tapşırıb getdi. Ömrünün günəsi qaranlıqlarda batdı. Şahlıq taxtından torpağa düşdü.

Bütün yaranmışların nəsibi belədir. Hər baharın bir sonu vardır. Dünyada heç bir şüşə tapılmaz ki, axırda daşa dəyiş, sinmasın. Aman bu fələyin əlindən! O, həmişə oyunbaşlıq edir, gah şüşə qayırır, gah da şüşəni vurub, qırır. Bal arısı bal qayırır, sonra da özü o balı yeyir. Heç vaxt öz vücudunun möhkəmliyi ilə lovğalanma, çünki əcəl küləyi papağın içində gizlənmişdir. Başını qapıb aparar, sənin də bədənin bir ovuc torpağa dönər. Başdan papaq aparan külək yerdəki otlara zərər verməz, onun əziyyəti sərvə toxunar. Əsası külək üzərində qurulmuş bu dünyaya çox da bel bağlama. Özülü pis olduğu üçün daimi deyil. Boğazına sarılan bu torpaq özünü qurtarmağa çalış. Çünkü içi çürük qoz kimi boşdur. Dovşanlar və tülkürlər kimi aldadıcı tora inanıma. Ov vaxtı çox aslan və yırtıcı qurd tülkü hiylərinin qurbanı olmuşdur.

Təcrübəli gözlərlə dünyaya çox baxmışam. Dünyadaki xoş şeylərin hamısı əl qaşınması kimidir: əli qaşışında əvvəlcə adama xoş gələr, sonra isə əl od tutub yanar. Həyat da belədir: əvvəlcə şirin-şirin içib, sərxoş olursan, sonra isə başın ağrımağa başlayır. Qəm yeməkdən əl çok, çünkü dünya qəm yeməyə dəyməz. Şadlıq da eləmə, çünkü şadlıq-

da dəyməz. Bütün dünyani qabağına yiğsan da, bir qarından artıq yeyə bilməyəcəksən. İstər yüz xəzinən olsun, istərsə bir dirhəmin də olmasın, fərqi yoxdur; qarnın bir doyumluluqdan artıq xörək tutmayacaqdır. Nə qədər ki, canın sağdır, heç bir çətinlik səni qorxuda bilməz. Can öz sağlamlığını itirəndən sonra, insan xoş gün görməz. İnsanın təbiəti xörəkləri iştahla qəbul etsə, ağızdan heç vaxt şirin gülüşlər eksik olmaz.

Ümidsizliyə qapılan adam qəm-qüssədən qurtara bilməz. Dünyada acı bir zəhər kimidir, ancaq az yeməklə insan özünü bu zəhərin təsirindən qurtara bilər. Bu qəbir kimi dünyada qurd kimi çox yeyən olma, qarışqa kimi az yeməyi öyrən. Az yeməkdən heç kəs qızdırma tutulur, çox yeməkdən isə gündə yüz adam ölü. Həddindən artıq ot yeməklə vücudunu otdan qayırılmış dərmanlara möhtac etmə. Çörək gülqənd kimi az yeyilsə, daha müalicə üçün gülqəndə ehtiyac olmaz. Hər bir şey yeyilməmişdən əvvəl gül kimi insanın üzüne gülür, yeyiləndən sonra isə lap qənd də olsa, iyanc olur. Dünyanı sevmirsənsə, onun yolunda nə üçün bu qədər çabalayırsan? Yox, sevirsənsə bəs nə üçün onu qədər pisləyirsən? Ancaq dünyada, bizim kimi mənzili olmayanlar dünyanın qəmimdən azaddırlar. Bu dünyaya gələnlər səhraya düşmüş adamlar kimi bir ovuc su və bir parça çörəyə möhtacdır. Ey vücuđa yumşaq palçıqdan yoğrulmuş dar qəlbli insan, dünya üçün bu qədər əlləşmə, çünkü yumşaq bədən və dar qəlbə yaşıamaq çox çətin olar.

Dünya üçün qəm yeyən adamdan dünyanın acığı gələr. Ömrün uzunu ruzi dərdi çəkmə, səni yaradan sənə ruzu da verəcəkdir. Hiyləgərlikdə səhrət qazanmış fələyin «gecə və gündüz» adlı qoca, axsaq, ala-bula bir atı vardır. Yol getmək istəyənlərdən biri bu ata minərkən o birisi yərə düşməli olur. Hər kəsin başı öz dərdinə qarışmışdır. Hami ürəyinin qanını öz dərdi ilə əridib, qurtarır. Bu qəm seli atamızı əlimizdən alıb apararkən biz oğullar necə şad ola bilərik? Ata gedəndən sonra oğul sağ qala bilərmi? İntiqam

yolu ilə hindlinin qanını tökəndən heç kəs qan tələb etməz. Sən necə oğulsan ki, bu qədər igid ola-ola, atanı öldürən hindliyə mehribənləq edirsən! Bu beli bükülmüş hindliyə bir ox vur, babalarının intiqamını al!

Fələyin yayının girişi qırılmadıqca dünyada insanlar xatircəm və kefi kök yaşaya bilməzlər. Aslana tərəf getməyə məcbur olan bir marala yoldakı otların hamısı qılınc kimi görünər. Belə güman et ki, arxadan külək əsir, qabaqda da quyu var, sən özünü xatircəm hiss edə bilərsənmi?

Bu dənizin sakit görünüşü səni aldatmasın, o hələ adam udmağı yadırğamamışdır. Elə bir bağ gördünmü ki, baharda yaşıl olan ağacları sonra quru kötüyə dönməsin? Ağilli adam dünyaya acı bir şey kimi baxmalıdır, çünki dünyaya şirin baxanda ölüm insana çox acı gələr. Həyatı əziyyətə keçən adam üçün ölüm xoş olar, ölkəkən üzü çıraq kimi gülər. Dünyadan doymuş ağilli adamlar ölkəkən, boyunlarını vuranların əlini bir gül kimi öpən əsirlər kimi ölümün əlini öpərlər. Qarşına vaiz çıxsa, sənə mütləq belə deyəcək: - Sən dünyani bir saman çöpü kimi yerə at, mən götürüm. Qarşına zahid çıxsa, var qüvvəsi ilə çalışacaq ki, sən paltarlarını soyunub yerə tökəsən, o da götürüb geyinsin.

Dünyada heç bir şey daimi deyil, ona görə də dünyanın bütün varı bir dinara dəyməz. İnsan saf xəmirdən yoğunluş saf gövhər kimidir, torpaq işə onun sovqatı və yol azuqəsidir. Bilici və açıqgöz adamlar belə demişlər: «Ölüm vaxtı yaxşı ilə yaman bir-birindən seçilər». Sağlığında arvad kimi tanınanlardan bir çoxunun ölüm qarşısında kişi olduğu anlaşılar. Halbuki, çox kişi ölkəkən qorxusundan sapsarı saralar.

İlahi, ayağım daşa dəydikdə, gəmim burulğana düşdükdə, sən mənim də dadıma çat! Nizamini bağışla, onu öz şəfaətinlə sevindir!

Şirinin padşahlıq etməsi

Padşahlıq Şirinə çatdıqdan sonra onun dövlətinin işığı yerdən göye qədər, hər yeri bürüdü. Onun ədaləti olması rəiyəti sevindirdi. Şirin bütün zindandaki dustaqları azad etdi. Bütün məzumluları zülmədən qurtardı. Dünyaya zülüm əsasında qurulmuş qayda-qanunları aradan qaldırdı. Şəhər darvazalarında camaatdan alınan torpaqbası vergisini qadağan etdi. Əkinçiləri töyücündən azad etdi. Şəhərləri, kəndləri abadlaşdırıldı.

Şirin axırıti dünyadan çox dost tutduğundan, dünya malının qeydinə qalmırı. Həmişə xeyr-dua yiyesi olmağa çalışırı. Onun ədaləti sayəsində kəkkliklə qaraquş bir yerdə uçur, qurdla qoyun bir bulaqdan su içirdi. Yaxında və uzaqda olan bütün rəiyətlər onun ədalətinə və dininə and içirdilər. Bu ədalətin sayəsində dünyada bolluq olurdu, hər bugda dənəsi birə yüz məhsul verirdi.

Padşah yaxşı fikirli və xeyirxah olanda ölkədəki otlar çiçək əvəzina gövhər yetirir. Pis arzular təsliyən adamin işə ağacındaki budaqlar quruyar. Qəlbə yaxşı arzularla dolu olan padşahın arzuları geniş, məmləkəti bolluq olar. Öləkənin bolluğu və qılıqlı da padşahın ədalətindən asılıdır. Həqiqi padşah pis fikirdə ola bilməz.

Şirin Xosrovdan heç bir xəbər ala bilmədiyi üçün çox nigaran idi. Keyxosrovun dövləti kimi dövləti olsa da huşsuz adamlar kimi çöllərə düşüb gəzir. Xosrovdan xəbər bilmək istəyirdi. Yoldan ötən hər karvandan Xosrovu soruşdurdu. Nəhayət, bir gün şahın Müştəri ulduzu kimi xoşbəxt olması xəbəri gəlib Şirinə çatdı. Şirin onun taxta oturmasını və şöhrətinin yerdən göye qədər ucalmasını eşidib sevindi. Dostluq borcunu yerinə yetirərkən bu şad xəbərin xatırına çoxlu qızıl və gümüş payladı. Bununla belə Məryəm məsələsi onu çox narahat etdi. Çünkü Məryəmin çox qısqanc və daşürəkli olduğunu eşitmışdı. Məryəm Rumda padşaha and içirmişdi ki, Xosrov ondan başqa heç

bir qadını sevməməlidir. Şirin bu işdən xəbərdar olunca, ürəyi bərk döyündü, nəfəsi təngləşdi. Heyrətindən nə edəyəcəyini bilmədi.

Şahlıq etdiyi bir ilin müddətində Şirindən nəinki bir quş, hətta bir qarışqa belə inciməmişdi. Həmişə ürəyi də şüx gözləri kimi dalğın idi. Bütün işləri saçları kimi pərişan idi. O taxta oturarkən fikrinin qarışmasından və özünün bilmədən ədalətsizlik etməsindən qorxurdu. Ədalətsizliyə yol verməməkdən qorxduğu üçün padşahlıqdan əl çəkmək qərarına gəldi. Bir guşaya sığınıb, Xosrov barəsində düşünmək, bu işə bir çarə axtarmaq fikrinə düşdü. Ruh düşkünlüyünə tutulduğundan tərəddüd edir, nə cür hərəkət etmək lazımlı gəldiyini müəyyənləşdirə bilmirdi. o, qəlbini sevgi ilə dolu olan bir aşiqdi, aşiqlər isə möhkəm rəy və iradə sahibi ola bilməzler. Şirin padşahlığı saray xidmətçilərindən birinə tapşırıb, taxt və tacdan əl çəkdi.

Sirinin Mədaiна gəlməsi

Şirin iti yürüşü Gülgünü yəhərləyib yola düşdü. Şapurda onun dalınca getməyə hazırlaşırıdı. Şirin gözəl kənizlərindən bir neçəsini özü ilə bərabər götürdü. Bunlar həmişə onunla bir yerdə olan, yaxşı və pis günündə ona yoldaşlıq edən vəfali kənizlər idi, o, özü ilə bərabər çoxlu ipək və pul götürdü. Eyni zamanda bir çox malqara: inək, qoyun, at və dəvə apardı. Bu sürülər bir çay kimi dağları və dərələri doldurmuşdu.

Şirin dağlar arasında tikilmiş haman köhnə qəsər tərəf gedirdi. O gedir, malqara sürüsü də çöllərə yayılıraq dalınca yeriyirdi. Şirin qəsər çatıb, içəriyə girdi. Təzə mirvari yenə də sədəfin içərisində gizləndi. Yenə də gövhər daşın içində soxulub, görünməz oldu. Bu parlaq dürrün işığından qəsrin daş divarları atəşpərəstlərin məbədi kimi işıq saçmağa başladı. Şirinin sevincə dolu bir baharı andiran üzü

atəşpərəst məbədini bir laləzara döndərdi. Şirinin səmimi eşqinin hərarətindən qəsrin havası sanki qızışdı.

Xosrov sevgilisinin geldiğini eşidib yaxın zamanda öz arzusuna çatacağına ümidi bağladı. Məryəmdən çox qorxurdu. Çünkü Məryəm gecə-gündüz onu təqib edir, gözündən kənara qoymurdu. Xosrov nə Şirini öz qəsrinə gətirə bilir, nə də özü onun yanına getməyə imkan tapırdı. Ay üzü Şirindən sıfariş almaqla kifayətlənir, Şirinin ayaq basdığı yerlərdən əsən meh ilə təsəlli tapırdı. Sevgilisini bir an yadından çıxarmır, onun fikri ilə ilan kimi qırırlırdı.

Xosrovun Bəhram-Çubinin ölümündən xəbər tutması

Səhərin şahlar şahı, yəni günəş, öz taxtına oturarkən, işıq bir Rum qoşunu kimi zənci qoşununa, yəni qaranlığa hücum etdi. Yusif, əlində narinc göylərdə göründü, ayın narinci Züleyxanın portaxalı kimi parçalandı¹. Fələyin gözündən hiylə çəkildi, qaşları navazışla açıldı. Füruza rəngli günbəzin qapılarını açıdlar. Xoşbəxtlik müjdəsi gəldi. Ölka sakit və zülmən azad idi. Belə uğurlu bir gündə padşahlara layiq bəzəkli taxt qurulmuşdu. Padşahlıq çadırı yedinci göye yüksəlməşdi. Çadırın hər iki tərəfində qarşı-qarşıya düzülmüş ağaclar göyə boy atmışdır.

Qeysər, Xaqqan və Fəqfur² padşahın çadırından bir ox mənzili kənardə dayanmışdır. Ətrafda, xüsusi hazırlanmış yerlərdə ayrı-ayrı ölkələrin hakimləri diz çöküb oturmuşdular. Səf-səf düzülmüş qoşun padşahın qorxusundan başını yerə tikib dayanmışdı. Başının kəsiləcəyini ürəyinə dammış adamlar, şahın qəzəbindən

¹ Narinc deyildikdə burada günəş nəzərdə tutulur. Məşhur Yusif və Züleyxa hekayasında belə bir epizod var: Yusif Züleyxanın məclisində gələrkən Züleyxanın yoldaşları Yusifin gözəlliyyindən özlərini itirir, portaxalları soymaq əvəzinə biçaqla öz əllərini doğrayırlar.

² QEYSƏR – Rum imperatoru, XAQQAN – türk sultani, FƏQFUR – çinlilərin şahı.

qorxaraq bir dəfə də olsun onun üzünə baxa bilmirdilər. Kəmərə düzülmüş parlaq qas-daşların saçlığı işıq qarşısında gündüzün işığı görünməyə cəsarət etmirdi. Kaftan geymiş fil gövdəli əsgərlər on mil uzunluğunda bir məsafədə nizamla dayanmışdılar. Səflərdə dayanan od kimi adamlar padşahın qorxusundan su kimi yumşalmışdır. Qızıl kimi qiymətli sözlər ağızlarda bir civə kimi titrək olmuşdu.

Ağlı, təbi və bəxti cavan olan Xosrov Pərviz taxt üzərində əyləşmişdi. Taxtin hər iki tərəfində saray qulamları səf çəkib dayanmışdılar. O qızıl dairədə sakit və hərəkətsiz duran qulamlar divarlara vurulmuş cansız nəqsələrə oxşayırdılar. Padşah öz taxtı ilə dünyaya əmniyyət vermişdi.

Xosrov padşaha layiq bir qayda ilə camaati qəbul edirdi. Adamları qəbul üçün açılmış darvazadan sahər tezən gülər üzü bir qasid içəriyə girdi. Təzim edib dedi:

– Büyük padşah, könlün şad olsun! Dünyanın padşahu həmişə sən olasan! Qızıl taxtdan qızıl pay al!

Bəhrami-Çubinin payı isə taxta bir tabut oldu. Çubinin evindən sevinc səsləri yox oldu. Çubin öldü. Bununla da dünya sənin düşmənindən təmizləndi.

Padşahın qəlbini bu xəbərdən çox sıxıldı. Öz-özünə dedi: «Dünyanın işi beledir, belə olur və belə də olacaq. Bəhram dünyadan köcdü, ancaq taxt-tac mənə də qalmayacaq!».

Padşahın hüzurundakı əyanlar dünyanın işindən xəbərdar idilər. Hər biri bir dua oxudu. Ortalığa şabəş səpdilər. Şahlar şahı Xosrov danışmağa başlayıb zəmanənin daş ürkəli olmasına Bəhrami-Çubinin ölümünü misal gətirib dedi:

– Bir vaxtvardı ki, tale bizi ağaclara döyücləyir, amma Bəhramın qulluğunda hazır dayanıb, onun bəxtinə keşik çəkirdi. İndi isə, bizim bəxtimizin ağacı göyərib meyvə verir, amma Çubinin ay vücudu taxta tabuta girir. O Bəhram deyil, Bəhram-Gur olsa belə, axırda gora gedəcəkdir.

Bir Bəhram-Gur getdi isə, yüz Bəhramın koru hazır durur.

Bir vaxtvardı ki, Bəhram sağ idi. Dunya ona kömək edirdi, ona şahlıq verirdi. O qılınc çalan aslan bəs indi nə oldu? O ki, sərəxəsliq gücünə bir aslan kimi bizim üstümüze atılırdı! Dünyaya od yağıdır, Gavənin bayrağını parçalayan o qılınc nə oldu? İnsanların hiyləsi çox aslan kimi doğulmuş işigidləri məhv etmişdir. Çox cavan qurd qoca tülküün qurddan üstünlüyü tələni görməsindəndir. Qurd isə tələni deyil, tələnin içərisindəki balığ görür. Padşahların bir çoxu ətrafindakı boşboğazların məsləhətinə uyaraq nəhaq düşmənciliyi girişirlər, nəticədə isə düşünmədən tutduqları işə görə əyinlərinə ipək paltar əvəzinə qanlı oxlardan geyirlər. Özüne çox güvənənin tacı başından düşər. Heç kəs öz gücünə güvənməsin! Çıraq öz işığını yağıdan alsa da, yağı qədərindən artıq olduqda sönrə. Xörəklərin üzünü düz ağırdan, ancaq duzun da bir əndazəsi var. Xurmani o qədər yema ki, ağızında ləzzətini itirsin, dadlı xörək çox yeyiləndə ağızda dadı dəyişər. Hər şeyi öz qədərincə yel! O qədər ye ki, özgərə haram olan sənə halal olsun¹. Bu yük dünya darvazasından keçənlər qəmlə və şad olmaqdə hədlərini bilməlidilər. Uça biləcəyin dairədən yüksəyə qalxmaq fikrinə düşmə. Ayağını öz palazına görə uzat. Dəniz kimi dalğalarını qırğığa vurma. Bacarmadıgır, seydən danışma. Həsir toxuyan adam bafta toxuya bilməz. Bir ağıllı adam çox gözəl demişdir: «Həlilə-həlilə ilə olmalıdır, qənd-qənd ilə»².

Yeni qayda qoymaq uğurlu deyil. Köhnə adətləri puç etmək olmaz. Qədimdən qalmış qəndili daşla sindirmaq,

¹ Dini əfsanəyə görə, çox yemək haram hesab olunur. Eyni zamanda cəmdək yemək də haramdır, ancaq ac adama cəmdək yemək halaldır. Nizami demək istəyir ki, o qədər az ye ki, həmişə ac olasan və başqalarına (toxlara) haram olan hər şey sənə halal olsun.

² Həlilə – həkimlikdə işlənən acı bir dərmandır.

yetim malına əl vurmaq yaramaz. Toxum əkən adam əlbətə məhsul götürəcək, ancaq, hər bir toxumun nə qədər məhsul verəcəyini qabaqcadan demək çətdir. Hər toxumdan düz ağac göyərməz. Hər çalğı aləti yaxşı hava çalmaz. Məgrurluqla bellərdən asılan qılıncılar çox ay üzünləri bulud arxasında gizləmişdir. Sən aslanın həmişə qan tökməsinə baxma, gec-tez onun özünü də qanı tökülcəkdir. Ala-bula ata minmiş bu yarım zənciyə¹ çox da inanma, pələng xasiyyətlə olmasına arxayın olma, səninlə heç vaxt düz rəftar etməz. O, iki rəngli, iki üzlüdür.

Zülm etmək padşaha yaraşan iş deyil, dövlətlə zülm arasında heç bir dostluq ola bilməz. Eşşək qəfildən samanlığa düşsə, ona bir şey olmaz, vay samanlığın halına! Milçək halvadan əl çəkərmi! Bir incir üçün qarğanı öldürmək insafdır mı? Başqasının gümüşü ilə öz eyvanını qızılı tutma, bu işdən dinə rəxnə toxunar və pul kisən yırtılar. Bu şuluq bazarda əttarın narincini, boyaqçının toxmağından qorur. İş çatınlıyə düşəndə ağızını yumub dayanma, çünki dinməmək alçaqlıqdır. Eşitdim ki, camaatın arasında özünü dəliliyə vurmuş bir nəfər ağıllı adam varmış. Uşaqlar daş atıb, onu acıqlandıranda o, uşaqlara cavab verməyib, böyükleri daşa basılmış. Ondan soruşurlar ki: «Bu necə işdir, sənə əziyyət verən uşaqlardır, sən isə böyükleri daşa basırsan?» O, gülüb belə cavab verir: «Qocalar uşaqların üzüna gülməsə idilər, uşaqlar özgələrə əziyyət verməyi hardan öyrənərdilər?» Ayaq bir pis iş görse, əl ayağı deyil, başı cəzalandırır. Heç bir yoxsula təkəbbürə baxma! Çünkü o da özünə görə hörmətli bir adamdır. Yaxşı adamların eybini görməkdən çəkin. Adamların hünərlərinə pis gözlə baxma. Casus kimi eyb axtaran adama başqasının hünəri nöqsanlı görünür. Sən qarğanın qəşəng gözünü görməyə alış, tovuzun pis ayaqlarını görməyə can atma. Sözlərində yüz səhv ola-ola, başqalarının sözündə boş yerə

nöqsan axtarma. Öz eyblərinə bir gözla baxırsan, başqalarının eybini görmək üçün yüz göz açırsan. Ey ayna kimi eyb axtaran insan, ayna kimi həyəsiz olma! Aynanın belə bir alicənablılığı da vardır: heç kəsin yanında başqasının qeybətini eləməz. Gördüyü şeyi dalda danışan adamın üzü kölgə kimi qara olar.

Öz düşməninə alçaq gözlə baxına, yeni nərd oynamaya başlayan xam adımı çatın udmaq olar. Rəssamların xəncər üzərində zərlə çəkdiyi dovsan şəklinə bel bağlama, aslan kimi igidlər bu xəncərlə vuruşarkən çox dovsan kimi qorxaqların qanını tökərlər. Asta axan suya alçaq nəzərlə baxma, səni boğarkən çox tünd axar. Od, üzünü işiqländirənə da, ona məhəbbət bəsləmə, fırşət düşəndə yüz xırmanını birdən yandırar. Aslanın gülüşünə adı bir gülüş kimi baxma, çünki gülərkən sənə dişini deyil, qılıncını göstərir. İgidlik iddəsində olan hər bir adam aslan adını aslanlarla döyüşdə almalıdır. Bəhram Xosrovdan intiqam almağa qalxmışdı. O, padşahlarla döyüşdürücən özü padşah adını ala bildi. Yaxşısı budur ki, sən özündən alçaqda duran bir adamlı güləşməyəsən, çünki onu yixsan da, özün yixılsan da çox pərt olacaqsan. Büyüklərlə vuruşmaq daha yaxşıdır. Alçaqlarla əlbir olma ki, özün də alçalarsan. Nəhəng üçün dəniz lazımdır, kiçik suyun balığı da kiçik olar.

Xosrov bu barədə çox sözlər danışdı. Məclisdəki əyanlar göz yaşı tökdürələr. O gün Xosrov çox kədərlər halda taxtından endi. Nərgiz kimi gözlərindən gül rəngli yaşlar axıdırdı. Xosrov üç gün Bəhramın dərdini çekdi. Nə taxtda əyləşdi, nə də əlinə qədəh aldı.

Xosrovun məclis açması

Dördüncü gün yenidən məclis qurdular. Nəgmələrin səsi daha da yüksəkdən eşidilməyə başladı. Məclis hamının üzünə açıq idi. Al şəfqə bənzəyən şərablar badələrə töküldü. Çalğıçıların əllərinə çəngələrin səsi ətrafa yayıldı.

¹ Dünya, həyat nəzərdə tutulur, yarısı ağ – gündüz, yarısı qara – gecə.

Şərabların buxarı mədələrdən başlara vurdu. Dəniz kimi səxavatlı əllər xəzinə bağışlamağa başladı. Yer cavahirin çoxluğundan Ülkər ulduzuna döndü.

Padşah saqılərin əlindən içdiyi şərabdan sərəxoş oldu. Şirinin həsrəti onun ixtiyarını əlindən aldı. Barbüdün çağırılmasını əmr etdi. Ondan dərdindən dərman istədi.

Barbüd sərəxoş bülbül kimi şahın hüzuruna gəldi. Su kimi saf səsli bərbətinin də özü ilə gətirdi. Çala bildiyi yüz nəğmədən otuzunu seçdi. Bunlar ən gözəl və nöqsansız havalar idi. O, bu havalarla qulaq asanlara bəzən ürək verir, bəzən onların huşunu əlindən alırdı. Mizrabın ucunu bərbətə vurdुqca quru ruddan¹ su kimi axıcı səsler çıxarırdı.

«Külek gətirən xəzinə» nəğməsini oxuyarkən onun dodaqları hər nəfəsədə bir xəzinə səpirdi.

«Öküz xəzinəsi» mahnisini oxumağa başlarkən, yer həm öz öküzünü, həm də xəzinələrini üzə çıxardı.

«Yanmış xəzinədən» söz açdıqda qəlblərdən qopan ahlar yüz xəzinəni yandıra bilərdi.

«İnci pərdə» mahnisini oxuyarkən dodağı inci səpirdi.

«Taqdis taxtı» nəğməsini söylərkən, behişt göydən öz qapılarını açaraq tamaşaşa çıxdı.

«Zəng və tac» nəğməsini oxuyarkən Xosrovun təxti zəng kimi səsləndi.

«Kavusun qutusu» mahnisini oxuyarkən qutudan şəkər saçdı. Qənd onun nəğmələrini öpdü.

«Dağlarda aylı gecə» nəğməsinə başlarkən onun sözləri ayı göydən dağların başına endirdi.

«Müşk danəsi» nəğməsini oxuyarkən, məclis müşk qoxusundan Xütər.² döndü.

«Günəş bəzəyən» havasından bir pərdə oxuduqda günəş bir ay yeni bəzəklə parladı.

Məclisin bəzəyi olan «Günorta» havasını oxuyanda ağıl günorta qədər öz huşunu itirdi.

«Hər tərəf yaşıllıq» havasını oxuyanda bu havanı eşidən hər sararmış bağ yenidən yaşıllaşmağa başladı.

«Rum qifili» havasını oxuyanda Rum və Zəngibar ölkələrindəki xəzinələrin qapıları açıldı.

«Sərvistan» muğamatına keçərkən səba yeli bu havadan valeh olaraq bir il sərvistana gəlmək istəmədi.

«Şumal sərv» havasını çıalmaga başlarkən, şumal qaməti sərv həmişə bu havanın qulu olmağa söz verdi.

«Şirin şərab» havasını oxuyanda şirin şərabdan xumarlananları ayıltdı.

«Ruhun sevinci» havasını çalanda zəmanə öz ruhini sevindirmək üçün canını qurban verdi.

«Novruzun nazi» mahnisini çalanda, o gün dövlət üçün novruz bayramı oldu.

«Müşkuya» nəğməsinə müşk sürtərkən saray dərhal müşk ilə doldu.

«Mehrikani» havası ilə məclisə təzəlik gətirəndə mehribanlığın çoxluğundan xalqın huşu getdi.

«Yaxşı fal» havası ilə fal açdıqda, o ilin fali axıra qədər yaxşı geldi.

«Gecənin rəngi» havasını çalarkən bütün dünya gecə yatmayıb oyaq qaldı.

Mizrabla «Xoşbəxt gecə» havasını dindirərkən o gecə hamı üçün ən xoşbəxt bir gecə oldu.

«Xoşbəxt gündüz» havasını çıalmaq fikrinə düşərkən zəmanə xoşbəxtlik və qalibiyyətlə doldu.

«Dağ kəkliyi qönçəsi» havasını sürətlə çalanda ətrafi ürəklərə şənlik gətirən kəklik nazından daha artıq bir nazla doldurdu.

«Ov» havasını çıalmaq fikrinə düşəndə çox Zöhrə kimi gözəlləri ovladı.

¹ Rud – çay və eyni zamanda taxtadan qayrılmış çalğı aləti mənasındadır.

² Xütən – yaxşı və bol inüski ilə məşhur olan şəhər.

«Siyavuşun intiqamı»¹ havası üçün mızrab vurduqda qulaqlar Siyavuş qanı ilə doldu.

«Irəcin intiqamı» havasını çalanda dünyada Irəcin intiqamını almaq fəaliyyəti yenidən başlandı.

«Şirinin bağı» havasını çalmaqla məclisə şəker səpməyə başladı, acı meyva verən ağacların meyvəsi şirin oldu.

Barbüd könül açan bu nəğmələri zil pərdədə oxuyurdu. Onun nəğmələri bir-birindən gözəldi. Xosrov bu nəğmələri eşidərkən azi yüz dəfə ona aferin dedi. On dörd gecəlik ay kimi parlayan Xosrovun belə bir adəti vardi ki, hər dəfə «afərin!» deyəndə bir kisə qızıl bağışlardı. Padşah bu gün Barbüdə hər çaldığı hava üçün bir xazina bağışladı, hər nəğmə üçün üstü nırvari ilə işlənilmiş bir xələt verdi. O, bir yoxsulun yanında «afərin!» sözünü ağızından çıxarsa idi, mütləq ona qızıl köbəli bir xələt bağışlardı. İndiki zəmanədə isə səni nə qədər bəyənsələr də, boynuna heç palaz parçası da keçirməzlər. Hümmatlı ol! Başını uca tut! Hər hansı bir qızıl köbəli xələtin bağıını boynundan çıxart! Qənaat elə! Təməh gözünü yurn! Mənim kimi bir qətrədən dəniz olmayı öyrən! Mən şaha bu qədər xazina bağışladığım halda, şahın xırmanınından bir saman çöpü də almaq arzusunda olmadım. Yoxsul ola-ola gününü şeir yazmaqla keçirdim. Sözün dəyərini yüksəltdim. Nə padşah mənə bir şey verdi, nə də mən ondan istədim. Dünyani söz ilə doldurmaq şərəfi mənim üçün kifayət edir. Dəryalara və mədənlərə ruzu verən oldum. Onları dürr ilə doldurdum. Nizami, dünyada qızıl köbəli xələt çoxdur, sənin qızıl köbəli xələtin isə zaihidiikdir. Bunu heç vaxt əlindən buraxma. Özünü bu xələtlə bəzəsən, ən yüksək adamlardan yüksəkdə durarsan.

¹ Qədim İranın əfsanəvi qəhrəmanlarından Siyavuş qanı günahsız tökülen qan mənasında işlənir.

Xosrovun Məryəmdən Şirin üçün təvəqqə eləməsi

Bədirlənmiş ay göyün yaxasından boylanıb baxarkən Xosrov məclisdən qalxbı hərəmxanaya gəldi. Şirinin eşqi başında yenidən alışmışdı. O, Şirindən danışmağa başlarkən Məryəmin ağızı acı oldu. Xosrov sərxos halda Məryəmin qabağında əyləşib təsirli bir dildə sözə başladı:

— Şirin məndən nə qədər uzaq olsa o qədər yaxşıdır. Mən öz yaramı onun düzuna yaxınlaşdırmaq istəmirəm. Ancaq bunu da bilişəm ki, o mənim ucumdan dünyada bədnəm olubdur. Düşmənləri öz üstünə güldürübdür. Mən onu əzizlədiyim kimi, sən də onu əzizləməlisən, ona mehribanlıq etməlisən. İcazə ver, onu indi qaldığı qəsrən çıxarıb, bura gətirim. Ona kənizlərin qəsrində yer verin. Xatircam ol, heç vaxt mən onunla görüşməyəcəyəm. Əgər onun üzüna baxsam, gözlərim odla dolsun.

Məryəm Xosrova belə cavab verdi:

— Ey cahangir! Sənin cəlalın ulduzlar kimi göyü bürümüşdür. Sənin arzunun ziddinə getmək — dünyanın əmrindən çıxməq deməkdir. Fələk özü sənin hökmün qarşısında itaətlə başını əymışdır.

Şirinin adı sənin üçün ləzzətli bir halva isə, heç də onun dadı sənin ağızından getməyəcəkdir. Sənin yanında, burada yumşaq halva ola-ola sən nə üçün heç zəhmət çəkmədən bu halvadan yemirsən, halva bişirmək üçün soyuq dünyunu qızdırmaqla məşğul olursan. Sənə təzə xurma yemək daha məsləhətdir, əl-ayağına tikan batmaz. Tüstü görənədən, zəhmət çəkmədən yeyilən halva adama daha şirin gələr. Sən məni cadugərlə bir evə salmaq istəyirsən. O, Babil cadugəri kimi böyük məharət sahibidir. Mindən artıq ofsun bilir. İslipəşəsi hiylə işlətməkdir. Səni aldatmaq, bizi bir-birimizdən ayırməq istəyir. Mən onun ofsunlarını yaxşı bilirəm. Uzaqdan oxuyuram. Çok qadın var ki, yüz ilə əlli yə fərq

qoya bilməz. Amma hesabdarlıqda Ütaridin¹ əl-ayağını bağlar. Qadınlar saxsı qab üzərinə çəkilmiş reyhan kimidir: içəriləri xəbis, bayırları isə gözəldir. Heç bir ölkədə qadından, qılıncdan və atdan vəfa görünməmişdir. Vəfa kişi sıfətidir. Qadından vəfa ummaq boş işdir. Qadın dedinmi, məsələ aydırındır, ondan kişilik gözləmə. Kişi'lər çox tədbir tökdülər, baş işlətdilər, ancaq heç bir qadından doğru hərəkət görmədilər. Deyirlər ki, qadınlar palçığın sol tərəfindən yaramıbdır². Heç vaxt sol tərəflə sağ tərəf bərabər ola bilməz. Ürəyini o Allahsiza bağlama! Ondan bələdan başqa heç bir şey görməzsən. Əgər onu unutmasan əzab çəkəcəksən. Buna müvəffəq olmasan, demək cəsarətsiz və namərdsən. Tək dolan, ömrünü şadlıqla keçir. Azad süsən kimi başını uca tut!

Məryəm bu sözləri deyərək, iti ağıla, ağıllı cana, qeyşərin tacına və şahlar şahı Xosrovun taxtına and içib, əlavə etdi:

- Əgər Şirin bu ölkəyə gəlib çıxsa, müşk saçlarını böynuma keçirib, sənin acığına özümü asacağam. Qoy Şirin indi olduğu çöldə qalsın. Bayquş abadanlıqdan nə qədər uzaq olsa, bir o qədər yaxşıdır.

Xosrov Məryəmin bu sözlərini eşidərkən, iki gününün bir yerdə yola gedə bilməyəcəyini anladı. Söhbəti dəyişdirdi. Məryəmi nəvazışla oxşadı. Hələlik səbr etmək qərarına gəldi.

Şapur həmişə Xosrovun yanına gəlib, gedirdi. O, yüz hiylə ilə Şirinin sıfarişlərini ona yetirir, Xosrovun cavabını da Şirinə çatdırırırdı. Şirin bu işə heyran qalmışdı. Padşahın ondan bu qədər ayrı düşə biləcəyini ağılna siğışdırıa bilmirdi. Ancaq ürəkdən inanırdı ki, padşahın ondan ayrı düşməsi vəfəsizliqdan deyil, Xosrov padşahlığın xeyri üçün belə hərəkət edir, ondan ayrı gəzir.

Xosrovun Şapuru Şirinin dalınca göndərməsi

Bir gün padşah Şapura şikayət edib dedi:

- Mən nə vaxta qədər öz sevgilimdən uzaq düşəcəyəm? O ayı bir gecəliyə gizlinə bu qəsra gətir. Ləl sandıqda gizlənən kimi mən özüm burada onu gizlədib saxlaram. Dövlətimin xeyrini nəzərə alaraq mən ona açıqdan-acığa yaxınlaşa bilməyəcəyəm. Qorxuram ki, Məryəm dözə bilməyib İsa kimi özünü çarmixa çəksin. O, sevimlə ayla bir pəri kimi gizlində görüşmək istəyirəm. Onun yolunda gəzməkdən ayaqlarım yanıb, qabar olmuşdur. Ancaq mən onu yanmış əl kimi ehtiyatla saxlaram. Məryəm o pəri üzlünü görsə div kimi cin atına minər.

Rəssam şahın buyruğunu qəbul edib dedi:

- Keyfini kök elə, sənin üçün lap gözəl Çin rəsmi çəkərəm!

Şapur tez özünü Şirinin qəsrinə yetirdi. Qəsr dəniz kimi dalğalı idi. Hər dalğası bir şərab idi. Şapur bütün əhvalatı Şirinə danışdı:

- Qalx, - dedi, - taleyə naz satmaq vaxtı çatıb. Padşah səni ovlamaq üçün, öz Rəxşini² bərk çapır. Ancaq Məryəmdən çəkindiyi üçün qılıncı bir az kütləmişdir. Qeyşərlə bağlılığı əhdil sindirmaqdən utanır, cünki Məryəmin səbəbinə şahlığı ələ gətirmişdir. Şah öz yaşıyışından narazıdır. Ürəyi gecə-gündüz od və su ilə doludur. Bu günə kimi ürəyi bir gün belə şad olmayıbdir. Sənin cəmalının eşqindən ürəyi həmişə alovlanıb yanır, ancaq Məryəmdən qorxur. Məryəm onun yanında olsa da, o həmişə sənilə birləşmək istəyir. Bal yeməyə öyrənmiş bir adam heç şirini unuda bilərmi? Gəl ata minib, Xosrovun hərəmxanasına

¹ Ütarid ulduzu – Şərq əqidələrinə görə hesabdardır.

² Adəmlə Həvvanın torpaqdan yoğrulması haqqındaki əfsanə nəzərdə tutulur. Əfsanəyə görə Həvvə Adəmin sol böyründən yaranmışdır.

¹ Çin rəsmi – vaxtılıq ən gözəl və nəfis rəsm hesab olunurdu. Yəni sənin üçün ən gözəl bir tədbir tökerəm.

² Rəxş – iti yerişli məşhur bir at adıdır.

gedək. Xəlvətdə Xosrovlə kef çək. Belə etsən rəqibinin xoşbəxtliyini əlindən almış olarsan.

Şirinin Şapura acıqlanması

Yalnız yaşayan bu gözəl qız o, çöllərdə azmış ay bu sözləri eşidincə həm özünü həm də Xosrovu unutdu. Qəzəbli səslə Şapura acıqlanıb dedi:

— Ey Allahdan uzaq olan kişi, barı özündən utan! Bu qədər uzunçuluq eləmə, baş-beynimi apardın. Sözünü qurtar, bəsdir! Ələ keçən hər mirvarını deşməzlər. Ağla gələn hər sözü dərnəzlər. Qabağa çıxan hər suyu içməzlər. Əl hər bacardığını etməz. Mən səndən heç bir yaxşılıq görməmişəm. İnsafsız işlərin isə mənən aydınndır. Allah səni bu sənətdən uzaqlaşdırınsın! Ağlımı başına yiğ, bu peşəni törk et. Məni öz padşahlığımdan məhrum etdin, indi də canımdan ayırməq istəyirsən? Mən ağılsızlığımdan qəm-qüssə çəkməyə başladım. Qəmdən vücudum qurudu. Göz yaşları quru mənzilimi rütubətə döndərdi. Məndə olan eşq atəşinin bir zərrəsi onda olsayıdı, mən onun yolunu gecə-gündüz saçlarımla süpürərdim. Eşşək palanduz dükənindən qaçar, arpa satanı gördükdə isə dayanıb durar. Mən gövhər nəslindənəm, nə üçün özümü ucuzluğa salım? Çağırılmamış nə üçün gedim, mən ki, külək deyiləm? Hovuzdakı su atımın yəhərini isladırkən dənizə girmək mənim üçün bir səhv olmazmı? Nə deyərsən, qəlbə qırılmış məni ajdaha ilə bir yerde yaşamağa məcburmu etmək istəyirsən? Ürəyim öz arzusuna çatmadı, şadlıqdan qaldı. Məqsədə çatmamaqdansa, tək yaşamaq yaxşıdır. Dünyada heç kə Şirin kimi əziyyət çəkmir. Heç kəsin ürəyi Şirinin ürəyi kimi yanıq deyil. Bir ildir ki, onun tərəfindən mənə bir külək belə əsməmişəm. Məni yadından çıxarmışdım? Yox. O, heç vaxt məni yadından çıxarmaz. Onun heç bir təqsiri yoxdur. O, indi ürəyini başqa yara vermişdir. Ürəyi yara vermək

yaxşı işdir. Ancaq bu şərtlə ki, yar dərd anlayan ola. Ürəyi Məryəmdən soyumamışsa, məni nahaq yerə istəyir. Haqq-hesab vaxtı belə məhəbbətdən mənim başıma çox bələlər gələr. Mən ürəyi dərdli yənə dərdə düşərəm. Ona de ki, Şirin yanında yoxsa, Məryəmin qədrini bil! Məryəmin eşqinə sədaqətlə ol! Yarın yanındadır, onunla da seviş! Sən Şirinin dərdindən xəbərsizsan, yağı dilini işə salma. Səndən yağılı dillər varsa, məndə də şirinlik vardır. Sənir yağılılığın mənim şirinliyimə çatmaz.

Bu boş sözlər nə cavab verim? Şimşad və gülənlər ağaclarından nə istəyim? Boş təbili nə vaxta qədər döyüm?

Mən Şirin olsam da, axı bir qadınam. Mən padşahın sarayına layiq deyiləmə, özümü güclə qapıdan içəri salmasam yaxşıdır. Bir gör, mən neçə dəfə bu qəsrə düşmüşəm! Nə qədər dərd çəkmişəm, nə qədər alçalmışam! O, vəfəsiz dost bizə bir quru salam da göndərmədi. Bizi yaddan çıxardı. Nə vaxta qədər bir nazik örpəyin həsrətini çəkim? Nə vaxta qədər kişi paltarı gevym?¹ Mənim kimi qadınlar cərgəsində sayılan bir adam, tac sahibi ilə qarşı-qarşıya dura bilməz. Nəhs taleyimə bax ki, xəstələnəndə də rahat yata bilmirəm; sanki yatağım çör-cöplə dolur, yaralarına tikan batır. Gül dərmək istərkən tikanlığa düşdüm. İş dalınca yüyürdüm, yük altına düşdüm. Təqsir mənim özümədir. Özüm istədiyim pislik üçün özgəsindən özüm inciyə bilerəmmi? Öz qusurlarımı pis gözlərdən necə gizlədim? Ona dedim ki, bax, bu dünyadır, bu da can, çalış əla gətir. O, dünyani əla gətirdi, şah oldu, indi isə canı, öz sevgilisini əla gətirmək istəyir. «Od» deyən hər admanın dili alışib, yanmaz. Tarazının bir gözü olmaz, iki gözü olar. Bir gözündə arpa olar, o biri gözündə qızıl. Xosrovun bizə verdiyi tarazının ancaq bir gözü vardır. O da arpa ilə doludur. Tarazının o biri gözünü isə dərdlə doldurmaqdən başqa çarə yoxdur. Mən oyuncaq üçün gəcdən qayrılmış və

¹ Yəni nə vaxta qədər qadınlıqdan əl çəkim, sənin evində olmayım? Kişi kimi ölkələri dolanım?

dörd divar arasında saxlanmış bir oyuncağam. Gəcdən qayrımla oyuncaq isə hərəmxanaya layiq deyil. Mumdan qayrılmış turunc qoxulamağa yaramaz. Mən sənin yolunda çox qəribə işlər görmüşəm. Gördükłrimi səndən başqasına danişmağa utanıram.

O, qaniçan, yokkəsən, gör, mənim başıma nə oyun açdı! Odu alışdırıb canımı saldı. Mən burada qalmışam, o isə başqa yar ilə kef çəkir. Yeni bir məhəbbət bazarı açıb. Mənim üzüm daşdan qayrılmış olsa da, onun hərəkətlərini görərkən utandığından dağılıb, tökürlər. Tutaq ki, mənə it kimi vəfali olmağı öyrətmışlər. Ancaq məni it südü ilə bəsləməmişlər! Bacardığım qədər onun hiylələrini bir iti qovan kimi qapımdan qovacağam. Qovmasam, mən özüm itdən də əksiyəm. Məni incident faydasız ürəyi itin qabağına ataram. Ürəkdən heç kəsə əziyyət toxunmamalıdır. Ancaq belə ürək yaxşı sayılı bilər. Kaş anam məni doğmayaydı! Doğsaydı da itlərə yedirdəydi.

Gəl əyri oturub, düz danışaq. Mənim üzüm ondan nələr çəkmədi? Özüm öz başıma elə bir iş gətirdim ki, dünyada üzüm qiyamətə qədər danlaqda qalacaqdır. Bu dərddən ürəyim də, canım da donubdur. Pak və eybsiz bədənimdə indi yüz eyb tapıla bilər. Mən bu işdə minlərlə düzgün hava çaldım. Yarım isə məni indi də yanlış havalarla qarşılıyır. Mənim üzümün suyu töküldü, onun isə bir tükü də islanmadı; elə bil ki, heç bir şey olmayıb. Mənim kimi bir adamın abrını tökmək bir quldura da yaraşmaz! O mənimlə çarpışarkən atını çox irəliyə sürmüştür, artıq barışqı üçün yer qalmamışdır. Onun tacında mənim ismətimi qoruyacaq bir tel də yoxdur. Buna görə mən onun padşahlığını və qoşununu heç sayıram. Onun qabağında başımı aşağı salıb durmaqdan belim əyildi. Onun dərdindən ətrafımı bürüyen qəm telləri içərisində özümü görməz oldum. Ürəyim kor idi, ancaq özünü əbəs yera gözü açıqlar kimi göstərdi. Ürəyin korluğu, gözün korluğu deməkdir. O mənim başımı aldadır, qorxuram, çünki onun eşqi ilə mən də həmişə öz başımı

aldadıram. Onun mənə vurdugu dil yaraları mənim dilimi də yaralamış, sözlərimi kəsginləşdirmişdir. İstəmirəm, qoy o mənimlə dost olmasın. Dünyada heç kəsdən xeyir görməmişəm, ondan da görməyəcəyəm. O, bəxt ki, mənim var, Xosrov kimi bir ərdən mənə çatan ancaq əzab və əziyyət olacaq. Ürəyim bark döyündür, zəmanədən istəristəməz zərər görəcəyimi anladım. Bu sinanmış bir əlamətdir, hər kəsin ürəyi döyünsə, mütləq zərər görər. İndi də gövhər yağıdırın gözüm səyriyir. Pərvərdigara, görəsən başıma nələr gələcək!

Mənə behişt də təklif etsələr bu qəsrən bayır çıxmayacağam. Alnına yazılış olsa da, ayağımı kənara basmayacağam. Şapur deyil, lap Qeysərin qızı Məryam özü də gəlsə, qovub biabır edərəm. Məni hiylə ilə aldadırlar, ancaq mən sərəxoş deyiləm. Məni hiylə ilə ələ gətirmək olmaz. Məni düşüncəsiz saymasınlar. Mən biləni heç Babilə də bilməzələr. İnad göstərmək ordlaki sevgiliyə deyil, burdakı sevgiliyə yaraşar. Nal ordaki əduн içində deyil, burdakı odun içindədir¹. O, Xosrov deyil, Keyxosrov olsa da sevgilisi ilə döyüşə çıxmamalıdır. Qoy o sərəxoş özünü nərgiz kimi xumar gözlərdən qorusun, qarşısında bir süsən kimi əlini əlinin üstə qoyub itətələ dayansız. O, mənim qızığın təbiətimə qarşı döyüşə çıxsə elə coşaram ki, qabağında dayana bilməz, bütün silahını yera atıb qaçar. Zülfümü onun dalınca göndərərəm, səbrinin boynuna ip salıb mənim yanına gətirər. Qəmzərnə deyərəm, sübh vaxtı bir ox ilə onun atını rəqsə qaldırar. Saçimdən oda müşk səpərəm, onu bir ud kimi od üzərinə əyləşdirərəm. Nərgis gözlərimin xumarlığını artıraram, elə bu gecə Xosrovu Şəbdizin üstünə mindirərəm. Zülfərimin qırımı ilə onu qırılmağa məcbur edərəm. Öz sehrkarlığım ilə onun yuxusunu əlindən alaram. Xəyalımı onun yuxusuna

¹ Keçmişdə nəli oda qoymaqla aşıqlərə cadu edirləriniş.

göndərərəm. O, məni yuxuda görər, dayanmadan, su kimi axıb yanına gələr.

Burax məni, bu gecə öz halima ağlayım! Sən gəl, anası ölmüşə şivən etmək öyrətmə! Mən həmişə onu yad etməklə özümü sevindirirəm. O isə ömrü uzunu məni yada salır. Mənim məhəbbətimin ətri onun ətrafına belə dolanır. Mənim qəmim onun ürəyinə bir tük qədər əsər eləmir. Əgar o mənim sevgimdən doymuşsa, mən ancaq zəmanənin casarətli oyundan küsa bilərəm. Səbr edib, ürkəklərə nur sapən yarımin məhəbbət qapısından isəri girməsini gözlərəm. Ürəyimin kəməndini inadkar bir adamın boynuna keçirməyin bir xeyri varmı? Odun boynuna ip sarımaqdən bir şey çıxarmı? Mərtəbə cəhatincə mən yerəm, o isə bir göy kimi yüksəkdir. Yerin göylə nə işi ola bilər? Hər quş öz cinsi ilə uçar: göyərçin göyərçinlə, qaraquş qaraquşla. Küləyi torpağa bağlamaq olmaz. Su ilə od bir yerdə yola getməz. Bir-birimizə qovuşmadığımız halda ayrılıqdan nə üçün qorxmaliyam? Ölmüş bədənən zindandan nə qorxusu?

Dövlətlilər öz malları üçün qəm çəkərlər. Yoxulların isə uğrudson və yol kəsənlərdən heç bir qorxusu yoxdur. Mən hər kəsin toruna düşən quşlardan deyiləm. Hər tərlən məni ovlaya bilməz. Xosrov Çin bütxanasından¹ gəlsə də, belə şor yerdə bal və şirinlik tapmaz. Şəbdiz yeyin qaçan atdırsa, Gülgün də iti gedən atlar cinsindəndir. Məryəm bir qənd ağacı kimi sıyrındırsa, mənim də xurmalarımı Məryəm yoğurmuşdur². Məryəm tac sahibi olmaq iddəasındadırısa, mənim də şahlara məxsus parçadan örپəyim vardır. Görüş üçün çox zəhmət çəkdim, çox yaxşılıqlar və pisliklər gördüm. Mən heç vaxt bu dərdi unutmayacağam: Şirin can versin, Məryəm keyf çəksin! Bilici və gözü açıq adamların

dilində belə məsəl var: «Mirvari axtaran dənizdə batdı, şirkə axtaran bal tapdı».

Həmişə döş eti ələ gəlməz. Budun üstünə boyun eti də qoyarlar. Mən əvvəlcə Xosrova aşiq deyildim. Tale onu mənim qarışma çıxardı. İndi peşiman olmuşam, səhv eləmişəm, ancaq əlimdən nə gələr? Mən onunla zarafat etdim, o isə mənim doğrudan da ona əra getməyə hazırlaşdığını güman etdi. Mən yalan dedim, o isə bunu doğru hesab etdi. Mənim ürəyim bu sevdadan doymuşdur. And istayırsənə, Allaha və öz canıma and içim ki, söz telini qaranlıq gecədə eşsəm də çox nazik eşmişəm. Şam kimi nə vaxta qədər solacağam? Ya məni yandır, ya da qoy sönüb ölüm. Qarğımaq istəsem belə, onun dalınca heç bir yaxşı və yaman söz danışa bilmirəm. Allah, sən ki, buna şahidsən, səndən başqa heç kəs bilmir.

Dodağımı o adama verərəm ki, arzusunu çəkir, yoxsa hər uzanan ələ halva qoymazlar. Yerə səpilən bahar çiçəyinin yerdə qalıb çürüməsi, xəzan yelinin aparmasından daha yaxşıdır. Ovlaqda itlərə əsir olmaq, acızləri ovlayan aslanların hiyləsinə qurban olmaqdan daha yaxşıdır. Mən sənə lazımsa, kişi kimi özün dalimca gəl! Başqalarına əziyyət verib yanına göndərmə! Ovda igid olan aslanlar sıfarişlərini öz ayaqları ilə yerinə yetirərlər! Ayağım da taleym kimi onun ayağına bağlıdır. Ancaq, başqalarının vasitəsilə çağırısa, gəlməyəcəyəm. Öz zənbilini başqalarının ciyinə yüklemək yaxşı işdirmi? Zənciri başqasınının dişi ilə çeynərlər? Nə edim? Özümü fikir içinde qoçaltmayacağam ki! Tədbirsiz hərəkət edib bu zindana düşdüm və burada qocaldım.

Başını biliklə yüksəldən adam özünü rüsvay etməz. Bu tora anlamazlıqdan düşmüşəm, axırda anlamaq yolu ilə buradan özümü qurtararam. Məgər arpa ilə fala baxan cadugər arvaddan eşitməmisən ki, hər evin tüstüsü öz bacasından çıxar!

¹ Yəni Xosrov Çin bütxanasındaki gözəl bülər kimi bəzənib gəlsə belə, bu cur acı dildə danışa, məndən heç bir şey ala bilməz.

² İki ayrı-ayrı Məryəmdən danışılır: 1 – Xosrovin arvadı Məryəm, 2 – İsanın anası Məryəm. İlkincinin möcüzə göstərən xurmaları nəzərdə tutulur.

Bu qədər əzabı mən sevgidən deyil, ürəyimin tələbi ilə çəkirəm. Hər yerdə oğru yaddan olar, mənim oğrum isə öz evimdəndir. Hiylə ilə ürəyin elindən qurtarmaq olarmı? Ev oğrusunun üzünə qapını bağlamaq olmaz. Daşla ləlin fərqiñi kor adam kimi özgədən niyə sormaliyam? Kənd gözlä görünürkən oraya nə qədər yol qaldığını başqalarından soruşarlarım?

Ürəyim zalim, sevgilim isə zülümkar çıxdı. Ürəyim məni ürəksiz etdi. Sevgilim də sevgisiz buraxdı. Yadimdadır, bir dəfə ürəyimə nur saçan sevgilimlə bir yerdə oturub, ürəyimi sevindirirdim. İndi isə belə qara günə düşdüm. Hər kəs öz təleyinin məhsulunu yeyər. Nə etmişəm ki, mənim qismətim qəm yemək olmuşdur! Nə vaxta qədər gizlində ağlayıb, sizildiyim? Nə vaxta qədər dərd-qəm içərisində günü-güne calayım? Səbr etməkdən ağzım acı oldu. Mənim adımı Şirin deyil, əzvay¹ qoysalar daha yaxşı olar. Xəzinəmdən və ölkəmdən uzaq olsam da, heç olmasa ixtiyarım öz əlimdədir. İki adama hökm etmək olmaz: bunların biri azadlığı yüksək tutan, o birisi təməhkar olmayıandır.

Şirin bu sözləri deyərək şəkər dodağını lal dişi ilə dışladı. İnnabdan qırmızı dodağı və şəkərdən şirin dili ilə danışmağa başladı:

— Padşah desə ki: «onu sevirəm» de ki: «bu işvədir, bunları mən hesaba almırıam». Desə ki: «o sübhə ehtiyacım var!» de ki, «oyaq qalma, gecə uzundur, sübh gec açılar!» Desə ki: «mən nə vaxt Şirinə çatacağam?» de ki: «ağzını yum, Məryəmlə kifayətlən!» Desə ki: «o halvaya nə vaxt əl vura biləcəyəm?» de ki: «sərxoşlar halvanı xoşlamazlar!» Desə ki: «bir də onu qucaqlaya biləcəyəmmi?» de ki: «bu arzunu tamamilə unut!» Desə ki: «o dodaqlar-dan bir şəkər axıda bilərəmmi?» de ki: «o dodaqlar səndən çox uzaqdır, nahaq yerə dişlərini qıçımal!» Desə ki: «onun zülfünü və xalını ha vaxt ələ gətirə biləcəyəm?» de ki: «hələ ki səndən

uzaqdır, əlini vurma!» Desə ki: «üzümü ayın üzünə qoymaq istəyirəm?» de ki: «şah ilə zabit bərabər ola bilərmi?» Desə ki: «buxağından topu necə qapım?» de ki: «üzün zülfündən, özün çovkandan sillə yeyərsən». Desə ki: «gülən ləli ha vaxt ağızına salib soraram?» de ki: «yavaş ye, boğazında qalar».

Əgər mənim ölümümə fərman vermək istəə, de ki: «sənin fərmanın da, ayrılığın kimi bir şeydir». Görsən ki, o ayrılığa dözməyərək qızışmaq istəyir, de ki: «yerində sakit otur!». Əgər qovuşmaq arzusu ilə desə ki: «mən onunam!» de ki: «mən icazə verməyince belə sözləri diliñə gətirmə». Onunla başqa dillə danışmaq istəmirəm, yoxsa zülfümün qırımı ilə səni taqətdən salaram. Qəmzəmin sehri ilə sənin həmişə yuxunu qaçıram. Boyum gözəl bir ağac olsa da, bil ki, ürəyim bərkdir.

Şirin bir çox belə təhdidli sözlər söylədi. Açıqlanaraq sülh şəsəsini daşa vurub sindirmişdi, əqiq dodaqları isə barışq üçün vasitəcilik edirdi. Şapura bir az acıqlandıqdan sonra ürəyindəki dərd yükü bir az yüngülləşdi. Yumşaqlıqla dedi:

— Ey mahir söz ustası! Sənin fikrində söz su kimi axır. Padşahın hüzuruna salam verməli olsan, mənim də sözlərimi ona yetir. De ki: «Şirin deyir: ey andına və sevgisinə sadıq olmayan vəfasız! Sənin o baldan şirin söhbatlərin nə oldu? Güman edirdim ki, sən heç vaxt məndən üz döndərməyəcəksən. Başqa gözəlin dalınca düşməyəcəksən. Sən mənim gümanımı yalana çıxardın. Ürəyinə mənim əvəzimə mənim düşməniyi yerləşdirdin. Bu zülüməndən əl çək! İnsafa gel! Şirinin acı ahını yadına sal! Yatmış bəxtim kimi mənə heç bir köməyin dəymir. Zəmanə kimi sənin də elindən iş düzəltmək gəlmir. Yanında xatirim əzizdir, bu qədər alçalmağımı istəmə! Məni özünə kəniz bilirsənə, azadlıq kağızını ver, məni azəd et! Rütbədə mən sənə bərabərəm. Mənə nə üçün bir qulluqçu kimi baxırsan. Mənə belə aşağı pillədə yer vermə, yoxsa ayağımı qapından kənara qoyaram. Qaynar göz yaşları tökə-tökə öz qapıma

¹ Əzvay - acı: bir dərmandır.

yüyürərəm. Sonra səni ağlaya-ağlaya qapıma gətirərəm. Sən ancaq öz arzuların barəsində düşünürsən, heç başqalarının arzularını nəzərə almırsan. Açı tikanlar içində olanda Şirin sənə yarayırdı. Xurma yeyib şirinləşəndə isə budaqlarından tikan çıxarıb bizi sancağa başladın? Eyyanda və qəsrədə sənin yarın idim. Bağ və bostanda bir yerdə şərab içərdik. Məclisində nur saçardım. Sənin də ürəyin mənə görə şadlıqla dolurdu. Sən bağ salarkən mənim qanım süzlürdü. Bağ meyvə gətirməyə başlayanda mən qapıdan bayırə qovulmalı oldum, eləmi? Ey ürəklərə işiq saçan, mən sənin istindən isinmədim, tüstündən isə gözlərim kor oldu. Bəsdir, daha bundan artıq zülüm eləm! Qəddim dərddən bükülmüşdür. Sən özün ad və san sahibi oldun, ancaq mənim adımı unutdun. Vəzifəyə təyin olunanlar işlərini düzgün aparmalıdır-lar, vəzifədən çıxarılmışlara yaxşı baxmalıdır-lar. Vəzifəndən kənar olunmuşdun, gözündən uzağa getmirdim, vəzifənə çatan kimi mənə qarşı göz yumdun. Yarsız olanda mən sənin yarın idim. İş başına keçəndən sonra mənimlə işin yoxdur. Eləmi? Məni eşq yolunda rüsvay etdiğdən sonra lovğalanmağa başladın. Mənim üçün ölüm fərmanı düzəldtin, məni ayrılhq oduna yandırdın. Canimdə ancaq bircə tel qalmışdır, o teli dartma ki, qırılar. Zavalı Şirinə qılınc vurma! Bayraqını Ruma sancın, bəsdir! Əlində Rum emalatxanasında çəkilmiş şəkil var ikən, Ərmən havası nəyinə lazımdır? Rum bağından çoxlu gül gətirmisən. Ərmənin taxt və tacını qarət eləm! Nahq yerə qızışma! Qızışmadan od əmələ gələr, oddan da tüstü qalxar. İcki xatirəsinə adamın başına yüz dost yiğışar, bu dostlardan heç olmasa birini əlində saxla. Məni öz hərəkətinlə xəstələndirmisən, indi isə kənar gəzib, ətəyini ələ vermirsən. Zəmanənin ətəyini tikanla doldurma, yaralıların yarasına duz səpmə. Padşahların məclisində yatıb şirin yuxuya getsən də, qariblərin daxmasına da bir nəzər sal. Bu iztirablı yaşayışdan üzülməyincə mənimlə işin olmasın! Qoy Allahıma ibadətlə məşgul olum. Eşşəyin palçıga düşdüyü

yolla getmə. Sənin tutduğun işlərə ən qansız adamlar belə heyərat edirlər. Cox zülümər görmüş bu ürəyi odlama! Eşqdən canıma düşən odla, təassüs ki, eşqin xırmanı da alışib yanacaqdır. Sənin dərdin bir ilan kimi damarlarına dolaşmışdır. Hər tükümün dibində bir tikan vardır. Nə gecə yata bilirom, nə gündüz dincəlirəm. Bu cür ağır yaşayışa necə dözüm? Belə bir çələq ayaqla mən mənzilə özümü necə çatdırırm? Göz yaşlarınıñ yanında dəniz kiçik bir damla, ahımin yanında cəhənnəm bir qıçılcımdır. Mənim gəmim dənizdə yanmışdı. Buna görə də məni həm cəhənnəm əhli, həm də behişt əhli saymaq olar. Əgər belə olmasayıd, mən nə üçün gizlinçə cəhənnəmin qapısına yanaşmalı, dirilik suyunu orada axtarmalı idim? Elə bil ki, quşu ikinci dəfə aldadıb tora saldın, o isə yenə tordan uçub getdi. Sən çöl tərlanının daha vəhşi olduğunu bilib, dəniz tərlanına tərəf qayıtdın. Elə eləmə ki, pərişan zülfüm baş qaldırsın, öz qapısını onun həsrətini çəkənlərin üzünə açsın. Sən göl mənimlə yola get, mənim havama uyğun havalar çal, yoxsa mən də gedib başqa aşiqə nazlanaram. Qoca qarının çırığı yaxşı yanmasa piltəsini yuxarı qaldırıar, mənim çırığımın isə piltəsi sönmüşdür. Bir büt kimi parlayıb yaşadığım yeri bütxanaya döndərə bilərəm. Bir neçə ağıllının ağlını başından çıxarıb dəli elərəm. Başqa pərdədə hava çalan, başqa aşiqlərə ürkə verən, gözəl üzü sevgililərə eşqbazlıq eləyənlər az deyil. Mənim halım sənsiz pis olmazmı? Keçən il səninlə bir yerdə idim, bu il isə sənsizəm. Sənin qapınızı torpaq basmış bir evin var. Mənim də başımdan aşan bir suyum var¹. Nə vaxta qədər göz yaşlarınıñ yaranmış dənizdə gəmi sürməli olacağam? Nə vaxta qədər sənin vüsalını arzu edəcəyəm? Sənsiz işlərim düzəlmir. Xam-xəyal olduğum üçün işlərim də yarımcıq qalmışdır. Görmürsənmi ki, can verən bir adam can ağızından çıxmayaña qədər yaşamaqdan ümidiñi üzümür.

¹ Yeni göz yaşlarınıñ başımdan aşib məni boğur.

Biz ağlımızla biliyin yolunu tapırıq. Eşqin hesabı bu dəftərə daxil deyil. Hər şeyin çarəsi ağilla tapılar, mən isə ağımı unutmuşam, işimin çarəsini tapa bilmirəm. Eşq meydanında aciz olan adamlar ağıl atına minərlər. Ürək sixintisina qarşı dərman tapmaq işi ilə ağıllılar məşğul olar, dəlilər isə həmişə hazır dərman içərlər. Eşqdə səbr etmək xamliqdır. Eşqin əsası səbrsizlikdir. Eşq yolunda səbr etmək yaramaz. Səbr eçən adama aşiq demək olmaz. Şirin doğrudur çox əziyyət və iztirab çəkir, ancaq qoy Xosrovun könlü dərd və qəmdən uzaq olsun!

Şirin Şapura bu sözləri söylədikdə Şapur astanamı öpüb dedi:

- Sənin tədbirin bizim rəyimizdən üstündür. Dediklərin hamısı yerli və doğru sözlərdir.

Şapur bundan sonra danışmaq istədikdə əvvəlcə sözlərini tarazında çəkər, yaxşı-yaxşı düşünər, sonra deyərdi. Deyilən sözü düşüncə ilə seçmək lazımdır. Söz qızıl kimi əvvəlcə çəkiləməli, sonra xərclənməlidir.

Fərhadın eşqinin başlanması

Pəri kimi ipək paltarlar geyinən pəri üzlü qız, gümüş sırgalı, daş qəlblü Şirin yaşıdagı çöldə süddən başqa bir şey içə bilmirdi. Qabağına yüz cür halva qoyulsayıdı, onun iştahası inək və qeyun südündən başqa bir şey çəkməzdi. Qəsri sürülrəndən uzaqda olduğu üçün süd oraya çox əziyyətlə gətirilirdi. Çölün hər tərəfi zəhərli it üzümü kolları ilə örtülmüşdü. Bu kolların zəhərli ilan zəhərindən geri qalmazdı. Çoban bunu bildiyi üçün öz sürüsünü, başqa yerlərdə otarardı. Şirinin ürəyi süd istəyirdi, ancaq südü necə ələ gətirəcəyini bilmirdi. O qədər uzaq yoldan süd gətirmək qulluqçular üçün çox çətin idi.

Gecə qara saçını ciyinə salaraq qızıl ayı bir halqa kimi qulağına keçirərkən dərd-qəm halqası içinde olan Şirin də ilan kimi səhərə qədər yerində qırvıldı. Şapurdan başqa

yanında adam yox idi. Şapur qarşısında oturmuş, onun üçün müxtəlis səhbətlər danişındı. Şapurun ağılli qəlbə bu sərvin dərdindən xəbərdar idi. Gül üzü Şirin bu əhavalatı açıb Şapura danişarkən Şapurun üzü bir lalə yarpağı kimi açıldı. Hindli pəriyə səcdə egen kimi o da Şirinin qarşısında səcdə edib onu tariflədi və dedi:

- Burada Fərhad adlı ağılli, cavan bir memar var. Həndəsəni bilməkdə başqalarına örnek ola bilər. Məcistini hər kəsdən yaxşı bilir və İqlidisin sirlərini məharətlə həll edir. Sənətdəki məharətini göstərmək istəsə yeri bir quş kimi balığın üstüne qoyar. Öz sənəti ilə qırmızı gülə rəng verir, dəmir tişəsi ilə daşda Çin nəqşini qazır. Bütün Rum əhli sənətkarlığına görə onun əlini öpür. O, öz tişəsi ilə mərməri mumu döndərir. Dünyada belə usta tapılmaz. Onun kimi adama çox az rast gəlmək olar. Onun əlində mumla dəmirin heç bir fərqi yoxdur. Qabağına istər mum qoyulsun, istərsə də zindan, hər ikisinin öhdəsindən gələ bilər. Bu usta sənin də məsələni həll edə bilər.

Dodaqlarından şəkər yağıdır Şirin Şapurun sözlərini dinlədikdən sonra dedi:

- Şirinin qeydində qalan və ona kömək edən bircə sənsən. Sən olmasaydın yaziq Şirinin hali necə olardı? Mənim ürəyim səninlə təsəlli tapır. Sən hər səntədən xəbərdarsan.

Şapur ay üzü Şirinin qarşısında baş əyib dedi:

- Sənin gözəl üzün bədnəzərdən uzaq olsun! Başımı qulluğunda qoymuşam, hər nə qulluğun olsa yerinə yetirməyə hazırlam. Hər sənətin özünə görə üsulları vardır. Fərhad vasitəsilə sənin işlərin düzələ bilər. Bu çeşmənin köməyi ilə tikanından gül bitər. Ustasız heç bir iş başa gəlməz. Əvvəl ustamı tapmaq, sonra isə başlamaq lazımdır. Ustasız hər kəs təxmini ölçü ilə üzük qayıra bilər, ancaq bu üzük qızıl və dəmirdən deyil, palçıqdan və mundan olar. Buyursan, əmrini yerinə yetirə bilərəm. Dediym ustamı tapmağa çalışaram. Biz hər ikimiz Cində doğulmuşuq,

yaşdıq, bir ustanın şagirdi olmuşuq. Ustamız hər peşəni bilirdi. Mən ondan nəqqaşlıq öyrənib əlimə qələm aldım, Fərhad isə əlinə külüng götürdü.

Şapur bu hekayəni axıra yetirəndə Şirinin ürəyindən süd dərdi silindi. Gündüz günəşin güzgüsünü bağlayınca yüz gözlü gecə gözlərinin yüzünü də yumdu. Şapur Fərhadı axtarmağa başladı. Axtardığı gözəl oğlanı tapıb dedi:

- Ey zəməna ustalarının fəxri! Şirin sisfəri gedib səni yanına çağırır, hazırlaş gedək.

Qaragün Fərhad o günü özü üçün uğurlu bir gün hesab etdi. Yازıq nə bilsən ki, adamların ciyərləri yandıran dövran onu dadərdə və qəmlə alışdırıb yandıracaqmış? Şapur böyük bir sevincə Fərhadı Şirinin qəsrinə apardı.

Dağ kimi iri dağ çapan qəsrə girdikdə camaat qorxuya düşdü. Boy-buxunda bir fil kimi idi. Onda iki filin gücü var idi. Hərəmxana gözətçiləri onu nəvazişlə qarşıladılar. Ona layiq yer hazırladılar. Fərhad pərdənin bu biri tərəfində dayanmışdı. Oyunbaz zəmənanın onun üçün pərdə arxasından nə kimi oyunlar çıxaracığını gözlayırdı. Dünya birdən-bira şəbəkən düzəldti, pərdənin dalından oyun çıxarmağa başladı.

Şəkər kimi dodaqlarından şirin gülüşlər saçan şəkər vücudlu Şirinin səsi pərdənin dalından eşidildi. Yaqtı dodaqlardan iki şəkər qıfil götürüldü, dodaqlar açıldı. Yaqtı və şəkər bu danışqdan yeni qida aldı. Şirinin danışığında xurma ağacında bitən bir xurma kimi idi. Bu xurmanın şirinliyi yanında əsl xurma bir tikan yerində qalırdı. Süd barəsində danışlığı xurma kimi şirin və insana ruh verən sözələr baldan da şirin idi. Şəkər balın öz şirinliyini bu sözlərdən aldığı təsdiq edirdi. Dodaqlarının kənarından tökülen şəkərin yanında Xuzistan şəkərsiz kimi görünürdü. Eşitdim ki, Şirin adını ona şirin sözələrinə görə vermişlər. Bu doğrudur, lakin onun sözünün şirinliyini mən necə təsvir edim, özün necə istəyirsən, elə də təsəvvür et!

Şirinin səsinin məlahətindən havadakı quşlar, dənizdəki balıqlar yatrıldı. Dodağını şərabla dolduranda nabat bu dodaqların şirinliyi qarşısında qulağına halqa keçirmiş bir qul kimi itaətlə geriya çəkilərdi. Danışmaq üçün dodağını açarkən məclisdəkilərin hamisinin ruhu bədənindən uçurdu. Onun sözlərini Əflatun belə eşitsəydi huşunu itirərdi.

Fərhad Şirinin sözlərini eşidərkən qızışlığından qanı qaynadı. Ciyərindən yanılıqlı bir ah çıxdı, ürək keçməsi olan bir adam kimi yerə yixildi. Torpaq üzərində çox çabaladı. Bir zərbə kimi başını gicəltmiş şirin sözlərdən ilan kimi qırıldı. Şirin, bu cavanın ürəyinin tordan qaçmış bir quş kimi çırpındığını görünçə sözələ də olsa onun dərdinə çarə etmək istədi. Yenə bu quşu haman dənlə-şirin sözlərlə - tora saldı və sonra dedi:

- Ey mahir usta! İstəyirəm ki, sən, məni sevindirəsən, sənin məharətinə söz ola bilməz. Sən istəsən mənim ürəyimi qəmdən azad edərsən. Öz cəld əlin və ustalığın ilə bu qəsrin işlərini daha da möhkəmlədərsən. Sürü uzaqqadır, bizim də südə ehtiyacımız var. Bir tilsim düşün, bəlkə bir çarə tapıb südü asanlıqla əla gətirə bilək. Bizimlə qoyun sürülərinin arasında iki ağaçlıq yol var. Daşdan möhkəm bir arx qazımaq lazımdır. Elə olsun ki, çobanlarım orada südü sağınlar, qulluqçuların isə burada südü yığınları. Bu işdə tale mənə yar olsa sənə çoxlu hədiyyələr verərəm. Nə qədər lazımsa bizdən pul al, işa başla. Əlindən gələni əsirgəmə.

Şirinin danışığından yaziq Fərhadın yenə huşu başından getdi. Şirinin sözlərini eşitmədi. Artıq heç bir şey anlaya bilmirdi. Utandığından əllərini ovuşdururdu. Cavab vermək istərkən dili söz tutmadığından çarəsiz qalıb barmağını gözünün üstüne qoydu, nə barədə danışdığını Şirinin qulluqçularından soruşdu.

- Məni bağışlayın dedi, - Mən sərxişəm. Sərxişələrin də ürəyi kor olar. Onun dediklərini anlaya bilmədim. Siz zəhmət olmasa soruşub mənə deyin, o nə istəyir?

Qulluqçular əhvalatı ona danışdır. Fərhad işdən xəbərdar olunca, əlini gözünün üstünə qoymaqla o quruluşun özülünü öz gözü üzərində qurdur. Tapşırığı yerinə yetirmək üçün tələsdi. O, nazəninlərin tələbina çox inca yanaşmaq lazımlı olduğunu yaxşı bilirdi. Əlində külüng bayır çıxdı. Şirinin məhəbbəti xatirinə işə başlamaq istədi. Şirinin qulluqçularından:

- O yer haradadır? - deyə soruşdu. - Şirinin arzuladığı yeri manə göstərin.

Ağlılı vəzirlərdən biri bu gün də məşhur olan haman yeri Fərhada nişan verdi. Fərhad külüngü ilə yeri söküb dağıtmaya başladı. Daşlar onun külüngünə davam gətirməyi mum kimi yumşalırdı. Külüng ilə daşın içindən arx çəkirdi. Sanki bu arxi daşın üzərində deyil, söyüd ağacının üstündə qazırıdı. Daşa çaldığı hər bir külüng üçün, haman külüngün iki ağırlığı qədər müzd alsa idi ona halal idi. Bir ay müddətində qart daşların arasından dərya irilikdə bir arx qazıldı. Sürülərin yanından ta qəsrə qədər arxin hər iki tərəfindən daşlar baş-başa çatıldı. Sonra bir hovuz qayırdı. Kövsər hovuzu bu hovuzun ustasının əlini öpsə yerində idi. Arxin yan-yana düzülən daşları arasından bir tük belə keçməzdi. Daşla döşənmiş hovuzda sanki Fəhadın əlinin qabiliyyətini göstərən bir su axındı. Hər bir tikinti usta işə başlayana qədər çətin görünər. İnsanın qabağında yüz polad da dayana bilməz. Təessüf ki, insan övladı, ancaq ölümün çarəsini tapa bilməmişdir.

Şirinin Fərhadın tamaşasına gəlməsi

Şirinə xəbər veridələr ki, Fərhad bircə ayda arxi qazib qurtardı və əlavə bir hovuz da tikdi. Qoyunların südü indi səhər və axşam arxla axıb bir baş hovuza töküldür. Behişt gözəli bu xəbəri eşidincə o çöla gəldi, süd arxinin və hovuzun ətrafını gəzdi. Hovuzu çox bəyəndi. Ona elə gəlirdi ki, bu hovuz insan əli ilə deyil, allah tərəfindən yaranmışdır.

Şirin Fəhadın məharətini çox tərifləyib dedi ki: «Bu cür işləri görən adama min afərin!» Süd gətirmək əzabından qurtarınca Fərhadı yanına çağırıldı və öz yaxın adamlarından yüksəkdə əyləşdirib dedi:

- Sənin ustalığının haqqını mən nə ilə ödəyə bilərəm. Bizdə heç sənin şagirdlərinə verməyə layiq dövlət belə yoxdur.

Şirinin qiymətli qaş-daşdan qulağında birçə cüt sırgası var idi. Gecələr işiq saçan bir neçə qaşdan ibarət olan bu sırga onun qulağının bəzəyi idi. Bu qaşların hər biri şəhərin xəracı idi. Gözəllikdə hər biri bir tacə bərabər idi. Şirin sırganı qulağından çıxarıb Fərhada uzatdı və yüz dillə yalvarıb dedi ki:

- Bunları al, sat. Bir vaxt bunlardan yaxşısı əlimə keçsə, sənin zəhmətinin muzdunu verməkdən boyun qasırmaram.

Fərhad bu qiymətli qaş-daşçı çox bəyənib təriflədi. Şirinin əlindən alıb onun ayağının altına səpdi və dayanmadan baş alıb çölə tərəf getdi. Dəniz kimi göz yaşları ilə çölü islatdı. İşinin gözdən düşməsindən, adının biabır olmasından qorxaraq yüz mərdliklə insanlardan uzaq qaçıdı.

Fərhadın Şirin üçün ağlaması

Fəhadın qəlbini Şirinin məhəbbəti ilə alıñanca eşq onun vücudunu fəryadla doldurdu. Günləri çox çatın keçirdi. Heç bir işdən yapışa bilmirdi. Nə ayrıliga döza bilirdi, nə də səbr etməyi bacarırdı. Ürəyinin ayağı palçıga batmış kimi, olduğu yerdə düşüb qalmışdı. Ürəyindəki dərdlərin əlindən, əlini ürəyinə qoymuşdu. Şirinin eşqindən üz döndərə bilmirdi. Şirindən üz döndərib ayrıldığına peşiman olmuşdu. Bədəni taqətdən düşmüş, gözlərindən yuxu qaçmışdı. İnsanların eziyyətindən bir div kimi uzaq gəzirdi. Yeni xəstəlikdən duran adamlar kimi yixila-yixila gedirdi.

Həyəcanın çoxluğundan dağa-daşa düşmüdü. Dağ-daş onun əlindən zara golmişdi. Şumal sərv kimi qaməti gül budağı kimi əyilmişdi. Köynəyini gül kimi yüz yerdən cirib parçalamışdı. Ağlamaqdan boğazı sürəhiyyə¹ dönmüşdü, büləbül kimi həmişə naləsi eşidilirdi. Gül qönçəsi kimi ürəyinə düyüm vurmuşdu. Dünyada dərd-qəmənə şərik olan heç bir kəsi yox idi. Sevgilisindən dərdinə heç bir dərman almırırdı. Gedərkən yolda daş çıxarırmış kimi beli büküldü. Ayağına batan tikanları bir mix kimi dartıb çıxarırdı. Nə tikanların etayını yırtıb dağıtmاسının dərdini çakirdı, nə də başının qılıncla kəsilməsindən qorxurdu. Şirindən ayrı düşmək onu dəli etmişdi, səbr və qərarını itirmişdi. Qanlı göz yaşlarını şabaş kimi yerə səpirdi, üzü bir laləzara dönmüşdü. Naləsi bir çadır kimi göyə yüksələndə göyün qanadları sımbıq qırılırdı. Dodaqlarını cama uzadan susamış körpə kimi nə suyun, nə də dayanın adını bilirdi. Eşq odu səbr və qərarını əlindən almış, yeddi əndamını² coşdurmışdu. Ürəyinin odu beyninə çatmış, bir ıraq kimi bədənini alışdırılmışdı. Şirinin eşqindən elə acı-acı ağlayırdı ki, səsi iyirmi ağaçdan eşidilirdi. Ürəyi əldən getmişdi, bəxti ölmüşdü. Hər bir şeyini itirərək öz qəlbinin dalınca qaçırdı. Cadu üzərlək dən, div dəmirdən hürkən kimi o da dəstən, düşməndən hürküb qaçırdı. Xarabalıqda gizlənməklə salamat qalan bir xəzinə kimi idi. İstər ayıq və istərsə sərxiş vaxtlarında ilan daşdan, qurd çomaqdan qorxan kimi qəmdən qorxurdu. Ürəyi ah və fəryadla dolu idi. Ciyəri qəm odundan qovrulub kabab olmuşdu. Dərmənsiz dərdinə əlac tapa bilmirdi. Yoldaşlarından ayrılmış, dəstlərindən uzaq düşmüdü.

Şirinin eşqi Fərhədi çox bərk qucaqladığından o özünü unutmuşdu. O, öz dərdindən bir cam doldurub Şirinə göndərməyə cəsarət etmirdi. Buna icazəsi yox idi. Şirinə

¹ Sürəhi - bülər küzə. Yeni küzədən şərab tökülərkən qurtulduğı kimi, onun da boğazından hıçkırıq sesleri eşidilirdi.

² Yeddi əndam - vücudun yeddi hissəsi; baş, qollar, ayaqlar, sinə və qarın.

sifariş yetirmək üçün bir yaxın dost tapa bilmirdi. Şirinin qəsrindən bir toz belə bu tərəfə gəlsə idi Fərhad o tozu sürmə əvəzinə dərhal gözünə çəkərdi. Şirinin yolu üzərində bitmiş bir ot görəsydi, o otu öpüb təriflərdi. Şirindən başqa ağızından şirin bir söz çıxmazdı. Ürəyi eşqə bağlamış o sərxiş belə zənn edirdi ki, onun ürəyi hər kəsi yandırırdı. Ürəyi odla dolu olan adam bütün dünyanın alışb yandığını güman edər.

Fərhad hər dəfə şən sevgilisinin adını çəkərkən dərhal yera yixılıb yüz dəfə yeri öpürdü. Şirinin qəsrinə tərəf baxanda paltarları əvəzinə canını parçalardı. Vahşi at kimi hər tərəfə çapıb, çöldəki vəhşi heyvanlar ilə dostluq qatırı. Zəmanənin toruna düşən aciz heyvanlardan bir çoxu onun başına yiğilmişdi. Çölü doldurən bu heyvanlardan biri onun başının altını düzəldir, o birisi yerini süpürürdü. Biri ətəyini, biri ayağını öpürdü. Bəzən ceyranlarla xəlvətə çəkilir, bəzən marallar dəstəsinə qoşulurdu. Gah maralların göz yaşını silir, gah aslanların quyruğunu tumarlayırdı. Gah heyvanlara yoldaş olub qaçırdı, gah quşlara qoşulub uçurdu. Gündüzlər ceyranlara yoldaş olurdu, gecələr marallara sırdaş. Gecə-gündüz çarx kimi fırlanırdı, dərdindən heç bir şey yeyib içmirdi, yol gedərkən özünü unutduğundan özü də hara getdiyini bilmirdi. Baş alıb gedirdi, qabağına əngəl çıxmasydı, lap bir ay belə yol getsə dayanmazdı. Qarşısına yüz divar çıxsayıdı, heç birini görməzdidi. Ancaq üzü toxunub yaralananda bu divarları hiss edərdi. Gözünə ox dəysəydi huşuz olduğundan kirpiklərini qırpmazdı. Yolda qabağına quyu çıxsayıdı, ehtiyatsızlığından o quyuya düşərdi. Ürəyi canının qeydinə qalmırkı, dünyadan doymuşdu. İstər yuxarıda və istərsə aşağıda bəla onun yoldaşı idi. Gecə səhərə qədər yüz ah çəkər və ağlardı. Ürəyində yüz min həsrət və dərd var idi. Küçələrdən və məhəllələrdən yolu düşəndə fəryadı daşları dələrdi. Sevgilisinin qəməndən ayrıla bilmədiyi üçün, qəlbindəki hər bir sevinci yüz qəzəblə qovmuşdu, ancaq

qalbinə yoldaş ola bilən qəmi ələ gətirmək üçün çaparaq qaçırdı. Üzünün dərisini gözünün qanı ilə yuyur, Süheyıl ulduzunu gözündə axtarırdı.¹ Yuxusu gələndə belə yatmadı ki, zehninin qapısı dostu barəsindəki fikirlərin üzünü bağlanması. Ürəyi öz mənliyini unutmuş, başqasının dərdinə qalmışdı. Elə bil öz paltarını çıxarıb başqasının paltarını geymişdi. O başqasının nəqşini öz nəqşini üzərində çəkdiyi üçün həmişə vaxtını həyəcan içərisində keçirirdi. Özündən bircə addım uzuqlaşmaq üçün səhərdən axşama qədər dincəlmədən o yan-bu yana qaçırdı. Öz sevgilisi ilə bir bədəndə yerləşmək üçün öz bədəninində ayrılmak istəyirdi. Ancaq bilmirdi ki, quş qəfəsədə yoxdur. Ruhu canından uçubdur. Şah meydana gedib, saray boş qalmışdır. Sevgilisinin xəyalı ilə elə birləşmişdi ki, özü ilə sevgilisini bir-birindən ayira bilmirdi. Odu və işığı görəndə ona elə gəlirdi ki, sevgilisinin hicran və vüsal nişanələrini görür. Qarşısına çıxan hər bir hadisəni ürəyi üçün bir fal kimi qəbul edibyaxşılığa yozardı. Eşqdə heç kəs pis fal vurmaz, özü üçün bədbəxtlik axtarmaz. Qarşısına çıxan pis və yaxşı hadisəni öz arzusuna uyğun bilər.

Fərhad həftə bu huriyə qonaq gedirdi, ancaq yaxınlaşmayıb uzaqdan baxmaqla kifayətlənirdi. Sonra yenə çölə qayıdır, ürəyini əlindən alan gözəlin dərdini çəkirdi. Hər axşam dağ keçisi kimi hovuzdan bir udum süd içirdi. Süddən başqa dunyada heç bir şey içmirdi. Hovuzun yanından heç bir yerə getmirdi. Gecələr hovuzun yanından bir addım uzaqlaşmaz, bütün gecəni hovuzun ətrafında dolanardı. Fərhadın bu işləri dünyada bir dastan oldu, ağızdan-ağıza düşdü.

Xosrovun Fərhadın eşqindən xəbər tutması

Saraya yaxın adamlardan biri bu əhvalatı açıb padşaha danışdı.

¹ Süheyıl ulduzu guya dərilərin yüksək keyfiyyətli olmasına səbəb olur.

- Fərhad Şirinin dərdindən elə bir günə düşüb ki, onun əhvalatı dillərdə dastan olub. Beyni eşqlə o qədər dolub ki, abadanlıqda dayana bilməyib çölə qaçmışdır. Ürəklərə işiq saçan Şirinin cəmalının eşqindən səhər-axşam baş açıq, ayaqyalın çölləri gəzir. Hər yerdə deyir ki: «Ürəyim Şirinin dərdi ilə dolub». Onun bu sözləri bütün aləmə yayılmışdır. Nə qocadan qorxur, nə cavandan, nə oddan qorxur, nə qılıncdan. Ancaq hiss etdiyimə görə onun qəlbini Şirinlə bir o qədər də yaxından bağlanmamışdır. Uzaqdan səsini eşitməklə şadlanır. O gümüş bədənlı qızı o qədər yadına salıb ki, axırda özünü unudubdur. Hər həftə onun qəsrinə yaxınlaşış salam yetirir. Uzaqdan-azağa onun səsini eşitməklə kifayətlənir.

Xosrov bu əhvalatı eşidərkən qəlbəri əsir edən Şirinin məhəbbəti ürəyindən coşdu. Döyüş meydanından iki pəhləvan bir yerdə olsa daha yaxşı vuruşar. Bir budaqda iki bülbül daha yaxşı öter. İki adam nağd pulla bir şey almaq istəsə, o şeyin qiyməti qalxar. Xosrov özündə başqasının eşq əzabı çəkdiyini bilinçə qəlbini sevirdi. O cyni zamanda sevgilisinin qeyrətinə də çəkirdi. Bu barədə nə etmək lazımlı geldiyini fikirləşə bilmirdi. Xəstəlik zamanı adamın qaməti uca sərf olsa belə bükülür; heç kəs öz azarının dərmanının özü tapa bilməz. Çünkü azarlı adamın fikri də azar olur. Sağlam adamin isə sözləri də sağlam olur. Bədən zəif olanda insanların bütün fikirləri susur. Həkim həmişə adamların nəbzinə baxsa da özü azarlayanda nəbzini başqalarına yoxladar.

Xosrovun Fərhad barəsində məsləhətləşməsi

Xosrov yaxın adamlarından bir neçəsini yanına çağırıb onlarla məsləhətləşdi.

- Bu dəli ilə nə edim? - deyə soruşdu. - Bu zər ilə mən necə nərd oynamış? O diri qalsa, mənim işim korlanacaq. Qanını da tökmək istəmirəm, çünkü günahsızdır. Mən həmişə günlərimi rahat və keflə keçirməyə çalışmışam. Ay

üzlü Şirin mənə indi bayram müjdəsi verir, görüşmək ümidi ilə çırpmıram. Bir tərəfdən də, dəlinin birini gətirib, mənə yoldaş eləyib.

Ağillilar ona belə cavab verdilər:

- Ey öz varlığı ilə səadətin üzünü güldürən böyük padşah! Bütün tac sahibləri sənin alçaq qulundur. Şahlar sənin ayağının torpağına and içirlər. Ömrün dünyanın ömrü qədər uzun olsun! Səadət yoldaşın, tale köməkçin olsun! Bu dəli barəsində bir tədbir görmək istəsən, onu dəmirilə yox, qızıl ilə zəncirləməlisən. Dəlinin dərmanı qızıldır! Dəli üçün hazırlanan dərmana qızıl qarışdırarlar. Onu yüz ümid verməklə buraya çağırmalı, qızılı günəş şüaları kimi onun başına bol-bol səpməli. Qızıl vəsitəsilə o yalnız sevgilisindən deyil, lap dinindən də döñər. Bu şirin rüşvəti görse, o Şirindən əl çekər. Qızıl çox gözü açıq adamın gözünü kor edər. Qızıl çox dəmirin gücünü əlindən alar. Fərhadı qızilla yola gətirmək mümkün olmasa, ona bu qayani çapmağı tapşırarıq. Onun başı bu işə qarışar, ömrünün son gününə qədər günü qaya ilə çarpışmaqdə keçirər.

Xosrovun Fərhadi yanına çağırması

Padşah məclisin məsləhətini eşidərək dağlar çapan Fərhadın çağırılmasını əmr etdi. Möbidlərə dedi:

- O cavani buraya gətirtmək lazımdır. Onu axtarmaq üçün adam göndərin. Əhvalatını yaxşı-yaxşı öyrəni bizi yetirsinlər. Əllərindən gələn hiyləni əsirgəməyib onu mənim yanımı gətirsinlər.

On nəfər əlindən iş gələn ağılli və qoçaq adam çağırıb Xosrovun yanına gətirdilər. Padşah öz xidmətçilərinə buyurdu:

- Dediym sözlərə yaxşı fikir verin. Bu əhvalatda bir dastan nişanələri var. Bu, bir dastan kimi dünyada qalacaqdır. Bütün aləm bu dastanı oxuyacaq və mənim işimə heyvan olacaqdır. Onu çağırıb halını soruşun. Bu iş

üçün ona qulaq burması verilməməlidir. Əvvəlcə öyrənin, görək özü nə deyir, ürəyində nə kimi fikirlər var? İş qızıla qalsa boş şeydir, ağzını yumarıq, yox doğrudan da, Şirinə aşiqsə məsələ çətinləşir. Təzə ay kimi gözəl qızə vurulan hər kəs həqiqi aşiqdır; istər Xosrov, istərsə də Fərhad olsun, heç fərqi yoxdur. Məndən ona salam yetirin deyin ki, Xosrovun sənə sözü var. Əvvəl onu hər barədə xatircəm edin. Ona yaxşı-yaxşı ümidi verin. Onu az da olsa incitməyin, hörmət və ehtiramla buraya gətirin.

Hər işi tədbirilə görmək lazımdır. Bircə ölümə çərə yoxdur. Ölümün qabağını heç bir tədbirlə almaq olmaz.

Xosrovun şəxsi məmərү bir neçə nəfər əsgərlə bərabər daşdan çıxan bir od kimi sürətlə saraydan çıxdılar. Şəxsi məmər yoldaşlarına dedi:

- Bir ildirum sürətilə çölə dağlıın, Fərhadı axtarın. Bəlkə tapa biləsiniz. Bu xəbər Xosrovun ürəyindəki şadlığı silib aparmışdır, əlini işdən soyutmuşdur. Fərhadın dərdini çəkmək onun kefini pozmuşdur. Bu dərd onun başına hədsiz işlər gətiribdir. Hər kəs Fərhadı Xosrovun yanına tapıb gətirsə, saraydan böyük xələtlər alacaqdır.

Şəxsi məmər əsgərlərin hər birinə bir tapşırıq verdi. Onlarla uzun-uzadı danışub məsələni anlatdı. Əsgərlər Fərhadın dalınca düşüb çölləri gəzdilər. Su dalınca qaçan susuz kimi teləsik gedirdilər. Dağları, çölləri çox gəzdilər, ancaq Fərhadı tapa bilmədilər. Onlar mədənə gedən, lakin mədəndə gövhər tapmayan adamları xatırladılar. Qaranlıq qovuşana qədər axtdılar, bir şey çıxmadı.

Pak olan gündüzün canı göylərin qapısından çıxıb getdi. Gündüzün taxtını taladılar. Gecənin divinə cəhənnəmdən xərac verdilər. Sabah parlaq bir gündüz, adəti üzrə xoşbəxtlik bürcündən çıxaraq gecənin qışılığını açdı. Dan yeri zənci kim qaranlıq gecənin əlində canını qurtararaq, qızdırmadan qaçan xəstələr kimi, ondan qaçıdı. İslaklı gündüz nazlana-nazlana gəlib çıxdı və təzə gəlinlər kimi

üzünü açdı. Yer və göy günəş kimi nurla doldu, Cəmşidin canı kimi parladi.

Bu vaxt günəş ən yüksək nöqtədə idi. Yer sədəf və mərcanla dolmuşdu. Hər guşədə reyhanlar göyərmiş, hər tərəfi şadlıq və nəşə bürümüşdü. Dünya açılmış bir gül kimi təravətlə idi. Zəmanənin gəlini özünü bəzəklər içərisində gizlətməşdi. Hər tərəf mərcan və ipək kimi çiçəklərlə dolmuşdu. Şimal küləyi gülün pərdəsini yırtmış, sünbülin qırırm saçını daramışdı. Dağın hər guşəsində güllər çadır qurmuşdu. Reyhanların hər birinin başında bir çraq yanındı. Hər budaqda bir saf gövhər bitmişdi. Torpaq qırımı güllərdən və sarı lalələrdən əyninə ipək paltar geymişdi. Bənöfşənin rəngi lil rəngi kimi göyə çahırdı, lalənin üzü yanmış kimi qızarmışdı. Novruz küləyi gülün rübəndini üzündən açıb aparmışdı. Sərv ağacı öz kölgəsi ilə arxin kənarında taxt qurmuşdu. Hər ağacın budağından dirhəm¹. Bağda və bostanda reyhanlar səf çəkib düzülmüşdü. Gülüstanın hər tərəfində xoş bir meh əsirdi. Bülbüller aşılıqların gözü kimi yaşla dolu idi. Yağış və külək torpaqda müşki yoğurub bir-birinə qatmışdı. Çəmənlərdəki marallar və ceyranlar oynaqlayıb özciftlərini axtarırdılar. Bağda və gülükde alabaxta quşunun səsi eşidilirdi. Dağ başında erkək kəkkiliklər oxuyurdu. Səhər vaxtı bülbül sərxoş adamlar kimi saz və nəgmə ilə gülzara gəlmışdı. Süsən dil açaraq gülü tərifləyirdi, lalə şərab qədəhindən sərxoş olmuşdu. Reyhanlar hər tərəfi bürümüşdü, yaşıł otlar çölləri çəmənə döndərmişdi. Bülbüller yarın eşqində zar-zar ağlayırdılar.

Fərhadın da ürəyi öz sevgilisinin dərdindən yanıqlı idi, o hey ağlayır və qəzəl oxuyurdu. Ürəyi əlindən getmiş aşılıqlar kimi bu sözlər dilinin əzberi idi: «Mən nə üçün ürəyimi əldən alan sevgilimdən uzaq düşdüm? Bu necə

bəxtdir ki, axırdı məni xəstəliyə düşər etdi? Bu ayrılıqdan sonra sevgilimin üzünü görəsə idim, nə yaxşı olardı!».

Qoçaq cavanlar bütün gecəni yatmayıb sahərə qədər Fərhadı axtardılar. Zəngibar şahının bayraqı yatırılınca rus qalasının gözətçisi göründü.¹ Dünyaya zərbafdan və ipəkdən xələt verdilər. Padşahın başına qızıl tac qoydular. Padşahın məmurlarından birinin qızıl tac qoydular. Padşahın məmurlarından birinə nəzəri qəfildən bir adama sataşdı. O, Firidun kimi cəlallı bir gənclə üz-üzə gəlmişdi. Bu gənc qara aslanlardan cüssəli və güclü bir adam idi. Məmur çox ədəbələ ona yaxınlaşış salam verdi və adını soruşdu. Oğlan cavab verdi:

- Bəli, Fərhad mənəm! Şirinin eşqi ilə tanınan, dərbədər olub çöllərə düşən mənəm! Şirindən şirin bir vədə almamışam. Günlerimi acı hicranlar içərisində keçirmişəm. Nə dərdimə şərik olan, nə də mənə təsəlli verən var. Yaslı adamlar kimi həmişə ağlayıram. Həyatdan əl üzənlər kimi şadlıqdan əl üzümüzəm. Üzümə aşılık tozu qonmuşdur. Dilim tutulub, söz danişa bilmirəm. Taqətim kəsilib, yemək yeyə bilmirəm. Bəzən bahar ildirimi kimi nalo edirəm, bəzən döza bilməyib bülbül kimi ağlayıram. Qəribəm, nə yanımda oturub duran bir dostum var, nə də qəmimlə şərik olan bir yoldaşım. Nə bir sirdaşım var ki, ona sırrımı deyim, nə bir əzizim var ki, ondan dərdimə dərman istayıbm. Özümdən bir dəfəlik əl üzümüzəm. Yaxşı-yaxşı bir dəfəlik unutmuşam, düşmənlərimin arzuladığı günə düşmüşəm. Qəmin çıxılığundan daşlar yastığım olub. Görüründən həsrət yaşları axır, yanar od içindəyəm, məhəbbətə uydugum gündən danişqdən uzaq düşmüşəm, çətinliklər çəkib xəstə olmuşam. Gül kimi öz paltarımı cavan vaxtında yırtmışam. Artıq yaşamağa ümidiyoxdur. Qulyabanılar kimi mağara künclərinə çəkilmışəm. Dilim söz tutmur, əlim bir işə yapışa bilmir. İsti qızdırma və soyuq ah mənə yoldaş

¹ Dirhəm – gümüş pul. Eurda ağ çiçək mənasına işlənilmişdir.

olub. Mənə toxunma, qoy öz dərd-qəmimin içinde qalim. Hardan gəlmisən, oraya qayıt. İndi divlər belə məndən qorxurlar, Padşahların məni tanıya biləcəyinə gümanım yoxdur.

Məmur yumşaqlıqla dedi:

- Ey cavan və qoçaq oğlan, sən şahlar şahına öz canı qədər lazımsan. Xosrov səni bu dərddən qurtarar. Səni Şirinə yetirər.

Fərhad cavab verdi:

- Sən mənə bir an dostluq et. Xosrov və Şirin nağılıını danış, çoxdandır ki, insan üzü görməmişəm. Vəhşilərlə oturub dururam. Sən gol kərgədanın boynunu qaşma, filin yadına Hidistanı salma! Şirinin dərdindən ağızım həmişə acidir. Quş kimi hər iki ayağımdan tora düşmüşəm. Buradan tez qayıdır mənim əhvalımı Xosrova söyle. De ki - getdim, çox əziyyətlər çəkdim, ancaq Fərhadı nə bir abadanlıqda, nə də bir xarabalıqda tapa bilmədim. Mən yarımdan ayrı düşmüş bir aşiqəm. Qoy öz dərd və qəmimdən ayrılmayım, günlərimi qüssə içinde başa verim.

O kişi yenə də dil açıb dünyanın sahibinə, firlanan fələyi yaradan və yeri tərpədən, bir yerdə saxlayan Allaha and içib inandırdı ki, mən şahın buyuruğu ilə səni onun yanına aparmağa gəlmışəm, bundan başqa məqsədim yoxdur.

Fərhad padşahın onu tanığını və indi iş üçün çağırıldığını anladı. Üz-gözü tozlu olduğu halda yayağa qalxdı və dərhal yola düdü. Yol getdikcə Şirinin üzünü yadına salırdı. Qəzəl deyib ağlayır və tez-tez ah çəkirdi.

Bir həftə yol getdilər. Gecə-gündüz dayanmadan ay kimi gedirdilər. Bir həftədən sonra, təzə gəlinlərin üzü kimi şad və ürək açan bir gündə gəlib padşah sarayına çatıldılar. Xosrov dilindən Şirinin adı düşmədiyi halda, qızıl taxtın üstündə əyləşmişdi. Ay işığı kimi parlayan saqi camda od kimi qırmızı şərab tutmuşdu. Şahlar şahının qalbi sən idi.

Fərhadın gəlməsi xəbərini ona yetirdilər. Bunu eşidincə əmr etdi:

- Onu tez buraya gətirin, qapıda saxlamayın.

Qapıçılar dərhal çıxbı Fərhadı padşahın hüzuruna gətirdilər. O sərxoş aşiq padşahın hüzuruna gələrkən aslanlar kimi nərə çəkdi. Qapıdan bir dağ kimi adam içoriyə girdi. Camaat dalınca düşmüştü. Üzdəndə əzab və iztirab nişanələri görünürdü. Yerisindən çəşmiş olduğu anlaşıldı. Üzdəndə səbr qararını itirdiyi aydın görünürdü. Tale özü onun halına zar-zar ağlayırdı.

Fərhadı şahlar şahının yanına apardılar. Onun yanında şahların qədr-qiyəmti yox idi. Nə şahlardan qorxurdu, nə də qapıçılardan çəkinirdi. Nə Xosrova baxdı, nə də onun taxtına. Aslan kimi ayağını yerə dirəyib möhkəm dayandı. Şirinin dərdi ona hər şeyi unutdurduğundan o nə özünü düşünür, nə də Xosrovu sayırdı. Bu cür işləri fikrinə belə götürə bilmirdi. Padşah onu əzizləməyi və hər addımda başına şabaş səpməyi əmr etdi. Xidmətçilər fil gövdəli Fərhadı əyləşdirib ayaqlarına qızıl səpdilər. Fərhadın ürəyi bir gövhərin eşqi ilə məşğul olduğu üçün, onun gözündə qızlla torpağın heç bir fərqi yox idi. Padşah səpilən qızılların qonağın gözünü tutmadığını görünce, dodağının gövhər sandığını açıb danışmağa başladı. Xosrov hər məsələni nükte ilə dedikcə Fərhad da ona nükte ilə cavab verirdi.

Xosrov ilə Fərhadın mübahisəsi

Xosrov ondan soruşdu:

- Haralısan?

Fərhad cavab verdi:

- Dostluq ölkəsindən.

Xosrov soruşdu:

- Oranın adamları hansı sənətlə məşğul olurlar?

Fərhad cavab verdi:

- Qəm alıb, can satırlar.

Xosrov dedi:

- Can satmaq yaxşı adət deyil.

Fərhad cavab verdi:

- Həqiqi aşıqlər buna təccüb etməzlər.

Xosrov soruşdu:

- Sən ürəkdənmə aşıqsən?

Fərhad cavab verdi:

- Sən ürəkdən deyirsən, mən lap candan aşıqəm.

Xosrov dedi:

- Şirini sevirsənmi?

Fərhad cavab verdi:

- Şirini canimdən da artıq sevirəm.

Xosrov soruşdu:

- Sən onu hər gecə bir ay kimi görə bilirsənmi?

Fərhad dedi:

- Bəli, yuxum gəlsə, yatsam, yuxumda görürəm, ancaq

heç yuxum golırmış?

Xosrov soruşdu:

- Onun esqi nə vaxt ürəyindən çıxacaq?

Fərhad dedi:

- Torpaq altında yatanda.

Xosrov soruşdu:

- Onun sarayına girsən nə edərsən?

Fərhad cavab verdi:

- Başımı ayaqları altına ataram.

Xosrov soruşdu:

- Bəlkə, o sənin gözünü vurub çıxardı, onda nə edərsən?

Fərhad cavab verdi:

- Bu biri gözünü də verərəm.

Xosrov soruşdu:

- Bir adam onu elə keçirən onda nə edərsən?

Fərhad cavab verdi:

- O daş olsa dəmirdə toxunar.

Xosrov soruşdu:

- Onun yanına yol tapa bilməsən, onda nə edərsən?

Fərhad cavab verdi:

- Aya uzaqdan da baxmaq olar.

Xosrov dedi:

- Aydan uzaq düşmək yaxşı deyil!

Fərhad cavab verdi:

- Dəlilər üçün aydan uzaq olmaq daha yaxşıdır.

Xosrov soruşdu:

- Bütün var-yoxunu istəsə nə edərsən?

Fərhad cavab verdi:

- Belə şeyi elə mən Allahdan istəyirəm.

Xosrov soruşdu:

- Onu razı salmaq üçün başını verməli olsan?

Fərhad cavab verdi:

- Borcumu ödəmiş olaram.

Xosrov dedi:

- Onun məhbəbatını ürəyindən çıxart!

Fərhad cavab verdi:

- Dostların əlindən belə iş gəlməz.

Xosrov dedi:

- Özünü narahat eləmə, boş işdən el çək!

Fərhad cavab verdi:

- Mənə rahatlıq haramdır?

Xosrov dedi:

- Get, səbr elə!

Fərhad cavab verdi:

- Candan ayrı düşən bir adam necə səbr edə bilər?

Xosrov dedi:

- Səbr eləməkdən heç kəs peşiman olmamışdır.

Fərhad dedi:

- Səbri ürək elər, məndə isə ürək qalmayıb.

Xosrov dedi:

- Eşq səni çox bərk dolaşdırır.

Fərhad cavab verdi:

- Dünyada aşılıkdan yaxşı iş varmı?

Xosrov dedi:

- Ürayını vermişən kifayətdir, canını vermə.

Fərhad dedi:

- Dost olmayan yerdə bunların hər ikisi mənə düşməndir.

Xosrov soruşdu:

- Onun dərdini çəkərkən heç bir adamdan qorxursanmı?

Fərhad dedi:

- Yalnız ayrılıq qəmindən qorxuram.

Xosrov dedi:

- Özün üçün yataq yoldaşı arzulayırsanmı?

Fərhad dedi:

- Nəinki yataq yoldaşı, heç öz varlığımı da istəmirəm.

Xosrov dedi:

- Onun cəmali ilə aran necədir?

Fərhad cavab verdi:

- Onun xəyalından başqa beynimə bir şey girmir.

Xosrov dedi:

- Şirinin eşqini ürəyindən çıxart!

Fərhad cavab verdi:

- Şirin canımdan çıxsa, mən necə yaşaya bilərəm!

Xosrov dedi:

- O mənimdir, onun adını çəkmə!

Fərhad dedi:

- Yaziq Fərhad bunu bacara bilərmi?

Xosrov dedi:

- Mən ona bir nəzər salsam, nə edərsən?

Fərhad dedi:

- Ahımla dünyaları yandıraram!

Xosrov Fərhada cavab verməkdən aciz qalınca daha ondan heç bir şey soruşmaq istəmədi. Dostlarına dedi:

- Mən suda və quruda yaşayanlar içərisində hələ bu cür hazırlıcağım bir adama rast gəlməmişəm. Mən onu qızilla

yola gətirə bilməyəcəyəm. Qızılı məhək daşında sınavan kimi mən onu daşda sınamalıyam.

Xosrov sonra polad qılınçı kimi dilini işə salaraq Fərhadın almaz kimi külüng ilə daş çapmasından danışdı.

- Yolumuzun üzərində bir dağ var, - dedi, - bu dağ gedib-gəlməyimizə mane olur. Dağın arasından bir yol qazilsa, rahat gedib-gələ bilərik. Bu iş səndən başqa heç kəsin əlindən gəlməz. Həsrətinin çəkdiyin Şirinə and verirəm, - dünyada bundan yüksək bir and yoxdur, - sən bu işi öz boynuna götür, ehtiyacınızı ödə, bizi çıxılmaz vəziyyətdən qurtar. Məndən yaxşılıqdan başqa bir şey görməyəcəksən. Hər nə arzun olsa, yerinə yetirərəm. Sənə istədiyin qədər qızıl verərəm. Mərtəbəni Zühal ulduzundan da yüksəyə qaldıraram.

Dəmir pəncəli Fərhad cavab verdi:

- Mən Xosrovun yolu üzərindəki daşı qaldırmağa hazırlaram. Ancaq birçə şərtim var: bu işi görüb qurtarsam Xosrovun qəlbini istədiyini mənə versin: Şirindən al çəksin!

Xosrov Fərhadın bu sözündən çox acıqlandı. Onun boğazını qılıncla üzmək istədi. Lakin öz-özünə düşündü: «Bu şərtdən qorxmaq nahaqdır, çünki mənim buyurdugum iş torpaq qazmaq deyil, daş çapmaqdır. Göstərdiyim dağ daşdan deyil, torpaqdan olsa da Fərhad onu qazib qurtara bilməz. Qazsa da hara daşıyb tökəcək?» O hərarətli bir dillə Fərhada dedi:

- Bəli, şərti qəbul edirəm! Bu şərtdən qaçsam kişi deyiləm! Qollarının gücünü əsirgəmə! Get ustalığını göstər!

Eşqdən üreyini itirmiş Fərhad bu sözləri eşidərkən ədalətli şahdan qazılmalı olan dağı göstərməyi rica etdi. Xosrov dağın göstərilməsinə əmr etdi. Bu dağ hər yerdə Bisütün dağı adı ilə məshhurdur. Dağ qaraltıdan olduğu üçün onu qazımaq çox çətin idi. Ancaq Fərhad Xosrovun yanından çox sevincə çıxaraq dağa tərəf getməyə başladı. Dağ çapan bir alov kimi eyvandan bayıra çıxdı, bir odlu dağ kimi Bisütuna getdi. O, bir külək sürətilə hündür dağın

üzərinə çıxdı. İsdən möhkəm yapışib külüngünü işe saldı. Dağın binövrəsinə hörmət edib əvvəlcə oradan qazımağa başladı, sonra dağın ətəyindən gözəl şəkillər çəkdi. Külüng ilə daşın üzərində Şirinin şəklini qazıdı. Bu şəklə baxanlar Maninin ərjəng naxışlarını xatırladılar. Sonra iti külüngün ucu ilə padşahın və Şəbdizin şəklini çəkdi.

Sən nəcib Fərhadin, bu şəkil sahibinin eşqi yolunda nələr etdiyini eşitməmiş olmasan. Xosrovun məğrurluğu sayəsində düzəlmüş hiylə ilə qoca qarının Fərhadin başına gətirdikləri də yəqin yadındadır. Qoyun quyuğu qurdı aldadıb tələyə salan kimi, Xosrovun hiyləsi də Fərhadı aldatdı. Bu hiylə bir sərəxoş aslanın – Xosrovun tələdən qurtarmasına səbəb oldu. Piy ilə quyuq arasından belə bir oyun oynayarkən, sən quyuğun üzərinə nə üçün piy tökürsən!¹ Sən hiylədən el çək! Çünkü zəmanə qoca bir qoyun kimidir. Qoca qoyunun quyuğunu yemək zərərlidir. Tale sənin ulduzunu quyuqsuz yaratmışkən, sən nə üçün quyuq kimi arxaya düşməlisən!

Fərhadin dağı çapması və şikayəti

Fərhad dağı üzərindəki şəkli yonub qurtardıqdan sonra dağı qazımağa girişdi. Səhərdən axşama qədər dincəlmədən qazırdı. Qəlbinə təsəlli olan Şirin bir an xəyalından çıxmırıldı. Dağı yixmaq üçün qolunu çırmalamaşdı. Ölçüyə gəlməz iri qayaları yerindən qoparırdı. Qranit daşlara külüng vurduqca dağdan böyük bir bürç qoparıb atıldı. Hər vuruşda bir dağı vurub yerə yixirdi. Camaat onun şücaətinə heyran qalmışdı. Kirpiyindən axan almaz yaşlarla almaz kimi möhkəm dağı deşir və öz halından dağa şikayətlər edirdi:

- Ey dağ! Sən nə üçün bu qədər bərksən! Gol bir kişilik göstər, parçalan! Mənim halma acı, bir az üzünü parçala!¹ Ağır zərbələrin qarşısında möhkəmlik göstərmə! Yoxsa sevgilimin canına and içirəm ki, canım bədənimdən çıxana qədər səni incitməkdən əl çəkməyəcəyəm. Özüm incisəm də bütün varlılığla səninlə vuruşacağam.

Axşamlar günəş qəm çölündən dağların başına qalxarkən qaranlıq ağ parça üzərində öz nəqşlərini işləməyə başlayırdı. Axşam şəfəqləri bir bayraq kimi yüksəlir, kainatın sultəni günəş aşağılara yenərək yerə otururdu. Bu vaxt Fərhad daşın üstündə yonduğu şəkin yanına gəlib bir az dayanar, bu daşın üzərində o gövhərdən – Şirindən nişanə axtarıb tapmaq istərdi. Şəkin ayaqlarını öpər, onun eşqindən nalə edərdi.

- Ey rəssamların gözünün mehrabı, dərdlilərin dərdinə dərman olan sevgilim! Gümüş bədənli, daş ürkəli gözəlim! Mənim bu yazıq ürəyim sənin yolunda öz yoluundan azmışdır. Sənin şəkin daşa yapışmış bir gövhədir. Mənim də qəlbim daşa toxunmuş bir gövhər kimi qırılmışdır. Sən heç mənim dərdimə qalmırsan. Nə üçün məndən belə soyudun? Heç məni axtarıb tapmırısan. Əgər məni bircə an yada salsan, mən bu dağın işini bitirərəm. Məni indi olduğum kimi tək buraxma! Gözün üstündə olsa Bisütün dağı mənim qabağımda dayana bilərmi? Bu mədəni sənə çatmaq ümidi ilə qazıram. Bircə gel bax, gör sənin yolunda necə can qoyuram!

Fərhad şəkin qarşısında dayanıb zar-zar ağlar, sonra isə ağladığına görə ondan çox üzr istərdi. Oradan bir baş dağın döşünlə qalxar, özü ilə bərabər dağa dərd yükü aparardı. Ordan sevgilsinin qəsrinə baxıb sizlayaraq deyərdi:

- Ey gül bədənli sərv, dərddən ciyəri şişmiş bu yazıq aşiqin ürəyini işıqlandır! Yolunu azmüsə bu adama yol

¹ Piy – şöhrətpərəstlik, quyuq işə hiylə və aldatmaq mənasında işlənmişdir.

göstər, ona bir iş öyrət! Arzusuna çatmamış bu adamın arzusunu yerinə yetir! Ümidsiz bir adama ümid ver! Bilirəm ki, məni yaddan çıxarmışan. Yanında məndən yaxşı yarın var, həmişə onu yada salırsan. Ancaq məndən yaxşı yarın var, həmişə onu yada salırsan. Ancaq mən gecə-gündüz səni fikirləşirəm. Səni yadına salıb odlu ahımla aləmi yandırıram. Sənin ürəyin Xosrovla sevinərkən, mənim kimi qəribi heç yadına salırsanmı? Şirin yeni açılmış bir gül kimi şən günlər keçirir. Ağzından tökülen şəkər sözlərlə Xosrovu sevindirir. Yaziq Fərhad isə Şirinin yolunda öz şirin canından keçir. Ey on dörd gecəlik ay! Sən məni heç yadına salırsan, mən isə sənin eşqindən indi belə qara günə düşmüşəm. Ey gecəni işıqlandıran şam! Dar dəhlizdən ibarət olan bu dünyada daşdan yaradılmış bir vücudum var. Bədbəxtlik yaxamdan el çəkmir. Mənim ki, üzüm daşdan və dəmirdən deyil, ha vaxta qədər mən daşdan və dəmirdən vəfa umacağam? İnciməş qəlbimi təhqir etmə! Bir qəribi, ilanı daşla öldürən kimi, vurub öldürmə.

Sən heç vaxt qoyunun yağlı budundan məhrum olmazsan, çünki sənin böyründə iki qəssabın vardır.¹ Çöldə tek qalan birçə mənəm. Ariq olduğum üçün öldürilməmişəm. Eşqin oduna uzaqdan yanıram, səbr edirəm, çünki pərvənə odun yaxınında dayana bilməz. Torpaq qədər həqir olan bu qulun sənin yaxınına gələ bilmir, çünki sənin yaxınına gələnlərin hali çox qorxulu olur. Allaha and olsun ki, mən sənin vəfəli yarınam! Öldürməkdən başqa mənə yaxşılıq eləmə, öldür! Bu qəm dütümündən, ancaq sən məni qurtara bilərsən. Belə yaşamaqdansa ölüm yaxşıdır. Mən bəxtədə olan adamın üzünə ulduz doğmaz. Heç kəs bu bəxtlə anadan doğulmasın! Elə bil ki, anam mənə qarğış edərək: «Heç bir arzuna çatmayasən!» demişdir. Zəmanənin qılıncı hamiya əziyyət verməlidirsə, bəs nə üçün sənin dirnağını tutur,

mənim isə əlimi kəsir? Fəleyin dösləri artıq insanları əmizdirmək istəmirə, bəs nə üçün sənə süd, mənə qan əmizdirir? Anandan sevincə süd əmdiyin kimi, mənim çəkdiyim arxdan süd içirsin. Şəkərli südü içəndə məni yadına sal. Çünkü susuza süd və şəkər çox xeyirlidir. Çobanlar kimi mənə süd ver, köməyimə çat. Uşağın südə meyli olan kimi mənim də sənin eşçinə meylim vardır. Çəkdiyim arxdan dadlı süd içməyi unutmadığın kimi, məni də unutma! Bir südəmər uşaq kimi həmişə məni yadında saxla. Vüsal camından manə şirin bir şey vermalisən, buna görə də həmişə sənin adınla ağzımı şirin edirəm. Səndən başqa sevgilim və təsəlli verənəm yoxdur. Məni sevgilisiz və təsəlləsiz qoyma! Dilini islat, bu dodağı qurumuş yazılı aşiqi yanına çağır. Onun qaranlıq gecələrə oxşayan həyatını bir işiqli gündüzə çevir. Canım sənin yanında yoxsul görünə də, mən bir dövlətli kimi canımı sənə təqdimi edə bilərəm. Yoxsulun dövləti ondan ibarətdir ki, heç bir şeyi olmadığı halda, böyük qazanclar haqqında düşünür. Səndən təsəlli alan bir ürəyi yandırma!

Dünyada sən bir adamın yardımçısı olduğunu bilərkən ondan öz kömək əlini kəsmə! Gözəllikdə qəribə olduğunu üçün qəribləri yolda sahibsiz buraxma! Bu gün sən qəribliyin nə olduğunu bilmirsənə, o qədər də xatircəm olma. Bir gün başına qəriblik bələsi gələcəyindən qorx! Əvvəlcə mənim yaşamağa çox həvəsim vardi. Gəncliyimə ümid bağlayırdım. İndi hər ikisindən el üzümüzəm. İndi vücudum dərd-qəm yatağı olmuşdur. Ürəyimdə özüm-özümə deyirdim ki, əgar o mənim sevgilim olsa, onda mən ürəyimin arzusuna çatarəm.

Birçə gecə yuxudan oyansan, mənim yanıqlı naləmi eşidərsən. Əfsus ki, dünyadakı adamların dostluğu, ancaq insan çətinliyə düşən günə qədərdir. Sən çətinliyə düşəndə onlar səndən qaçıb öz rahatlıqlarını güdərlər. Sən onlara «əlimdən tut!» desən, ayağından çəkərlər. Qanımı içmə,

¹ Yağlı bud – sevgili, iki qəssab – iki göz. Yəni sənin aşiqləri öldürən iki gözü var, buna görə də heç vaxt aşiqlər yanından əksik olmayacaq.

çünki mən sənin yolunda ürəyimin qanını çox içmişəm! Mən evsiz, yurdsuz bir qəribəm, sənin şəhərinin torpağıyam.

Mən sənə bir pislik etməmişəm, nə üçün mənə kin baslayırsən. Pisliyimi üzümə demirsənsə, daha da pis iş görürsən. Sənin cəmalının pərvətişkarı olmuşam, bundan başqa günahım yoxdur. Səninlə ürəyi bir olan adama vafasızlıq eləmə! Heç kəs, heç kəslə bu qədər Allahsız rəftar etməz. Ey azad sərv, mən küləyəmsə, sən külək əsəndə tərpənən bir söyüd kimi başını mənə doğru əy! Ey qiymətli xəzinə, mən torpağamsa ayağını basmaqla bu torpağı bir qədər yüksəlt! Ey mənim Tarazımın¹ bəzəkli şəmi. Sənə yaxın olmağımı istəyirsinə, məni öz əlinlə öldür, çünki sənin əlinlə ölmək, uzaqda yaşamaqdan yaxşıdır.

Mən gecə quşlarının sığındığı bir qalayam. İsaq quşu gecələr mənə yoldaşdır. Səhərə qədər mən tək başıma zar-zar ağlayıram. Zahidlər və rahiblər ağlamağı məndən öyrənmişlər. Heç olmazsa birca gecə zarımağımı görsəydin, mənim nələr çəkdiyimi bilərdin. Ürəyin daşdan deyil, poladdan da olsa, bu yaralı ürəyimə yazığın gəlsin! Hər an sənin yolunda yeni əziyyətlərə rast gəlirəm. Sənin əlindən bir arpa kimi əzik-əzik olmuşam, halbuki, mənim dərdim sənə bir arpa qədər də təsir etmir. Sənin yolunda ölen bir cəsədə mərhəmət et! Ürəyinə sahib olduğunu adama zülm etmə! Mən sənin yanında bir saman çöpü qədər qiymətsizəm, halbuki, mənim qolumun qüvvəti qarşısında dağlar bir hecdir. Mənim qabağımda dağ kimi qoşun nə iş görə bilər? Qan tökmək üçün qılıncımı itiləsəm qarşısında nə Şəbdiz dayana bilər, nə Pərviz. Xosrov, Şirin və Fərhad bu üç adın üçü də boş hərfdən ibarətdir.² Adlarımızın üçünün də hərfləri bərabərdirsə bəs nə üçün Xosrov oyunda bizi udur, bizdən yüksəkdə durur? Mən düşməni özümdən güclü bilmirəm. «Qalib gələnlər və məğlub olanlar» cədvəlində adım ondan qabaqdadır. Ancaq mən öz bəxtimin

döbüklüyünü bildiyim üçün, düşmənin xoşbəxt olmasından qorxuram. Yolumun üzərində engel çoxdur. Mənə qarşı olan adamın isə bəxti məndən qüvvəlidir. Heç kəsin, hətta padşahın da xoşbəxt düşməni olmasın! Qorxuram ki, yadla apardığım bu döyüsdə, mərci düşmən aparsın, mənə isə qəm çəkmək qalsın.

Məni vuruşa göndərən söz yox ki, mənim canımın düşmənidir. Zəmanə mənim intiqamımı ondan alacaqdır. Hayif ki, o vaxt mən orada olmayıağam! Xosrov məni öldürsə, canım rahat olar. Bir ox dəyib arxamdan çıxar. Düşmən qılıncla vurub ayağımı yaraladıqdan sonra, onun qılıncının əlindən düşməsinin mənə bir xeyri yoxdur. Məni buraya göndərən qan bahamı qabaqcadan vermişdir. Bisutunu mən qazmaqla dağda bilməyəcəyəm. Ancaq yənə də ümidi üzmürəm. Bu bədbəxtlik içərisində ölüm mənim üçün çox yaxşıdır. Canımı qüssə almışdır, ürəyim dərd-qəmlə doludur. Eşq yolunda mən çox çətinliklər çəkirəm. Ürəyimi, ümidi daşa, daşa da ürəyimə bağlamışam. Adam daş üzəkli ola bilər, ancaq üzək dəməri utandıracaq dərəcədə bərk ola bilməz.

Sənin eşqin məni sarı mum kimi yandırır. Ürəyim bu dərddən alışib yanır. Ömrüm olduqca dərman üzü görməyəcəyəm. Ancaq nəfəsim ağızından çıxana qədər can verən adamlar kimi əzab çəkəcəyəm. Sən gözəllik Qarunusan, mən isə dilənçiyəm. Buna görə də sən məndən uzaq gəzirsin. Mənim qızıl və gümüşüm yoxdur ki, xalvar-xalvar ayağının altına töküm. Göz yaşım saralmış üzümə tökülekən sanki qızıl üzərində gümüşlə nəqs çəkilir.

Ey dünyani işıqlandıran şam! Sənin eşqin nə yuxuda mənə rahatlıq verir, nə də oyaqlıqda. Oyaq olanda qəm yeyirəm. Yuxuda isə dərdim daha da çoxalır. Yuxuda da, oyaqlıqda da düşdüyüm ağır vəziyyətdə özümə səndən yaxşı pənah tapmırəm. Gəl bir insan kimi canımı sənə qurban verim. Mən div deyiləm ki, insanlardan qaçım! Daşdan insan yonan bir adam insanın qeydinə qalmaya bilərmi?

¹ Taraz – gözəlləri ilə məşhur bir şəhər.

² Ərəb əlisbası ilə yazılışları nəzərdə tutulur.

Mən daş yonanam, bu, gizlin deyil! Ancaq daş mənim qabağımdadır, alımda deyildi. Alınının aynası bərk olan – utanmayan adam xoşbəxtir. Bənövşə kimi utancaq olan adama torpaq heç bir şey bağışlamaz. Nərgis kimi həya və utanmaq nə olduğunu bilməyənin başında qızıldan tac olar. Dünya heç bir ığida mənim kimi alçaq gözlə baxmir. Dünyada heç kəs mənim qədər adamsız, yalnız deyil. Nə bir elə dostum var ki, yixildığım zaman əlimdən yapışib «ayağa qalx!» desin, nə də elə bir qohumum var ki, öləndə başımın altına yastıq qoysun. Qəm-qüssə içərisindəyəm, başımı sənin astanana qurban gətirmişəm. Bir quyuya düşüb yüz il orada qalsam, başımın üzərində öz ahımdan başqa heç bir kəsi görmərəm. Çöldə, dağda yüz il dolansan kölgəmdən başqa dalmıca gələn olmaz. Canım it canı kim bərkdir. İt tutmuş quduz adamlar kimi qana və torpağa bulaşmış halda, dayanmadan yüyürürəm. Ancaq dünyada itlərin heç olmasa bir siğınacağı var Mənim isə heç bir siğınacağım yoxdur. Otların belə torpaq üstündə yerləri var, mənim isə heç yerdə yerim yoxdur. Pələnglər dağlarda, timsahlar dəryalarda yaşayırlar. Mənimsənə yerdə rahatlığım var, nə dağda. Yer üzündə yaşayan dəyərsiz, ürəyi dərd-qəmlə dolu bir məxluqam. Heç vaxt qəmdən ayrıla bilmirəm. Ölüb torpağın altına gedə bilsəydim, canım bəlkə dincələydi. Dünyada heç kəs bu cür evsiz, yurdsuz olmasın! Belə acı günlər keçirməkdənə ölmək yaxşıdır! Ölüm küləyi məni sənə tərəf qovur, yox sahv etdim, məni torpaq sənə tərəf çəkir. Sən olduğun yerdə mən özümdən danışmaram, yaşıdığım kənd sənindir, mən isə kənddə bir heçəm. Mən nəciyəm ki. özümdən danışam! Geriye çəkilməyə çalışıramsa da təəssüf ki, yol tapa bilmirəm. Dülmən yolumu kəsmiştir. Yolda yürürməkdən ayaqlarım yorulub, vüsal mənzili isə məndən getdiyəcə uzuqlaşır. Dünyadan köçməyimə isə az qalmışdır. Atım çox iti qaçırla, bilmirəm dayanmaq üçün bir yera tapacağam, ya yox?

Qəmdən bir an azad olmadığım üçün heç kəsi dünyada şad görmek istəmirəm. Bilirsənmi ki, dəryadakı dürr kimi qiymətli sözlər deyən ağıllılar nə demişlər: «Azarlı adam başqalarının sağlam olmasını istəməz!».

Bədənimdə tükümün sayı qədər dərd olduğu halda, mənə eşq ilə məşgül olmaq yaraşarmı? Beynim və iliklərim bu qədər yağız ol-a-ola ürəyimin dərdi məni bir çəraq kimi yandırır. Dərdin coxluğundan bədənim yanılıq qurtarır, ancaq külüm qalmışdır. Qəlbimdəki odu bu külün içərisində gizlətmək olar. Mən külək kimi yerimdən tərpənə bilən bir torpağam. Şadlığım əlimdən getmiş, qıçlarım taqətdən düşmüşdür. Əgər bunlar bir də əlimə gəlsə, divardakı nəqş kimi yerimdən tərpənmərəm. Nöqtə kimi özümü pərgarın altında gizlədərəm. Üzümü divarda çəkdiyim nəqşə tutaram, qabaq və dal tərəfimi yüz daş divarla hörərəm ki, heç kəsin nəqşini görməyəm. Ürəyimi bir də heç kəsin surətinə bağlamaram. Surətpəstlik mənə kifayətdir!

Fərhad hər axşam özü-özünsə bu cür sikyaət etdikdən sonra yaziq ürəyini o şəklə bağlayıb qalardı.

Geca ölkədən üzünü döndərincə gündüzün qoşunu öz bayrağını qaldırırdı. Gecəni oyaq qalan, gündüzü isə işə qızışan Fərhad yənə külüngünү itiləyib dağı çapmağa başlardı. Gecə səhərə qədər ağızından gövhər kimi sözler tökər, gündüzlər isə daş çapardı. Külüngü ilə o qədər daş çapır və ağızından o qədər söz tökürdü ki, axırda özünü çəsdirir, sözlə daşı bir-birinə qarışdırırdı.

Aşıq Fərhadın daş çapmaq hekayəsi dünyanın hər tərəfinə yayıldı. Hər bir ölkədən daş yonanlar gəlib Fərhadın daş yonmasına tamaşa edir və onun işinə heyran qalırlılar. Adamlar onun külüngünə və yardığı daşlara heyrət edir, bu başını itmiş aşiqin məharəti sırasında başlarını itirirdilər.

Şirinin Bisütun dağına getməsi

Bir gün Şirin yoldaşlarını yanında oturmuşdu. Belə yiğincılarda əfsanə danişirdilar. Qızlardan biri keçmiş kef məclislərini yada salır və bununla da məclisdekilərin könlünü açırdı. Bir başqası gələcək haqqında danişib, gələcəkdə də belə keflərin olacağına inandırıldı. Qızlar bir çox könül açan sözlər danişirdilar. Bunların hamisini nəql etmək uzun işdir. Onların söhbəti axırdı gəlib Bisütun məsələsinə çatdı. Ürəkləri işıqlandıran Şirin gülə-gülə yoldaşlarına dedi:

- Bu gün bayraqı Bisütunda vurmaq, Fərhadın dəmir bılıklarının polad ilə daşı necə kəsməsinə tamaşa etmək istəyirəm. Bəlkə daş və dəmirdəki qızgınlıq mənim də canımda bir qıgilcım doğura.

Şirin atların yəhərlənməsini əmr etdi. Sabah yeli kimi iti yerlişti atının üstünə qızıl yəhər qoyulmasını tapşırıldı. Gülgün yanında yox idi. Başqa bir ata minməli oldu. Aslan kimi atın üzərinə atıldı. Dağ üzərindəki on dörd gecəlik ay kimi görünürdü. Gümüş bədənli qızlardan bir dəstə yanınca gedirdi. Gözəlliyyini deməklə qurtarmaz. Elə bil büt qədər gözəl bir bahar bayra çıxmışdı. Yətma gözəlliyi kimi yaraşlı idi. Ürəklərin təsəllisi olan ince bədənli Şirin at minməkdə bir quş qədər zirək idi. Ata on addım qalmış yəhərin üstüne tullanardı. Gedərkən öz gözəlliyi ilə on dörd gecəlik ayı göydən yərə endirərdi. Gözəllər ulduz kimi onun dalınca gəlirdilər. Atı çox iti çapıldığından səba yeli onun sürəti yanında yerində mixlənmiş kimi qalırdı. Fələk kimi yer kürəsinin ətrafına fırlanırdı. O parlaq günəş nəşrin və müşk səpə-səpə Bisütuna çatanda, onun cəmalının eksindən bütün daşlar Bədaxşan ləlinə döndü.

Şirin dağ gövdəli dağ çapəni yanına çağırıldı və atını onun yanına sürdü. Şirinin ləl dodaqları üçün əzab çəkən Fərhad bir qazmaçı kimi dağ çapırıldı. Şirinin dodaqları xatirinə iri daşlarla danişirdi. Əziyyətə qatlanıb Bisütunla

vuruşurdu. Dünyada heç bir tərəzi Fərhadın qolunun gücü ilə qoparılan daşların ağırlığını çəkə bilməzdii. Dağ gövdəli daş yonan dayanmadan dağı çapırıldı, onun üzəyində Dəməvənd dağı kimi bir dərdi vardi. Arzusuna çatmaq daşdan asılı olduğuna görə, durmadan dağın içini qazırıldı. Sərt daşın üstünü ləl kimi qırmızı qonla yuyurdu. Sanki daşda ləl axtarırdı. Şirinin ləl dodaqlarının yaxınlaşdığını hiss edinən daş içindən ləl tapmış kimi sevindi. Əlindəki dəmir üzəyindən də qızığın oldu. Külüngünün önündə daş palçıqdan da yumşaq oldu. Bir əli ilə palçıq qazırılmış kimi daşı qazır, o biri əli ilə üzəyinə daş döyürmüş kimi köksünü ovuşdururdu. O nazənin sənəmin eşqi üzəyini parçalayırdı. Yanında büt kimi nazənin bir qız olduğu halda o daha nə üçün daşdan büt yonmalı idi?

Fərhadın gözü öz nazlı dilbərinə sataşdıqda, coşğun üzəyi uçmağa başladı. Qəlbə üçün təsəlli olan yarının eşqindən bədənindəki qan qaynadı, üzəyi döyündü, həyəcana dözməyib yərə yixildi. Yarımcan adam torpaq üzərində çabaladı. Ürək keçmə azarına tutulanlar kimi bir azdan sonra özünə gəldi. O, yenə də ayı gözünün önündə gördü. Dildarının buraya gəlib çıxmasına inana bilmirdi. O tərəf bu tərəfinə baxdı, sonra yanındakının həqiqətən Şirin olduğuna inandi. Qara torpaq üzərindən qalxmadan titrəyətitrəyə ağladı. Ah çəkib zarıldı, göz yaşları axıtdı. Sevgilisinin gəlişində özünü itirək yüz dəfə yərə dəydi, iki yüz dəfə onun atının dirnəğını öpdü. Gözündən üzünə qan axıtdı. Heyrətindən dili söz tutmurdu. Şirin yolunda dəlidivana olan aşiqin dilinin tutulduğunu görünce, bir cüt püstə dodağından şəkər səpdi:

- Fərhad, - dedi, - keşin necadır? Necə dolanırsan? Bu Bisütun dağını nə üçün qazırsan? Məqsədin nədir, nə etmək istəyirsən?

Fərhad Şirinin onunla danişdığını görünce, lala kimi açıldı. Üzünü bir bülbül kimi öz xoş ətirli gülünə tutub dedi:

- Mənim gözəl yarım, dilbərim, qəlbimi əsir edən sevgilim! Sən bütün gözəllərin padşahı və sahibisən. Xoşbəxtlik sənin əmrinin quludur! Sənin bəxtin həmişə açıqdır, mənim bəxtimin üzünə də böyük xoşbəxtlik doğmuşdur. Mən öz arzuma nail olmuşam. Deyəsən, bəxtim yuxudan ayılmışdır. Yoxsa, ay kimi nazlı gözəlimi başımın üstündə görməzdim! Bu gün ürəyimin qəmisi silindi. Sevgilim, bircə de görüm, necə oldu ki, yolun bu dağa düşdü? Bəxtimin ulduzu heç vaxt ela bir işq salmaz ki, sənin kimi dilbər mənim başımın üstünə gəlsin! Sən qəmdən azad bir sərvsən! Fərhadin adı haradan sənin yadına düşə bilər!

Gözel dilbərim, sənin yanında xəcalətləyəm! Qulluguna layiq bir şeyim yoxdur. Bu möhnətlə dünyada candan başqa bir şəxə gümanım gəlmir, buyursan bu dəqiqli canı da sənin yolunda qurban verərəm! Halımı sormaq üçün buraya gələrkən bir baxışla bütün dərd-qəmisi canimdən sildin. Qoy bir qədər üzünü görüm, ürəyim istədiyi kimi qabağında oturum. Arxdan süd içəndən sonra mən yazığı unutdun, adımı bir dəfə də çəkmədin. Ürəklərə nur saçan gözəl, axı dostluğun şərti bu deyil ki, sən kef çəkəsən, mən dərd. Məni qohumların kimi öz yanına əyləşdirdin, başıma gövhər və şəkər səpdi. Mənə bir iş buyurdun, bu cür ağır iş bütün ağıllı adamları heyərətə sala bilərdi. Dedin ki, get, ürəyini şad saxla, bir gün bu işin mükafatı sənə çatar. Sənin mənə qəmxar olacağını güman edirdim. Elə bilirdim ki, başımın üzərində tac olacaqsın! Daha demə, sənin yanında qiyamətim, süd içmək zəhmətinə yüngülləşdirənə qədər idi. Özün ehtiyacdan qurtaran kimi məni unutdun!

Ürəyimin təsəllisi, məndən sorusursan ki, necəsən, qulaq as deyim: sənsiz bədbəxtəm! Sənin eşqin başıma düşəndən bəri ürəyim və canım dərd, qəm içindədir. Ey ürək yandıran dilbər, sənə aşiq olandan sonra nə gecəni gündüzdən seçə bilirəm, nə də gündüzü gecədən. Dağdakı vəhşilər halima ağlayırlar. Bu vaxta qədər çöldə fəryad edib ağlayırdım, özümü tamamilə unutmuşdum; marallarla,

ceyranlarla oturub, dururdum. Pələng və şirlə dostluq edirdim. Rahat yemir, rahat yatmirdim, öz adımı da yadimdən çıxmışdım. Gözəl qız, mən ürəyi əlindən getmiş bir qəribəm, sənin eşqindən mənə ayrılıqdan başqa bir şey çatmadı. Gözlərimdən o qədər yaş axdı ki, axırdı daş, dəmirin də mənə yazılı gəldi. Bu dağdan qopardığım qara daşlar məni taqətdən salmışdır. Dağ çapmaqdən, canım çapılmaq üzrədir. Mən ölüb getsəm də, sənin bir sərv kimi həmişə cavan qalmağını arzu edirəm. Dodaqların həmişə şən və gülər olsun! Heç vaxt ürəyin mənim ürəyim kimi dərdlə dolmasın! Şumal sərv kimi qamətin həmişə təzə və xuraman olsun!

Şirinin yanında bir piyalə süd vardı. Südü Fərhada verdi ki, al mənim xatırıma iç! Mərd oğlan südü Şirinin əlindən aldı və şirin şərbət kimi içdi. Yanında Şirin kimi saqısı olan bir adam süd deyil, zəhər də içsə ona şirin gələr. Aşıq öz eşq camından sərəxş olandan sonra, saqı məclisdən getməyə hazırlaşdı.

Şirinin üzərindəki qızıllar, bəzəklər onu yormuşdu. Atı da üstündəki gövhərin ağırlığından yorulmuşdu. Şirin ata deyil, qızıl dağa minmiş olsaydı, belə onun gümüş dağ kimi ağır bədəni altında şikəst olardı. Belə deyirlər ki, Şirinin mindiyi külək yerişli at o gövhər xəzinəsinin altında şikəst oldu. Fərhad yarının atdan yerə düşəcəyini görərkən, mahir minici olan Şirini atı ilə bərabər yerdən qaldırıb boynuna aldı və Şirinin qəsrinə tərəf yola düşdü. Fərhad Şirini qəsrinə elə apardı ki, heç bir tükü də incimədi. Şirini qəsrinə qoyub öz iş yerinə qayıtdı və yenə də qart daşlarla döyüşməyə başladı. Yenə də dəmir ilə daşları parçalayırdı, ürəyində dağ boyda dərdi olduğu halda dağın üstünə çıxırdı. Dərdinin çoxluğundan başını daşa çırkırdı. Dağda göyərti görən ceyran kimi şoranlığa gəldi.

Xosrovun Şirinin Fərhadın yanına getməsindən xəbər tutması

Xosrov hənişə gizlince Şirindən xəbər tutardı. Mindən artıq xəfiyyəsi vardı. Bunların hər birinə bir iş tapşırılmışdı. Şirin burnunu qurdalasayıdı, Xosrova xəbər verirdilər. Onlar Şirinin Fərhadla görüşməsi xəbərini Xosrova yetirdilər Dedilər:

- Şirin dağın, daha doğrusu, polad qalanın yanına gedibdir. Fərhad da ürəkləri məstun edən qızı görünçə qat-qat qüvvətlənmışdır. Hər zərbədə dağın bir parçasını qoparıb atır. Şirini görəndən sonra kefi kökəlmüşdür.

Bütün vücudu daş kimi bərkimmişdir. Daşları dağıdan külüngü ilə Bisütunun üstünü sarsıdacaq, vurub dağıdacaqdır. Döyüşə girmiş bir aslan kimi külüng vurur. Ona külüng vuran deyil, Şirinin eşqi ilə alışib yanın demək lazımdır. Tülük ağıllı və qüvvətlə olduqda, qarşısına canavar da çıxsa onunla vuruşmaqdan çəkinməz. Tərəzinin gözündə arpa qızıldan artıq olsa, tərəzi başını qızıldan çəkib arpa olan tərəfə əyilər. Əgər Fərhad bir ay da bu gün və həvəslə dağı çapsa, şübhəsiz yolu qazib qurtaracaqdır.

Xosrov yolun qazılması ilə Şirinin ləl dodağından ayrılmalı olacağından qorxub xəbərdən çox rahatsız oldu. Ağlılı qocaları yanına çağırıb onlardan bu işə bir tədbir tökmələrini rica etdi:

- Bu işə bir çərə eləyin, - dedi.

Ağlılı qocalar belə cavab verdilər:

- Bu dağ kimi böyük əngəlin aradan qalxmasını istəyirsənə, Fərhadın yanına bir qasid göndər, qəfildən ona desin ki: «Şirin öldü». Belə bir xəbəri aparmaq üçün nisfrətə layiq bir adam tapmaq lazımdır. Bu adam Allahdan və dindən xəbərsiz olmalıdır. Cəhənnəm əhlindən pis, alçaq və it kimi inadlı olmalıdır. İntiqam üçün it kimi yersiz dava etməyi, qurd və küçük kimi atılıb düşməyin bacarmalıdır. Hay-küçü, əlindən iş gəlməyən, işləməyə başlasa da, tez

yorulan olmalıdır. Yüz xalvar çörək yesə də, nankor, duz-çörək qədri bilməyən olmalıdır. Min əfsanə eştsə də, ürəyinə təsir etməməlidir. Fərhada belə bir xəbər çatdırılsısa, belkə əl-qolu bir az soyuya, işləmək həvəsindən düşə.

Boş-boğaz bir adam tapdılardı. Bu admanın alnı qırışiq və üzü bürüşük idi. Üzdən qəssab üzü kimi qan içicilik nişanələri vardı. Nəffat¹ kimi biqlərinən od yağıdırırdı. Xosrovun məmurları bu adama bir çox yaramaz sözər öyrətdilər. Ona qızıl vəd etdilər, qılıncla qorxutdular, nəhayət, Bisütuna göndərdilər. Onu günah bir iş üçün yola saldırlar.

O adam Fərhadın yanına gəldi. Həyasız gözləri Fərhadı və onun əlindəki polad külüngü gördü. Fərhad zəncirdən qaçmış vəhşi aslan kimi, sərxoş bir fil kimi dağı çapırıcı. Şirinin eşqindən ürəyi o qədər qızışmışdı ki, əlində dəmir və daş yumşalmışdı. Canını və ciyərini od büründüyündən özündən və aləmdən xəbərsiz idi. Şirinin cəmalını yadına salıb şer deyirdi. Od kimi külüng vurub dağı deşirdi. Daş ürəkli kişi Fərhada yaxınlaşdı. Özünü qəmgin göstərib kədərli bir dillə danışmağa başladı:

- Ey qafıl, - sənin başın nəyə qarışmışdır? Nə üçün ömrünü boş yerə keçirirsən?

Fərhad cavab verdi:

- Mən öz sevgilimin xatırınə bu işi özümə sənət eləmişəm. Mənim sevgilim şirin dilli bir qızdır, canımdan da yüz dəfə şirindir.

Qaşqabaqlı, acidilli kişi Şirin barəsində şirin danışçılar eşidərkən bir ah çəkdi. Yanıqlı dillə dedi:

- Şirin öldü, ancaq Fərhadın bundan xəbəri yoxdur. Şirinin canı ağızından çıxanda göz yaşlarından tufan qopdu. Ölüm yeli o cür işvəli bir sərvî yerə sərdi. Əfsus! Onun ay kimi bədəninə ənbər kimi kafur səpdilər. Yol uzunu

¹ Nəffat – neft püşküren; qədimdə cadugərlər ağızlarını neftlə doldurub əllərindəki məşəllərin üzərinə üflərdilər, adamlar onların ağızlarından neft çıxdığını güman edərdilər.

axıdılan göz yaşları ilə onu yudular. Onun ölümündən qopan fəryad bütün dünyani doldurdu. Qəribə işdir ki, Fərhad bundan xəbərsizdir. Ürəyini sevindirən o şumal sərv canını sənə verib özü dünyadan köcdü. Belə, qəfildən tutulan günəşə və aya təəssüflər olsun! Adamlar axırda dərd-qəm içərisində onu torpağa tapşırıb geri qayıtlılar.

Qasid bu sözlərin üzərinə bir çox xəncər kimi iti sözlər də əlavə etdi. Üzünə yalandan kədərlə bir şəkil verib heyflənirdi. O, Şirinin zülfüna və xalına «heyf olsun!» deyərkən təəssüf ki, dili laj olmadı! Ürəyi kinli olan adam gördüyüni və görmədiyini danışar. Bu qasidin sözləri Fərhadın qulağına çatınca o, dağın təpəsindən bir dağ kimi yerə gəldi. Elə bir soyuq ah çəkdi ki, sanki ciyərinə iki uclu bir nizə dəymişdi. Zariyaraq dedi:

- Heyf mənim çəkdiyim zəhmətlər! Rahatlıq üzü görməyib ömrümü əzab içərisində keçirdim. Heyf hədər gedən əməklər! Heyf boşça çıxan ümidi! Dağı çapdim, məqsədim ələ gəlmədi. İşim düz gətirmədi, nadanlar kimi lələ göz tikmişdim, əlimə ləl deyil, daş gəldi. Canımın xırmanının yandıran bu od haradan gəlib məni tapdı, bu tufan haradan gəlib qəfildən canımı bürdü? Dünyanın günəşini batdı, ələmi qaranlıq bürdü, əmən şümşədsiz, sərvsiz qaldı. Şirin deyil, günəş məndən gizləndi. Fələk heçə bir məzluma rəhm etməz, heç bir yazığa mehriban üz göstərməz. Dirlik suyu zülmətə getdi. Quşlar da, balıqlar da ürəyimin bu halina ağlayırlar. O dilbərin üzündən ayrı düşdükdən sonra, daha mən nə üçün yaşayıram? Şirin getdi kdən sonra, mən burada nə üçün qalıram? Qurdun qabağına yüz qoyun çıxsa, o yenə də sürübən yoxsulun payını aparar. Gülab çəkən gülüstana çox gözəl deyib: «Səndən axırda alınan şeyi sən əvvəlcə almal!». Yüksək sərv torpaq altında yatdığı halda, mən nə üçün həmişə başıma torpaq tökməyim? Gül ağacında gülümşəyən gül yarpaqları töküldən sonra bağ nə üçün mənə zindan olmasın? Bahar kəkliyi uçub gedəndən sonra, mən nə üçün coşmamalıyam?

Aləmi işıqlandıran çıraq söndü. Belə bir gündə gündüz mənə nə üçün gecə olmasın? Cırağım söndüyü üçün soyuq ah çəkirəm. Ayım getdiyi üçün günəşim saraldo. Şirinə yalnız o biri aləmdə qovuşa bilərəm, bir addımda özümü o biri aləmə çatdırımlıyam.

Fərhad Şirinin ölümünə ağlayaraq fəryadı ilə dünyani doldururdu. Şirini yad edərək yeri öpdü, sonra canını qurban verdi. Zəmanənin bundan başqa işi yoxdur. Adama əvvəlcə qəm verir, sonra da canını alır. İş çarəsizliyə düşəndə bəla hər tərəfdən qapını kəsir. Bədbəxt adam gül budığına əl vursa, başına gül əvəzinə daş yağar, ürəyi heç vaxt şad olmaz, ağızındaki şəker dönüb zəhər olar, axırda bədbəxtlikdən təngə gəlib bu dünyadan köcməyə məcbur qalar. Ömrün atı cilovunu qıraraq baş aşağı çapır, cavanlar isə belə bir ata minmişlər. Dünyada ancaq özləri üçün imarət tikmədən köcüb gedənlər öz yaxalarını fələyin əlindən qurtara bilərlər. İsa kimi dördüncü göydə olmaq yaxşıdır, saysız-hesabsız ulduzlar işiq saçdığı halda yenə də heç kəs onu görə bilmir. Dünya div kimiidir, divi ancaq hiylə ilə tutub, ondan xilas olarlar. Xasiyyətinə aləmi özünə cahənnəm eləmə! Xasiyyətinini özgələr üçün behişt elə! Xasiyyətin insan xasiyyəti olsa, həm bu dünyada, həm də axırətdə özünü behiştə hiss edərsən. Ey gözüm, sərxoş və qafıl adamlar kimi bu dünyaya uyma! Gözü açıq adamlar kimi əlini dünyadan çək! Torpağın altında o qədər yatacaqsan ki, axırda fələyin gərdisi də səni unudacaq. Bu əlli illik ömründə yerin palçıq zəri ilə nə vaxta qədər oyun oynayacaqsan? Əlli il deyil, əlli min il də yaşasan, daimi olmadığın üçün bu həyatə güvənmə! Daşdan bərk olmayıacaqsan ki, zəmanə daşı da quma döndərib yer üzünə dağıdır. Yer, başı kəsilən adamın altına salınan bir həsirdir. Bu həsirin üzərində qandan başqa bir şey görmək olmaz. Bu çölün torpağına çox qandan başqa bir şey görmək olmaz. Bu çölün torpağına çox qanlar tökülmüşdür. İçərisində başlar kəsilən təştin yerində heç bir şey

göyermədi. Siyavuş da öz başını bu təştdən qurtara bilmədi. Küləyin gətirdiyi hər zərrə ya Firdunun və ya Qubadın vücudularının toza dönmüş parçalarıdır. Dünyada bir ovuc torpaq tapılmaz ki, onun üzərinə bir neçə insanın qanı tökülməsin. Bu köhnə monastrın neçə yaşı olduğunu və başına nələr gəldiyini kim bilir? Hər yüz ildə bir dövran dəyişilir. Bir dövr bitir, yenisi başlayır. Ancaq heç kəs diri qalıb dünyanın o biri dövrünü görə bilməz. Dünya heç bir kəs özünün əsl simasını göstərmir. Bu dövranda bir neçə gün yaşamaqla nayı görmək və nayı eşitmək olar? Hər dövrdə ədalət də, zülüm də var. Ağlılı adamlar belə bu işlərin sırrını bilməzərlər. Dünyada zülmün üzərinə zülüm gəlməsini istəmirsənsə, bir zəmanənin sırrını başqa zəmanəyə söyləmə! Geca ilə gündüz tünd yerisli iki rəng bir atdır. Aman günüdür, öz cilovunu bu atın ixtiyarına vermə. Yüz fənd işlətsən də bu atın sürətini azalda bilməyəcəksən. Fələk yeri nə qədər qaynatsa da, o sarğı dəri kimi yenə xam qalır. Yarım yumurtaya bənzəyən dünyanın qumarxanası çox varlığının varımı əlindən almışdır. Yerin gəlini on dörd gecəlik ay olsa belə, işini ona tapşırma, çünki qocadır. İşini küləyə tapşır, külək güclü yağış yağıdırmaqla dünyanın işini bitirəcəkdir.¹ Belə bir külək qopsa da, qopmasa da, sən torpaq üzərində məşəl yandırma.

Bir ovuc torpaq üzərində yaşayıb ovucunu torpaqla dolduran adam, sən on barmağını çıraq edib yandırsan da, bu qorxulu torpağın kəsilmiş barmağının qanını qurutmaq üçün torpaq səpacayıni gözləmə! Bədən əzilib qırılmışsaydı, damdan yixılmaq çox asan olardı. Görmürsən ki, azarlı adam yuxuda yüz ox mənzili hündürlükdən yixılsa da, bədəni incimir. Bizim dəyməmiş portagalдан² çəkdiyimzi heç bir portagal soyuqdan çəkməmişdir. Yusif kimi yaxanı portaxaldan qurtarmasan Züleyhanın əlində narinc kimi

¹ Münəccimlər belə bir şaiyə yaymışdır ki, güclü bir tufan qopacaq və dünyanı dağdıracaqdır. Nizami bu şaiyəye işaret edir.

² Dəyməmiş portagal - fələk

doğranacaqsan. Səhər vaxtı sərxoş olub dünyaya bir daş at, yaxanı onun portagalından və narincindən qurtar.

Bir doqquz başlı ilandan xatircəm olmaq istiyirsənsə, doqquz qapılı evdən avadanlığını bayırə tök.¹ Nəfəs bizim yaşayış yoldaşımızdır. Bizimlə bir yerdə bəslənmiş xəzan küləyidir. Bizə nəfəsləri sayla vermişdir. Eşqsız keçən nəfəsləri ömürdən hesab etmək olmaz. İnsan əvvəlcə eşqin Fərhadı olmalı, sonra isə ölümü şadlıqla qarşılımalıdır. Memar Fərhad polad külüngünün dəstəsini həmişə yaş nar ağacından qayırardı. Çünkü belə ağacdən qayrılan dəstək möhkəm olar, onu işlədən ustanın əlindən tutardı. Fərhad ciyərini qovuran sözləri eşidəndə külüngü dağın başına tullamışdı. Külüng daşa keçmiş, dəstəsi torpağa sancılmışdı. Deyirlər ki, külüng atılarkən torpaq nəm imiş, həmən dəstədən nar ağacı gəyərmiş. Ağac böyümüş və çoxlu nar gətirmiştir. O ağacın narı bütün xəstəliklərin dərmanıdır. Bu narlardan tapıb yesən hər cür xəstəlikdən sağalarsan. Nizami o nar ağacını görə bilmədi, bu əhvalatı ancaq kitabda oxudu.

Xosrovun Şirinə istehza ilə başsağlığı

Fərhad Şirinin yolunda öləndən sonra, Şirinin ürəyi bu ağır dərddən yanıb qovruldu. Şirin öz bağından nazlı bir quş itirmişdi. O, arx kənarında bitən azad sərvə baxıb bahar bülbüllü kimi uzun-uzadı ağladı. Onun cənazəsini kübarlara layiq bir dəbdəbə ilə dəfn etdirdi, özü əli boş qaldı. Qəbri üzərində yüksək bir günbəz tikdirib oranı ziyarətgah elədi.

Xosrova hər tərəfdən xəbər gətirdilər ki, artıq sənə mane olan tikan yoldan uzaqlaşdırılmışdır. Padşah tutduğu işdən peşman oldu. Fərhada etdiyi pisliyi özünə etmiş kimi, əzab çəkdi. O, öz hərəkəti barəsində düşünürdü və düşünməliydi də. Bu zülmün qarşısını nə ilə ala biləcəkdi?

¹ Yəni dünyadan köç get,

Başqasına pislik edən pisliyi gec-tez öz başına qayıdar!
Xosrov gecə-gündüz bu barədə düşündü və günlərin birində
öz cəzasını aldı.

Xosrov öz mirzəsini yanına çağırıldı. Bu mirzə kağızın
üzərinə cəvahir danələri kimi söz düzəməyi bacaran mahir bir
adam idi. Xosrov ona əmr etdi ki, gül ilə şəkəri bir-birinə
qarışdırıb, Şirinə şirin bir məktub yazsın.

Mirzə məftunedici məktubu belə başladı:

«Bu məktubu bir Allahın adı il başlayıram ki, bütün
gözlər öz işığını bu addan alır. Məxluqatın gözü onunla
ışılınır. İnsanı və cini aşkarla çıxaran, yerin və göyün sırlarını
yaradan odur. Onun hökmü ilə fələk yerin üzərində fir-
lanır, Yer isə fələklərin gərdisi üçü bir meydan olmuşdur».

Mirzə, Allahın və pak adamların adından sonra
dərdlilərin halını qələmə almağa başladı:

«Ey gözəllər şahı, ey ürəkləri məftun edən Şirin! Elə
bir Şirin ki, şəkar yeyənlər hər yerdə onu şəkar gülüslü
adlandırırlar. Eşitdim ki, həsrati yarın qəbri üzərində çadır
qurub yasa batmışan. Sünbül kimi saçlarından gül üzərinə
müsək səpmisən, nərgis kimi gözlərindən yasəmən üzərinə
müsək səpmisən, nərgis kimi gözlərindən yasəmən üzərinə
civa tökmüşən, Fərhadın qüssəsindən sərv kimi qamətin
bükülmüşdür. Gül üzünü nilufər kimi göyərtmişən.
Bənövşəyə oxşayan saçlarını yasəmən çıçayı kimi ağ üzünə
tökmişən, saçından üzünə haşıyə düzəltmişən. Dırnaqlıla
xurma kimi şirin dodaqlarını yaralamışan. Lalə
dirnaqlarıyla gül yanaqlarını parçalamışan. Mirvari
dişlərinlə ay kənarına oxşayan dodaqlarını didmişən. Ay
cəmalından örpəyi götürmişən. Saçlarının bağını açıb, onları
pərişan etmişən. Nalə və fəryadınla dünyani yandırırsan.
Ağlamaqla dostları özündən uzaqlasdırmışan. Sevgili öz
sevgilisindən qarşı borcunu belə yerinə yetirməlidir! Dostluğun
qaydası belədir! Şirin, dağları dağıdan, dərd yükü daşıyan
bir aşiqə rəhm etdi! Başını aşağı salıb kədərlə dağa tərəf
getdi! Qürbətdə ölen üçün nə qədər ağlasalar yeri var!

Dünya de ki, bütün varlığı ilə Fərhaca ağlaşın! Elə bir
aşiqin dərd-qəmdən ölməsi insafdır mı? Bundan iibrət
almayan bir adama insan demək olarmı?

Ancaq onun dərdinə qalmaq bizim işimiz deyil!!
Ürəyimiz sən Şirinin dərdi ilə doludur. Fərhadın ölümü səni
çox yandırılmışdır, bilirom, öləndən sonra da onu unuda
bilmirsən. Bəs nə üçün onu öz dərcindən öldürdü?
Öldürdükdən sonra nəvaxta qədər dərdini çəkəcəksən?
Onun dərdini sən çəkməlisən, çünki qanını da sən
tökmüşən! Onu indi əzizlə, çünki alçaldan da sən
olmuşsan! Ancaq onun qəbri üzərində yüz il də əyləşsən,
orada nəm torpaqdan başqa bir şey görməyəcəksən. Torpaq
kimi əlində yüz ürək də tutsan, sən bir də Fərhad kimi
Şirinpərəst tapmazsan. Ağlamaqdan bir fayda çıxmaz.
Aralıqda kabab yoxkən, tüstü qaldırımaq bir xeyir verərmə?
Talançı qəza və qədərin qarşısına çıxmaq olarmı?
Yaşamağın əsası ölüm üzərində qurulmuşdur. Dünyada heç
kəs həmişə yaşamayaçaqdır!

Ey ürəklərə nur saçan gözəl, sən gündüzsən, Fərhad isə
bir ulduz id! Gündüz başlayanda ulduz olər! Sən bir
sübhsən, o isə bir çaraq ildi. Çıraqın sübə açılmadan sönməsi
daha yaxşıdır. Sən şamsan, o isə sərəxəs bir pərvanə id. Şam
ortalığa gələrkən pərvanənin ömrü tamam olar! Sən bağsan,
o isə bağda göyərən ot id. Otun bağda tökülbə qalması
yaxşı olar! Sən od təbiətlisən, o başı bələli ud id. Həmişə od
qızaranda ud yanar! Gülüstəndən bir quş uçub getsə, qəm
yemə! Göydəki Nəsri-Tair sənə sitayış edir. Gözdündən bir
qətrə su axıda ürəyini sıxma yüz Dəclə axıb sənin arxına
tökülər! On dörd gecəlik ay qalırsa, qoy yeni çıxan ay batıb
sönsün. Gözəlliyyin qalırsa, qoy üzündən bir xal əksik olsun!
Fərhad öldüsə, Şirin sağ olsun! Sarı gülün itməsindən
qorxmaq lazımdır deyil, nərgis var olsun!»

Mirzə məktubu bitirdi və təzimlə yeri öpüb Xosrovun
qabağına qoydu. Xosrov məktubu tez qasida verdi. Qasid
də əmr olunan yerə apardı. Şirin padşahdan məktub

gəldiyini görünçə sevindiyindən üzü ay kimi parladı. Məktubu üç yerdən öpüb möhrünü qopardı və son hərfinə qədər oxudu. Məktubda müşk ilə suvanmış ciyərlər, zəhərlə suvanmış şəkərlər olduğunu hiss etdi. Məktub içərisinə yüz ilan bükülmüş ipək parçalar, yüz tikan gizləyən xurmalar, ipəyə bürünmüş kilimlər, şətbətdən daha xoş görünən zəhərli sularla dolu idi. Onun bu şərbətdən içməyə təqəti yox idi. Hirsindən coşmaq da yersiz olardı. O, çox çətinliklə dərdini və hirsini uda bildi. Bəxti oyaq olduğu üçün bütün dərdlərini unutdu.

Məryəmin ölümü

Ey hakim, zəmanənin dövrünü yadından çıxarma, bil ki, elədiyini hər bir işin cəzasını özün çəkəcəksən. Yaxşı iş də görsən, pis iş də görsən, heç vaxt itib getməyəcəkdir.

Xosrov özünü Fərhadın ölümünə yanan kimi göstərərək Şirinə elə acı məktub göndərdikdən sonra, Allahın iradəsi ilə Məryəmin padşahlığı sona çatdı. Məryəm Şirinin çəkdiyi hicran zəhərindən də acı bir zəhər içməli oldu. Sözün düzü deyəcək olsaq, o, adı zəhərlə deyil, Şirinin hümmətinin zəhəri ilə öldü. Hindlilər bir iş Hümmətlə yapisarkən, qurmuş budaqdan təzə yarpaqlar çıxararlar. Onlar öz hümmətlərinin əfsunu ilə olmayan işlərini mümkün edərlər. Məryəm Öləndən sonra şahın həmişə yediyi şəkərin ağızı bağlandı. Xosrov Məryəmin çənginidən qurtardı. Məryəmin ölüm ağacı meyvələrini itirdikdə Xosrov xurma ağacı kimi qəmdən azad oldu. Ancaq, hörmət və ehtiram gözləyərək lazımı qayda ilə ona yas saxladı. Məryəmin ölümü xatırına bir ay taxta çıxmadi, əyninə ancaq qara paltar geydi.

Məryəmin ölüm xəbəri Şirinə çatınca, o həm sevindi, həm də kədərləndi. Bu xəbər onun üçün eyni zamanda həm gül, həm də tikan idi. Şirin Məryəmin ölümünə bir tərəfdən sevindi, o biri tərəfdən isə, ağıllı olduğundan, belə bir

hadisənin onun öz başına da gələcəyini düşünüb qorxdu. Xosrovun xatırına bir az kefdən əlini çəkdi. Bir aydan sonra isə tikan yarasından çıxdı, dünyanın gözü öündən dərd tozu silindi. Ürəyi çıxdan bəri boşlədiyi arzunun toxumunu əkmək istədi. Xosrovun məktubuna cavab yazmaq fikrinə düşdü. Açıqlı olduğundan, ürəyindəki sözləri yerə toxumu səpirmiş kimi bir-bir kağızın üzərinə səpdı.

Məryəmin ölümü münasibətilə Şirinin Xosrova məktub yazması

Şirin acı sözləri şirin qəndə çevirdi. Məktubu allahın adı ilə başlادı: «Məktubu üzr istəyənlərin günahını bağışlayan şahlar şahının adı ilə başlayıram! Allah bizim işimizi yoluna qoyur, ancaq onun bizə heç bir ehtiyacı yoxdur. Cisim deyil, bütün cisimləri yaradandır. Ulduz sayanlar həmişə onun qüdrətinə heyran qalaraq hesablarını başa çatdırı bilmirlər. Yerdən göyə və günəşdən aya kimi bütün məxluqat onun səxavət Türküstənini bir hindli kimi talan edir. O heç bir zəhmət haqqı almadan daşın içində yaqut yaradır. Quşdan tutmuş qarışqaya qədər, ister çayda və isterə də dağda yaşayan olsun, o heç bir kəsin qəm-qüssə içərisində qalmasına yol verməz. Nemət bağışlamaq isterkən günahlardan keçər, çətinə düşən əlindən tutar. Verdiyi nemətlərin şükrünü yerinə yetirmədiyimiz zaman qulağımızı burmaqla bizi ayıldar. Diqqətlə baxanda, bütün yaranmışlardakı dəyişikliyin onun hökmü ilə olduğunu görmək olar. Dünyada insanın qisməti gah rahatlıq, gah əziyyət olar. Bəzən səni yoxsul elər, bəzən qarşına xəzinə çıxarar.

Dünya həmişə ikiüzlü olmuşdur. O, sənə gah rumlunu, gah zəncini göstərər.¹ Gah birinin zülmü ilə o birinin intiqamını alır. Gah birinin dadına çatmaqla, o birini

¹ Yəni gah gecəni, bədbəxtliyi, gah gündüzü, xoşbəxtliyi göstərər.

sevindirir. Nəhavurlu Tusluya çox gözəl bir söz demişdir: «Eşşeyin ölümü itlərin bayramıdır!». İnsanın qabağına çıxan hər şey şadlığa səbəb olmaz. Hər yera salınan şeyə xalça deyilməz. Bizim ruzu verənizmiz belə ruzu verir: ruzumuz bəzən dərman, bəzən də dərd olur. Bəzən də gül, bəzən də tikan ilə yola getməyi bacaran adam ağıllıdır.

Padşahın gəlini torpaq altına getdiə, eyib etməz, padşahın başqa gəlinləri çıxdı. Fələk, padşahın tez doyan olduğunu bildiyi üçün, Məryəmin getməsini tələstdirdi. Doğrudur, padşahın ondan yaxşı həmdəmi yox idi. Ancaq şahlar şahı tez doyan olduğundan o qədər də qəm yeməməlidir. Padşah, tamaşa etmək üçün özünə başqa bir gülüstən tapar, ondan yaxşı bir gözəli ağuşuna alar. Əfsus ki, o gözəl ölüb getdi. Dünyada qalanlar isə öz keflərini sürcəklər!

Ey ürəyi nazik padşah, bu dərdi ürəyinə salıb özünü çox üzmə! Məryəm gözəl bir xəzinə idi, xəzinə də yer altında olmalıdır. Qəm yemə, çünki insan qəmə qatlaşa bilməz. Qəmə nəinki insan, hətta Yer kürəsi də qatlaşa bilməz. Nazik təbiətli adamlar üçün qəm çəkmək yaramaz. Yaxşısı budur ki, Məryəmdən üz çevirəsən, çünki İsa olsan belə, bundan sonra Məryəmin tozunu da tapa bilməzsən. Nazənin arvadın taxta tabut içine girsə də, sən taxtı tərk edə bilməzsən. Otur, kef çək, şərab iç! Nə üçün gözlərindən şərab kimi qırmızı yaşlar tökürsən? Qəm çəkməkdən əl götürməsən, yenə də qəmə düşçər olarsan. Özünü sənə qurban edən bir adam üçün özünü öldürmə. O öldürsə, sən yaşa, bir gün doğulan, bir gün oləcəkdir! Nalə və fəryad etməklə ölüyə əziyyət vermə. Ölü fəryad etməyi deyil, səbr etməyi xoşlar. Bədən çürüməyə başladıqdan sonra nə padşahlığın bir faydası var, nə də yoxsulluğu. Quruyan bir çəşmə üçün özünü əziyyətə salma. Qoy Dəclənin bol suyundan bir qətrə əksik olsun! Dəclənin sahilində aylışib Cəmşidin camını əlinə al! Elə bil ki, Bağdaddan bir köhnə zənbil əksilmişdir.

Məryəmdən ayrı yata bilməyen ürəyin qoy indi onşuz yatsın. O, gözündən getdiyi kimi, ürəyindən də uzaq olsun. Dünya bağından bir sərv yox oldusa, sən həmişəlik yaşa, çünki sən dünyanan canısan! Nə qədər sağsan, qəm yemə, gününü sevinclə keçir, şərab iç, başından bir tük də əksik olmasın, ıraq səndən, bütün var-dövlət əlindən getsə, yenə də qəlbən sixilmasın. Şükür allaha sağsan, sənin sağlığın da böyük var-dövlətdir. Sən dürr kimi qiymətlisən. Dürr isə tək olsa daha yaxşıdır. Sən ləlsən, ləl misilsiz olsa daha yaxşıdır. Günsə kimi tək olmağa çalış, Cəmşidin dinində günəşə yoldaş verməyən dindən azmaq deməkdir. Quşun-quşla bir yerdə olması lazımlı gəlsə belə, sən Simürğ olduğunu üçün yoldaşsız olmalısın! O gövhərin – Məryəmin yanında olmamasından incimə, çünki sən gövhər mədənisən. Mədən isə gövhərsiz olmaz. Dünyada bərabəri tapılmayan baş daha yaxşıdır. Dünyada bərabəri olmayan gövhər daha qiymətlidir. Çöldən bir ceyran getdiə, qoy getsin. Çöldə belə ceyran çox tapılar. Padşahın xırmanının bir dən əksilmişsə, göylər öz xırmanı – ay və ulduzları ilə padşaha qurban olsun! Güл solandan sonra tikana baxmaq nə lazım! İlk baharda yenə yeni güл çıxar! Büt məhv olsa da Xosrov sağdır. Məryəm üçün qəm yemə, İsa yaşayır».

Padşaha yazılın məktub bitdikdə Şirin sevinc bayrağını aya qədər yüksəltdi. Mirzə məktubu Şirinə verdi və onun ömrünə dua oxudu. Şirin məktubu qatlayıb saçına sürtdü, məktubdan ənbər qoxusu gelməyə başladı. Bundan qabaq gözəllərdə belə bir adət vardi, məktubu saçlarına sürtdilər. Məktub möhürləndi. Azad sərv məktubu qasidə verib dedi:

- Bu məktubu padşahın hüzuruna apar və padşahın öz əlinə ver. Padşahdan başqa heç kəsə verməyəsnən!

Qasid məktubu ay üzlü Şirinin dediyi kimi hərəkət etdi. Durmadan padşahın yanına gəldi. Saray qapıçısına dedi:

- Padşahın yaxın adamlarından məktub gətirmişəm. Məktub sahibinin tapşırığına görə məktubu özüm padşaha yetirməliyəm, özüm də cavabını almaliyam.

Qapıcı Xosrovun yanına gedib xəbər verdi və qasidi tez padşahın yanına apardı.

Xosrovun yeni tədbirləri

Xosrov Şirinin məktubunu oxuduqda oradaki şirin sözlərə heyran oldu. Öz-özünə dedi: «Bu cavabdır, döyük deyildir, kəsək atana daş atmaqla cəza verərlər, yazdığını yaramaz məktubun cavabında elə belə yaramaz sözlər eşitməli idim».

Xosrov yenə də Şirindən şəker istəmək xəyalına düşdü. Artıq yaxası ara qarışdırın Məryəmdən qurtarmışdı. Xurma tumsuz, şam tüstüsüz olmuşdu. Düşmən aradan qalxdıqdan sonra bütün işlər insanın arzusunca olar. Düşməndən sonra asudə bir udum su da içmək kifayətdir.

Xosrov Şirinə bir neçə yağlı söz göndərdi. Dəməri yatla yumşaldıb polad qayırmış istədi. İtaətkar gözəl padşahın fərmanını qəbul etdi. Dərdli olduğu üçün dərmana ehtiyacı vardı. Ancaq Şirin Xosrovdan artıq şey umurdur. Xosrovun onu alacağını gözlayırdı. Belə düşünürdü ki, Xosrov onun dalınca kəcavə göndərəcək və onu saraya gəlin köçürəcəkdir. Xosrov isə belə etmədi. Şirin Xosrova dəftərlər dolusu məzəmmət yazdı. Onu küsməyi və məzəmməti artdıqca nazi da artırdı. Gözəlliyyinin müştərisini çox gördükçə malının qiymətini qaldırırdı. Mal müştəriyə görə qiymət qazanar. Gözlülər olmasayıdır çarığın qiyməti olmazdı. Öz mənşəti üçün bu nəsihəti eşit və unutma: səndən mal almaq istəməyənə mal satma. Xoşbəxt olmaq istəyirsənsə, malın rəvac olanda dükanın qapısını bağlama.

Padşah hiylə işlədirdi. Şirin isə aldənmirdi. Nazını bir tük qədər də olsun azaltmırıldı. Xosrov Şirinin xalvarlarla nazını çəkməkdən aciz qalaraq işə bir çərə düşünməyə

başladı. Bir başqa yar ələ gətirmək qərarına geldi. Bəikə çələq eşşək yeriyən eşşəyi görüb həvəsə gələ.

Xosrovun taqdis taxtına əyləşib kef etməsi

Xosrov padşahlıq kəmərini belinə bağlayandan bəri, onun kimi heç bir tac sahibi taxta əyləşməmişdir. Adamları hüzura qəbul etmək istədiyi günlər öündə beş səf adam düzüldü. Qabağında, birinci sırada varlıları düzürdü. İkinci cərgədə ehtiyacı olanlar və yoxsullar durardı, üçüncü cərgədə, güclə qəbrin qirağından qurtaranlar – taqatı olmayan naxoşlar düzüldər. Dördüncü səfdə ayaqlarının zənciri mix kimi ürəklərinə batan adamlar – dustaqlar durardı. Beşinci cərgə günahkarların – qatillərin yeri idi. Cərgələrdə duranlardan heç biri o birinin halını soruşmadı. Qatillərə ümid vermək üçün qabaqlarına azadlıq fərmani tutulardı. Gözətçi hüzura gələnlərə səslənərdi ki: «hər səf öz qabağındakı səfə baxsın!» Varlı yoxsula baxanda çox şükür etməli olduğunu anlardı. Dustağın gözü qatılə sataşanda ona nisbətən özünün yaxşı iş tutduğuna sükür edərdi. Qatil fərmana baxıb nicat tapmaq ümidi görəndə sükür şamının ışığını artırırdı.

Misir ölkəsi şəkərin bolluğu ilə abad olan kimi, Xosrovun qapısı da il uzunu onun ədaletinə görə təşəkkür edənlərlə dolu və abad idi.

Xosrov bir gün kef məclisi qurdu. Taxt üzərində əyləşib içirdi. Kefcillikdə öz bəxti ilə rəqəbatə girişmişdi. Taqdis taxtının dörd tərəfinə yiğmiş padşahlar ehtiramla torpağı öpürdülər, onların ağızı sanki Xosrovun ayağının altındakı yeri yalayırdı. Onun əyləşdiyi taxtin üzəri bütün göydəki ulduzların şəkli ilə bəzənmişdi. Aydan başlamış yeddinci göye qədər bütün kürələr bir-bir orada çəkilmişdi. Sabit ulduzlardan səyyar ulduzlara qədər bütün göy aləmi dəqiqliq və dərəcəsinə cən hamisi orada rəsm olunmuşdu. Gecəni işıqlandıran gövhərlər elə düzülmüşdü ki, onlara

baxmaqla gecənin və gündüzün saatlarını bilmək olurdu. Hüküm elmindən xəbəri olanlar bu taxta baxarkən göydəki bütün aləmi onun üzərində oxuyurdular. Xosrovun taxtına baxan hər kəs öz qarşısında Keyxosrovun min camını gördüyünü zənn edirdi.¹

Bu taxt deyil, bir asimandı, üzərində oturanda şah deyil, bir sahib qırındı.² Filin üzünü insanın üzünə bənzətmək mümkün olsaydı taxtda fil əyləşdiyini söyləmək olardı. Aslanın tükləri ənbər qoxusu vera bilsəydi, taxtda aslan oturduğunu düşünmək olardı. Yerdən göye qədər böyük bir məclis açmışdı, Ülkər ulduzundan yero qədər süfrə döşənmişdi. İrəm bağının camı onun məclisindəki camların yanında quru və boş hesab oluna bilərdi. Fələk onun qapısında, ancaq bir halqa sayılırdı.

Böyüklik istəyirsinə əli açıq ol, kisənin ağızını ipla deyil, odla bağla. Pulundan çətinliklə əl çəkən dövlətləi axırda bədbəxt olar. Dünyanı şadlıqla keçir. Xəracını al, xərc elə. Aldığın kimi verməyi də bacar. Öz işindir, istəyirsən ver, heç alma. Tək başına dünyani idarə etmək olmaz. Bir adam dünyanı yeyib qurtara bilməz. Ağılı adam bilir ki, tək yeyən tək da ölücək. Bütün çay sənin ixtiyarında olsa da, yenə suyu tək içmə, çünki tək içilən su dəmir kimi acı təbiəti olar. İnsan şam kimi olmalı, başqalarının işini düzəltməkdən geri durmamalıdır. Bax, gör, Qarun dünya qədər xəzinəsindən özü ilə nə apara bildi? Dünya xəzinəsi üçün əziyyət çəkməyinə dəyməz. Zəhmət çəkib xəzinə ələ gətirmək bir o qədər də çətin deyil, ancaq xəzinənin sonra əldən çıxmazı səni çox incidentər. İnsan xəzinəni çox əziyyətlə ələ gətirər, xəzina əldən çıxanda da çox əziyyət çəkər. Ona görə də əli boş olmaq əziyyətlə xəzinə ələ gətirməkdən şərəflidir.

¹ Keyxosrovun camı Cəmşidin əfsanəvi camına işaretdir. Bu cama baxanlar, guya, dünyada bu anda olan işlərin hamisini gördürülər.

² Sahibqiran – padşahlara məxsus böyük bir rütbe.

Cəlal və dəbdəbədə Cəmşidi keçmiş olan Xosrov Pərviz xəzinə paylamaqla şanını günəşdən yüksəyə qaldırmışdı. Xəzinə bağışlayanda üzü gülərdi. Onun gözündə xəzinə bir torpaq qədər qiymətsiz idi. O özünü də torpaqdakı xəzinə kimi alçaq tutardı. Hər gün sübhdən axşama qədər iki dəfə süfrə aşdırardı. Xuruşı kasa ilə, şərabı cam ilə payladırdı. Süfrəsinin uzunluğu millərlə ölçülərdi. Milçəyə öküz, ağaçanada fil bağışlardı. Qonaqlar bilməzdilər ki, süfrədəki halvaların hansından yesinlər. Süfrədəki mal, qoyun, quş, balıq ətinin qədərini deyə bilmərəm, nə qədər istəyirsənə, o qədər də təsəvvür et! Məclisdəki xoş qoxular ətrafa yayılında, sabah yeli reyhandan borc aldığı ətri özünə qayıtarardı. Ud və ənbər yandırıqdə manqala Hindistanın xəracı qədər pul sərf olunardı. Onun xüsusi xörəyi ortaya qoyulanda bu xörəyin xoş təami Xuzistana çatardı. Səhər tezdən təzə kabab yeyərdi. Bu kababa gecəyə işiq saçan dürr sürtərdilər. Bu dürrlər Hind dənizindən dürr çıxaran hind tacirindən on batman xalis qızılı alınmışdı. Deyirlər ki, bu dürrlər insanın bədənidən rütubətdən əmələ gələn bütün azarları sağaldır. Padşahın kababı Bağdad reyhanı kimi ətirli olan, yeni doğulmuş, göy göz kəhər at ətindən bisirilərdi. Çoban bu atları anasınınsüdündən ayırib qoyun südü ilə bəsləyirdi. Padşahın əmri ilə gümüşdən bir təndir qayırılmışdır ki, bu təndirin xərci bir ölkənin xəracından çox idi. Bu təndirdə quru odun əvəzinə on-on beş batman müşk qoxulu ud yandırırdılar. Padşahın süfrəsindəki kabab belə bir təndirdə, belə bir udla bişərdi.

Kababı təxminən min yeddi yüz misqal ağırlığında qızıl bir süfrəyə qoyub qabağına gətirərdilər. Padşah qənd paltavası və püstə içi yeyirmiş kimi xörəkdən bir neçə tika götürüb, hüzurunda duran möhtaclarla göz gəzdirərdi. Gözü kimə sataşsa idi, qarşısındaki süfrəni ona bağışlardı. Belə süfrəyə min əhsən!

Hər gün bu cür qəribə işlər görərdi. Bütün ömrünü o belə hərəkət etdi, ancaq vaxt çatdıqda yenə də padşahlıqdan əsər qalmadı. Bu əzəmət və dəbdəbə heç bir ayda vermədi. Şərəf qazanmaq istəyirsinə həmişə xoşbəxtlərin etrafına fırlan. İnsan xoşbəxtlərə gəzərkən özü də xoşbəxt olar. Tatar ceyranı otlarkən sünbül çiçəyi yediyi üçün, onun üzərindən əsən nəsim həmişə bazara müşk qoxusu gətirir. Cör-cöp yeyən ceyrandan isə müşk əvəzinə ancaq cör-cöp alınır. Atam, onu görüm ruhu nurla dolsun, mənə yaxşı bir öyündə vermişdir: «İşi düz gətirməyənlərdən ox kimi qaç, xoşbəxtlərin mahəlləsində özünü ev tap. Gündüzdən də işiqli bir gecə arzulayırsansa, çıraqını işiqli məşəllərin odu ilə yandır. Mirvari böyük dənizlərlə bir yerdə olduğu üçün yüksək qiymət qazanmışdır».

Xosrovun İsfahanlı Şəkərin tərifini eşitməsi

Öz varlığı ilə məclisləri bəzəyən Xosrov bu gün də bir məclis düzəldib oturmuşdu. Bütün ətrafindakı şahlar Xosrovun əlini öpmək məqsədilə onun ətrafinə toplaşış təzimdə dayanmışdır. İsfahandan Reya, Çindən Ruma qədər bütün ölkələrin padşahları taxtının önündə əyləşmişdilər. Çin padşahından tutmuş Zəngibar padşahına qədər hamı Xosrovun şərəfinə içmək üçün qədəh qaldırmışdı. Saqi bir neçə dəfə şərab paylaşıqdan sonra padşahların üzündəki utancaqlıqdan bir əsər qalmadı. Şahlar şahı Xosrov utancaqlıq pərdəsini üzündən götürdü və açıq danışmağa başladı:

- Mənimlə bir yataqda yatmağa layiq olan gözəlləri dünyadan hansı yerində tapmaq olar? - deyə məclisdəkilərdən soruşdu.

Məclisdəkilərin biri dedi:

- Lətiflik Rumadadır. Lətfət bir xəzinədir, bu xəzinə isə Rum ölkəsindədir.

Bir başqası dedi:

- Gözəllik Çin ölkəsinə məxsusdur. Çin gözəllərinin tərifi dastanlarda söylənilir.

Bir özgəsi dedi:

- - Gözəlləri ilə məşhur olan bir ölkə varsa, o da Ərməniyyədir. Oranın gözəlləri pəri kimidir. Ərməniyyə gözəllikdə bir behiştirdir, gözəllər yurdudur.

Bu mehriban qəlbli kişi Ərməniyyənin adını çəkəndə Xosrovun ürəyi yerindən oynadı, səbri tükndi. O, ürəyində bu kişinin sözlərini təsdiq etdi, ancaq camaatdan utandığından «bəli!» deyə bilmədi.

Adamlardan biri dedi:

- Kəşmir gözəlləri tamamilə nöqsansız olurlar.

Bir ayrisi da dedi:

- İsfahan şəhərində Şəkər adlı bir gözəl var. O şahların məclisinə layiq bir qızdır. Şirinlikda şəkərdən çox üstündür. Xuzistan şəkəri onun əlindən dad çəkir. Hər dodağının altında yüzdən artıq gülüş vardır. Yüzdən artıq şəkər kimi oğlan dodağının quludur. Çəmən onun sərv kimi bədənинə öz qoynunda yer edə bilmir. Gümüş bədəninin ağılığı qarşısında yasəmən gülü geriya çəkilir. Ağzının şirinliyi yanında xurma dadsız bir şeydir. Şəkərdən danışma, cünki o şəkərin evində doğulmuş bir quldur. İki gözü su ilə dolu gül kimidir, nərgis onun gözlərindən utanaraq özünü yuxuluşa vurmusdur. Ay üzünün bir tərəfindən niqabı götürdükdə quyudan yüz Yusifin naləsi ucalır. Ürəklərə təselli olan bu gözəlin birçə eybi var ki, böyük və kiçik ilə rəftarında özünü çox sərbəst aparır. Külək kimi hər yerdə gedib çıxır, lalə kimi hər kəslə içgi içir. Hər kəslə mehriban dolansa, qızın yolunda bütün var-yoxundan keçər. Onu bir gecə qucaqlayan adam, o gecəni heç vaxt unutmaz.

Bu tərif Xosrovu qızışdırıcı. Onda yenidən eşqbazlıq həvəs oyandı. Şirinə tərəf at çapmaq istədi. Bir gözəl vasitəsilə başqa bir gözəli ovlamaq fikrinə düşdü. Bir qənd vasitəsilə başqa qəndin şirinliyini dadmaq, bir bənd vasitəsilə başqa bir bəndi açmaq istədi. Bir gövhər ilə başqa

bir gövhərin qiymətini aşağı salmaq, bir ipək parça ilə başqa bir ipək parçanın parlaqlığını itirmək olar. Xosrovun başına Şəkər bazarına alverə çıxməq fikri düşdü. Şəkərdə Şirindən asar görürdü. Şəkəri üreyindən çıxara bilmirdi. Ancaq onu İsfahandan, çağırmağı da özüne layiq bilmirdi. O bir il tamam bu fikri başında dolandırıb səbr etdi. Onun bu arzusundan heç kəs xəbər tutmadı.

Xosrovun Şəkərin dalınca İsfahana getməsi

Bir ildən sonra Xosrov ata minib yola düşdü. Çadırını İsfahana tərəf apardılar. Padşah ora çatınca gönül açan bir yerdə yaşamağa başladı. Bütün Rum ölkəsi gözəllikdə bu yerə çatmadı. Buranın əhalisi gözəl və kefcil idi. Kef məclisində oturanda üzləri gündüzdən də işıqlı olurdu. Xosrov kefa başladı. Şərab içir və azad gözəlin dərdi ilə yanıb qovrulurdu. Gizlincə o gözəlin yerini soraqlaşırdı. Axırda harada yaşadığını öyrənə bildi. Bir neçə qulamı ilə bərabər evdən çıxdı və Şəkəri axtarmağa getdi. Xosrov Şəkər yaşayan məhəllənin başına çatdıqda İsfahan ikinci bir Qəsri-Şirinə döndü. Bu Qəsri-Şirin bu cür nemətlə dolu idi. Çünkü burada həm Şəkərin məhəlləsi, həm də Şirinin qəsri vardı.

Xosrov astaca qapının halqasını döydü. Qulağı halqalı bu qulam qapını açıb bayırı çıxdı. Qulam qapıda gözəl üzü bir cavan gördü. Bu cavanın padşah olduğu aydın idi. Cavan oğlan bir ay kimi Şəhdizdən yera düşdü. Qulam dərhal atı otlaga ötürdü. Oğlanı isə hörmətli qonaq kimi içəriyə apardı.

Xosrov məclisde əyləşərək, öz arzusuna çatmaq məqsədilə bir neçə söz dedi. Şəkərin məclisə gəlməsinə işarə etdi. O istəyirdi ki, Şəkər qonağın yanına gəlib, Şəkər dodaqlarını açaraq onunla səhbət etsin. Şəkər əlində güləb ilə dolu bir cam bayırı çıxdı. Ağzı şəkərlə dolu idi, şirin dili vardı. Xumar gözləri yuxulu kimi görünürdü. Adı Şəkər,

dadi şəkər, özü də şəkər idi. İsfahanda qayırılmış bir nabat idi. Saçından parça-parça müşk töküldü, güləndə ev qənd ilə dolurdu. Şirin öpüşləri ilə Visə kimi bütün dünyani tamaha salırdı. Şirin danışmaqdə heç Visənin dayası də ona çatmadı. Onun Çindən və Rumdan gətirilmiş kənizləri vardı, hamısı ince nazəninlərdi. Öz gözəllikləri ilə qaranlıq gecəni gündüzə döndərirdilər. Hamısı kef üçün doğulmuşdu.

Şəkər oturdu və Xosrova şərab uzatdı. Aman Allah, yanında belə bir gözəl yarın ola, ev də xəlvət ola, daha bundan yaxşı nə ola bilər! Yasəmən kimi ağ bədənlı Şəkər çaxırı badəyə tökmür, bəlkə yaş odu quru suyun içmə axıydı. Öz şirinliyi ilə güləbin şirinliyini unutdururdu. Xosrov böyük adamlar kimi əyləşmişdi. Ay üzü Şəkər onun üçün nəğmə oxuyurdu. İri qadəhləri bir-birinin dalınca doldurub Xosrova verirdi. Xosrov içdikcə yuxuya əsii olurdu. İçginin təsirlə dodaqlarının bəndi açıldı, sərbəst danışmağa başlayınca, Şəkər ayağa qalxıb qabaqlarındakı şamı götürdü. Bir üzr gətirərək padşahın yanından bayırı çıxdı. Özü boyda bir kənizi vardi. Gözəlikdə və zirəlikdə Şəkərə çox bənzəyirdi. Şəkər qızıllarını və paltarını kənizə geydirib padşahın yanına gönderdi. Özü isə geca tek yadı. Padşah gözəlin bal dodaqlarından Şəkərin heyfini aldı. Ona sarınib ürəyinin arzusuna çatdı. Sərxoş olduğu üçün kənizi Şəkər bilib səhərə qədər onunla kefə baxdı. Səhər şamı kimi gözəl olan kəniz çox şirin olduğu üçün Xosrov onu Şəkərdən seçə bilmədi.

Xosrovun hərəkətləri kənizi heyran buraxmışdı. Xosrovun ağuşunda qalmaq ona çox ləzzət vermişdi. Xosrovun gözəlliyi dillərdə dastan idi. Qəribə sözlərile adamı yoldan çıxardı. Xosrov boy-buxunca bütün uca boylu adamlardan hündür idi. Hökmranlıqda və böyüklükdə hamiya üstün gələrdi. Beyni təzə badamdan yaxşı idi. Sümükləri şəkər qamışı kimi şirin idi. Gecələr onun kef atı nə qədər yavaş getsə də, yənə otuz ağac yol

gedə bilərdi. Ən az şərab içdiyi günlərdə qırx batman şərəbi başına çəkə bilərdi.

Səhər açılanda kəniz yerindən qalxıb padşahın icazəsi ilə evdən çıxdı. Kəniz Şəkərin yanına gəlib, istər-istəməz bütün gecəki əhvalatı ona danışdı. Şəkəri ayıq salmaq üçün xəlvətdə olan bütün işləri ona söylədi. Padşahda gördüklerinin hamisini Şəkərə dedi ki, padşah Şəkərdən söz sorusunda cavab verməkdə acizlik çəkməsin.

Səhər əlində şam qapıdan içəri girdi. Şəkər ilə şam bir yerdə daha xoş olar! Padşah elə bildi ki, onunla gecəni bir yerdə keçirən qadın Şəkər özüdür. Şəkərdən soruşdu:

- Bu vaxta qədər sənin yanında qalan qonaqların içinde heç mənim kimi qonaq görmüsənmi?

Şəkər cavab verdi:

- Ey böyükərlər arasında misli olmayan padşah! Bütün dünyada sənin kimi qonaq görməmişəm. Gözəllikdə bərabərin yoxdur. Şirin danışığın, yağılı sözlərin, hər şeyin vardır. Ancaq bircə eybin var, incimsəydin deyərdim. Ağzından pis iy gəlir. Sənin dilin duzludur, duz insanda xoş qoxular törədir. Bəs necə olmuş ki, sən bu qədər duzlu ola-ola yenə də ağzın qoxuyur?

Padşah süsən qoxulu gözəldən soruşdu:

- Bəs bunun çarəsi nədir?

Yasəmən kimi ağı bədənlı Şəkər cavab verdi:

- Bir il süsənlə sarımsaq yeməlisən.

Padşah gözəl bülər məkanından qayıdan sonra bir il tamam Şəkərin nəsihətinə əməl etdi. Bir ildən sonra padşahın ağızının qoxusu çəkildi. Dövranın dikbaş atına təslim oldu.

Padşah bir gecə, keçənilki kimi, ayağa qalxıb Şəkərin hüzuruna getdi və öz gəlişi ilə onun məclisini bəzədi. Xosrov yenə də keçənilki şirinliyi tapdı. Şəkər tapan həmişə şirinlik dadar! Bir qədər əyləndikdən sonra yavaş-yavaş öpüşməyə və oynamaya başladılar. Gümüş baldırı Şəkər yenə keçənilki kənizi Xosrovun yanına göndərdi, özü isə ondan

uyaqlaşdı. Xosrov başqa ağızlara dəymiş məzə yeyirdi. Şəkər ümidi ilə halva yeyirdi.

Gecənin qoşunu köçüb gedəndən sonra, səhər açıldı. Xosrov bal dodaqlı Şəkərdən soruşdu:

- Heç indiyə qədər sənin yanına mənim kimi qonaq gəlmışdır mı? Heç indiyə qədər səni bu həvəslə öz ağuşuna alan olmuşdurmu?

Şəkər Xosrova şəkər kimi şirin bir cavab verdi:

- Bildir də sənin kimi bir yarla qucaqlaşmışdım. Səninlə onun bircə təfavüti vardı. Onun ağızı qoxuyurdu, səndən isə gözəl iyilər gəlir. Bundan yaxşı daha nə ola bilər?

Xosrov Şəkərə dedi:

- Hər kəsin eybini gördüğün kimi öz eybini də görsən yaxşı olar.

- De görüm mənim eybim nədir? Hansı eybdir ki, mənim gözəlliyyimə zərər gətirir?

Xosrov dedi:

- O eybin məşhurdur. Sən bir saat da olsa adamlardan uzaqlaşmışsan. İsfahanda tanınandan bəri hər kəslə oturub durursan. Zəmanə kim hər kəslə uyuşursan. Dünya kimi hamı ilə eşqbazlıq edirsən. Sən Çin naxışsan, bəzəkli quşsan, nə üçün hər an yeni bir budağa qonursan? Nazikcə bir qızın var, heyf ki, hər an yeni bir qılıncla oynayırsan?

Şəkər cavab verdi:

- Ey cavan, yoxsa sən elə bilirsən ki, bu şəkərdən bir adam dadıb? And olsun bizi öz pərdəsi altında saxlayan Allaha ki, hələ mənim pərdəmə toxunan olmayıb. Möhrüm öz yerindədir. Nə bir gecə bir adam mənimlə bir yerdə yatıb, nə də bu dünyada bir adam mənim dürrümü deşib. Mən yetmiş üzüm kimi bir qızam. Heç kəs mənim bağımıda bir gül dərməmişdir. Gördükərin mənim kənizlərimdir. Sən də onlarla kef çəkmisən. Bəli, əvvəlcə mən gəlirəm, oturub, içirəm məclisi qızışdırıram, sonra gedirəm, kənizlərim gəlib sənin qoynuna girir. Qoynuna girən mən deyiləm, mənim ipək paltarlar geyinmiş gözəl kənizlərimdir.

Xosrov Şəkərin dilindən bu sözləri eşidərkən öz-özünü bəla dedi:

«Üzərində Allahın möhrü olan bir dürrn deşilmədiyinə inanmaq üçün onu yoxlamaq lazımdır».

Xosrovun Şəkər barəsində məlumat yiğması və onu alması

Günəş öz alovlu dilini uzadarkən padşah bir su kimi oradan yox oldu. Şəhərə gəlib İsfahanın böyükərini yanına çağırıldı. Bal dodaqlı Şəkər barəsində onların fikrini soruşdu. İsfahan şəhərinin bütün əhalisi bir ağızdan Şəkərin pak, ləkəsiz, ağıllı bir qız olduğunu təsdiq etdilər. Dedilər ki:

- Şəkər, kisə içində saxlanan şəkər kimi həmişə öz evində olur. Toxunulmamış, rəngini dəyişməmiş bir güldür. Öz mətəini tay içində bağlı saxlamışdır. Bir neçə kənizi var, onlara ləl verir. Atı hər kəs üçün yəhərli, hazır görünə də, heç kəsi yaxın buraxmaz, cünki dəmir nizəsi də var.

Qoca qarılar da Şəkərin bakıra olduğunu təsdiq etdilər. Padşahın bəxti üzdə idi. O bu qədər milçək əlindən şəkərin salamat qurtarasına sevindi. Şəkərin evinə elçi göndərdi. O yerin dəbi üzrə onunla evləndi. Şəkərin deşilməmiş dürrünü deşdi. Ləl üzük ilə yaqut birləşdi. Xosrov sonra yenə də Mədəinə tərəf yola düşdü. Şəkərlə, ətəkləri xalvar-xalvar şəkər səpə-səpə onunla gedirdi. O öz Şəkəri ile Şirinin məhəbbətini alçaldır, özünü bir Şirin kimi göstərmək istəyirdi.

Padşahın ürəyi Şəkərdən doyuncu, yenə də Şirinin şirin şəhərinə doğru meyl etdi. Şəkər padşahın bir şəkər kisəsi kimi dar qəsrində oturub dərəd yeyirdi. Şirinin xurma ağacının tikanları ona toxunurdu. Padşahın başı Şirinin eşqinə qarışmışdı. Şəkər isə suda əriyən qənd kimi əriyirdi. Xosrov Şirinin ayrılığından odda yanın bir şama dönmüşdü. Mum bal ilə bir yerdə olsa daha xoşdur. Şirin

candan uzaq düşən bir adam ağızını nə qədər şəkərlə doldursa, yenə bundan bir fayda görəz.

Şəkər heç vaxt Şirini əvəz edə bilməz. Şirin halva həmişə şəkərə üstün gələr. Çəməndə nəşrin olmasa, çəmən quru bir torpaqdan ibarət olar. Şirinliyi olmayan şəkər acı olar. Şirinlə şəkər birdir demə, şəkər qamışdan əmələ gəlir, şirinlik isə candan törənir. Əvvəlcə şirin baldan qayrılmuş şəmə yandırıb məclisi işiqlandırırlar, sonra isə manqalda şəkərlə udu alışdırırlar. Camdakı şəkər dadlı olar, ancaq o, öz dadını şirindən almışdır. Böyük adamlar həmişə şirni yeyərlər, şəkərlə ancaq uşaqları və tutuquşunu aldatmaq olar. Şirni yeyərkən su içərlər, şəkər isə suya toxunan kimli əriyər.

Xosrov darixdığından öz ürəyində dedi: «Ey yaralı ürək, artıq Şəkər kimi ürəyimi sıxma! Taxt və tac sahibi olduğum halda, məni nə üçün Şirinin və Şəkərin əsiri edirsən? Bəzən deyirsən ki, şəkər lazım deyil, şəkər istilikdir, istilik isə qızdırma gətirər. Bəzən də deyirsən ki, şirindən qaç, şirin halva boğaza zərərdir. Şirin halva ürəyi vurar. Şəkərin şirinliyi sərxoş edəndirsə, nə üçün onun şirinliyindən əl çəkirəm?».

Padşah öz ürəyi ilə beləcə danışarkən eşqin padşahı gəlib onları barışdırıldı. Padşah ürəyi ilə bər də danışdı. Ürəyi də Şirinin tərəfini saxlayıb padşahla birləşdi.

Şirinlə Şəkərin arasındaki fərq aydınındır. Şirin candırsa, şəkər canın yerləşdiyi yerdır. Şirin kəcavədə oturmuş bir pəridir, Şəkər isə onun ipək pərdəsidir. Şeyləri bir-birindən seçməyi bacaran sağlam düşüncəli adam şəkərin şirinliyə görə əziz tutulduğunu yaxşı bilər. Xosrovun ürəyi deyirdi ki, mənə Şirin lazımdır. Şəkər artıq mənə sevinc və nəşə vermir. Bu billurdan parlaqdır, ancaq billur quru, buz isə yaşıdır.

Yenə də Xosrov ürəyində dedi: «Yox bundan sonra mən Şirinsiz dözə bilmərəm. Öz-özümlə nə üçün bu qədər vuruşmalıyam? Başında dayırmən daşı hərlənsə də, bir də

sevgilimdən əl çəkmərəm. Ürəyim artıq o ürək deyil. Başımı torpağa qoyub sevgilimin başına fırlanaram, ondan ayrılmaram. Bu yolda başdan keçməyə də hazırlam. Sonra yənə öz-özünü dedi: «Bunlar faydasız tədbirlərdir, səbr etmək lazımdır. Az biabır olmamışam. Şirinin ayrılığına dözməliyəm, uşaq deyiləm ki, şirniyə aldənim! Arzunun gözünü daqlamaq lazımdır. Tələsmeklə iş başa çatmaz. Şirin və Şəkər hər ikisi mənim əlimdədirler, gümüň nə üçün acı etməliyəm? Bu cür dostlarım olduğu halda ürəyim yalqızlıqdan sıxlıq! Gəmi sahibsizlikdən deyil, sahibin çoxluğundan qərq olur. Kölğə kimi aşağıya düşmək istəmirənsə, nərdivanı pillə-pillə yuxarıya qalx. Heç bir şeyin arzusunu çox çəkmə. Çünkü arzun boşça çıxanda çox əzab çəkməli olarsan. Tamahini az elə, istədiyindən artıq bir şey ələ gətirə bilsən, yeni bir qələbə qazanmış kimi sevinəcəksən.

Ürək kişi kimi hərəkət etməlidir. Çünkü insan öz arzusunu, ancaq kişiliklə ələ gətirə bilər. Mən özümü səbrə alışdırımlıyam. Çünkü qadınların qarşısında alçalmaq, qadına yaraşan sisətdir. Kişilərə qadın sisətlə olmaq yaramaz. Bir qadından ötrü adam da özünü qadın kimi apararmı? Bir ceyran mənə üstün gələrkən mən aslanlıq iddəsinə düşə bilərəmmi? Qırılmış qoyun olsam da özgənin yunu içində deyil, öz yunumun içində gizlənmışəm. Filler kimi sırımı saxlayıb başqlarına söyləməmişəm. İpək qurdı kimi öz baramamın içində yatmışam: O işvəli türk gözəli o qədər naz satdı ki, heç mən Xosrov deyil, Keyxosrov da onun nazını çəkə bilməz. Ürəyi ələ gətirincə döşə əl atmağa çalışır, ona ev versən xəzinə istər. Onun ayrılığı ürəyimin qanını töksə yeri var. Çünkü ürəyim həddindən artıq həvəsə düşübdür. Artıq təməh isə taun xəstəliyi törədər. Sevgili dən vəfa ummaq qəribədir. Çünkü hər bir həkim azarlıya pəhriz xörəyi verməz. Onun dərdi məni hərdən əl hala salır ki, əstəəfurulla, az qalıram gedib qanını tökəm! Mən nə vaxta qədər ondan uranmaliyam?

Məni incitdiyi üçün mən də onu incitməliyəm. Gilanda görüşdürüb bir yaxşı adam mənə çox gözəl bir söz dedi: «Qadını incitmə, incitsən yaxşı incit. Qadını döymə, həyasızlıq eləsə vur ki, birdə ayağa qalxmasın!».

Xosrovun ürəyi bu dərdə çarə tapa bilmədi. Padşahın bir nəfər də sirdası yox idi. Hər kəsin ürəyinə ancaq onunla bir yerdə yaşayınlar məhrəm olarlar. Yad adəmin ürəyi də yad olar. Öz taxılıının oğurlanmasını istəmirənsə, yad adəmi evə buraxma. Sırrını ən yaxşı dostuna o qədər ehtiyatla de ki, guya o sənin ən qəddər düşmənindir. Danışılması lazımlı olmayan sözləri yadların yanında danışma. Yalnız yadların deyil, hətta ən yaxın dostlarının yanında da danışma. Sırrını divarlarla belə demə, çünkü divarların dalında qulaq vardır. Əgər sırrınızı yaxın adəmlə ondan gizlətməyi bacarmayacaqsansa, heç yadına da salma. Açıq deyə bilməyəcəyin sözləri fikrinə gətirmə. Çünkü deyiləmisi mümkün olmayan sırrı düşünməmək daha yaxşıdır. Bu dünyada öz sırrınızı ələ gizlət ki, dərgə öz qılıncını sənin üstündə sinamasın.

Çöldə oxunması mümkün olmayan nəgməni əlbəttə ki, padşahın məclisində oxumaq olmaz. Yoldaşın istər ağıllı olsun, istər ağılsız, öz malının ağızını əvvəlcə möhürlə, sonra ona tapşır. Yoldaşlığı pis olan adamlı durub oturma. Çünkü ələ adamlar sənin səninə şikəstlik gətirər. Ələ ağac ək ki, harda olsa sən istədiyin meyvəni versin. Sözü ağızında bişir, sonra çıxart! Yaxşı danışsan yaxşı ad qazanarsan! Ağızından yüz ağıllı sözlə bərabər bircə kəlmə pis səz çıxsa, bu pis söz başına əngəl açar. Öz sözlərinə düşmənlərin gözü ilə bax! Ancaq bu yolla sən yaxşı və yamanı bir-birindən seçə bilərsən. Arzuna çatdıqda yüz don tikmək istəyirsənə, yaxşı ad qazanmaq üçün də bir köynək yırt!

Şirinin yalqız qalıb ağlaması

Xosrov öz gözü açılığı ile öyrənib bildi ki, bu an Şirinə təsəlli verən bir adam varsa, o da Şapurdur; Şapuru saraya çağırtdırıb öz yanında saxladı. Beləliklə, o, Şirini lap tək qoymaq və darixdirməq istayırdı. Sərv boylu, ay üzü Şirin tək qaldıqda nərgis gözlərindən inci kimi parlaq yaşalar tökməyə başladı. Bir gecə lap darixib təngişdi. Bu gecə ona bir il qədər uzun gəldi. Gecə, üzərinə qarğı sürüşü qonmuş bir dağ kimi qara idi. Qanadlarına dağ bağlanmış bir qarğı kimi çox ağır hərəkət edir, qurtarmaq bilmirdi. Ümidsiz ürəklərdən çıxan soyuq ahlar kimi soyuq bir gecə idi. Əzizi ölü adamları darixdiran, xəstəsi olanları dəhşətə gətirən gecələrdən biri idi.

Səhər quşu, qanadından və dimdiyindən çarmixa çəkmiş kimi gəlib çıxmırıldı. Səhər təblini çalanın əlini ilan vurmuşdu. Ulduzların ayaqlarına tikan batmış kimi yerlərindən tərpənmirdilər. Qaraulçuların əllərindəki ağaclar yera düşmüdü. Zəng çalan özündən getmiş, qaraulçu sərxoş idi.¹ Gök yerdən küsərək qara ətəyini onun üstünə atmışdı. Zəmanə göyə itaət edərək öz boynunu onun cəza qılincinin altına qoymuşdu.² Günsələ ay toy otağına keçdiklərindən günəş öz usaqlığından sübhü yoğura bilmirdi.³ Gecə göyü qucaqlamışdı, günəş şərqi yolunu yadından çıxarmışdı. Göyün cənub hissəsindəki ulduzlar yumurta üstündə oturmuş kürt toyuq kimi yerlərindən tərpənmirdilər. Şimal hissəsindəki ulduzları yuxu basmışdı. Gök, şahlar kimi qara çətirini başına çəkmişdi. Bu çətirin altında quşlar və balıqlar istirahət yuxusuna getmişdilər. Gecənin qaranlığı gözlərin işığını almış, Böyük Ayı ulduzlarını bir-birindən

uzağ'a atmışdı. Dünyanın ayağına qaranlıqdan zəhcir vurulmuşdu. Gök qütb ulduzu kimi yerindən tərpənmirdi.

Dünya öz üzərindəki məxluqatı unutmuşdu. Sanki bu gecə dünya öz yerini dəyişib başqa yerə köçmüsdür. Gök dəniz kimi başını aşağı salıb, başına ətək odlusu durr səpmişdi, sonra isə ulduzların durrünü oğurlamaq istərkən özü qır qazanına düşmüdü. O, dövrənin tüstüsü ilə dolu olan atəşxanada, qır qazanının içində həmişə qıra bulaşmış halda qalırdı. Kəhkəşan göydə yol üzərinə tökülmüş saman kimi görünürdü. Gök isə bu samanın altındakı suya oxşayırıdı. Ülkər, fala baxan hindli qarının əlindəki arpa kimi tərpənmirdi. Nə möbidlər səhər duasını oxuyurdu, nə də səhəri gözləyən quşlar qanad çalırdılar. Nəsri-Tair ulduzlarının qanadları kəsilmişdi. Bunlar da Nəsri-Vaqe kimi qanadsız idi.¹ Ulduzların işiq saçmasının qabığını almaq üçün hər addım başında bir zənci əlində çomaq dayanmışdı. Dul qadının çırığı sönmüşdü. Qarının xoruzunu div oğurlamışdı.² Eşitmişəm ki, div gecənin üstünə hücum edəndə evdəki xoruzlar «Allah əkbər!» deyə qışqırar. Bilmirəm bu necə gecə idi ki, qır kimi yüz div hücum etdiyi halda, heç bir xoruz «Allah əkbər!» deyə qışqırmırıldı.

O gecə Şirinin ürəyi heyran qalmışdı. Çırağı gecənin ürəyi kimi toranlaşmışdı. Xəstəlikdən ürəyi təngə gəldiyindən bütün dünya ilə vuruşa çıxmışdı. Çox doğru demişlər ki, xəstənin hali gecələr daha da ağırlaşar. Gecənin xəstəliyi can çekişməkdən ibarətdir. Xəstəyə baxmaq isə xəstə olmaqdan daha çətindir. Şirin dil açıb danışmağa başlıdı:

«Ey zəmanə, bu necə gecədir? Bu gecədir, yoxsa tükənmək bilməyən daimi bir bəla? Buna gecə demək

¹ Yəni gecə tamamilə sakitlik idi.

² Yəni vaxt hərəkət etmir, cəllad qabağında bir adam kimi hərəkətsiz dayanmışdı.

³ Keçmiş əqidələrə görə guya ay ər, günəş isə arvaddır. Yəni, günəş ayın toy otağında olduğu üçün səhəri doğa bilmirdi.

¹ Nəsri-Tair və Nəsri Vaque ulduz adlarıdır. Yəni bunlar qanadsız quş kimi heç bir yerə uça bilmirdilər və bununla da səhərin açılması yaxınlaşmadı.

² Guya qarının xoruzu oğurlandığı üçün, səhərin açılmasını xəbər verən yox idi.

olarmı? Yox, bu, bir qara ilandır. Adam yeyən bir zəncidir. Bu qara gecə zənci kimi bir dəfə də üzümə gülmədi. Buna görə də mən ağlayıram. Ey lacivərd göy, sənə nə olmuşdur ki, bu gecə həmisi kimi hərlənmirsən? Yoxsa, mənim ürəyimdən qopan tüstü sənin yolunu kəsmişdir! Mənim naləm bir tikan kimi ayağına batmışdır! Bu qaranlıqdan amanın tapa bilmirəm. Səhər işığından bir nişanə görmürəm. Ey gecə, bir bax gör, ürəyimi necə qəmlə doldurmusən! Sənin dinin varsa, qoy mən dinsiz olum! Ey gecə, heç olmasa bu gecə bir mərdlik göstər, ya məni tez öldür, ya da dönüb gündüz ol! Niyə qara bulud kimi bir yerdə qalib tərpənmirsən? Od üstünə, ya qılinc üstüne getmirsən ki? Tutaq ki, təbil çalanın əlini bağlayıblar, Ülkərin ki, qızını qırmayıblar.

Mən gecəni səhərə kimi oyaq qalan bir şamam. Bütün gecəni bir şam kimi sizildiyram. Şam yananda gözəl olduğu üçün mən də şam kimi od içində yanırəm. Ey xoruz, səsin batmamışkən banla, ey sübh, ağzin olmamışkən gül, ey səhər quşu kaşır deyilsənsə - «Allah əkbər!» deyə oxu! Ey parlaq sübh, od deyiləsənsə nə üçün çaxmaqsız və daşsız bayır çıxmırsan?».

Şirinin pərvanə ürəyi belə çırpinarkən sübhün şəmi onun arzusunu yerinə yetirdi.

Səhər vaxtı, bütün vaxtalırin padşahıdır! Bu padşahlıqda bütün axtardığını taparsan. Xəzinə açarını ələ gətirən adam, ancaq sübh vaxtinin açarı ilə öz arzusuna çata bilməşdir. Arzuların hasarı sübh vaxtı aradan qalxar. Açıq sübhün əlində olduğu üçün düyünlü iş də sübh vaxtı açılıb düzələr. Adamlar oyanıb qalxan vaxt təsbeh gülü dillərdə söylənər.¹ Danışmağı bacaran hər kəsin dili Allah'a ibadət edər. Can quşu dilə gəlib dua oxuduğu halda, dilsizlər necə dua eləsinlər? Dua oxunan yüksək məqamdə dilsizlərin də dilini başa düşmək olar.

¹ Yəni hər kəs Allah'a ibadət edər, dua oxuyar.

Şirin sübhün hər bir şeyə canverən kimyası ilə üz-üzə gəlincə, cıvə kimi hərəkət etməkdən əl çəkib sakit dayandı. O sabrı olmasına xoruzları qanad çalmağa məcbur etdi. Xoruzlar da «sabr müvəffəqiyyətin açarıdır!»¹ nəğməsini oxudular. Şirin otağı öz-özü ilə süpürülmüş kimi, səcdəyə getdi, zariyaraq öz Allahına müraciət etdi:

- İlahi, sən mənim bu gecəni gündüzə döndər! Mənə də gündüz kimi dünyaya qalib gəlməyi öyrət! Mənim qəlbim, səhərin açılmasına ümidiyi itirmiş bir gecə kimi tutqundur. Bu gecə üzümü günəşin üzü kimi ağ elə! Ürəyimdə aslan kimi igidləri məhv edə bilən ağır dərdlər var. Sevinc kədərə qalib gələn kimi, mən də öz dərdimə qalib gəlmək istəyirəm, sən mənə kömək et! Bu dar kürədə yaşamağa artıq taqətim yoxdur. Ləli daşların arasından qurtaran kimi məni də bu daşların arasında sıxlıqla xilas et! Hər kəsin fəryadını eşidən, dacına çatan sənsən! Mənim də kömək istəyən səsimi eşit! Bu qədər dərdi çəkməyə taqətim yoxdur! Sən bütün kömək istəyənlərin köməkçisən! Mənə də kömək et!

Səni and verirəm yetim uşaqların göz yaşına, məzələm qocaların yanılışlı səsinə, səni and verirəm yol üstündə yatan qəriblərin qəbrinə, dərin quyulara salınmış dustaqların naləsinə, səni and verirəm kömək axtaranların «Ədalət! Ədalət!» - deyən səslərinə, günahkarların «Allah! Allah!» - deyə qaldırıcıqları fəryadlıra, səni ancə verirəm ürəklərə hakim olan həqiqətə, canlara həyat verən Quranın ayələrinə, səni and verirəm müqəddəs adamların qüdsiyyətinə, peygəmbərlərin bütün sirləri bilmələrinə, səni and verirəm heç kəsə dərdlərini deməyən möhtaclara, qanına bulaşmış yaralılara, səni and verirəm evindən uzaq düşənlərə, karvandan geri qalanlara, səni and verirəm dua

¹ Əslî ərəbcədir, yəni hər kəs sabrı etməklə öz arzusuna çatar.

etməyi yeni öyrənənlərin etdiyi dualara, ürəyi yanaların ağızından çıxan aha, səni and verirəm ağlayanların tökdüyü reyhan kimi göz yaşlarına, Quran oxuyanların sübh tezdən yandırıldığı çırğığa, səni and verirəm xələyiqdən gizli olan nura, Allahın saysız-hesabsız nemətlərinə, səni and verirəm kilsədəki keşisin gətirdiyi dinlərə, nemət bağışlayan Allahın etdiyi köməyə, səni and verirəm xəlvətə çəkilməyi bacaranların qabiliyyətinə, səni and verirəm heç bir günahı olmayan məsümlərə, səni and verirəm yanında qəbula keçən hər bir savab işə, sənə çatan hər bir çağırışa, səni and verirəm axşam üstü çəkilən və ərşə yüksələn aha, şərh oluna bilməyən böyük ada, mənim qanla dolmuş ürəyimə rəhm eylə! Bu qəm burulğanından məni qurtar! Tükərimin hər biri dil açıb sənin tərifini desə, yənə də sənin tərifini deyib qurtara bilmərəm. Yüz təşəkkürdən birini belə ödəyə bilmərəm. Sən elə bir varlıq sanki, heç kəs sənin kim olduğunu dərk edə bilməz. Sən varlısan, başqları isə yoxluqdan başqa bir şey deyil. Vəhdət pərdəsi dalında gizlənən sənsən. Fələk öz qüdrətinə sənin qapından almışdır. Heç kəs sənin Allahlığının əvvəlini, axırını, başlangıcını və sonunu bilməz. Hər kəs sənin dərgahına, ancaq itaət üçün gələ bilər.

Sən fələkləri birləşdirib fırlanmağa məcbur etdin. Dünyani, canı, ruzunu – bunların hər üçünü yaradan sənsən! Yaşatmaq və can almaq sənin əlindədir. Məsləhət özünündür! Necə istəyirsən, elə də edirsən. Sənin köməyinə ümid bağlamışam. Mənə köməyini iki qat artı! Mənim haqqımda yeni bir hökm və ya başıma yeni bir qəza gətirmək istəsən, mənə səbr və mətanət ver! Sənin hər bir qədərin, istər yaşamaq olsun, istərsə ölüm, mənə xoşdur. Ancaq, mənim vücdüm sənin qəti hökmün qarşısında taqətsizdir. Mənə öz gücündən artıq əzab vermə. Sənə layiq heç bir iş əlimdən gəlməz. Ancaq əlimdən gəlməyən hər işi sənin köməyinlə yerinə yetirə bilərəm. Bu dəfə sən mənə rəhm et! Öz nemətlərinlə ürəyimi sevindir. Sənin

nemətlərin çoxdur. Mən öz sırrimi səndən necə gizlədim? Gizlətsəm də sən hamisini bilirsən!

Şirin pak qəlb ilə allah yalvardı. Torpağa yixılaraq göz yaşlarını axıtdı. Allah onun sixılmış ürəyini açdı. Dəmir öz aclarını daşın içindən çıxartdı.¹ Bəxtinin gül kolu yenidən cavanlaşdı. Aləmi şəkərlə odlduran Şirin dərd-qəmdən qurtardı. Şirinin yalvarışları Xosrovun ürəyinə təsir etdi. Onun ürəyini fələk kimi alt-üst elədi.

Xosrovun ov bəhanəsi il Şirinin qəsrinə gəlməsi

Dünya, qəm ordusunu talan edən zərli bayrağını yüksəldərkən, yəni günəş doğarkən padşah ova çıxməq həvəsinə düşdü. Bəxtini sinamaq istəyirdi. Şahlar şahı Şirinin üzü kimi uğurlu bir tale ilə çölə çıxırdı. Nağara və barabanın səsi ətrafi bürümüşdü. Yer də göy kimi yerindən qoparaq hərəkətə gəlmışdı. Bayraqçılar bayrağı ucaltdılar. Atlıların böyüyü Xosrov bayırda çıxdı. Bir çox tac sahibi üzəngisinin yanında əmrə hazır dayanmışdı. Bir tərəfində Çin padşahi, o biri tərəfində Rum qoşununun böyüyü qeyser piyada gedirdi. Xosrov belinə kəmər bağlamış, başına Keyqubad tacı qoymuşdu. Alnı açıq idi. Günəş atının cilovundan tutmuşdu, ay onun üzəngisini bir quş halqası kimi qulağına salmışdı.² Başı üzərində yüksələn Gava bayrağı ayın üzərinə düşən bir parça bulud kimi padşahın başına kölgə salırdı.

Qızilla bəzənmiş qılıncların ətrafindakı kəmər bu qılıncların üçün bir qızıl hasar olmuşdu. Padşahın ətrafindakı qılıncların çoxluğundan nə qabaqdan və nə də daldan bir ağaç məsafədən heç kəs ona yaxınlaşa bilməzdi. Qılınc və

¹ Məseldir, deyərlər ki: bu işin açarı hələ daşın içindədir. Yəni bu iş üçün lazımlı olan dəmir (açar) hələ daşdan çıxarılmamışdır.

² Yeni günəş ona itaət edirdi, ay da quş kimi itaətində hazır dayanmışdı.

oxlardan əmələ gəlmış meşədə öküz dili otu¹ aslanın ödünü yarmışdı. İkihaçalı «Dur bah» nizəsinin ağızı gülməkdən az qala cirilirdi.² Bu nizə fələyə «Yaxın gəlmə!» deyə əmr edirdi. Başında qaraşus olan qızıl çatır, öz qaralığı ilə müşk rəngli hasar üzərindəki qızıl bürkü xatırladırdı. Buluddan bir iynə aşağı düşsəydi yera deyil, qılıncların üstünə düşərdi. Çavuşların uzaqdan qışqırçıqları «Çəkil! Çəkil!» səsi bədnəzərləri dünyadan uzaqlasdırımdı.

Atların daşa-torpağa dəyən dirnaqlarından qopan səs yera ədəb dərsi verirdi. Yerin beli, üzərindəki dəmir yükün ağırlığından iki qat olmuşdu. Adamların irəliyə və geriyə hərəkətindən havanın nəfəsi tutulmuşdu. Atları yedəklərində çəkən saray məmurları hər tərəfdə dəstələrlə gedirdilər. Hər dəstədə yüzdən artıq adam vardı. Fillərin üstündəki təbilçilərin səsi neçə millik məsafədən dağları və çölləri doldurmuşdu. Qızıl şəbəkəli manqallar ənbər saçındı. Müşk qablarının boğazından inci töküldü. Gözəl bəzəklərlə bəzənmiş min dəvəyə ipək mərfəclər yüksəlnmişdi. Dağ gövdəli əlli fil qızıl kəcəvələr daşıyırdu. Yüz əlli suçu padşahın yolunu gül suyu ilə yuyurdu. Yüz əlli adam əllərində manqal tutaraq oda xoş qoxulu otlar atırdılar. Minlərlə qızıl kəmərli qulam padşahın yanına gedirdilər. Xosrovun atının hər qədəmində bir qızıl pul olsun deyə, onlar kəmərlərindən qopardıqları qızılları yera atırdılar. İstəyirdilər ki, bu yoldan keçən qəriblər qızılları görüb buradan padşahın keçdiyini bilsinlər.

Xosrov belə bir cəlal ilə səhərdən çıxdı.

Xosrov buyurdu ki: - «Mən bir neçə günlüyüə ova gedirəm». Şapur Xosrovun məqsədini bilirdi. O bilirdi ki,

¹ Öküz dili øyri bir otdur. Burada qılınc mənasında işlənilir. Yeni padşahın ətrafdakı qılınclardan aslan belə qorxub ona yaxınlaşa bilməzdi.

² Padşahın məmurları padşah gələrkən ikihaçalı niyze ilə əhalini o tərəf-bu tərəf qovub yol açmışılar. Nizənin adı «Dur baş», yəni «Uzaq ol!», «Konara çəkil!» idi. Nizəmi bu nizənin iki tərəf ayrılmış haçalarını gülən ağıza bənzədir.

ov bir bəhanədir. Gül üzlü Şirinin eşqi padşahı dəli etmişdir. O, ov adı ilə evdən çıxsı da, Şirinin dalınca gedir.

Ov quşlarını uçurmaq üçün çalınan balaca təblin səsi eşidilincə quşlar uçmağa başladı. Yüngül qanadlı tərlən qalxıb kəkliklərin və göyərçinlərin üstünə şığıdı. Çöllərdəki və dağlardakı qaraquşlar bir həftə ovçuların əlindən yaxalarını qurtara bilmədilər.

Xosrov arası kəsilmədən ov edirdi. Lakin fikri başqa ovun yanında idi. O, heç bir ovlaqda düşüb qalmırırdı. Ovlaya-ovla hey irəliyə gedirdi. Axırda gizlincə Şirinin qəsrinə yaxınlaşdı. Ürəklərə təsəlli olan gözəlin qəsrinən bir ağac məsafəsində cama tökükən şərab kimi özünü atdan yero atdı.

Gecə dönyanın ətrafına ənbərdən pərdə çəkirdi. Qiş idı, soyuq yel əsirdi. Soyuq hava ilə yerin altındakı od suyu dondurub qılınc kimi buzlar əmələ gətirmişdi. Padşah od qalanmasını, batmanlarca ənbər və xırmanlarla ud yandırılmasını əmr etdi. Qum ölkəsindən gətirilmiş əla udun ətri ətrafi bürüdü. Havadan isə, doğrudan da, kafur yağındı. Padşah səhərə qədər istirahət elədi. Günəşin ləli mədəndən bayırə çıxanda gecanın də canı çıxdı. Gündüzə vurulmuş gecə öz sevgilisinin yolunda canından keçdi. Fələk yürüyürməkdən yorulan fil kimi taqətdən düşdü. Gecə hınaq xəstəliyinə tutulmuş kimi göyərmişdi. Axırda səhərin həkimləri işə qarışib, qolunun damarından qan almaqla onu boğulmaqdan xilas etdilər.

Padşah yerindən sevincə qalxdı və səhər tezden kefə başladı. Saqının əlindən bir neçə qədəh şərab alıb içdi. Şərabın sevdası başına vurunca, ürəyin arzusunu əla gətirmək istədi. Sərxoş halda çadırdan bayırə çıxbıb Şəbdizə mindi. Atı gözəlin qəsrinə tərəf sürdü. Sərxoşluqdan ürəyi də özü ilə barəbar rəqs edirdi. Yaxşı qulamlarından bir neçəsi onunla gedirdi.

Şirinin qulluqçuları Xosrovun geldiyini xanıma xəbor verdilər. Xosrov tək idi. Şirin ovçu aslanın ona tərəf

gəlməsini bilincə narahat olmağa başladı. Sevgilisindən neçə qəcib gizlənəcəyini düşündü. Pak ürəyi biabır olmaqdan və namusuna ləkə toxunmasından qorxurdu. Xosrovun bu, vaxtsız gəlişi onu çox həyəcana salmışdı.

Şirin qulluqçularına hasarın qapısını bağlamaq əmri verdi və bir neçə qulluqcunu qapiya gözətçi təyin etdi. Onun əmri ilə kənizlər və qulamlar padşahı qəbul üçün tədarük görməyə başladılar. Hər qulluqçu padşahın başına şabaş etmək üçün əlində qızılı dolu bir xonça tuturdu. Padşahın yoluna meydan boyu xalça və palaz döşədilər. Şirin bütün yolu xəzinədəki qiymətli bəzəklərlə bəzədi. Yola güləb səpdi. Özü isə ud kimi yanındı.

Şirin bir ay kimi qəsrin damına çıxdı. Gözü yolda, qulağı qapıda idi. Hər kirpiyinin oxundan bir nizə qayırmış və hər nizənin üzərinə bir qanlı gözətçi təyin etmişdi.¹ Yoldan tutiya kimi bir toz qalxdı. Bu toz daş qəsr içərisinə salmış Şirinin gözlərini işiqlandırdı. Xosrov parlaq bir səhər kimi tozun içindən göründü. Sanki palçıq evdən bir gülşən zahir oldu. Çıraq kimi parlayan Şirin məşəlin işığını görünə barmağını dodağına aparıb heyran qaldı. Bu məşəlin işığı qarşısında bütün şamlar çox sönük görünürdü.

Qayın ağacından qayrılmış yəhərin üstündə qayın ağacı kimi yüksək qamətli bir cavan əyləşmişdi. Ağacların şahı olan şimşad bu qayın ağacının gözəlliyi qarşısında öz başını xəcaltlə aşağı salmışdı. Çiyninin yarısı qas-daşla bəzənmiş həmayillə örtülmüşdü. Padşahlıq tacı qulağının üzərinə doğru əyilmişdi. Üzü təzə açılmış gül kimi idi. Nazik saqqalı isə bu gülün ətrafına müşkdən çəkilmiş bir haşıyə idi. Əlində bir dəstə nərgis çiçəyi var idi. Bu çiçeklər ayrılıqda padşahın öz nərgislərinə – gözlərinə oxşayırıdı. Üzündən gül kimi tər axırdı. Altındaki at kəkklik kimi rəqs

¹ Kirpik niyzayə bənzədir. Kirpiyinə görə bitişdiyi qırmızı nöqtələrin hər birinə qanlı gözətçi adı verilir. Nizami bu ifadələrlə Şirinin qanlığını demək istəyir.

edirdi. Qulamları ətrafinı almışdı. Onlarında əlində gül dəstələri var idi.

Şirin Xosrovu çox bərk sərxiş göründə özündən gedib huşunu itirdi. Bir müddət huşsuz qaldı. Ayılandan sonra nə edəcəyini bilmədi. «İsimə necə çərə etməliyəm! Bu qəmlı vaxtimda mənə kim qəmxar olmalıdır?» - deyə düşündü. Ürəklərə təsəlli olan Şirin ürəkdən allaha dua etdi və duadan xeyir götürdü. Öz-özüne dedi: «Onu indi mən otağıma buraxmasam, ayrılıq yarası məni taqətdən salacaqdır. Yox, bir az yumşalıb, onu içəri buraxsam, dünyada Visə kimi biabır olacağam. Heç bir səhv buraxa bilmərəm. Buraxsam belə, yenə buraxmamağa çalışdığım üçün ürəyim sakit olar».

Padşah yaxınlaşanda gözətçilər onun qabağına yüyündülər, Yola qızıl səpib, ipək döşədilər. Çox vaxt, insanın özünün əkmədiyi seyi onun həyatınə gətirərlər. Zəmanənin və fələyin bel işləri çoxdur! Padşah gül rəngli ipəklərin üstü ilə atını sürüb qəsrin yanına gəldi. Daş bürçün dəmir qapısı qarşısında dayandı. Qapını bağlı görünəcə ürəyi sındı. Nə qapıdan qayıtmaga üzü gəlirdi, nə da qifili qırmaq istəyirdi. Qulluqçuların birini yanına çağırıb dedi:

- Ey nazənin, bizi nə üçün qapıda saxladınız? Şirin məndə nə acılıq gördü ki, qapını üzümə bağladı? İçəri gir, de ki, şahlar şahı yox, sənin bir qulun salam göndərir. Yanına bir qonaq gəlir, nə buyurursan, gəlsin, ya yox? De ki, sənin dodağın həmişə duzlu olardı. Bəs nə üçün qapını qonağın üzünə bağladın? Qapını aç, axı hər necə olsa, mən padşaham! Öz ayağımla üzr istəməyə gəlmışəm. Özün bilirsən ki, ürəyimdə sənə qarşı pis fikir yoxdur. Mənimlə barışsan yaxşıdır. Səni görməmiş qayida bilməyəcəyəm. İçəriyə girməyimi istəmirsə, heç olmasa gəl, bir ayaqüstü görüşək.

Padşah öz, sifarişini belə yalvarışlarla göndərirdi. Şəkər doqquqlu Şirin isə bunları qapının dalından eşidib ah çəkirdi. O, təcrübəli bir kənizə dedi:

- Qalx ayağa, sənə bir iş tapşırıb padşahın yanına göndərirəm. Filan ipək çadırı qalanın hasarından bayırı çıxar, evin qabağında qur, çadırın yerindəki tikanları, daşları təmizlə. Müşk və zəfəran səp ki, içərisindən etir qoxusu gəlsin. Qiymətli xalını yerə aç, altı ayaqlı qızıl kürsünü gətirdib çadırın qabaq tərfində qoy. Çadırın etəklərini qaldırıb bağla. Sonra padşaha de ki: «Ey böyük padşah, saraydakı türk gözəli yox, bu damda yaşayan kəniz, şahlar şahına belə sisariş göndərir. Arzularının ayrılmaz yoldaşı olan Şirin mənim dilimlə padşahın hüzuruna belə deyir: bizim qonağımızsansa naz eləmə! Harda yer göstərirəm oraya da düş. Gələcək günlər xatirəsinə indi bir günlüyə burada otursan, daha yaxşı olar. Mən özüm sənə qulluq etmək üçün eyvana gələrəm. Sənin qüdrətinə baş əyib yeri öpərəm. Danışlaşlı sözləri danışaraq, görüləsi işləri görərik».

Təcrübəli kəniz qapıdan bayırı çıxdı. Yasəmən vücutlu Şirinin dediyi şəyləri qəsrən bayırı apardı. Bütün qızlla toxunmuş bəzəkləri düzdü. Xosrovu atdan düşürüb özü qəsər qayıtdı.

Şirin padşahı necə qonaq edəcisinin dərdini çəkirdi. Utandığından üzünü tər basmışdı. Padşahın hüzuruna qızıl səpildikdən sonra şərbətlə şəkər gətirildi. Padşaha ayızu kənizlərin əli ilə güləb kimi gözəl qoxulu şərbətlər təqdim olundu. Bu işlərin hamisindən sonra Şirin bəzənməyə başladı. Ay cəmalına bəzək verib, günəş vücutunu kölgə kimi paltarlarla örtdü. Əyninə gül rəngli ipək bir paltar geydi. Hörüklerinin hər biri bir çəmən kimi paltarının üstünə düşmüdü. Saçları çıynindən halqalı bir kəmənd kimi asılmışdı. Çiynindən qızılı işlənmiş gül rəngli ipək bir həmayil keçirilmişdi. Başına, çinlilər kimi, gövhərlər dolu bir cutqu bağlamışdı. Parlaq üzünü ənbər saçan bir rübəndlə örtmüdü. Tovuz kimi geyinmiş hüma quşu, yəni Şirin yeridikcə havada uçan bir qırqovulu xatırladırdı. Kefi kök idi. Padşahın ürəyini əsir etmək

fikrində idi. Ona minnət edirlər deyə, naz elməyə başlamışdı. Sallana-sallana yeriyərkən qəsrin divarının üstünə çıxdı. Bir qul kimi təzim etdi. Gövhərlə bəzənmiş qulağından bir çox ləl açıb Şəbdizin ayağının altına atdı. Bu qırmızı ləllər odlu bir nal kimi atın dirnaqlarını qızardı. Bundan sonra Şirin Xosrovun başına yüz dənə xalis mirvari şabəs səpdi.

Xosrovun Şirinlə söhbəti

Xosrov ay kimi gözəli görərkən ürəyini qarşısındaki şumal sərvə bir çəmən etdi. O, qəsər siğinmiş bir behişt mələyi gördü. Bu mələk behiştə yaşayınlar kimi qapını xalqın üzünə bağlamışdı. Xosrov Şirinin eşqindən az qala oturduğu kürsünün üstündən yerə yixiləcəqdı. Bir təhər özünü saxladı və Şirinin cavabında öz əlini öpüb oturdu. Məftunedici bir dillə üzr istədi. Şirinin əhləni soruşmaqla onun başına şəkər yağırdı:

- Ey azad sərv, həmisi yaşıl və gənc olasan! Başın cavan, yanaqların qırmızı, ürəyin şad olsun! Dünya öz ışığını sənin şübh kimi gülər üzündən alır. Fələk sənin uca sərvinin kölgəsinə siğinmişdir. Sənin bu sevimli sisətlərin mənim qəlbimi cavanlaşdırıldı. Nəzakət və mərdliyinlə məni utandırdın. Xəzinə, gövhər, qumaş və ipəklə yolumu öz mənzilin kimi bəzədin. Gövhərlə bəzənmiş qulağının nal kimi sırgalarından Şəbdizin nalına ləllər səpdi. Səpdiyin gövhərin çıxluğundan üzümü ləl kimi qızartdın.¹

Ey üzü ilə könlümü sevindirən gözəl! Sənin üzünü görərkən qəlbim sevincə dolur. Sənin gözəlliyyini görərkən, sanki başıma şabəs səpirlər. Bal südə qarışan kimi sən mənə qarışdırın. Heç bir xidmətdən geri durmadın, bəs qapını niyə üzümə bağlamışan? Bəlkə mən səhv görmüşəm? Heç qapı bağlı deyil, bilmirəm, bəlkə doğrudan da bağlıdır? Məni yer

¹ Yəni utandırb üzümü qızardın.

kimi aşağıya salmışan, özün işə göy kimi yüksəkdə oturmusan. Mən heç vaxt özümün səndən yüksək adam olduğumu iddia etmirəm. Belə düşünmək axmaqlıq olardı! Ancaq, mən sənin qonağın deyiləmmi? Niyə qonağın üzünə qapını bağlamışan? Səndən başqa bir canı, səndən başqa bir malı olmayan bir qonağın üzünə qapını bağlamaq yararmı? Qonaqlar bir yerdə oturub duran mərd adamlar qonağı daha yaxşı qəbul edərlər. Pəri üzülü gözəl, neçin adamları yaxına buraxmursan? Yoxsa sən həqiqətən pəri və ya hurişən?

Şirinin Xosrova cavabı

Lalə üzülü sərv Xosrova belə cavab verdi:

- Ey dünyani fəth edən padşah, həmişə xoşbəxt olasan! Fələk sənin belindəki qılincın kəməri olsun! Bədənin fil kimi möhkəm olub, aslan kimi dəhşətli görünsün. Sənin itaətindən çıxməq istəyən bir baş heç vaxt zülmən qurtarmasın! Yaxlılığını istəyənlər səni yaxşı gözəl görsünlər! Bədnəzərin gözü səndən uzaq olsun! Taxtimi yüksəkdə qurub oturdugum üçün məni danlama! Sənin kəniziərinin yeri yüksəkdə olmalıdır. Hər kəs məni sənin dostun kimi tanıyw, dostluqda adımlı bayraq olmuşdur. Özün bilişən ki, bayrağın baş üzərində açılması daha yaxşıdır. Mən sənin keçdiyin yollardan qalxan tozam, toz da, əlbəttə, yuxarı qalxmalıdır. Taca layiq olduğunu üçün padşahlıq taxtında əyləşmişən, mən işə hind gözötəcisi kimi damın üstünə çıxıb sənin eşqindən fəryad edirəm. Bütün padşahların damı üstündə qarul çəkmək üçün bir hindlisi var, mən də sənin qaraulunu çəkən qara gözlü türkəm. Lap ayın üstündə otursam da şahlar şahının alçaq kəniziyəm.

Bir də dedin ki, nəcib adamlar qapını qonağın üzünə bağlamazlar. Ancaq, sən qonaq deyilsən, sən ova çıxmış bir şahinsən, dağ kəkliyini ovlamaq istayırsən. Qonaq sonra sənə yer vermişən. Özüm də kənizlər kimi qarşında

dayanmışam. Düzdür, qonaq ona təklif edilən xidməti rədd və ya qəbul etməkdə ixtiyar sahibidir, ancaq hər necə olsa naz etməməlidir. Qapını bağlamaqda da haqlıyam. Çünkü sən burası ayıq deyil, sərəxən golmişən. Bu yaxşı iş deyil. Mən xəlvətə çəkilmiş bir qadınım, sən də ki, sərəxən. Camaat bizim bir yerdə olmağımızı eşitsə, nə deyər? Töhmətdən qurtara bilərikmi? Sən bir neçə ağılli qoca seçib yanına elçiliyə göndərməliyin. Məni padşaha layiq bəzəkli saraya aparmalı və hərəmxananı mənimlə bəzəməli idin. Mən mahir bir minikciyəm, mənə yəhər getirilməlidir. Şəkər kimi golinəm, kəbən kəsilməlidir. Yoxsa, sərəxən şərab yanında məzə yeyən kimi, sən də hiylə ilə məzə yerinə yemək istayırsən? Özündən xəbərsiz sərəxən şərab kimi məni ələ gətirmək, gül kimi qoxulamaq, sonra da atmaqmı istayırsən? Padşahlar sarayında həyə pərdəsinin götürülməsinə yol vermə! İsfahanda etdiyin işlər kifayətdir. Sən Şirinlə deyil, Şəkərlə bu cür rəstər edə bilərsən. Çünkü Şirin Şəkərdən daha güclüdür.

Sən öz toy məclisində şabaş üçün şəkərlə kifayətlənə bilərsən, şirin işə dönüb bal olmuşdur. Bal işə xam olduğundan şabaş üçün yaramaz. Sənin qapın iki taylı idi, birini bağladılar. İki qanadlı tovuzun bir qanadını sindirdilər. Düz ürəkli adamın iki sevgilisi olmaz! İki ürəkli olmaq ağıllıya yaraşan sisət deyil. Utarid ulduzunun iki bürcü vardır.¹ Sən günəşən, sən bir bürclü olmalıdır. Şirinin adını çox çəkmə, çox şirin yesən, ağzın yara olar. Sənin nə mənə və nə də mənim eşqimə ehtiyacın vardır. Sən mənimlə eşq oyununa girişmişən. Çox zülmümlər çəkmiş Şirinə qılinc vurma, Rumdan aldığım nizə kifayətdir.² Sultan kimi bir topla kifayətlən, hindli kimi on topla oynamala! On topla oynamamaq on tərəfə hücum etmək deməkdir. Bir topla oynayan işə gedib bir yana çatar.

¹ Keçmiş münəccimlərin fikrinə görə hər ulduzun bir evi var, ancaq Utaridin iki evi var.

² Rum qeyserinin qızı Məryəmə işarədir.

Mənim bircə qıbləm var, o da sənsən! Sənin isə qıblən mənim qıbləmdən yüz dəfə çıxdur. Gözəl qızlardan biri səndən uzaqlaşsa da sənin üçün fərqi yoxdur. Sənin on min gözəl qızın var. Sənin müşk rəngli hərəmxanan ceyranlarla doludur. Bu yaziq ceyranın dalınca it salma! Padşahın hərəmxanasından uzaq düşdürüm üçün quyuya düşmüş kimi bu qəsrin zindanında yaşayıram. Kədərlərlə dolu evinə girib gövhər kimi öz paklığıni saxlayıram. Gilabı torpaq da olsa, pak olduğu üçün başa tökürlər. Quş və balıq hər gecə rahatla edir, mən isə heç vaxt rahatlıq etmirəm. De görək məndən nə istəyirsən? Mən tora düşmüş bir quşam, qapını üzümə bağlayıb damda oturmuşam. Tuti kimi dəmir qəfəsə alışmışam. Ənqə quşu kimi tək yaşamağı sevirdəm. Sən geniş çadırda yaşayırsan, mən isə dar qərdə. Sənin qismatın behişt oldu, mənim qismatım isə daş hasarların arası. Mən bu tikandan aldığım yaraya alışmışam. Bundan sonra mənə nə mərhəm lazımdır, nə də çıçəkklik. İki günlük dünya xoş da olsa, pis da olsa tez keçib gedəcəkdir. Bu yoldan ötməli olan hər kəs üçün şahmat daşından ayrılmış ipək çadırдан ayrılmışdan asandır. Özünü bir həməyil kimi fələyin çiyninə bağlayan bu bədəni sən necə qucuqlaya bilərsən?¹ Bir gurun yardımı ilə aslanı mənim ağuşumdan qoparmaq istəyirsən.² halbüki, mən də bir şirəm, südəmər körpə deyiləm. Mən uşaq deyiləm ki, bir xuroma ilə aldadıb qoğalımı elimdən alasan.

Bu xırmanın hər tərəfi yığın-yığın qəzəblə doludur. Hər arpa üçün səniñlə bir il hesab çəkacəyəm. Zöhrə kimi ərqənuni çalanda əvvəlcə incidirəm, sonra xoş musiqi səsi ilə könülləri oxşayıram. Od kimi axırdı pak nur olsam da, əvvəlcə tüstü ilə gözləri kor edirəm. Götür əvvəlcə od verir, sonra isə su, əvvəlcə ildirim çaxır, sonra yağış yağır. Sən susuzların halını nəzərə al! Tikani da xurma ilə bir yerdə

¹ Yəni mən fələkdən yüksəyəm. Sən məni qucaqlaya bilməzsən.

² Gur -çöl eşşəyi. Burada Şəkərə işarədir. Yəni sən Şəkərin xatırına özünü məndən ayırmak istəyirsən.

yaradana and olsun ki, mən də hər kəsə qarşı xurma kimi tikanlı olmuşam. Tumsuz xurma dadlı olmaz. Aysız gecənin nə ləzzəti? Sənin əlinə çox şərab gələr, ancaq onlar acı olarlar. Mən isə şirinəm. Bu gün sənin çox sevgilin ola biler, ancaq dostum, bunu da bil ki, onlar surnükdürələr, mən isə iliyəm.

Sən mənim eşqimin yolunda padşahlıq və böyükülükdən başqa bir şey görmədin. Gördüyün dövlət və cələl oldu. Məni isə heç yadına saldırmı? Hansı gün mənim könlümü aldın, mənim ayrılığında hansı paltarı yırtdın? Məndən ötrü hansı təhqiri və əziyyəti qəbul etdi, hansı qasidlə mənə sıfariş göndərdin? Hansı gecə mənə salam göndərdin? Sən dostlarının keşə baxıb qədəh-qədəhə vurdugun zaman Şapur qələm çalırdı, yaziq Fərhad isə külüng.

Xosrovun Şirinə cavabı

Xosrov gül üzlü Şirinə mehriban bir dillə cavab verdi:

- Ey çəmən üzlü sərv, innab sənin sərv qəmətinə yoldaş olsun! Ağ qənd innabından ayrılmassisn.¹ Məndən başqa heç kəsin ağızı sənin dodaqlarındakı şirin cama çatmasın. Məndən başqa heç kəsin başı sənin buxağına toxunmasın. Sənin açıqlanmağın zəhər də olsa, axırı bal çeməsi kimi şirindir. Sənə demirəm ki: «Nə üçün yuxarıdasan?», ancaq istəyirəm ki, yuxarıda olanda da mənə əziyyətin dəyməsin. Sənin sərv qəmətin onsuz da ucadır, bir də hara ucalırsan? Ayalarının altına səpdiyim məhəbbət şabaşını heç bir məncənəq sənin yanına qaldıra bilməz.

Mənfil ucalığında göz yaşı tökməliyəm ki, sənin bir mil hündürlüyündə olan qəsrinə çatsın. Mənirə başıma qarunun xəzinəsi kimi bir xəzinə şabaş etdiyin hađda, nə üçün məni

¹ Innab – iydəyə bənzəyən qırımızı meyvədir. Burada ağ qənd – diş, innab isə dodaq mənasındadır.

Qarun kimi torpaqda buraxdın?¹ Ürəyim burada ikən,
başımı buradan başqa hara qoya bilərəm? Qapında halqa
olmağa icazə versən, fələk kimi qapının halqasını öpərəm.²
İtaət halqasını qapının halqası kimi ciyinimdə daşıyıram.
Yox, səhv etdim, qapı kimi sənin halqalı qulun olaram.

Mənə cəza vermə, vəfali olmaqdan başqa heç bir
günahım yoxdur. Günahım olsa belə, sənin ürəyin
rəhmətidir. İnsanların günah etməsi çox köhnə bir adətdir.
Çox acıqlanma, bir az səbrli ol! Mənim yumşaldığımı görüb
özünü çəkmə. Canavar xasiyyətini burax, çoban kimi ol,
böyüklerin qarşısında böyüklük eləmə, bədxasiyyət olmağa
adət etmə, böyükleri alçaltmağa çalışma!

Mənə fitnə kimi yolumun üzərindən qalx «demə!»,
mən qalxa bilmərəm. Çünkü mən qalxsam, sən fitnə
qaldırarsan. Mənə zülüm eyləmə, sənə də zülüm edərlər.
Mən eyləməsəm də zəmanə özü edər.

İnsan, qabağında açılan hər süfrədən yeyə bilməz.
Əldən gələn hər şeyi etmək olmaz. Əlinə iti qılınc alan heç
kas xalqın qanını tökməyə haqlı deyil. Mən bu qədər
alçalmaqdə səni yox, özümü taxsırlandırıram. Günah səndə
deyil, öz bədbəxtliyimdir. Mənim təblimin zinqrovu öz
vaxtında çalınmadı. Xoruzum vaxtsız banladı. Yoxsa bu
cür çovğunda mən belə qızdırımadım. Padşah olduğum
halda bu qədər alçalmazdım. Yox, düz demədim, bu eşqdir,
padşahlıq deyil. Eşq isə heç vaxt fəryadsız olmaz!

Mənə istədiyin qədər naz elə, ancaq qapından qovma!
Mənə bir sultan kimi naz edirənənə, mən öz qulluğum
haqqında fərman verməyə hazırlam. Qulağımdan tutub
satsanda, sənin itaətindən çıxmaram. Gözümü oyub
çıxarsan, başımı sənə təqdim edərəm. Bu biri gözümüz də
qarşında hazır tutaram. Mənim qanıma göz tikdiyini
bilirəm. Sən tacidarsan, bunu da bilirəm! Ancaq sənin
hökmranlığın altında mənim halim necə olacaq, bunu

¹ Qarun əfsanəvi bir dövlətdir. Açıqlığına görə yer onu udmuşdur.

² Yəni bütün aləm sənə itaət edir, mən də sənə elə itaət edərəm.

bilmirəm! Sənin yolunda başımı xəncər kəssə, başımı
qurban verərəm, səndən əl çəkmərəm. Sən mənim həm
canım, həm həyatımsan. Bunu heç kəs bilməsə də, sən özün
yxası bilirsən.

İstər aylıqlıqda, istərsə sərxişluqda mən səndən başqa
heç kəsi təsəvvürümə götirməmişəm. Bu iztirab şərbətinə
məndən başqası dadsa idi, yəqin ki, baibir olardı. Dərd
əlindən xəlvətə çəkilib paltarları yırtırdım. Çox çətinliklə
əynimdə yeni paltar saxlaya bilirdim. Mən öz zəifliyimi
gizlətmək üçün adamlardan gizlənirdim. Mən öz zəifliyimi
gizlətmək üçün adamlardan gizlənirdim. Qoxurdum ki,
qoşun mənim zəifliyimi bilib məndən üz döndərsin,
padşahlıq binası dağlısan. Mən sərsəri deyiləm ki, sənin
eşqindən əlimə bir tənbur alıb çala-çala qapına gələm. Mən
bu dünyanın işlərini yoluna qoyan bir padşaham.
Padşahlıqla eşqbazähləq bir yerdə tutarmı? Bununla belə sənin
zülfün adını eşitdikdə onun ətrini qoxulamaq üçün tac və
taxtı əlimdən verəməyə hazırlam.

Bədənim başqası ilə yaşayırıdı, ürəyim və canım isə
sənin yanında idi. Əyrliliklə bir udum da su içməmişəm.
Həmişə doğruluqla hərəkət etmişəm. Arzuya çatmaq üçün
bir addım kənarə atmışsə, o da cavanlıqdandır.
Cavanlar həmişə belə olurlar!

Şirinin Xosrova cavabı

Yenə də tovuz qədər gözəl olan Şirin ləl sandığının
üzərindəki qənd yükünü götürdü. Gözəl şəkildən daha gözəl
olan qız aralığa ipəkdən daha gözəl sözlər saçdı:

- Ey dünya sahibi, dünyaya dünyanın öz dövranından,
gecə-gündüzdən, yer və göydən artıq sahib olasan! Camaat
sənin hökmünə tabe olsun! Ulduzlar sənin qulluqçuların
olsun! Xoşbəxtlik sənin atının sərkərdəsi olsun! Ürəyim
Xosrovun əlindən çox yanıqlıdır. Padşahlıq şöhrətindən
danışmağı burax, bundan əl çəkməsən sənilə başqa cür

danişa bilməyəcəyik. Sən mənə öz padşahlığını naz eləyirsin. Zalimliqdan əl çəkmirsən Hələ də padşahlıq qırurı başından çıxmayıb. Təəssüf ki, bu qürurla eşq bir yerdə tutmaz. Sənin nə mənə ehitayacın var, nə də eşqim! Sən ya padşahlıqdan yapışmalısan ya eşqdən. Sənin həraratını söndürmək üçün sərin külək lazımdır. İgidlik göstərmək asandır, ancaq igidliliklə bərabər dərd çəkməyi bacaran bir qəlbin də olmalıdır. Eşqbazlıq edən adam sevgiyə həqiqə ehtiyac duymalıdır. Sevgiya həqiqi ehtiyacı olmayan adamlar eşqdən pay almazlar. Aşıqlıklə lovğalıq bir-birinə uyğun gəlməz. Eşq zarafat sevməz!

Mən güllərin üzərində uçan bir quşam. Yayın isti havasını görməmişəm. Mən yanaqları gül kimi qırmızı olan bir slavyan məlakəsi idim. İndi isə şüsha içində ağızı bağlı bir güləbam. Qəsrə yaşıyan bir dustağam. Yeni bitən ot kimi dodaqlarımı qar suyu ilə yumuşam. Gül kimi soyuq çeşmələri sorub böyüümüşəm. Qəbir kimi dar olan bu qəsrə yaşıyarkən bilsən, sənə nə qədər ümidiłr bağladım! Səni nə qədər səbrlə gözlədim! Dözləməz istidən qızıl kimi əridim, soyuqdan buz kimi donдум. Nə bu zəngin səsini dayandıran bir əl var, nə də dərdimi danışmaq üçün dərd bilən bir adam.

Mən həmişə səni özümə yar bildim, hər yerdə sənin vəfali olduğunu söylədim. Sən isə heç vaxt mənə öz ürəyində yer vermədin. Məri özünə sevgili bilmədin, mənimlə bir sevgili kimi rəftar etmədin. Canımı sənin qılıncına tapşırıdığım üçün ölümdən qorxuram. Tərəzinin gözü yerə əyiləndə torpaq onun ağırlığını daşdan daha yaxşı hiss edər. Ağlım olsa, bundan sonra bir yerdə oturaram. Oturmasam, başıma gələnlər üçün özümü müqəssir bilməliyəm. Əlimdən dəyərlə bir iş gəlməsə, zəmanəni ah-fəryadımla dolduraram.

Mənim kimi azad bir sərv nə üçün iztirab çəkməlidir? Hələ ürəyim öz gözəlliyimin sevinciyə doludur. Hələ kef və zarafatdan doğan nəşələr başımdan silinməmişdir. Hələ hindlilər oda sitayış edən kimi mənə də sitayış edirlər. Hələ

gözlərim türklər kimi məstdir, hələ gülümün qönçəsi açılmamışdır, hələ saf dürrüm deşilməyib hələ dodağında dirilik suyu var, hələ suyum cavənlər arxında axır, üzüm taraz gözəllərinin üzünə başçılıq edir. Naz və loğalıq mənim ən kiçik silahdaşlarımdır. Reyhanlar öz atırlarını məndən alırlar. Şəkerin vəlihdiyəm. Nadir bir dürrəm. Çiraq, bir pərvənə kimi mənim işığının başına dolanır. Təzə ay moni gərsə, dəli olar. Mənim dodaqlarımın qırmızılığı əqiqin qırmızılığını puç edir. Mənim gül üzümün yanında gül çox solğun görünür. Turunc kimi buxağımın adı çəkiləndə Bağdad narıncı utandığından başını aşağıya salar. Alma kimi üzümü padşahların ovçuna qoysam, İsfahan alması öz zənbilini geriyə çəkir.¹ Dodağımızdan və dişlərimdən hər kəsə bir dürr bağışlasam, bu dürr ilə o adamın ürəyini alaram, əvəzində yüz can verərəm. Pələnglər vüqarı məndən alırlar. Ceyranlar oynamağı məndən öyrənirlər. Maral mənim oynaq gözümün həsrətindədir. Onun gözlərindən tiryek deyil, zəhər axıdır.² Ceyran birçə dəfə mənə nəzər salsa mənim boynumun xəracını öz boynuna götürər. Rum əlimə keçə bir nazımla onu sehra salaram. Ətrimlə Xütən bazarı ilə alverə girişmişəm.³

Bahar gözəl olduğu üçün onu həmişə barmaqla göstərirler, halbüki, mənim hər barmağım iki yüz dəfə bahardan gözəldir. Ayın işığı nə qədər təravətlə olsa da, yenə əlimə su tökməyə layiq deyil. Yaqut dodaqlarım təzə şərab içmək üçün açılarkən, nabat dodaqlarına yaxınlaşmaq üçün qədəhə rüşvət verər.⁴ Behişt öz işığını

¹ İsfahan alması – İsfahan gözəli Şəkerə işaretdir.

² Belə bir əqida var ki, ceyranın gözlerindən axan yaşalar zəhərlənmiş adamin dərmənidir. Tiryek dərman mənasındadır. Yəni ceyranın gözündən dərman deyil, zəhər töküllür.

³ Xütən – əla müski ilə möşhur olan bir şəhərdir. Şirin özünün Xütən bazarı ilə alverə girişdiyini deməkə özünü gözəl qoxulu müşk ilə müqayisə edir.

⁴ Dargözlülük – gözəllik mənasındadır. Yəni özüm gözəl olduğum üçün heç kəsi saya salıram.

mənim qəsrimdən almışdır. Behişt huriləri mənim nar döşlərimin həsrətini çəkirər. Qəmzə ilə ürəkləri əlib talayan bir tük olsam da, öpüşə ürəkləri oxşamağı bacarıram. Gözləri nurla doldurduğumdan türklərin dar gözləri artıq öz dərlığını itirmişdir. Dar gözlüyüm dən heç kəs gözümüzdə deyildir. Çünkü gözəllikdə heç kəs dar gözlü türk qadınları ilə rəğabətə girişə bilməz. Xurma ağacına bənzər boynumdan hər kəs bir xurma dərsə, bir daha dərə bilməz. Ətirli saçlarımı bir zəncir kimi ay üzümə töksəm, bu zəncirlə çox aslanlar ovaram. Ləl dodaqlarım şəkərlə müharibəyə girişə, şəkərləri yiğməgə adam gərək! Dişlərim şəkərlə iki bacıdır. Vəfa, əhd-i-peymanımın ayrılmaz dostudur. Bir dünya nazım var, yüz dünya həyam! Bir qapıdan acıqlansam, yüz qapıdan rəhm edərəm.

Ləl dodaqlarım yenə də gördüyü kimi şəkər sapır. Saçımın ucu haman gördüyü kimi paltarımın ətəyinə kimi uzanır. Xoş danışığımı qədəhə şərab tökərkən badamın ətəyini şəkərlə doldururam.¹ Alma döşlərim böyüüb gümüş nar olsa da yenə ağıllıları öldürmək, aşiqləri yoldan çıxarmaq əlimdən gəlir. Üzüm dünyani bircə gün işiqlandırsa, ərgivan öz qiymətini itirib zırnaq qədər ucuz olar. Sərxoş nərgislərim – gözlərim – çox lovğa olduğundan əlini hər adamın qanına bulamaz. Sənin fikirlərin çox dolaşmışdır! Gör qapımda nə qədər adam öldürmişəm. Get, ki, əlim qanına bulaşmasın! Onsuz da boynumda çox belə qanlar var. Yaralanmamış, düz yolu tut, get! Əyri getsən, eşqim sənin də qanını töker! Ürəyin daş oldu, canım dəmir, belə ürəyə ancaq belə can yaraşar.

Xosrovun Şirinə cavabı

Padşah ona cavab verdi:

- Ey ürəkləri sevindirən gözəl! Günüümüz söhbətdə keçdi. Öz gözəlliyindən danışma. Dediklərindən də yüz qat

¹ Badamın ətəyi – dil.

artıqsan. Səndən uzaq düşmək mənə qismət olmasın. Sən gözlərin işığı, nurların nuru, sübhün çirağısan! Gövhər səpməkdə bir dənizsən. Ancaq suyun dirilik suyu olduğu üçün, dənizdən yüksəksən. Sən öz üzünü aynada görmüsən, mənim gözüm də isə yüz dəfə aynadakindən gözəlsən! Sən ürəklərin təsəllisən desəm, belə bir sözü dilimə aldığım üçün ağızım şəkərlə olar. Sənə günsəs desəm, doğru olar, çünkü sən haqqıqtən günsəssən. Çünkü sən günəş kimi ayın işığını söndürdün. Sənin yaqutun daşdan çıxınca, Şəkərin ürəyi sıxlıdı. Sənin gümüş narın nar ağacında bitincə, çəməndəkəi şumal sərv soldu. Sənin dodağının xurması əkilərkən xurmanın tumunu sindirdilər.¹ Sənin üzünün möhrü İrəm bağının qifilidir, odur ki, sən də İrəm bağı kimi gözə görünməzsən. Ay bütün gözəlliyi ilə bərabər sənə vurğundur. Şəkər sənin qulundan törəyənin quludur. Sənin gülün şəkər ilə yatıldıqda nabatın ağızının suyu axır.² Sənin bal kimi danışığın hansı məclisi bir süfrə kimi bəzəsə, mumdan qayrılmış surətlərə can verər. Sədəf arzuladığı dürr üçün ağızını açsa, saf dürr niyən yağışından deyil, sənədən alar. Bir tükünün yarısını bir ölkə qiymətinə satsan yenə alaram.

Ay da sənin bu gözəlliyyinin həsrətini çəkir. Ancaq çox loğalanma, çünkü loğalanmaq günahdır. Heç kəsin gözü öz gözəlliyyinə tikilməmişdir. Çünkü bədnəzər gözəlliyi yaralar. Sən mənim padşahımsan, ancaq nahaq yerə qanımı tökmə! Padşahsansa, bəs alicənəblığın hanı? Şirinsənsə, bəs şəkərin hanı? Dalaşmaqdən el çək, barışmaq əbarəsində düşün! Ürəkdə düşmən olsan da, heç olmazsa üzdə məni bağısla. Mən sənə pis bir söz demədim, pis danışmaq adətim deyil. İncimisənsə, hər dediyim sözə yüz min dəfə üzr istəyirəm.

¹ Tumsuz xurma ən yaxşı xurma hesab olunur. Yəni sənin dodağının şirinliyi qarşısında xurma öz əhəmiyyətini itirdi. Sənin dodağın isə tumsuz xurmalar kimi şirin meyvələr verdi.

² Gül-üz, şəkər – diş mənasındadır. Yəni nabat sənin üzünle dişini bir yerde görəndə həsed aparır.

Gözəllərin adəti bir tərəfdən acıqlı olmaqdırsa, o biri tərəfdən yaxşılıq etməkdir. Böyükər nə qədər qəzəbli olsa da, yenə də bir az rəhmlı olarlar.

Sən gəl, köhnə dostunu incitmə, çünki gözəlim, nə qədər acıqlı olsan da, bilişəm, bir o qədər də rəhmlişən. Sən nə vaxta qədər mənim eşq odumdan yel kimi qaçacaqsan. Mən ki, sənin ayağının altındaki torpağam. Nə üçün məni biabır edirsən? Sənin sayəndə yüksək mövqə sahibi olsam da, heç vaxt mehbənlilikdən geri durmaram. Ancaq bütün ağıllı adamlar yaxşı bilir ki, dünyada ehtiyacı olanlar həmişə payız qalmışlar. Ürəyim durduqca sən onun dilbərisən! «Candan keç» sözünü dilinə gətirmə. Sən yalnız can deyil, həm də canlara həyat verənsən. Tutaq ki, mən doğrudan da səndən uzaqlaşdım, ürəyim səndən qoparmı?

Cəfa atını mənim üstümə sürdü, bəsdir. Gah məni quru torpaq üstünə atırsan, gah qan içinə salırsan, gah da şirin dillə şəhərə çağırıb zəhər kimi acı cavab verirsən. Artıq bəsdir, yetər! Bu dəfə səndən eşidiklərim mənə bir o qədər ağır gəlmir. Şükür allaha, səndən çox belə şeylər eşitmışəm. Çox ucuqlar var ki, qalanın möhkəmlənməsinə səbəb olur. Çox kədər var ki, axırı şadlıqla bitir. Zülüm etmək uğurlu iş deyil. Heç olmasa bu gecəliyə zülm etmə. Əlimə keçən birçə gecədir, bir il deyil ki! Ürəyimi sevindir, sənin yanına çox kədərli gəlmışəm! Səni sevirəm, məni buraya çəkib gətirən də sənin eşqindir! Arzuma çatmaq üçün mən burada oturası deyiləm, şam kimi ayaq üstə duracağam. Çünki məndən başqa da Şirini axtaranlar çıxdur. Şam şirin dodaqlardan ayrıldığı üçün həmişə ağlayır, gözləri yaşı olur.¹ Şəkər qamışının ürəyindəki düyünlər nədən əmələ gəlmışdır? Yoxsa, o da Şirinə vurğundur? Xurma ağacının qəlbə nə üçün tikalarla dolur. Yoxsa, o da şirinlik üçün çırpinır. Beləcə də süd şirin olmasayı, uşaqlıqda xalq rahat ola

bilməzdi. Bu yazıqların hamısı şam, şəkər, qamış, xurma şirinliyinə doğru gedir. Onlar da şirindir, sən də Şirinsən.¹

Şirinin Xosrova cavabı

Kətan geyinmiş ay üzli Şirin cavab verməyə başladı. Şəkər kimi sözleri ilə padşahın qulağına halqa taxdı. Gövhər sandığından yaqut qifili açdı.² Şirin danışığı ilə xurmaya qənd, qəndə də şirinlik bağışladı. Ay kimi üzüne gizlənmək əmri verdi. Müşk kimi saçlarını üzünə tökərək üzünü bu pərdənin arxasında gizlətdi. Sərv qamatına yerimək öyrətdi. Qönçə kimi sürətlə hərəkət etdi. Gül kimi açıldı, xidmət üçün damın guşəsini öpdü və bununla da damdakı ciy kərpicləri ənbərə döndərdi. Qulluq göstərmək işlərini biirdikdən sonra öz sözləri ilə padşahın ürəyini əlindən almağa başladı:

- Ey dünyanın və aləmin sahibi, - bütün dünya sənin bayrağının altındadır. Çindən tutmuş Ruma qədər hamı sənin fərmanına tabedir. Qədərxan qulun, Qeysər qulamındır.³ Yalnız Çin xaqqanı deyil, Çin xaqqanı kimi bir çoxları da sənin ayağının torpağıdır. Hər bir sarı paldavani şirinliyə və ya yağlı olduğuna görə yeyərlər. Mən də bir yağlı paldavayam, ancaq adımdan başqa heç bir şirinliyim yoxdur. Dünyaya gələndən bəri canımla, ürəyimlə səni sevmışəm. Səndən başqasının üzünə səcdə etməmişəm. Səndən isə lovğalıq və ürəyi bərklikdən başqa bir şey görməmişəm. Sən ancaq öz arzuların haqqında düşünürsən. Başqalarının üzünə qapını bağlayırsan. Bu cür hərəkətə eşq deməzlər! Bu, boş həvəsdir. Sən qayğısızsan, sən hara, eşq hara? Oyunda mənə fil lazımdır ki, onu əsir götürə bilim,

¹ Yəni şam, şəkər, qamış, xurma özləri şirin olmaqla bərabər başqlarına da şirinlik verirlər. Sən isə özün Şirin olduğunu halda başqlara şirinlik deyil, əzəb verirsən.

² Yəni gövhər kimi dişlərlə dolu olan ağızını, yaqut kimi dodaqlarını açdı.

³ Qədərxan – çin padşahı, Qeysər – Rum padşahı.

¹ Şam mumdan qayılır. Mum da baldan çıxır. Yəni şam baldan ayrıldığı üçün həmişə ağlayır (yananda əriyib damla-damla töküller).

sənisi padşahsan. Piyada padşaha hücum edə bilməz. Ceyran aslana qonaq ola bilərmi? Qaraquş bir sərçədən doya bilərmi? Sən sərvəsən, mən sənin qarşında bir çöpəm. Ancaq ikimiz də bir torpaqda bitib böyümüşük, manqaldakı odja üzərliyi bir-birindən ayırməq olmaz. Buxur,¹ tüstü və kül hər üçü birdir. Padşah süfrəsi üçün duzlu kabab lazımdır. Fillərin ayaqları altında tapdanan milçəklər bir fayda verərmi? Dilin yaxşı od yandırır, ancaq bu od sənin öz qazanını yandırmasa yaxşıdır. Balaqla dolu olan hovuza bir sel kimi axıb gəldin. Yoxsa arzuladığın şeyi buradan alıb aparmaq səkrindəsen?

İstəyirsən burda əyləş, istəyirsən çıx get, mən özümü sənin tufanından qoruyacağam. Fələyə yol tapmayacağını bildiyin halda, ayın camalına nə üçün kəmənd atırsan? Bundan bir fayda çıxmır! Sən fələyi aldada bilməzsən? Ayı əfsunla tuta bilməzsən. Deşilməmiş dürrü deşmək istəsən, dərdini dənizin qulağına deməlisən.² İrəm bağındaki meyvəli budaqlar gizlindədir. Mən sənə ruzi qapısının açıq olduğunu söyləmişdim, ancaq doğru deyil, mən yanılımışdım. Mən suyam, bu suyun adı dirilik suyudur. Sən odsan, odun adı da gənclikdir. Mən su ilə odun bir-biri ilə barışmasını istəmirəm. Qorxuram ki, bu barışmaqdan dünyani fitnə bürüsün. Nə qədər nəfəsim var, mənə ehtiyaxı olmayan adama yaxın düşmərəm. Get yenə də Şəkəri ovla, Şirinin bal dodağı ilə sənin işin yoxdur. Heç kəs dodaqları ilə şəkəri öpə bilməz, şəkəri dişlə xırda-xırda çeynəyib əzmək lazımdır. Şirinlə öpüşmək isə xoşdur. Çünkü şirni Şirinin dodaqlarından doğulmuşdur, onun ayrılmaz quludur. Şirinin yanında Şəkədən çıxdanışma, çünkü qəsəb³ toxuyan qəssabdan çox uzaqdır. Lügətdə iki cür çarx vardır: biri ipək atar, biri daş. Şəkər ilə heç bir kəsin şirinliyini

¹ Buxur – kündür, yandırılanda xoş iy verən bir maddə.

² Yeni dürrü ələ gətirmək üçün dənizin təkinə enmək lazımdır.

³ Yeni dürrü ələ gətirmək üçün dənizin təkinə enmək lazımdır.

Qəsəb – parça toxuyan.

qiymətdən salmaq olmaz. Sən bir az xəstə idin şəkərdən özünə gülqənd qayırdın, indi isə həm Şəkəri istəyirsən, həm də Şirini. İkisindən birini seç, ya aydan yapış, ya da baliqdan! Şirinin qəsrinin havasından doymusən. Get Şəkərin yaşadığı küçəni axtar, sən ki, onun yerini bilirsən.

Mənim başımı qasımağa macalım yoxdur. Bundan sonra padşaha sitayı etmək artıq mənirin əlimdən gəlməz. Özünə məndən bacarıqlı bir qulluqcu tap, məni unut. Yaxşı havalar çalışırsan, ancaq qorxuram ki, sazinin teli qırıla! Öz əsirinlə nə vaxta qədər acıqlı danışacaqsən?⁴ Sən danışma kitarix yazarları səndən pis şey yazmısınlar. Dərd nə olduğunu bilməyən bir ürəyim var, əfsanə söylemək üçün da həvəsi başım. Mən nə üçün sənilən bir camda qan içməliyəm? Añq qoyun kimi qəssabın püfləməsi ilə nə üçün kökəlməliyəm? Hərəkətlərim sənə xoş gelmirsə, qoy gelməsin. Allah vardır, o özü işləri düzəldər. Mən bə viranə çöldə əyləşib Pərvizin etdiyi işlər haqqında xəbərçilərin xəbərini bir-birinin dalışında eşidirəm. Xosrovun gəlini burada olduğu halda, onun haralarda şabaş səpdiyini yaxşı bilirəm. Bir dəfə tora düşdüm kifayətdir. Həm qiymətdən düşdüm, həm də ad-sandan. Adlar arasında adımı itirmişəm; adsız və ərsiz adamların qapısı bağlı olsa yaxşdır.

Mən qapını bağlaşam rəqibim əziyyətdən qurtular. Xəzinənin qapısı bağlı olsa yaxşıdır.

Şirinliyim dünyada məşhurdur. Ona görə də qapım Səmərqənd ağacından qayrlımsıdır. Qapını açmağa əlini çatmasa da, sənin üçün saçlarımdan kəndir düzəldə bilərəm. Şərab kimi səni içmək istəsəm, saçlarımı kəndir kimi sallayıb səni dama qaldıram. Ancaq başqasının eşqi kimi sənin yanında kəndiri bir yel dolaşdırıbdır. Təəssüf ki, kəndir üstündə oynamağı bacarmırsan. Sənin bağından çəkdiyim bəsdir, bundan sonra bir də ayağımı sənin çırاغınlı yandırmaram. Qana dönmüş ürəyimin nalələrindən danışdım, bəsdi. Gecən və gündüzün xeyrə qalsın, mən getdim!

Şirin bu sözleri deyib sərv kim yerindən qalxdı, başını aşağı saldı, ipək paltalarının eteklərini çırpdı. Dünya onun qəndi ilə doldu.

Gözəllərin adətini gözləyib cünasını başından açdı və saçını bağladı. Xəz və xara içindəki cəmalını yenidən örtmək bəhanəsi ilə bir az da açdı. Bəzən öz ağılığı ilə nəsrinə kətan geydirirdi, bəzən xoruz gülünü sırga əvəzinə qulağına taxırdı. Bəzən baş örtüyünə acıqlanırdı. Müşk kimi saçını düyümləyib ay kimi üzünə sürtürdü. O, bəzəyini qəsdən tez qurtarmaq istəmirdi. Ayağı, qılınc üzərindəyim kimi getməyə tərəddüd edirdi. Xal-xalının zəncirini düzəltməklə eşqinin zənciri ilə bağlananların halını daha da xarablaşdırırdı. Saçından gah kəmər, gah tac qayırırdı. Padşah, bu saçə və bu kəmərə möhtac olduğunu hiss edirdi.

Ay kimi üzünün dövrəsinə ipak parça bağlamış və bununla da padşahın boynunu kəməndə salmışdı. O, halvanın - işvənin və nazın - odunu yavaş-yavaş azaldırdı. Çünkü qızığın od holvanı yandırar. Gözəllər gözəli yeddi bəzəyin yeddisini də vurandan sonra, dərhal işvə ilə dalını padşaha çevirdi, bununla da göyü günəşsiz qoydu. Saçını hörmək üçün hərəkət etdikcə sağrısı və baldırı titrəyirdi. Arxasına və önünə saldığı kəməndlər - hörük'ləri əfi ilan kimi hər gördüğünü öldürdü. Billur boyunu müşk rəngli kəmənddən boyun bağı hörürkən bu saçlarla oynayırdı. Şirinin boyunu, onun dardından ölen bir ürəyin boyununa ip salıb özüne tərəf çəkirdi.

Şirin sallana-sallana damın guşəsindən ötüb keçdi. Ürəklərə bir təselli olan bu gözəl gedərkən padşahın səbr və aramı da getdi. Xosrov Şirini öz canına and verib qaytarmaq istədi. Ürəkləri əşir edən gözəl axırda qaydıb yerində əyləşdi. Nərgis kimi gözlərindən inci kimi yaşalar tökdü. Bu odlu göz yaşları dünyani odla doldurdu. Ürəyi töküdən sonra gözəl bütün hiyələrini işlətdi. Nə qədər əfsun bilirdihamisini etdi. Özüne məxsus bir

oynaqlıqla aşiqləri yumşaldan qız bir çox işləri çox məharətlə yerinə yetirdi.

Xosrovun Şirinə cavabı

Padşah sevimli qızın nazını göründə bu cür qılınc döyüşünə davam gətirə bilməyəcəyinə inanaraq qalxanını yerə atdı. Şirin sözlər və nəvazışlərlə şikayətin üstünü örtdü. Şirin gözəllərdən heç şikayət etmək olarmı? Şirinə dedi:

- Ey gözüm! Sən mənim güllü bağımin hüməsəsan! Bağımin tovuzusan! Başımın tacı, tacımın taxtısan.

Sən adamı əvvəlcə yerə vurur, sonra da özün ayağa qaldırırsan. Sən mənim dilbərimin, həm qəlbimi əlimdən alırsan, həm də ürək verirsən. Sən məni həm sərxoş edir, həm də ayıldırsan Səndən başqa adəmim yoxdur ki, avadanlığını onun yanına köçürdüm. Səndən yaxşı tacım yoxdur ki, taxtımu onun yanında qoyum. Tutaq ki, məndən inciyib, küsmüsən. Bəs nə üçün qanımı tökmək fikrinə düşmüsən? Yanıma çox ağır gəlirsən, məni dar ağacına isə çox tez qaldırmaq istəyirsən yanına gələrkən çox ağır hərəkət etdiyin halda, öldürmək istəyəndə tələsirsən. Bir az dayan, tələsəm! Bir əkinçi Nəmruda çox gözəl bir söz demişdir: «Biçəndə tələsməsən də olar, ekəndə tələs!».

Məndən nə istəyirsən: üzr ya həyat! Hər ikisi qulluğunda hazırlıdır. Canımı bir qurban kimi qəbul etmək və ya manı sevindirmək hər ikisi sənin əlinindədir. Ancaq naz eyləmə, sənin nazını çəkmək çox çətindir. Mehriban ol! Ürəyimi ümidsiz qoyub, qırma! Mənim şənliyimi öz saçın kimi burub dolaşdırma. Qəmim həddindən aşib, qəmimə şərik olanım isə yoxdur; ümidiim bircə sənə gəlir, sən də ki, dərdimə qalmırsan. İnsan öz ürək dərdini ancaq öz tayına və yaşıdına deyə bilər. Dərd əqli olmayana sərr açmaq olmaz. Sənə tay olmayan səninlə uyuşa bilməz. Hər kəs öz tayıni tapmalıdır.

Dünyada mənim və sənin kimi adamlar çox olub. Dünya başqları ilə yaxşı rəftar edibmi ki, bizimlə də etsin? Yuxarıdakı və aşağıdakı iki qapıdan heç boylanıb «gedir» deməyə də imkan tapmazsan.¹

Ey vəfəsiz, artıq ürəyimi aldatdın, bəsdir! İndi də mehribanlıq elə. Səbrim tükənib, dostum, artıq vaxtdır, işləri düzəlt! Artıq vaxtdır, başımı xumarlıqdan ayılt! Qaraqabaqlı dayandın, bəsdir! Əynində padşahın paltarı olan adamı qapıda, tağ altında saxladın, bəsdir! Fərxbər qapısını Fəğfurun üzüna bağladın bəsdir² - Mulyandaki görpürləri uçurdun bəsdir. Nə üçün bütün dünyanın dardını üstünə götürmüsən? Dərddən əl çək, şadlıq vaxtı çatıb! Qəmi buludlu gündə çəkərlər, bu gün isə günəşli gündür, şadlıq elə!

Məglub edilmiş düşmənə havaxta qədər şəpxun edəcəksən? Havaxta qədər əsirləri söyməklə əyləncəksən. Sülh bağlanırkən müharibəni davam etdirən adamın nə biliyi var, nə də ağlı! Ağılı adam ədvaya girişərkən sülh üçün də yol qoyar. Bu davada sülhə oxşayan bir iş düzəlt, qışqabağın bir an açılsın! Həvaxta qədər acıqlı olacaqsan? Dostlar üçün bir şən məclis qur ki, onların həm gözləri, həm də bəxtləri gülsün! Bağa meyva üçün gəlmisəm, ətəyimi tikənlə və çör-cöplə doldurma! Bu gözəl bağda öz gözündən və badamından mənə pay ver! Bu bağda mənə de ki: «Qalx, buxağım turuncunu, döşlərimin narincını dər!» Həvaxta qədər acıq nizəsi vuracaq, tənə oxu atacaqsan! Biz ki, döyüş meydانında deyilik. Müharibəni kəs! Ey ceyran sağırı, sən müharibə üçün yaranmamışan! Pələng təbiətini vəhşi heyvanlara burax! Bu nazi və lovğali başından çıxart! Yerə yixdiğin adamı yerdə qoyub getmə! Kəkliyin nə qədər nazənin olsa da, tərlanın və padşahın onu tutmaq üçün pusquda dayandığını unutma. Yenə axırda mənim

qollarımın arasına gələcək, əlimə düşəcəksən. Əlimə gəlşən xalınlı və zülfünlə oynayacağam. Sənin xəyalın hər gecə mənimlə oynayır. Sənə işi düşmüş bu adam nə üçün tale kimi qapında dayanmalıdır. Səndən dostluğun heç qoxusu da gəlmir. Köhnə dostluğumuzu, köhnə söhbətlərimizi unutmusan.

Dostum heç tələsmə, hər kəs öz palazını sudan çəkib kənarə çıxarda bilər. Səni mehribanlıqdan uzaq görəndə qayıdır əzaqlaşmaq istəyirəm. Yaxını daha da yaxınlaşdırmaq sənin əlindədir. Hilal qaşlarını çatma, xəzinəni gövhərlə doldur.

Məni öz evinə gətirmək istəmirsənsə, eybi yoxdur, qoy sən deyən olsun, mən yola düşüb gedərəm. Səni unutmağa çalışar, başqa saqının şərabı ilə sərxoş olaram. Ağzımı başqa halva ilə şirin edərəm. Şirinin sevdasını başımdan çıxardaram, şəkər yağıdır Şəkərə əl uzadaram. Şirinin acılıqları yadına düşərkən, acı şərab içərəm. Ürəyim geri qayıtməq niyyətindədir.

Şirinin Xosrova cavabı

Xəlluq¹ gözəllərinin bəzəyi olan Şirin padşahın hüzurunda yeri öpüb cavab verdi:

- Ey padşah, həmişə arzuna çatasan! Xoşbəxtlikdə sahib qıran olasan! Sənsiz yeddi ölkə nursuz qalsın! Bədnəzərin tozu sənin bəxtinə qonmasın! Min il padşahlıq edəsən, min diləyin yerinə yetişsin! Sənin sağlığına şərab içən adam, mən özüm olsam belə, sənin qucağına qismət olsun! Şəkər kimi zəhər saçdır, bəsdir, əfsunlanmış bir adama əfsanə dedin, kifayətdir! Bir çox hiylə ilə qarışq sözlər danışdır, adəmi hirsəndirən hekayələr nağıl etdin, bəsdir! Zərli çadırla ova çıxmışan. Şirinin qəsrinə minnət

¹ Yuxarı qapı – göy, aşağı qapı – qəbir. Yeni həyat o qədər sürətle keçir ki, «gedir» sözünü belə deyib qurtara bilmədən ölürsən.

² Fərxbər – şəhər adıdır, Fəğfur – Çin padşahı.

¹ Keçmiş Türküstanda gözəlləri ilə məşhur bir şəhər.

qoymağın nədir? Padşah üçün, bu zavalliya düşmənçilik etməkdən də pis iş varmı?

Ov itlərinin üstüne bir it də artırıb ceyranın üstüne qısqırtma, bundan bir fayda çıxmaz. Mən, möhürü torpaqla sindirilmayan bir xəzinəyəm, bu qədər tez ələ gəlmərəm. Sən əfsanə söyləməkdə mahirsən, ancaq danışdırığın əfsanələrin heç biri mənə təsir etmir. Söyüd gül açar, amma meyvə verməz. Sən sonu bilinməyən bir çaysan. Sən mənim üçün bir dəniz kimisən, dənizin sırrını bilmədiyim kimi sənin də sırrları bilmirəm. Mən isə, suyu göz önünde olan balaca göləm, ürəyimdən keçəni dilimlə deyirəm. Dürərə sadəf kimi sinəsində gizlənən adam dəniz kimi kinli olar. Sən elə bildinki, bu damın üstündəki yumşaq bir adamdır, sən öz şirin və yağılı danışqlarınla onu yola gətirə bilərsən? Sənin şəkər danışqlarına necə qulaq asa bilərəm ki, mən özüm şəkər və balam! Səndə iti dildən başqa heç bir şey görmürəm. Ciyərimi yandırmaqdan başqa əlindən bir iş gəlmir. Həvaxta qədər təxt və tacdan danışacaqsan? Sözü ölçüb, biçmədən danışırsan. Çox kəskin sözər deyirən. Fikirlərin kəskin olmasa, sözər də kəskin olmaz. Hər kəsin bu mağarada bir əjdahası var.¹ Mən sözərimi ölçüb biçmədən sənə demirəm, sən də ölçülməmiş sözər danışmaqla mən təhqir etmə! Bu gedisələ işlərimiz düzəlməz, mən ayna götürmüsəm, sən qılınc. Yaxşı və yaman sözün bir çox üzü var. Yaxşıyla yamanın arasında ancaq tük qədər bir məsəfə var.

Bu dünyada, qarğanın gözü qurugündən əvvəl gərən adamin günü xoş keçər.² Namus – başdır, biabırçılıq isə daşdır. Özünü gözlə, daşı şışəyə vurma! Sən nəvaxta qədər düşməndən danışacaqsan? Görünür özün kimi sözərin də sərxoşdur. Ağilli adamin başından qiymətli

¹ Mağara – ağız, əjdaha – dil. Yəni hər kəsin dili var, pis sözər danışa bilər.

² Qarğanın gözü gözəldir. Quruğu isə çox eybəcərdir. Yəni adamların yaxşı cəhətinə görən adam, yaxşı gün keçirər.

sözlər çıxar. Bu sözər torpağın altından belə eşidilsə, yəhə qiymətini itirməz. Danışan adam sözərini düşünərək desə, bir sözü pis olsa belə, ümumiyyətlə danışıği pis olmaz. Söz gərək ölçü ilə danışılsın. Elə sözərvər ki, eşəklər üçün belə ağır bir yükdür. Hər dəfə mənə dediyinin yüzdə birini müprüf ordu haqqında belə deməz.¹ Əgər çəkdiyin əzablardan danışmaq istəirsənə, danış qulaq asım! Təmiz bıraqdılın yaşamaq istayırsənə məndən başqa da yüz qadın tapa bilərsən. Sən mənim kimi bırgəlini hasar arasına alıb dünyadan zəriflikmi gözləyirsən? Sən mənim mirvari kimi göz yaşlarına bax, qulağın mirvarisi ilə oynaması! Ənbər qoxulu ahımı gör, qanla dolu olan ənbar qoxulu boyunbağımlı işin olmasın! Nar dənəsi kimi balaca dodaqlarımı gör, nar kimi döşlərimə göz tikmə, narı bağdan uğurlamışlar! İstəsən, findiq dırnaqlarına daş vura bilərsən, ancaq innab dodaqlarının ürəyi bərkdir.² Xoş sıfətəm, ancaq açıq da deyiləm, kəcavə içindəyəm. Həyasiqliq eləmə, gözündən qorx, gözümüz hər kirpiyindən bir xəncər var. Hörüyündə gizlənən hər bir tükədə qara bir ilan yatmışdır. Sənin xoş sözərin mənə təsir etməz. Buzdan qayrılan qəndildə od yandırmaq olmaz. Bu ipə bel bağlayıb quyuya düşmərəm. Bu oda uyub yoldan kənara çıxmaram. Ürəyin çox vaxt yolunu azır, ahdan ürəyinə bir zəng bağlamaq lazımdır. Görməmişənmi hər karvanda bir zəng çalınaraq karvandakıların yoldan azmalarına yol vermir. Karvanqıran ulduz doğmayınca heç bir xoruz banlamaz. Qara atı vurmaq istəyirdin, ala atı vurdun. Atı Hindistana çapmaq istəyirdin, yolu azib babilə qaldın. Dənizə girmək istəyirdin, çaya düşdün. Güllə dərmək istəyirdin, əlinə lalə keçdi. Canın üçün şirin bir dərman hazırladin, ancaq orucunu şəkərlə açdın. Mən sənin sevgilin olsaydım, sənin məndən başqa sevgilin ola bilərdimi? Sənin başqa bir

¹ Yəni heç oyunçu da ordu haqqında bu qədər yalan danışmaz.

² Yəni bəlkə də xına qoyulmuş dırnaqlarını, əlimi öpə bilərsən, ancaq dodaqlarımı öpə bilməzsən.

məcaran varkən, daha mənimlə nə işin ola bilər? Ürəyi dərdlə dolu olan bu yazığı bu qədər alçaltma. Qabaqlar mənim qarşısında çox ağlayıb, yalvarmışan. Dənizdə boğulmamaq üçün bir dəfəlik yükü gəmidən atmaq lazımdır. Get, kənddə yalqız buraxılan bu yazığı, karvandan geri qalmış bu qəribi unut!

Mən ata-ana üzü görməyən, özgələrin sədəqəsi ilə böyüyən bir yetim kimiyəm. Elə bir çöлə atılmışam ki, vəhşilər kimi bir qarışqaya belə rast gəlmirəm. Sən heç vaxt məni sevindirməmişən. Həmişə məzəmmət oxuna hədəf olmuşam. Gücdən və taqətdən düşmüş bu yazığı burax qoy atıldığı daş hasarın içində yaşasın. Üzərinə bir daş da qoy, bu hasar bir dəfəlik dönüb qəbir olsun. Altan və üstdən daş olandan sonra, eyb nə qədər çox olsa da yenə heç bir şey görünməz.

Ey sevgilim, elə bil ki, səninlə görüşdürüüm birinci gün Şəbdizdən yera yixildim, mərdlik elə məni qaldır! Gül səpədin bəsdir, yoldakı tikanları təmizlə! Nə vaxta qədər gül səpib toz qaldıracaqsan? Duzu yeyib duz qabını sindirməq nə deməkdir? Sənin yolunda bədbəxt oldum, bəsdir! Evinən, eşiymədə ayrı düşdüm! Şirini Şahrudun kənarında qoyub getdiyin gündən bəri xoş gün görməmişəm. Mən hara, Mədaiñ şəhəri hara? Nə etməli, hər kəsin alnına nə yazılıbsa, o da olacaq. Sənə özün kimi adlı-sanlı bir adam lazımdır. Mənim kimi məzлumdan sənə nə fayda olar? Qıyunu su çıxan yerdə qaz! Nəşteri qan çıxan damara vur! Dosluq binasını uçurtmusən, indi yenidənmi özül qoymuq istəyirsən? Bir palatarın təzəlikdə istiliyi olmasa köhnələndəmi istilik verəcək? Cavanlıqda əyri bitən ağaç qoçalıqda və quruduqda düzələrmi?

Sən zəhmət çəkiб buraya gəlmisən, iltifat edibsen, böyüklik göstəribsen, ancaq bu gecə barışq gecəsi deyil! Bu gecə, otağın bəzənəcəyinə ümid bağlamaq olmaz. Hələ halva bişib hazır olamyib. Sən bu gecə əmr etməkdən el çək! Sərxoşları qonaq etmək yaramaz! Bu iş yoluna düşən zaman

səni qonaq çağıraram. Dünyada hər şeyin öz vaxtı var. Hər xəzinənin qapısının açarı öz vaxtında tapılar. Bilmirsən ki, vaxtsız banlayan xoruzun başını kəsərlər?

Xosrovun Şirinə cavabı

Xosrov bu gözəlin nadan el çəkməyəcəyini görünce hıylı işlətdi. Ancaq Babilə əfsunçu aparmaq mənasızdır,¹ vəlvararaq dedi:

- Ey hayatımın məqsədi, gözümün nuru, ruhumun şəmi! Sən başımın bəxti, bəxtimin gəncliyişən! Ürəyimin canı, canımın həyatısan! Həvaxta qədər fələk kimi ürəyimlə vuruşacaqsan?

Bu aşiqi işvənlə sevindir, bu qulu azad et! Əsəbiləşəndə öz eybini görmürsən, mənim eybimdən nə üçün danışırsan? Öz korluğunu görməyən adam kimi başqalarının eybini nə tez göstərisən! Ləl dodaqlarına yaraşmayan sözlər danışma! Məni yerə vurdunsa da qanı salma. Dərd çəkməkdən üzülüb cana gəldim, maşallah, xəstəyə çox yaxşı baxırsan!

Gecədir, qar, civə kimi göydən töküür. Buz kimi soyuq sevgidən bir od kimi üz döndər. Elə etmə ki, sənin qar kimi hərəkətindən mən qızışım. Qarın əriməsi sənin üçün çox pis olar.

Bircə bu gecəliyə qapıdan içəri girməyə mənə icazə ver! Qoy qapının torpağını öpüm. Qarşında diz üstə ədəbə oturum. Gözümü başqa şeylərə qarşı yumum, bircə səni görüm. Gözünü ancaq sənə tikər adam sənin sarayına yol tapa bilər. Sənin yaxşılıqlarını pəncərədən görən adama özünə dost tutma! Sənin calal və dövlətinin artmasını istəyən adam sənin həqiqi dostundur! Sənə paxılıq edən adama alçaq nəzərlə bax!

¹ Rəvayətə görə Babil öz ofsunçuları ilə məşhurdur.

Ey sevgilim, boğazını qanla islatma, məni halqa kimi qapında saxlama! Mənə əzab verirsən. Bu yaxşı iş deyil, çünki bura behiştir. Əzab isə cəhənnəmədə olar. Səndə dəymış behişt meyvələri var. Behişt kimi qasrinin qapısını aç, meyva ağacının barını zay etmə! Xurma süfrəyə düzülmüşdür. Xurma yeyən isə yoxdur. İskəndər dirilik suyunun başında susuzdur. Qəsrinin qapısını aç, kinin qapısını bağla, keçmişdəki kimi dostluq elə! Əgər qapını açıb bir qəribi içəriyə buraxmaq mümkün deyilsə, heç olmazsa Cəmşidin mehrəbini üzərindəki örəpəyi götür, günəş cəmalını göstər. Çünkü günəşin örəpəyə ehtiyacı yoxdur. Dəliyəmsə, bunun da təqsiri səndədir. Çünkü huşumu başından aparmışan. Coşğunluğun yatırı, çünkü mənim ilk dəfə dadima baxan da sən olmusan.¹ Dəliyimin dərmanı da səndədir. Çünkü səndə həm yaqut, həm də ənbər var.²

Bal kimi dodaqların var, sən isə mənə arının tikanı kimi zəhərli dilini göstərirsən. Bu qədər ince və yumşaq olduğun halda mənə qarşı nə üçün bu qədər sərtlik göstərirsən? Heç qaqumun dönüb tikanlı kirpi olduğunu görübənmiş? Elə et ki, ürəyim şad olsun, səni gördüyüüm üçün gedib kef məclisi düzəldim. Ayaqlarım yolda toza bulaşsa da, ürəyim səni görməklə sevinsin. Mənimlə aran düzəlməsə bunun üzrünü istəmək üçün çox çətinlik çəkəcəksən. Xosrovun başına daş yağıdırma. Fərhad kimi onu da dağlarda öldürmə. Goya daş atan adam öz başını yarar. Böyük adamlarla kəllə-kəlləyə gələnin axırdı öz boynu sınar. Mehriban sevgililərə yaraşan məhəbbət yolundan kənara çıxma. Mənimlə oyunbazlar kimi oynaması. Sənə rast gələn hər aşiqi sərxoş zənn etmə. Hər ürəyi gedən

¹ Əslində coşğunluq mənasına işlədilən «Cuşış» kəlməsinə «sərguş» sözü qafiyə getirilmişdir. «Sərguş» bir xörəyin bişib-bişməməsini bilmək məqsədilə dadmaq üçün alınan ilk qasıqa deyilir.

² Dəliklərə verilən dərmana yaqut və ənbər qatarlarmış, Yaqut Şirinin qırmızı dodaqları, ənbər qara saçları.

adam sərxoş deyildir. Mənimlə gah sülh ilə rəstar edirsən, gah dava ilə. Allah səni bu ikiyüzlükdən xilas etsin. İkişindən birini qəbul elə: ya ağ ol, ya qara! İlənbalığı nə ilandır, nə balıq. Son yaman kinli olubsan, bilmirəm nəyin intiqamını alırsan? Bəlkə sevgililərin qaydası belədir! Bəlkə özün sakitləşmək üçün məni incidirsən! Ancaq getdikcə daha da coşuram. Sənə irəli gəl dedikcə, sən ip toxuyanın şagirdi kimi geri gedirsən.

Yixilmiş qəlbimə bu qədər yara vurma! Axi bu ürəkdir, polad deyil, daşdeyil! Məni düşmənlərimin arzuladığı günə saldın. Axi dostum, heç kəs düşməni sevindirəcək bir hala düşmək istəməz. Mənim doğru sözüm kimi bir doğru vədə ver. Düşmənlərin acığına mənə mehribanlıq et! Xəlvatdə isə istəyirsin lap yandır, ancaq adamların yanında özünü mehriban göstər! Dalaşmağa cəhd etmə! Şirinə şor qatanda acılışar. Yağlı ol, çünki yağ həmişə şirinlə yaxşı uyuşar!

Səni ay kimi buludlar arasında axtarırdım, susuz bulud vəziyyətində tapdım. Sən aləmə işi saçan birçırıq idin, yaxınlaşınca yandırıcı olduğunu bildim. Uzaqdan sevimli qırmızı bir gül kimi göründün, yaxınlaşınca bir oda döndün. Küsüb deyişmək həddini aşarsa dalaşmaqla bitir, torpaq çox bərk isə daşa çevrilər. Gəldiyim kimi qayıdır gedə bilərəm. Səndən yaxşısını təpib onunla sevişərəm. Ancaq mən keçmiş xidmətlərini unutmamışam, köhnə səhbətləri təzələmək arzusundayam.

Şirinin Xosrova cavabı

Şirin yenə dodağına şirin xurma kimi söz saçmağa icazə verdi. Əqit dodaqlarını ləl dişlərinin üzərindən qaldırdı. Gövhər və mirvari kimi sözlər danişmağa başladı:

- Ey gənc taleli padşah! Sən həm tacın, həm taxtın bəzəyisən! Sənin pisliyini istəyənə qarşı bayrağın yüksək, qılincin iti olsun! Dövlət və padşahlıq donu, yaraşığı sənin

qamətindən almışdır. Fələyin kəmanının gücü sənin qolunun gücünə çata bilməz. Yarından, yoldaşından bəxt, bəxtindən isə yardım alasan. Tale öz arxasını sənə dayamışdır, sənə güvənir.

Şirin bu sözləri dedikdən sonra yanar dağ kimi qızışdı. Xosrova dedi:

- Ey məogrur sərkərdə, sən padşahsan, get, padşaha eşq bazlıq yaramaz! Sənin üçün eşq bir əyləncədir, dünyada ancaq bir məşuqə ilə kifayətlənən adam həqiqi aşqdır. Fərhadın eşqi üçün mənən tənə vurma! O qürbətdə ölmüş bir adamdır, onu hörmətlə yad et! Fərhad, o qədər mehriban olmasına baxmayaraq, mənim üçün ancaq bir axırət qardaşı idi. O birçə an belə gözünü gözümə tikməmiş, üzümə baxmamışdı. O Şirinin yalnız səsini eşitmışdı. Şirin onun günün acı etdiyi halda, o ud kimi çox şirin yanıdır.¹ Onun min bir dərdə dözdüyüünü gördüm. Səndən isə bir sıfəri belə almadım. Gülü olan tikan meyvəsiz sərvədən yaxşıdır. Yastığı dəmirdən etmək, belə qan içən qızıl kəmər bağlamaqdan yaxşıdır. Mis qolbaq əlimdə eriyan gümüşdən yaxşıdır. Gecəni işıqlandıran bir çıraq paltarımı yandıran bir şamdan yaxşıdır. Dağın döşü daşla dolu olduğu kimi aşiqin də sinəsi həmişə daş ağırlığında dərdlərlə dolu olur. Mən isə başı daşlara dolu dağ kimi yəm. Dəmir daş arasında olduğu kimi mən də bu daş zindan içərisindəyəm. Qəlbim sevincsiz qalmış, əlim yoldaşlardan üzülmüşdür. Ürəyi dar adamin əli dar olmasın! Dəllilik ilə sərxoşluq ikisi bir yerə düşsə iş çətinləşər. Mən həm dəliyəm, həm də sərxoş. Sərxoşa dəlinin yoldaşlığı tutmaz. Mən etdiyin məzəmmətlərin üstündən qələm çək. Mən, məni danlayanlara layiq deyiləm. Elə bil ki, şiddətli bir yel əsib səhər vaxtı sənin bağından bir yarpaq aparmışdır. Məni möhnət seli öz yerimdən avara salmışdır.

¹ Uduñ özü acı, tütüsü isə ətirlər olar.

Sən öz avadanlığını yiğişdirib buradan get. Görürsənmi, mən yanar od içindəyəm, mənə bax, ibrət al! Hava kafur kimi soyuq qar ələyir, odur ki, aramız soyuq olsa, yeri var. Bədbəxtlikdən bulud duz yağıdırmağa başlamışsa, ürəyini yandıran şirnidən əlini üz. Şəbpərə kimi gecələr iş görə, tərlən kimi gündüzlər göz, günəş kimi açıq görün! Məndən eşitdiyin əfsanələri unut, gördüyün o mehribanlıqlar artıq keçib getdi. Onlardan bir şair¹ belə qalmamışdır. Mən ərəbcə bilməyən türk deyiləm, mən naz-qəməzə etəməy də bacarıram. Evin fələyin tənələrinə bir hədəf olmuşdur. İşvə isə ancaq qıvrım saçlarının işidir. Sənin ürəyin quş da olsa, qanadsız quşdur. Sənin nəfəsin sübhün nəfəsi də olsa, təsirsizdir. Yusufin yüz yuxusunu azber bilsən də, yena haman hamansan, həmin İsa, həmin eşşək. İlk görüşdürüümüz vaxt məni bulud kimi bir zərbə ilə vururdunsa, indi günəş kimi ikiəlli doğrayırsan. Deyləmlı² idin, padşah oldun, baltanı satıb nizə aldın. Get, heç bir üz ilə özünü ürəyimə dost edə bilməzsən. Ağlaşan da, ürəyimdə bir tük qədər sənə yer yoxdur. Nə qədər hiylə işlətsəndə öz qismətindən artıq yeyə bilməzsən. Heç bir ağrın olmadığı halda yalandan qışkırmış, işvədən əl çək! Lap açığını deyim: sus, danışma! Ov şahinləri kimi ruzini halallıqla ye, kaftarlar kimi cəmdək yeyən olma!

Mənə həmişə ona görə Şirin deyirlər ki, şirin oyunları düzəldirəm. Bununla belə mən bəzi adamları acı şərabdan da artıq ağladaram, bəzilərinə isə adımdan da artıq şirin bir nəşə verərəm. Mən güləbam. Təlx olsa da qorxusu yoxdur. Açı güləb, güləblərin ələsi hesab olunur. Mən öldürücü bir şərabam. Məni əlinə alma, yoxsa ətrimdən illər uzunu sərxoş olarsan. Adım Şirin olduğu üçün, danışığım acı olsa da ötüşər. İki şirinlik bir-birinə qarışa bilərmi? Xurmanın turu, qozun isə qabığı olmalıdır. Sərt rəftər etməyim kirpi kimi tikanlı olduğumdan deyil. Çox yumşaq rəftərin altında

¹ Şəir – ərəbcə arpa deməkdir.

² Deyləm – yer adadır, orada igid qullar olmuşdur.

kobudluq gizlənmis olur. Gövhər daş arasında, xurma tikan arasında olar. Çox xəzinələr xarabaklıda gizlənər. Özünü qatlaşmağa, səbr etməyə alıstdır. Alçaqlıqdan adama xeyir gəlməz, lakin həddindən artıq alçaqlıq etmək adamı cühud dərəcasına endirər. Cühudluq etmə isə çox ağırdır. Eşşək qulaqlarını sallayıb yük götirməyə boyun əyəndən sonra hər bir uşaq onu minər. Tərlan uçmaq qabilyyətin itirsə, sərcə də onu dimdiklər. Dəvə karvandan ayrı düşsə, xasiyyəti yumşaq olduğundan sıçan da onun cilovundan yapışib darta bilər. Aslanlarla vuruşmağa girişən adam aslan kimi dişli olmalıdır. İtlər dalaşarkən dişlərini bir-birinə göstərər, sonra ayrılırlar.

Şirin bu sözləri dedikdən sonra, kəskin ağıla, ağılli cana, firuza gülşənin günbəzinə – gəyə – parlaq günəşin nur çeşməsinə, pak cənnətdəki hər bir gözəlliyyə, yer kürəsinin fərmanında yazılın hər bir sözə, ölməz, diriyə, heç vaxt yatmaz oyağa, bədənlərin ruzusunu verən varlığa, canları yaşıdan allaha and içib əlavə etdi:

- Sən padşah olsan da, kəbin kəsilmədən istəyinə nail ola bilməyəcəksən.

Şirin bu qəti sözü deyərək padşahdan üz döndərib getdi və bununla da tapdıgı xəzinəni itirdi.

Xosrovun Şirinin qəsrindən qayıtması

Axşam Xütərn ceyranı, yəni günəş, müşk göbəyindən özünə ip hörünçə dodaqlarından süd çəkilməmiş min ceyran balası, yəni ulduzlar çəmənlikdə istirahətə çıxdılar. Padşah göbəyi yırtılmış bir ceyran kimi idi. Ceyrangözlü sevgilisinin acıqlarıdığını gördü. Hərtərfdən qar və yağış gəlirdi. Bahar buludundan yağırmış kimi çox şiddetli yağmur tökürdü. Dağ qarın şiddətdindən dəhşətə gələrək gil kimi əriyirdi. Qarın soyuğu ərinmiş bir qalay kimi ürəkləri dondurdu. Gümüş dirhəm kimi tökülen qar Şəbdizin üzərində gümüş bir örtük əmələ gətirmişdi. Xosrovun

dilində danışmaqdən tük bitsə də sözləri müşk saçlı gözələ bir tük qədər təsir etməmişdi. Sevgilisini rəhmə gətirmək üçün o çox yalvarmış, yaxarmışdı; ancaq yüz imkandan biri də əlinə gəlməmişdi. Xosrovun sözləri bir-birində iti olsa da, Şirinin cavabları onunkündən daha iti, bir xəncər kimi kəskin idi.

Qaranlıq gecədən bir qədər keçəndən sonra padşah Şirinin qapisından çox inciməş halda qayıtdı. Xəstəlikdən yeni qalxan adamlar kimi atını sürür, yol getdikcə gözlərindən qanlı yaşlar axıdındı. Ürəyi yaralı gözü arxada idi. Huşu başında deyildi. Nə atını iti sürməyə ayağı gəlirdi. Nə də əlləri şəbdizi dayandıra bilirdi. Göz yaşı yol azuqəsi olmuşdu. Gül kimi üzünə mirvari yaşları salxım-salxım tökürdü. «Qabağıma ya dağ, ya da quyu çıxsa idi, heç olmasa longiməyə bəhanə olardı» - deyə düşünürdü. Bəzən acıqdan əlini-əlinə çırpırdı, bəzən yaylığı ilə gözünü silirdi.

Xosrov ümidsiz halda qoşunun düşürgəsinə gələrkən ürəyi hərəkətdən günəş kimi yanırı.

Yaşlı gülşənin üzərindəki qara bulud yırtılınca göydə gözəl bir ay görünüb dünyani işıqlandırdı. Şahlar şahi çadırını fələyə uzatdı. Çadırın qabağını qaldırmış, qapını hamının üzünə açmışdı. Ancaq özü dünyaya açı ürəkdə bata bilmirdi. Palarının əvəzinə ürəyini parçalayırdı. Rahatlıq etmək fikrində deyildi. Başını həsrət dizindən qaldırmırı. Saray adamlarının getməsinə icazə verdi. Şapurla ikisi qaldılar Mahir nəqqas ona «ürəyini sixma!» deyir və galəcəkdə edəcəyi keflərin nəqsini çekirdi. Xosrovun yanar odunu su ilə söndürürdü, aydınlıq gecədəki ay kimi üzünə gülürdü Şapur Xosrova ürək verib dedi:

- Şirin mehribandır, sən onun acı dilinə baxma, özü heç də acı deyildir. Şirində çəkişməyə meyl olsa da, eybi yoxdur. Çünkü heç vaxt xurma tikansız olmaz. Şirinin acıqlanmasından narahat olma. Şirindən səfradan başqa bir şey törəyə bilməz. Şirni öz istiliyi ilə məshurdur.

Məclisdəki yad adam olmadıqından Xosrov ürəyini açıb bütün şikayətlərini Şapura danışdı:

- Bu gün başıma golənləri görmədinmi? Dünyanı yandırın o gözəl, gör mənə nə etdi! Allahdan qorxmayan o qız nə hayasızlıqlar göstərdi. Qadın dedinmi məsələ ayındır, atıq onda həya və qorxu gözləmə. Narvan ağacı kimi papağımı qarşısına qoydum, bağışlanmaq arzusu ilə qabağında sərv kimi ayaq üstə dayandım. O isə çox cəsarətlə narvanı baltaladı, sərv ağacının budaqlarını dəhrə ilə vurub qırdı. Nə soyuqda qalmağım ürəyində mənə qarşı bir istilik doğurdu, nə də ürəyi yumşaldı. Dili başdan-başa balta və ox idi. Üzürləri günahından betər idi. Doğrudur, dost-dosta əziyyət verər, ancaq bu qədr yox. Tikanı tikan üstündən sançmaz. Əziyyət verməyə qalsa mən də tikanlıyam, əziyyət verə bilərəm. Ancaq mənim də bədənimdə canım var. Onun cəməli Babildəki Harutun cəməli qədər gözəl olsa, ya xalı Babil cadugərləri başçısının cadularından yüksəkdə dursa belə, yenə də göstərdiyi soyuqluq mənim bədənim buz kimi dondurmuşdur. Mən onun cəmalını da, xalını da buza yazdım, mənim üçün artıq onların əhəmiyyəti yoxdur. Onun dözülməz dərdini çəkmək üçün gör mənə necə bir təsəlli verən lazımdır? Pis usağın, pis xasiyyətlərini dayəsi hər kəsdən yaxşı bilər. Qonşunun pisliyini qonşu bilər. O mənim gizli düşmənimdir, üzdə dostluq edir, içəridə ədavət bəsləyir. Dünən nə qədər xahiş etdimsə qəbul etmədi, məni qaytardı. Huşum başımdan çıxdı, mən ona min cür söz dedim, bir illik söz danışdım, o isə bir aylıq eșitmədi. Gecə gəldi, qaranlıq qovuşdu, o isə mənə şam da vermədi. O mənim belimi qırdı, sarımaq üçün mumya da vermadı.

Şirinə çatmaq ləzzətli olsa da, bu göy günbəzin altında ondan şirin bir məxluq tapılmazsa da, ona qovuşmaq üçün bu qədər alçalmaq mənə yaraşmaz. Onun duz-çörəyini yemək, onun bu qədər dərdini çəkməyə dəyməz. Fərsiz adamların önündə əl açmaqdansa, fillərin ayağının altında

əzilmək daha yaxşıdır. Suda balıq kimi qərq olmaq qurbağadan aman istəməkdən yaxşıdır. Dağdan dırnaqla daş qoparmaq ləyaqətsiz adama balta üçün ağız açmaqdən yaxşıdır. Saf suda dürr axtaran dürr tapar, torpaqda dürr axtaran isə qara torpaqdan başqa bir şey tapmaz. Mən mədəni xırda daş parçaları çıxartmaq üçün qazmaq istəmirəm. Yağsız çiraq kimi mədən dəminə can vermaliyəm? Canımın ixtiyarını mənə mehribanlıq etməyən bir gözələ nə üçün tapşırmalıyam? Mənə özüm kimi namuslu bir adam lazımdır. Tovuz-tovuzla yoldaşlıq edər.

Şapurun Xosrova cavabı

Şapur əvvəl torpağı öpdü, sonra kafur suyu sapmak ilə odu söndürdü.

- Şirinin kəsginliyinə qarşı sən kəskin olmamalısan, - dedi. - Onun üzr gətirməsi bir mərdlik əlamətidir. Sən öz taleyinə görə qurd deyil, aslansan. Bir maral sənə necə böyüklik edə bilər. Aşıqlərin dalaşması ildirim kimi sürətlə keçib gedər. Naz ilə qabalıq arasında böyük təfəvüt var. Şirin qızındırsa buna haqqı var. Çünkü Şirinin xasiyyəti sitlikdir. Yalnız Şirin deyil, bütün xurma ağızlılarının heç biri tumsuz deyildir, onların heç biri əziyyətsiz ələ gəlməz. Əgər Şirinin acılığından başın hərlənirsə, sən yenə də Şirinin sevdasını başından çıxarma. Şirin hərlər ırsə, sən yenə də şirni sövdasını başından çıxarma. Şirin yəqin ki, səndə bu azarın olduğunu bilir. Ona görə də qərindin altında sirkə saxlayır.¹ Adama şirinliklə bərabər turşuluq da lazımdır. Buna görə də sən bu səfəra və sevdadan əl çəkmə.

Gözellərin dəcəlliyi təccübü deyil. İtdən it xasiyyəti umarlar, asldan aslan. Adət belədir ki, dürr şəvə ilə bir yerdə olar. Qızıl xəzinəsinin açarını dəmirdən qayırılar.

¹ Əslində səfəra və sevda azarlarından danışılır. Qədim əqidəyə görə çox şirin yemək bədəndəkəi səfəra azarını daha da qüvvətləndirir. Sirkə isə bu azarın sağalmasına xidmət edir.

Zalim olduqlarına görə gözəllərdən əlaqəni kəsmək olmaz. Sevgililərin nazını çəkmək lazımdır. Bütün gözəllər bu cür bəd xasiyyət olarlar. Heç bir gəlini məkrəsiz, hiyləsiz görən olmuşmu? Tikan ələ batmadan hansı gülü ələ gətirmək olar? Hansı dairə pərgarın yarasını görmədən çəkilir. Gövhələrin dik başlılıq qadımdan qalma adətdir. Ancaq su ilanı çalmaqla adam olmaz. Qəm selindən yaxanı qurtarmaq istəyirsənə yerində dağ kim möhkəm ol, saman kimi hər küləkdən tərpənsən, dağ da olsan bir samana dəyməzsən. Arzuya axırda çatmaq daha yaxşıdır. Ənbər ancaq yandırıldıqdan sonra öz ətrini saçar. O aya hücum etmək fikrindən vaz keç. Onsuza sənin əlin aya çatmaz.

Şirin hər kəs olsa, yenə də qadındır; qapını bağla, tələsmə, o, ay işığı kimi pəncərədən gələcək. Deyəsən, ay ilə qadın ikisi də eyni hiyləni işlədirler: qapını üzərinə bağlayan, pəncərədən girirlər. Sən hardan bilirsən ki, Şirin sənin dərdini çəkmir. Yox, mən bilirəm ki, o da sənin dərdini çəkir, ancaq səbrlidir. Cəfa dağından bir daş düşsə, bu daş sənin kölgənə, onun isə başına düşər. Əgor qabaliqdə bir tikan törənsə, bu tikan sənin ətəyinə, onun isə ürəyinə sancılar. Bircə gecəliyə səbr et! Gecə iki canlıdır, görək sabaha qədər nə olur? Tale həmişə bir xasiyyətdə olmaz, su həmişə bir arxda qalmaz. İnsan həmişə bir xasiyyətdə olmaz, su həmişə bir arxda qalmaz. İnsan həmişə öz arzularına çata bilməz. İnsan bəzən əziz, bəzən də alçaq tutulur. Şirin – tale, sən isə dövlətsən. Talein dövlətə etdiyi hər naz üçün dövlət taleyi sixışdırırmamalıdır. Pərgar düzgün hərəkət edərsə, ucu başlığı nöqtəyə qayıdar. Harin atı yumşaldan minici xam dayça ilə çox yumşaq rəftar edər. O, səbrlə hərəkət etmək nəticəsində daycanı alısdırır və sonra üstünə kimi istərsə mindirər. Kişi zindandan səbrlə xilas olar, çünki səbr bütün bağlı qapıların açarıdır. Hər çətin işin axırı asanlıqla düzələr. Gecə qara olsa da bil ki, bu qaranlığın dalında parlaq sübh var. Ümidim budur ki, bu çətinliklər tez ortadan qalxar, padşah öz istəyinə çatar.

Şapur bu vədlərlə padşahın könlünü açdı. Xarabalığı mehribanlıqla abad etdi. Şahın üzünə seadət xalları yapışdırdı. Göydən ulduz keçdikcə o, şahın xeyrinə fal açırdı.

Xosrovun getməsindən Şirinin peşman olması

Xosrov gedəndən sonra Şirinin ürəyi çox darixmağa başladı. Padşaha qarşı daş üzərkli olmasından peşiman olub öz ürəyinə daş cirpdı. Kirpiklərindən qanlı yaşlar axıtdı. Ox dəymiş quş kimi çabalamaga başladı. Öz-özüne acığını tutmuşdu. Hirsindən başına döyür, öz alovlu ahları ilə havanı qurudurdu. Ağlar gözəl ilə yeri suvarırdı. Nə qəmin qabağında dayan bilirdi, nə də ürəyi sakit olurdu. Taqətsizlikdən ürəyi əsir, Xosrova qarşı özünü çox ərköyün aparmasından utanırdı.

Ürəyi darixmiş halda Gülgünü mindi. Bu uğurlu atı sürüb qəsrən bayır çıxdı. Sanki od üzərində əyləşmiş su idi. Yol, qaşının pərgarı kimi dar, gecə saçının zülməti kim qara idi. Atı dar yolla sürür, qaranlıq gecədə Allahı köməyə çağırırdı. Onun dünyani gözmiş atı çapmaqda lacivərdən fələkdən daha sürətli idi. Qulamlar kimi əyninə oğlan paltarı geyib, Xosrovun mindiyi Şəbdizin izi ilə gedirdi. Gülgün hər addım atdıqca Şirinin gözlərindən gül rəngli yaşlar axıb yeri isladırdı. Beləliklə, Xosrovun ordugahına qədər getdi və atını padşahın çadırına tərəf sürdü. Qarulların dili bağlanmış, qoşun böyüklerinin həməyili açılmışdı. Hamı ay işığından başı dumanlanmış kimi yixılıb yatmışdı. Şirin bunları görünce şaşıraraq nə edəcəyini bilmədi. Padşahın çadırının qapısından baxan Şapur uzaqdan bir atının çox sürətlə çapib gəldiğini görmüş. Aydınlıq gecənin əfsunu padşahi da yatırımdı. Şapur çadırдан bayır çıxb yavaşça Şirinin yanına gəldi. Buraya adam gəldiyini heç kəsə demədi. Şirinə üzünü tutub:

- Ey pəri üzlü, sən kimsən? - deyə soruşdu. - Pəri deyilsənsə burda nə edirsən? Aslanlar belə bura gəlib çatanda öz güclərini itirirlər. İlan gəlib bura çıxsa, dönbə qarışqa olar.

Gül üzülü Şirin Şapura baxanda onu tanıdı, özünü dərhal Gülgüldən yerə atdı. Şapur onun bu qədər təzim və təşəkkür etməsinə təəccüb etdi. Onu daha yaxşı tanımış üçün irəliyə gəldi. Gözü nazəninin cəmalına sataşanda sevindiyindən papağını göye atdı. Yerə yixilib, təzim etdi.

- Nə əcəb buraya gəlib çıxdın? - deyə soruşdu. Ayağının torpağı bizim üçün tutuyadır.

Gözəl Şirin Şapuru çox mehribanlıqla qarşılıdı. Qadınlara məxsus şirin bir dil ilə onu təriflədi, əlindən yapışış kənarə çəkdi. Başına gələn əhvalatı danışdı. Özünün işvəkarlıq və qabaliq göstərməsini, sonra utanıb peşiman olmasını, padşaha yersiz sözlər deməsini, vaxtsız xoruz kimi banlamasını nağıl etdi. Sonra padşahın necə atı sürüb getməsini və padşah gedəndən sonra özünün necə qüssələnməsini danışdı.

- Çəşib qaldım, - dedi. - Ağlım dadıma çatmadı. İndi da yaziq vəziyyətimdə igidlik göstərdim. Gur bərkə düşəndə aslan kimi şücaət göstərər. Sən xoşbəxtliyə bax ki, allahın köməkliyi ilə yolda heç bir bədxah adama rast gəlmədim. Arzum yerinə yetdiyindən, məqsədim düz olduğundan işim də düz gətirdi. Yolu azmayıb gəldim. Mən sənə tamamilə inanıram və gələcək taleyimi sənə tapşırıram. İki ricam var. Mənim müqəddəratım bunların yerinə yetirilməsindən asılıdır. Sən onları yerinə yetir. Birinci ricam budur ki, padşah kefə əyləşdikdə, dünya nuşa-nuş səsi ilə dolduqda məni bir gizli yerdə əyləşdir. Mənim sırrımı gizlin saxlayıb padşaha demə. Padşahın kef və nazını kənardan görmək, onun canları əsir edən cəmalına tamaşa etmək istəyirəm. İkinci xahişim budur ki, padşah mənə sahib olmaq istəyirə, qoy qayda və qanun ilə kəbin kəsdirib mənimlə evlənsin. Bu işlərin yerinə yetirilməsini öz öhdənə götürürsənsə, gecə ikən

işə başla. Əgər götürmürsənsə mən qayıdım, yenə öz qəsimə gedim.

Şapur Şirinin arzularını bilincə əunların hamisini yerinə yetirməyə söz verib yüz andla Şirini inandırdı. Gülgünü də Şəbdiz kimi axura bağladı. Şirini də Pərviz kim eyvana apardı.

Xosrovun iki çadırı vardı. Bunların ikisi də Sürəyya ulduzu kimi incilərlə bəzədilmişdi. Bu çadırların biri içki içməyə məxsus olduğu üçün hər tərəfi açıq idi. O birisi isə yatmağa məxsus olduğundan hər tərəfi örtülü idi. Şapu Şirin üzülü qızı bir parça nur kimi Xosrovun yatdığı çadırda tərəf apardı. Əlindən yapışış kürsüdə oturdu. Bayırə çıxıb çadırın qapısını bağladı. Ürəyi yüngülləşmiş halda şahın başı üstüna gəldi. Ürəklə padşaha xidmət etməyə hazır idi. Gah gülşənin başına dolanan kimi padşahın başına dolanır, gah da şam yandırırıdı.

Xosrovun yuxu görməsi və Şapurun bu yuxunu yozması

Padşah birdən şirin yuxudan oyandı. Alnı göydəki ay kimi parlayırdı. Şapuru oyaq görünçə ona təşəkkür edib dedi:

- Cox sağ ol ki, mən yatmışam, sən isə bəxtim kimi oyaqsan. Bir yaxşı yuxu görmüşəm. Sevindiyimdən başım fələyə qədər ucalmışdır. Yuxuda gördüm ki, geniş bir bağdayam, əlimə parlaq bir çıraq keçib. Bağ nə bağı! Bir çıraq kimi bütün dünyaya işiq saçırı. Meh əsdikcə sanki novruz küləyi əsirdi. Reyhanları sanki gözəl meyvələrlə dolu bir tabaq idi. Ürəyin dərmanı, beynin rahatlığı üçün nə istəsəydim vardi. Ağacları göye baş qaldırmışdı. Aşıqlərin əli öz sevgililərinə çatan bir bağıdı. Otların üzərindən baş qaldıran bənövşələr gənc oğlanların üzündə yenice çıxan tükləri yandırırıdı. Şirindən yüz acılıq eşitriş olsam da, şirin yuxuda bu gözəl bağ qarşımı çıxdı və o bağda işıqlı bir çıraq tapdım. Sanki qara qarğıa əlində şam tutmuşdu. Sən

mənim yuxumu yoz. Söylə görək, bağ, şam və aydınlıq gecə nəyə işarədir!

Şapur yuxunu yozmağa başladı:

- O nurdan gözlərin işıqlanacaq. Allah bu qaranlıq gecəni gündüza çevirəcək. Bal dodaqlı sevgilini aşuşuna alacaqsan. Bu gözəl xəbərin sağlığını, gəl gedib içki içək. Sabah yeni bir məclis düzəldək, köhnə şərab və yeni nərgizlə məclisimizi bəzəyək. Nur çeşməsi, yəni günəş şərqdən doğarkən dəryadan kafur rəngli tozlar qaldırıar, biz də kafur qoxulu şərəbi cama tökərik. İçgi qayıgına oturub bu qəm dəryasından qaçarıq.

Padşahın üzü şadlığından lalə kimi açıldı. Bu sözlərdən sevinərək nərgis kimi yuxuya getdi.

Xosrov ovlunda kef məclisi düzəltməsi

Səhər vaxtı günəşin beşiyi hərəkətə gəldikdə dünya Cəmşid bəzəklərin geyindi. Şərqdən əli iti bir oğru gəlib sübhün galininin bəzəklərini yüksərdirdi.¹ Quşlar oğrudan qorxaraq qanad çaldılar, gözəllər xalxallarını ssəslənirdilər. Padşah şirin yuxudan oyandı. Gecə gördüyü yuxunu xatırlayırkən ürəyi sevincə doldu, yeni bir çadır qurulmasını əmr etdi. Belə bir çadır ki, onun yanında dağ bir saman çöpü kimi kiçik görünürdü.

Çadırın qübbəsi fələyə ucaldı. Bədnəzər, xəzinə kimi torpağın içində gizləndi, eni-uzunu altmış ağac olan bir çadır qurulmuşdu. Qapıda camaat əllərini döşələrinə qoyaraq itətə hazırlı dayanmışdı. Padşahlara məxsus qızıl həməyil salmış sərkərdələr çadırın qabağında düzülmüşdülər. Onların üstlərinə baxarkən çadırın qabağında qızıldan bir hasar olduğunu güman etmək olardı. Deyləmli qulları kimi hündür ağaclara sancılmış bayraqların başı göye dəyirdi. Bayraq qotazları onların

başının qıvrım saçları kimi aşağı sallanmışdı. Çadırın qapısında qara qullar dayanmışdı. Həbəş qullarının ətəkləri ağ İsfahan parçasına tikilmiş kimi görünürdü. Həbəşin qara qulları ilə Çin türkləri, qara gecə ilə ay kimi yan-yanaya dayanmışdılar. Taxtın önündə dayanan qaraulçuların qılıncları arasından sabah yeli keçib getməyə yol tapmirdi. Ətrafdə qurulan kiçik girdə çadırlar ayı və günüşi öz işıqlı gözlərini yummağa məcbur etmişdi.¹ Bir çadırın içərisində Çin padşahı qədər gözəl olan Xosrov ayləşmişdi. O biri çadırda isə Şirin dalğın halda oturmuşdu. Çadırın içinə padşaha layiq zərbəf bir xalı döşənmişdi. Külək hər dəfə əsdikcə bu xalının üzərindəki zərlərdən tamam bir xəzinə qədər qoparıb aparırdı. Külək bu xalının zərli tozları ilə olduqca hərəkət edən bir xəzinə şəklini alırdı. Deyəsən xali öyü də küləklərin gətirdiyi bir xəzinə idi.

Carçı səmimi dostları bir yerə yığmış və naməhrəmləri qapıdan uzaqlaşdırmışdı. Padşahın hərəmkənasında hərəm qulamlarından başqa heç bir kəs, hətta bir uşaq belə qalmamışdı. Əddəli və ağılli nədimlərdən bir neçəsi kürsü üstündə ayləşmişdi. Taxtın ətrafində zümrüd və yaqutdan qayırılmış noğul qabları düzülmüşdü. Hər qulun əlində çox qiymətli daş-qasıla bəzədilmiş türvəc və ənbər vardi. Xosrovin əlində yumşaq qızıl vardi. Əlini yumduqca bu qızıl barmaqları arasından kənara çıxırdı. Saqı cami bal kimi şirin şərabla doldurmuşdu. Çalğıçı nəğmələri bir-birinin ardınca çalaraq qulaqları ovdururdu. Barbüd bərbəti qucağında tutaraq ayləşmişdi. O sanki göy kimi dünyani öz qolları ilə qucaqlamışdı. Barbüdünrudundan qopan «Həştrud» nağməsi Xosrovin gözlərindən iki çay axıtdı. Sərxoş padşah bu musiqini eşidərkən - «Bu məclisə Şirinin şirinliyi hiss olunur» dedi. Mahnilar dostların kisosunu qızılla doldururdu. Mizra ürəkdəki yaralara şifa verirdi. Barbüd böyük məharətlə çaldığı havalarla

¹ Şərqdən gələn oğru dedikdə günəş nəzərdə tutulur. Burada səhərin açılması və günəşin doğması təsvir olunur.

¹ Yəni çadırlar o qədərdi ki, ayın və günəşin işıqları yero düşə bilmirdi.

ürəklərdən dərd-qəmi silirdi. Onun udunun səsi Davudun səsini batırırdı. Onun nəgmələrində İsanın nəgmələrində olduğu kimi ölülərə dirilik verən bir nəfəs var idi. Oxuduğu hər nəgmə manqalda yanmış xoş ətirli ud kimi qətbləri alışdırırdı. Onun şəkər saçan əli çalmağa başladıqda isə ağ quşu yuxuya gedirdi. Barbüd simləri dardlıqca, alət, qulağı dərtlərmiş kimi ürəkdən yanılı səslər çıxarırdı. Sazın ipək telinə mizrabı vurunca bütün məxluqatı sizildamağa məcbur edirdi.

Nəkisa adlı bir çalğıçı var idi. Şirin söhbətlə nədimlərdən biri idi. Vüqarlı bir kişi idi. Çəng çalardı. Ərəğənun kimi qozbel fələk hələ indiyə qədər çalıb oxumaqda onun kimi usta görməmişdi. Ruddakı axıcı səsleri o düzəltmişdi. Müğamatın müxtəlisf növləri onun ixtiyarı idi. Bu nəgmələri eşidərkən quşlar ona həsəd aparar, dərdlərinin çoxluğundan qanad çalardılar. Onun çaldığı xoş havaları eşidərkən, Zöhrə ulduzu fələyin dövrəsinə sırlanardı. Zöhrədən artıq çalğıçı hesab olunan Nəkisadan başqa heç kəs çalıb oxumaqda Barbüdə tay ola bilməzdi.

Kef məclislərində həmisi Nəkisa ilə Barbüd yanaşı oturar, bir yerde çəng və bərbət çalardılar. Onların əlindəki çənglə bərbətin səsi güldəki rəng və ətir kimi bir-birinə uyuşmuşdu. Bunların çalğısı qulaqları sərxişlərdən ayıldırdı. Biri ürək verir, biri başdan huşu aparırdı. Çəngdən və bərbətdən çıxan yanılı səsler sinələri dəlirdi. Müsiqidən huşlarını itirmiş qulamlar padşahın yanında ədəbsizlik göstərməyə başladılar. Padşah qulamların bayırına çıxarılmalarını əmr etdi. Çadırda çalğıçılardan, şahlar şahı Xosrovdan və Şapurdan başqa kimse qalmadı. Qalan adamların hamısı padşahın hüzurundan uzaqlaşdılar. Barbüdün çaldığı setar bir əfsun kimi tasir edir, özü ayıq olduğu halda sərxişləri talayırdı. Nəkisa çəngdə xoş havalar çalır, ərəğənun telini mizrabla dindirirdi. Xosrov bütün ruhu ilə hər iki çalğıçıya aqlanmışdı. Xəzinəsinin və ürəyinin qapısını hər ikisinin üzünə açmışdı.

Fırlanan çadira bənzəyən göydən kainatın padşahı olan günəş uzaqlaşınca çadırdakıların üzü qədər gözəl bir ay çıxdı. Şapur bir pərvanə kimi nur çeşməsi olan Şirinin başına fırlanırdı. Ruhun əks-sədəsi olan Şirin dedi:

- Bu çalğıçıların birini mənim yanımı çağır. Qoy əlində saz bu çadırın qapısında otursun. Sazını mənim halıma uyğun surətdə kökləsən. Mən nə desəm onu təkrar etsin.

Şapur Nəkisanı haman qapiya apardı. Şirindən bir neçə addım aralıda əyləşdirib ona dedi:

- Ey çalğıçılıqda Zöhrəni qısqandıran usta, çalmaqdə Zöhrə sənin qarşında acizdir. Gözünü yum, bu çadırdaki dostu görmə, ancaq bu məclisə layiq havalar oxumağı ondan öyrən, bu çadırın üsuluna uyğun havalar çal. Onun dediyi havaları çal.

Bir tərəfdə də Barbüd sərxiş bülbüllə kimi oxuyur, o biri tərəfdə Nəkisa əlində çəng çalırdı ənbər ilə qarışmış şamların parlaq işığı məclisə bir behişt gözəlliyi verirdi. Şamlardan qalxan tüstülər sanki bir bağ əmələ gətirirdi. Padşah bütün diqqətini çalğıçılara vermişdi. Onların nə oxuyacağını gözləyirdi. Çadırdakı, gözəl Şirin isə öz çalğıçisina «Qorxma, ürəyinin dərdini danış!» - dedi-

Şirinin dilindən Nəkisanın qəzəl oxuması

Nəkisa gözəl Şirinin arzusunu yerinə yetirərk «rast» pərdəsi üstündə bu qəzəli oxudu:

«Ey bəxtin gözü, yatma bəlkə sən də ürəyin üçün bir sevinc nişanəsi tapasan! Ey ümid sübhi, sən də səbr dağından üzünü göstər, ürəyinin gözünü günəşlə işiqləndir! Ey baxt, bir neçə gün mənimlə yola get. Bir açar tap, mənim üzərimdəki bəndləri açıb məni xilas et! Ey tale, başındakı tutqunluğu kənara at, acizlikdən el çək! Ey dost, cəsarətlə işdən yapış, qəm qoşununu məglub et! Ürək od içərisində yanır, ciyər qan dalğaları arasında üzür, mənə rəhm etmək

fikrin varsa, elə indicə et. Çünkü rəhm etməyin ən yaxşı vaxtıdır. Bundan daha artıq rəhmə möhtac olan bir yazıq, bir aciz tapmazsan. Əgər əllərinə su tökməyi bacarmasan, mətbəxində kabab bişirməyi bacararam. Əgər güləb verməyə layiq olmasam, heç olmazsa şişə ağızı açmaqdə saçıyıə kömək edərəm. Paltara nəqş tikməyi bacarmasam, üzərlük yandırmağı bacararam. Çin parçasını toplaya bilməsəm, ətəyinin tozunu ki, çırpmağı bacararam. Məni kölgə kimi torpaq üzərinə atma. Mən özüm dərdli-kədərlə halda torpaq üzərinə yixilmişəm.

Sənin kimi ayın evində mənim kimi bir ülkər qulluqçu olmalıdır. Sənin qanadı almaq üçün mənim kimi bir Zöhrə lazımdır. Sarayında hansı qulluq olsa yerinə yetirməyə hazırlam. Mən şahlıq iddiasında deyiləm. Kənizlik iddiasındayam. Əlindən azara gəlmisəm, özün bunu bili-bilə niyə soruştursan? Dah mən gördüyüün mən deyiləm. Qəm çəkən bir qəribin hali necə olar? Taqətinə itirmiş, əli işdən çıxmış bir adamın günü necə keçər? Bir gül kimi eşq yolunda pərdəni yırtmışam. Aləmdən köçüb getmişəm, ancaq aləmi görməmişəm. Torpaq kimi oxa hədəf olmuşam. Lalə kimi yara.

Avam ikən qocalmışam. Bir ümidi uyub bütün dünyani əlimdən çıxmışam. Bir əhd üstündə bir günə düşmüşəm. Nə kömək verən bir arxam, nə bədbəxtlikdən qurtaran bir bəxtim var. Suda qərq olan bir adam çılpaq olərkən belə bir məsəl çəkmişdir: «Ölünün də dünyada bəxti olmalıdır». Bəxtsizlikdən ürəyim bəxtsiz qaldı. Əgər sən mənim belə halca yaşamağımı istəiyrsənsə, buna da qatlaşaram. Mən arzuma çatmasam da olar, təki sən arzuna çatasan. Mənim vücudum onun dodaqlarına acı gəlmış olmalıdır ki, öpüşən vaxt onun öpüşü məni ud kimi yandırdı. Bu yanmaq mənim üçün bir qonaqlıq, bir şadlıqdır. Aşıqlər üçün yanmaq xoşdur. Sənə heç bir şey əmr etmirəm. Məni bundan yaxşı saxlamaq istəsən, o da sənin öz işindir».

Xosrovun dilindən Barbüdün qəzəl oxuması

Nəkisa bu qəzəli çəngdə çaldıqdan sonra Barbüdün setarı çalınmağa başladı. Onun sazinin səsi İraq hakimlərinin səsi kimi göylərdən yüksəyə qalxdı. Barbüd «İraq» məqamında bu havanı oxudu:

«Hisslərim dost nəsimi axtarır. Könlümün çırığı qarşısında xəzinə xəyalı canlanır. Arximəzdakı bu gözəl su haradandır? Hansı yelin belə xoş qoxusu vardır? Yoxsa günəşin tovuzu seyrə çıxanda qanadlarını Cəmşidin gülzərinə səpmışdır? Yoxsa göydə sərv bitib, bizim başımızı uca etmişdir? Yoxsa pəncərədən ay düşüb gözəlin üzünü işiqlandırmışdır? Yoxsa buradan behişt külüyi əsib ki, bizi bu qədər şadlıq əsər edibdir? Yoxsa qolumuzun üstünə tərlan qonub, gecənin gülzəri qara qarğadan qurtulubdur? Yoxsa dirilik suyu bizim yanımızdadır, ürəyimiz də bu suyun təsirindən diri qalmışdır? Yoxsa taleyimiz yeni bir şam yandırdı, bu odda pərvana kimi qəmin də qol-qanadı yandi? Şirin bal kimi dodaqlarından ləl səpmışdır ki, hər bucaqdan bir səs ucalır? Öz ovçusuna naz edən ceyran tora düşdükdə çox çətinliklə tordan qurtara bilər.

Ey bəxt, pəriləri qısqandırın bu gözələ de ki, mənim xoşbəxtliyimi özümə qaytarsın. Sənin gözəliyin ilə bərabər bir çox yaxşı xasiyyətlərin də vardır. Doğru deyirəm, doğruluq kişi xasiyyətidir. Mən arpa əkdim, buğda dərdim. Sənə isə bugdanı göstərib arpa vermişəm.¹ Azığılıqlıdan acıqlanmağıma, inad etməyimə baxma. Sənə ram olduğunu, sənə itaət etdiyimi nəzərə al. Heç kəs hind oğrusunun əlini kəsməz, çünkü oğru olmaqla bərabər, qoçaq və mərddir. Ürəyimin yarısı belə padşahlıqla sevinmir. Ürəyimin dərdi isə istəyidiyin qədərdir. Uğursuz bəxtim qələbəyə təpik atdı, sənin dərdin ruhumu tapdadi. Qəmdən ürəyim qəm ağlayır, necə də ağlaması? Qəmdən ağlamayan

¹ Yəni sənə qarşı vəfəsiz olmuşam, əhdi pozmuşam

bir zalim tapılarımı? Vücudum ayrılıqdan qorxur, necə də qorxmasın? Dəlidən qorxmayan ağılli tapılarımı? Əlim zülfündən üzüləndə ürəyim üzülür. Odur ki, ürəyimi yenə də sənin zülfünə bağladım. Xəlvətdə dodağınla haqq-hesab çəkməliyəm. Bundan daha vacib işim yoxdur. Bu baradə nə buyursan itət edərəm. Mənə səni ilə xəlvətə çəkilməyə icazə verəcəksənsə, ver! Daha nə üçün gül əvəzina tikan verirsən? Mərhəmdən başqa bir şeyi olmayan vücuddan mənə elə bir mərhəm ver ki, heç vaxt qurtarmasın. Səndəki dirilik suyundan hər şeyi qarət olunmuş adama zəkat versən nə olar?».

Sirinin adından Nəkisanın qəzəl oxuması

Barbüd belə bir hava çalğından sonra Nəkisa ondan da gözəl birhava oxumağa başladı. Xoşrəngli novruz gülləri kimi açılaraq çəngdə «novruz» havasında bu qəzəli oxudu:

«Ey sevincim, səni görünce gözlərim işıqlandı. Sənin astanan gülşəndən daha xoşdur. Yatarkən də, yeyərkən də fikrim səninlə məşğuldur. Ayağının tozu gözlərim üçün bir tutiyadır. Sən mənim müşk ətri saçan beynimin sevincisinə. Səhərə qədər sənməyən çıraqım səndən işiq alır. Sən mənim gözüm və gözümün çıraqısan. Gözümün işığı və işıqlı bağımsan. Göydəki günəş işığı sənin üzündən alır. Duza ləzzəti sənin ləl dodaqların vermişdir. Sənin gözəlliyyin ulduzları nurla bəzəmişdir. Bütün ələm sənin hüsnünü təsdiq edir. Hansı şərabdan içmisən ki, üzün belə bahar kimi gözəl olmuşdur? Sən yenə də haman şərabdan iç! Sənin cəmalın gənclik kimi ruhu oxşayır. Gənclik yolunda canından keçməyən tapılarımı? Əlinə ayna alıb cəmalına baxsan, öz eşqindən ürəyin sərxoş olar. Ey Çin gözəli, çin aynasına çox baxma, çünkü ancaq xudbinlər özlərini görərlər. Adam da hər an yeni bir adamin şəklini əks edən aynanı əlinə alarmı? Mənim gözüm sənin üçün ən yaxşı aynadır, çünkü səndən başqa heç kəsin əksini göstərməz. Bu

dünyanın sahibi olan böyük hakimə and olsun ki, səhsiz şirin həyat mənə zəhər olmuşdur. Səndə zəhəri rədd edən tiryek olduğu halda, mənim canım zəhərdən alışib yanır. Sən elə gündə yaşayırsan, mən də belə bir gündə. Öz sevgilisinin eşqindən ürəyini itirmiş bir adamdan uzaqlaşmağı ürəyin necə qəbul edir? Cox rəhmlisan, allah sənə rəhm eləsin!

Güman edirdim ki, mən zəifləyəndə, bərk ayaqda sən əlimdən tutarsan. İndi mən sərxoşluqdan və zəiflikdən yixılmışam, sən isə əlimdən tutaraq ayağımı bağladın. Sevgilini belə bir təhqirlə öldürdüñ. Yetər, Sevgilini öldürmək mərdə yaraşmaz. Hər saat sinəmə tikan vurursan, gəl bu tikanlardan el çək! Bir az tikan vursan, bir az da oxşa! Bir dilsizin dərdinə qal, sənə xidmət üçün hazır olan bir adamı öz məclisinə gətir. Ehtiyacım olduğu üçün qapına gəldim. Ehtiyac adama cəsarət verir. Yoxsa, məndə o cəsarət harda idi ki, belə küləkli havada çıraqımı hasardan bayıra çıxaram. Qəsimdə sənə yuxarıdan sitayış etsəm də, yenə sənə tabe olan bir kənizəm. Mənim kimi bir raiyyətin qanını tökmə! Bir büt pərəstdən Kəbəyə nə zərər gələ bilər? Nə üçün məni öz cəmalından uzaqlaşdırırsan? Heç olmasa qoy səni uzaqdan görmə! Səni xatırlayarkən öz cavənlığımdan belə ayrılrıam. Sənə çatmaq ümidi ilə günlərimi sayıram. Ağuşuna girəcəyim gün nə yaxşı gündür! Çəngin yanılıqlı səsleri altında sən mənə şərab verərsən. Gecə yarısı nazlanıb sənin saçlarını oxşaram. Səhərə bir az qalmış şam kimi qarşında olərəm. Sənin ləl dodağından sərxoş olub yuxuya gedərəm. Düşdürüm yerdə qiyamətə qədər yatıb qalarım, üzümü ayağına sürterəm. Pis günüm axırda dönüb yaxşı olar. Bundan sonra mən sənin astanani öpməliyəm. Artıq ayrılığa taqətim yoxdur. İş düzəltmək ixtiyarını sənə verdim, indi özün bil, istəyirsən öldür, istəyirsən mehbribanlıq et! Sənin qarşında ölmək, səndən ayrı yaşamaqdan yaxşıdır».

Xosrovun dilindən Barbüdün qəzəl oxuması

Nəkisa bu nəğməni çaldıqdan sonra Barbüdün setarının səsi ucaldı. O üzr istəyirmiş kimi həzin səslə «İsfahan» müğəmində bu qəzəli oxudu:

«Səhər vaxtı, içgidiən sərxoş olunca bir bağın qapısından ötdüm. Bu bağda müşk qoxulu bir çiçək gördüm. Çiçək qarğanın çəngində idi. Qarğanın çəngi isə qana bulaşmışdı.¹ Boz yarpaqlı bir gül gördüm. Bu gülün hər barmağında bir tikan vardı. Qalanın içində dustaq edilmiş bir xəzinə gördüm. Qalanın gözəli qapını mənim üzümə bağlamışdı. O qalanın qifilini hələ indiyə qədər heç bir düşmən qırı bilməmişdir. Sən candan yoğrulmuş bir behişt gözəlisən. Sənin behiştində hər cür meyvə ağacları var. Bu qədər təzə meyvələrdən mənə çatan ancaq başımdakı bu quru xumarlıq oldu. Bir pəri üzlü ürəyimi özünə məskən eləyiib, bir pəri kimi ürəyimi dəli eləyiibdir.² Bu pəri heç vaxt fikrimdən çıxmır. Buna görə də oyaq qalmaqdən beynim xəslənib. Yatanda beynimi alovlandırır. Pəri kimi məni yuxuda da dəli eləyir. Eşqdən dəli olmuş üzək isə pərini abadlıqda deyil, xarabalıqda axtarır. Çünkü o pəri üzlü cazibəli qız bir xəzinə kimi viranədə gizlənmişdir. Bu xəzinə viranədən bayira çıxsa, mən onu dənizdən çıxarılmış misilsiz bir dürr kimi tacıma taxaram.

And olsun cadugər gözündəki xumarlıq, and olsun məni atəş püşkürənlər kimi yandıran qara zülfərinə, and olsun yüzilik ölüünü dirildən bəzəklərinin səsinə, paltarının xişritisiqa, and olsun onun kecəvəsindəki ipəyin üstünə tikilmiş mirvarılara, bal dodaqlarına, mirvari dişlərinə, and olsun tacının yankarına toxunan saçlarına, fil sümüyü kimi vücudunun üzərinə tökülen qırvım höruk'lərə, and olsun bac almağa ehtiyacı olmayan nazına, nazından xoş olan üzrünə,

¹ Çiçək – gözəl, qarğı – ayrılıq. Yeni ayrılığın cənginə keçmiş bir gözəl gördüm.

² Keçmiş əqidəyə görə pəri görən adam dəli olarmış.

tuğral çekilmiş iki qaşının tağına, bir-birinə dəyəndə Harutun ürəyini yaralayan kirpiklərinə, and olsun qəzəbi ilə məni xəstələndirən gözlərinə, and olsun gözləri qamaşdırın yanaqlarına, mehtabın təzaliyini bəyənərəyən, ondan təzə olan cəmalına, nur qalasına kəmənd olan sərv boyun uzunluğundaki saçına, and olsun ilana əfsun edən saçlarına və ciyinə, Zəngibarın qoşununu məhv edən arpa böyüklükdəki müşk xalına, and olsun hər kəslə mərcləşən və hər kəsi udan iti gözlərinə, sünbülü məhəbbətindən olmayaç məcbur edən sünbül saçlarına, and olsun qapısına yaqtıdan qifil vurulmuş otuz iki dənə təzə ləl kimi dişlərinə, and olsun aşiqlərin qanını tökməyə hazır olan iki badam gözlərinə, döşündəki şəkər gülüslü iki innabin lütfünə, and olsun ay çəsməsi kimi saf olan üzündəki çənə qayıusuna ki, ürək öz suyunu bu çəsmədən alır, and olsun günəşdən sallanmış su kimi görünən buxağına, and olsun gəzələri qamaşdırın gümüş nar kimi iki döşünə ki, girdəliliyi novruz narıncıdan almışlar, and olsun on gümüş barmağının findiq dirnaqlarına, and olsun nazik belli gümüş bədənə ki, gümüşünün saflığına söz ola bilməz, and olsun gümüş baldırına ki, bunu tarif edə bilmərəm, əgər etsəm, gecə yata bilmərəm, and olsun ayağının torpağına ki, gözümüzdən əzizdir, ona verdiyin vədələr hamısı öz hökmündədir, və yerinə yetiriləckdir. Bəxtimin yardımı ilə onu ələ gətirə bilsəm, öz canımın içinde yerləşdirərəm. Nə qədər canım ağızından çıxmayıb, onu əlimdən buraxmaram. Dünyaya şah, ona qul olaram.

Şirinin dilindən Nəkisanın qəzəl oxuması

Barbüdün rudi bu pərdəni bitirdikdən sonra Nəkisa öz çəngini çalmağa başladı: «hasarı» havasında eşidilməmiş bir qəzəl oxudu:

¹ Tuğra - padşah imzası.

- Ey zirək sərv, ürəyim sənin üçün torpağa çevrildi. Sərv topağa kölgə salan kimi sən də mənim üzərimə kölgə sal. Bu müşk rəngli ipə bənzər saçlarımından nə üçün boyun qaçırsan. Sən heç yerdə mənim kimi boynuna ip salıb qarşında əşir kimi dayanan bir adam tapmazsan. Əmirlər kimi dik başlıq etdiimsə, indi əsirlər kimi boynumda ip hüzuruna gəlmışəm. Götü mənim dar evimə yerləşdirmək olmazdi. İki aləm mənim xarabama siğmazdı. Qarışqanın evi filin ayağına tab gətirməz. Ağcaqanad gücdə simürə ilə bərabər ola bilməz. Göt quyuya enə bilməri? Behişt bir otun üstündə yerləşə bilməri? Qapıçıya hadiyyə edilməyen bir baş padşahın məclisində şabaq verilməyə layiq ola bilməz. Dünən gecə səni təngə gətirməyimə baxma. Yanına vasitəçi göndərmək çətin olan bir padşahın hüzurunda mənim bir vasitəcim varsa o da sənin kərəmindir. Bu o qədər günahın qarşısında bir üzür tapsam deyərəm və yeri o qədər öpərəm ki, məni əfv edərsən. Üzümü o qədər yera sürtərəm ki, torpaqdan üzümə abru gələr. Yanaqlarımı o qədər xalına sürtərəm ki, bəxtin səni utandırıb mənə əfv fərmanı verər.

Padşahın taleyində belə bir şey oxudum: «Qasidin taleyinin sahibi aydır». Mən də taleyi aydan asılı olan bir qasidəm. Buna görə də yola çıxmışam. Sənə vurulmuş bu ürəyin həyəcanlarından gizli xəbərlər gətirmişəm. Qasidəm, həm sənə xəbər gətirmişəm, həm də öz xəzinəmdən - qəlbimdən sənə borcu verməyə gəlmışəm. Ağzım kiçikdir, deyə kiçik uşaq kimi naz elədim. Dilim alov kimi alışib odlu sözlər dedisə, budur iki ləl dodağımı da gətirmişəm. Zülfüm itaətdən boyun qaçırmışsa, səndə ondan üz döndəmişsənsə, lazımı cəzasını almışdır. Gözüm dar gözlüük etdisə, indi mərd bir hind oğrusu kimi qarşına üzr istəməyə gəlmışdır.

Qəmzəm sərxoş olarkən bir ox atdisa, ayıldıqdan sonra sənin yağınnı torpağını özünə tutiya etdi. Saçım sənə görə qarışmışdısa, indi bax gör, necə zəncirə çəkib

düzəltmişəm! Məşəl kimi başımı bu qapıdan içətiyə uzatdım, şam kim canımı başıma qoydum. Sənin saqqalın mənim qanımı tökməyə hazırlaşsa, mən bir nöqtə kimi xətdən kənara çəkilmərəm. Visalın məndən bərk yapışmasa mən göz yaşlarımla ətəyini bərk-bərk tutaram. Əqiq dodağım qanını bundan artıq içsə, onu inci dişlərimə parçalarım. Mən elə bir bağam ki, onun meyvəsi hələ bir adama qismət olmayıb. Bağın qapısı, məlumudur, açarı isə məlum deyildir. Səndən başqası döşümədə ki narlara əl vurarsa, işvəmin şərabı ilə onu sərxiş elərəm. Sənin qəndə dolu ağızından və dodaqlarından başqa heç kəsin dodaqları badam gözlərimdən öpə bilməz. Səndən başqası qənd kimi dodağımı püst kimi açmaq istəsə mən püstənin ağızı kimi ona gülərəm. Narincımla işi olan adamın ayağı narinc kimi tikana keçər. Xurma ağacından xurma dərməyə çalışan adam məndən tikandan başqa bir şey dərə bilməz. Alma kimi döşlərimə göz tikən adamı mən uşaq aldadan kimi aldadıb, ona mumdan qayrılmış alma verərəm. Günəş aşağı düşüb ay yuxarı qalxsa da, bu meyvə səndən başqasının əlinə keçməyəcəkdir».

Xosrovun dilindən Barbüdün qəzəl oxuması

Nəkisa öz cəngində bu nəğməni çaldıqdan sonra Barbüdün setarı səsləndi. «Üşşaq» pərdəsində, rast məğamında bu qəzəli oxudu:

«Ey gözəllik şam! Deyəsan sənin küçəndə fələk mənə bir keçi ayağı yetiribdir.! Sən başımı qoyun başı kimi kəssən də, mən it kimi öz ayağımla yürüüb qapına gələrəm. Ürəyimi əlimdən almışan, heç eybi yoxdur. Apar, ürəksiz olmaq daha yaxşıdır. Ürəyin yükünü çəkə bilməyən bədən

¹ Keçmişdə belə bir əqidə varmış ki, qəssab kök qoyunu tutmaq üçün keçi qızını cadu edib əlinə alır ve sürüünün içində girir. Qoyunların hamısı caduya görə bir baş qəssabın yanına yığışırlar. O da istədiyi qoyunu tutur. Burda Xosrov özünü qoyuna, Şirini isə onu tutmalı olan qəssaba bənzədir.

Sirinin dilindən Nəkisanın qəzəl oxuması

Nəkisa oxumağa başlarkən əvvəlcəcadugərlik etdi. Sonra bu qəzəli «Rahivi» havasında oxudu:

«Ey dost, gəl yarınla barış, dünən keçdi, bu gün da qalmayacaqdır. Dərd düşümünü aç, nə vaxta qədər bağlayacaqsan? Ömrün sürətlə ötüb keçməsinə bax, havaxta qədər ləngiyəcəksən? Dostdan tutmuş padşaha qədər dünyada heç bir şeyə etibar yoxdur. Beş günlük dünyani bərk-bərk tutmağa lüzum varmı? Əlli-almış illik bir ömürdə canı dərdə salmaq nəyə gərəkdir? Cox vaxt soyuq baxılmaq nəticəsində soyuq qaldı. Cox it saxlayan, özü üçün plov bişirdi, ancaq özü yeyə bilmədi. Bir gecə içgi içib keyf çəksən daha yaxşı olar! Əcəl aman verərsə, sabah işlərik. Sabaha ümidi bağlamaq çətin olduğu üçün işi bu gecə qurtarmaq lazımdır. Dünya çox oyunlar çıxarırlar, təəssüf ki, sən hələ dünyani görməmişən. Bahar elinə keçmişə, elə bu gün onun gözəlliklərini dad, çünkü ilin hər fəsli novruz olmaz. Bu gülü öz vaxtında qoxulamasan payızda külək onu əlindən alar. Güldən vaxtında güləb çəkilsə daha yaxşı olar, yoxsa güləb çəkən gecikər, gül xəzəl olub töküller.

Qızılı saxsı kimi baxılan bir yerdə mənim misimə qiymət verərlərmi? Dənizin yanında bir damcı su nəyə dəyər? Günəşin yanında atəş böcəyinin nə qiyməti var? Sənin bazarın rəvacdır, mənim də bazarımı qızışdır! Əlində firsət varken işə getməyən mal işə ver! Nə bilirsən, bəlkə bir gün onlar da rəvac mallar cərgəsinə keçdi. Bütöv mal söz yox ki, qiymətlidir, ancaq bəzən sıniq-salxaq mal da işə gedər. Möhürlü qızılın qiyməti yüksək olsa da, qızıl tozunun da özünə görə bir dəyəri ar. Eşq yolunda qulağına qul halqası taxmışam, məni bu eybimlə bərabər almışan, bari satma!

Həyatımın və cavənlığımın bircə diləyi var: sənə qovuşmaq və yaşamaq! Səndən bir sıfariş almaqla da kifayətlənə bilərdim, ancaq qorxuram ki, bu sıfariş üçün çox can atdığimdən axırda ondan məhrum olam. Sənin eşqin

üstəlik olaraq sevgilinin də dərdini çəkə bilməz. Xəstə qulluq edə bilməz, sənə qulluq etəməyən ürək mənə lazım deyil. Ürəyim dərdən xəstə, işim ah-nalədir, həmişə ürəksiz halda sevgiliyi axtarıram. Ürəyimi səndən qorumağa çox çalışdım, çünkü səndən heç vaxt xeyir görməmişəm. Ancaq nə ürəyimi səndən qoparmaq, nə də sənin dərd yükünü ürəyimdən götürmək mümkündür. Yüz mənim kimi adamın canından daha dəyərləri olan cana and içirəm ki, sənsiz mənim canım qan dənizindədir. Ceyranları məftun edib əvləyan o qara göza and olsun ki, sənin ceyranının tozu gözüümə qonmuşdur. Gündən ayrı düşmüş zərrə kimi mən də səndən ayrı düşdüm. Ümidiyi itirdim, dənizdən kənarə atılmış balıq kimi mən də xəstə halda səndər ayrı düşdüm.

Bundan sonra məni ay kimi bulutda saxlama. Nə istəyirsənsə et! Bu baş, bu tac, bu da qılinc! Sənin cəmalın ölkəsində rəy təzələndiyi üçün mən kömək etməyə yeni bir fərman ver. Sənə öz gözlərimin içində yer verəndən sonra uzun bir ömür keçmişə də, vüsala yaxın olduğu üçün bir gecə belə keçməmişdir. Dodağımı gülüşlə doldursan, bir ölüñü diriltmiş kimisən. Donmuş bir adama öz öpüşünə can ver! Ətrinlə onu diril! Üzünü görmək bir xoşbəxtlikdir. Səsin mənim üçün bir xeyir-duadır. Bütün var-yoxumu dəst yolunda qurban verərəm, sənin ətrinlə ruhumu dirildərəm. Dirilik suyu bədnəzərdən qaçlığı kimi, sən də mənmi gözümdən qaçma. Bədəndən tutmuş cana qədər hər şeyi yaranan Allaşa ümidi varam ki, bir gün mənim də gecəmi gündüzə çevirər.

Sirin Barbüdün bu məharətini gördükdə vəziyyətinin ağırlaşdığını anladı. Sixilan ürəyindən ahla bərabər çıxan yeni bir qəzəli çalğıçıya verdi və dedi: «Bunu elə bir ustalıqla çal ki, padşah öz yolunu azısın, bizim aramızdakı ingiklik aradan götürülsün».

məni taqətdən salmışdır? Xəlvətdə eşq şərabını tək içib sərxiş olmuşam. Mən sənin kölgənəm. Başima və ayağıma qılınclar yağsa da yena səndən ayrılmaram. Nə vaxta qədər sənin xəyalın ilə danışacağam? Sənin cəmalının dalınca nə vaxta qədər at sürəcəyəm? Mən indiyə qədər sənə bərklik göstərərkən, bir səs kimi pərdədə idim, indi isə qan pərdəsinə düşsəm belə qorxmayıb, ildirim kimi pərdədən çıxacağam. Çıraqın yağda alışana qədər gözə görünməz. Səni yatırıb özünü saf şərab içəcəyəm, çünki sən yuxuda daha gözəl görünürsən, mən də sərxişluqda.

Sənin ayağında torpağı götürüb tutiya əvəzinə gözümə sürtərəm. Bəzən öpərəm, bəzən də dərdini alaram. Saçlarınlı zülfələrini bağlaram, bəzən eşqindən ağlaram, bəzən gülərəm. Üzüyünün nəqşini ürəyimə elə salaram ki, paltarının qolu da xəbər tutmaz. Səni elə qucaqlaram ki, heç köynəyinin də xəbəri olmaz. Gecələr oyun çıxaran oyunbazı sərrini gizlədən kimi, mən də bir gəlin olub pərdənin arxasına qayıdaram. Belə bir işi yerinə yetirə bilsəm, hər bir tikanimdən bir gülşən əmələ gelər. Ey Allah, məni qalibiyyətə çatdır. Məni zəfərdən məhrum etmə!».

Xosrov bu gözəl şeri eşidincə vəcdə gələrək həyəcanından əynindəki paltarlarını yırtdı. Yüz fəryadla:

- Barbüd, çal! - dedi, nəgmələrinlə mənə qüvvət ver!..

Xosrovun dilindən Barbüdün qəzəl oxuması

Nəkisa padşahın canına od salıb onu qızışdırınca Barbüdün setarı odun üzərinə su səpdi. O məharətlə bir hava çaldı. Nəkisanın çəngi bu havanın yanında utanaraq başını aşağı saldı. Bu hava padşahi həyəcandan qurtardı. Barbüd «Zirəkən» havası üzərində bu qəzəli oxudu:

«Ey sənəm, üzr gətirənin üzrünü qəbul el! Hər günahı üçün yüz üzr gətirir, onu bağışla! Doğrudur bir gün sənin hökmündən baş qaçırdım, ancaq onun üçün çox peşimanlıq zəhəri uddum. Tutaq ki, mənim gördüyüüm bütün işlər

günahdır, bəs gözlərimdən axan bu qədər göz yaşına nə deyirsən! İçdiyim hər badə üçün peşimanlıq çəkirəm. Sənə etdiyim vəfəsizliq üçün indi özümü peşimanlıq çəkirəm. Sənə etdiyim vəfəsizliq indi özümü yandırır. Həyasızlığının üstündən bir qələm çək, məni bağışla! Yuxusuzluğumu bir vasitaçı kimi sənin yanına gətirmişəm. Bundan sonra başımı ayağından götürmərəm, başımı sarayın qapısından uzaqlaşdırıram.

Mən gözümün birində sənə yer edərəm, o biri gözümüə ayağının torpağını öpərəm, sənə ürəkdən can demirəmsə, it olum, itdən də eksik olum. Bütün dünyada səndən mənə çatan bir salam idi, onu da kəsdin. Qapını üzümə bağladın. Qulağım salamını eşitməkdən məhrum oldusa da, sənin adını çəkməklə dilimi sevindirirəm. Qızdırma içinde yansam da səsimi çıxarmıram, ancaq halimi soruşsan, yaxşı olar. Halimi soruştacağına heç bir ümidiyim yoxdur, elə yadına salsanda kifayətdir.

Sən mənim yanımı gəlməyə cəsarət etmirsən. Səndə cəsarət olsa da məndə bəxt hanı?

Dərdimdən qəmə batlığıni söyləyirsən. Lakin məndən xəbərin yoxdur. Heç mənim torpaq qədər alçaldığımı demirsən! Yoxsa ürəyimin xarab olmasını istəyirsən? Bunu istəyirsənsə, qoy olsun. Dostların arzusu yerinə yetsə daha yaxşıdır. mənə istəydiyin qədər naz et, canım çıxana qədər nazını çəkməyə hazırlam. Mən aşiqəm, qəm mənimlə uyuşar, sən isə məşuqsan, sənin qəmlə nə işin var?

Sən mənimlə düzəllişsən də, düzəlişməsən də, fərqi yoxdur. Mən bucardıqca sənin dərdindən yanımıq istəyirəm. Sənilə görüşmək mənə qismət olmasa da, sən yaşa və dünyani işıqlandır! Mən sənin yolunda canımı fəda etsəm, eybi yoxdur! Sənin canın sağ olsun! Mən sənin gözəlliyyinə baxmasam da sən öz gözəlliyyinə baxım həzz al! Sən daima yaşa, yoldaşın daimi deyil! Mən yaşasam da, yaşamasam da, fərqi yoxdur. Sənin üzündən xalq məni bədbəxt adlandırır. Mən isə sənin üçün xoşbəxtlik arzu

edirəm. Mənim günüm və ruzum heç oldusa, sənin hər günün gündən-günə yaxşı olsun!».

Barbüd quru rudda bu qəzəli çalandan sonra Şirinin ürəyi cuşə gəlib od kimi alışdı. Bu hava yağı kimi ağlin çıraqını yandırıldı. Azad sərv boylu Şirin elə bir fəryad qopardı ki, onun bu səsi padşahi da fəryad etməyə məcbur etdi. Şahlar şahı Şirinin səsini eşidincə ah çəkib Şirinə qoşuldu. Dağın sərrini deyən adam öz səsini eşitdiyi kimi Xosrov da Şirinin çaldığı saz pardəsində öz səsini eşitdi. Bir tərəfdən ay üzü Şirinin nəğməsi ucalırdı, o biri tərəfdən də padşah köynəyini yırtırdı. İki aşiqin ürəyindən qopan ahlar yüksələrkən çalğıçılar artıq baş ağrısı verməyib aradan çıxdılar. Padşah Şapura əmr etdi ki, çadırda Xosrovdan başqa heç bir kəs qalması. Özü isə oxuyan kəklikdən xəber tutmaq üçün tez çadırda tərəf getdi.

Xosrov çadırından galən səsdən coşmuşdu. Çox tələsik və çəşmiş halda özünü çadırın içərinə atdı. Ağlılı Şapur həmən dəqiqə özünü yetirib padşahının əlindən tutdu və «dayan!» deyə onu getməyə qoymadı. Padşah huşunu itirmiş olsa da, əlindən tutulduğunu görүnçə yerə çökdü.

- Bu ürək yandıran kimdir? - deyə soruşdu. - Bircə məni başa sal görüm, bu nə səsdi və hardan gəldi?

Şirinin çadurdan çıxması

Padşah ilə Şapur səhbət edərkən birdən dünyanın başdan-başa nur ilə dolduğunu gördülər. Ay bulud altından çıxan kimi pərdənin dalından bir pəri üzü qız çıxmışdı. Bu pəri sərəxoş və hiyləgər adamlar kimi padşahın ayağına düşdü. Padşah məşuqini özünə tabe gördükdə elə bildi ki, öz başı ayağının altına düşüb. Sevindiyindən başının üstündə ona yerə verdi. Çünkü padşahın tacı ayağının altında deyil, başının üstündə olmalıdır. Sevgilisinin etdiyi xidmətin əvəzini birə on qaytardı. Ayaq öpmək işi qurtardıqdan sonra ağızdan öpmək arzusu ortaya çıxdı. Padşahın belə

qızışması Şirinin xoşuna gəlmədi. O, üz-gözünə turşutdu. Padşah bu gül rəngli uzun şadlıqdan sonra birdən-birdə tutlamsına təccüb etdi. Şapur xəlvətcə Xosrovun qulağına dedi:

- Ay tutuldusa, haqqı vardır. Çünkü ürəklərə işiq saçan bu qız indiyə qədər özünü yaxşı adla tanıtmışdır. İndi qorxur ki, padşah özünü bir hakim kimi sərbəst aparmaqla ayın üzünü xacalat xalı ilə qaraltsın.

Padşah, bu meyvəli ağacın peyvəndindən, yəni kəbindən başqa bir yol ilə ona baş aylırmayıcayıni bilincə, and içib kəbənsiz ona yaxın düşməyəcəyini bildirdi. Dünyanın böyükərlərini buraya yağıb Şirinə kəbin kəsdirməyə söz verdi. Hələlik isə bu mümkün olmadıqdan Şirindən bu gecəliyə saqı olmağı rica etdi.

- Heç olmasa gəl bu gecəliyə vaxtimizi xoş keçirək, - dedi. - Bir-birimizin üzünə baxmaqla dünyanın şadlığından ləzzət alaq.

Şirin padşahın əhdini eşidincə sevindi, üzü güldü, ay üzündəki ülker dişləri göründü, dodağı öz mirvarılarını göstərmək istəyirmiş kimi açıldı. Zülfələri rəqs etdi. Qızıldan toxunmuş bəzəklərinin səsi çalğıçıların ağlini başından apardı. Dodağı şərab qədəhərini əlinə alınca əvvəlinci qurtumüş saqılırı sərəxoş etdi. Çalğıçısı ay, saqısı günəş olan bir məclisdən şadlıq heç əksik olarmı? Padşahın ürəyi sərəxoşluqdan xumar olduğundan o artıq heç bir gizli məqsəd düşünmürdü. O, bal kimi şərbətlərin ləzzətindən şəhvəti unutmuşdu. Ətir qoxusu ətrafi bürüyə, qabağında da bir gözəl üz ola, ürək şadlanmazmı?

Onlar ürək açan əyləncələr ilə məşğul olduqlarından od dönüb su oldu, su isə od.¹ Adamı qızışdırın oyular nəticəsində ahənrüba dəməri özünə çəkməyə başladı. Ancəq əhdələrinə vəfa edib öz sözlərini pozmadılar.

¹ Su - Xosrov, od - Şirin. Yəni Xosrov yorulub suya döndü, Şirin isə qızışın oda döndü.

Xosrov sevgilisinin ürəyini ələ gətirdiyini görünçə şadlıqdan üzü qonçədən çıxan gül kimi açıldı. Sevincindən gözlərindən şam kimi yaşlar axıdı. Ay üzü Şirinin ipək paltarlarını ülkar kimi göz yaşları ilə islatdı. Kirpiklərini aya tikmişdi, sanki ayın manqalında od yanındı. Xosrov bəzən nərgis gözlərini Şirinin ipək paltarlarına sürtürdü. Bəzən sünbüllə saçlarını onun çəmən kimi hörüklərinə bağlayırdı. Bəzən onun gümüş narına əl vururdu. Bəzən də özü civə kimi əsirdi. Bəzən hörüklərinin qırırmını açır, gecə kimi qara saçlardan ay üzərinə müşk səpirdi. Gah örpəyini götürürdü, şirinin başına oğlanlar kimi papaq qoyurdu. Gah Şirinin saçını belinə dolayırdı, gah ləl kimi ağızına qənd qoyurdu. Gah əqiq kimi dodaqlarını barmaqları ilə oxşayırdı, gah çənəsini alma kimi əlinə alırdı. Bəzən qolbağını qolundan çıxarırdı, bəzən onun özünü bir qolbaq kimi qucaqlayırdı Bəzən ayağından xalçanı açıb boyun bağlı kimi boynuna salırdı, bəzən yanar şamı, yəni Şirini gözünün qabağında oturdub ona baxır və onda öz ürəyinin halını görürdü. Bəzən deyirdi: «Sən mənim ruhumsan!». Bəzən də deyirdi: «Bu mənəm, yanimdakı isə doğrudandamı sənsən?».

Xosrov əsir olan ürəyi bu gecə ancaq əylənməklə kifayətləndi. Hər ikisi coşğun ehtirasdan qızmış aslana bənzeyirdi. Sədəf öz dürrünün qaraulunu çəkirdi ki, bu dürrə almasın ucu toxunmasın. Şərbətdən dadlı öpüşlərin səsi zəmanəyə ərgənunun səsini unutdurmuşdu. Səhərin əbilicisi öz təblini çalana qədər bunların biri yalvardı, o biri naz etdi. Bir həftəyə qədər belə kef çəkdilər. Bəzən bir-birindən üzr istəyir, bəzən bir-birinə naz satıldır. Gündüzlər vaxtlarını kefdə keçirirdilər. Bir anı belə xoş buraxmırlılar. Gecələr qənaət nərdi oynayırlar, öpüşləri bir zər kimi ortaliğa atırdılar.

Yedinci gecə artıq iş öz həddini aşırıdı. İstək dəli, şəhvət sərxoş olmuşdu. Padşah ay üzü Şirinə buyurdu ki, gecə ikən öz bürcünə doğru yolu işıqlandırsın, öz qəsrinə

getsin. Üzəngisinin yanında ulduzlar qədər qoşun gedirdi. Bu qoşunun sayını birçə allah bilir!

Şirin qəsrində oturub gözləməli idi. Onu sonra yüz cəlal ilə gətirəcəkdilər. Ay kimi Şirini qızıl kecəvədə padşahın yanına köçürücəkdilər.

Ay öz bürcünə gələn kimi Şirin də çadırdan çıxıb öz qəsrinə gəldi. Gümüş pul daşın arasına girincə, dünyanın əli gümüş puldan üzüldü. Fələk qızıl yelkənini qaldırdı, gümüş gəmilərdən bir nişan qalmadı.¹ Şahlar şahi öz paytaxtına gəldi. Şəhərə gəlinçə sadlıq etməyə başladı. Bir az dincaldi, ancaq şərab içməkdən əl çəkmədi. Parlaq simsindəki qaşların mərhəməti dünyaya çoxlu tac bağışladı və bununla da dünyaya təzəlik gətirdi. Qazanc kişini səxavətlə elər! Yer tum almasa məhsul verməz. Bulud dənizdən bol-bol su almayıncı yağış verməz. Yağış olmasa dəniz də olmaz. Baş-böşüna yol gedən adamdan bac almazlar. Xarabadan heç kəs xərac istəməz.

Xosrov bir gecə buyurdu ki, münəccimlər işin asan və çətin cəhətlərini düşünsünlər. Qaranlıq gecələrin içindən toy üçün xoş və işıqlı bir gün seçsinlər. Otgün ürkəklərə işıq saçan ay üzü Şirinin kecəvəsi günəş bürcünə gətirləsin.

Münəccimlər onun düyüünü açdılar. Toy məclisi üçün uğurlu bir gün seçdilər.

Xosrovun Şirini qəsrən Mədainə gətirməsi

Günəş doğdu, dünya paltarını yırtmaqdan əl çəkdi. Aləmin gəlini də qolbaqlarını taxib qurtardı. Xosrov gəlin üçün elə bir bəzək hazırlatdı ki, günəş bunu görərkən xəcalətindən öz varlığını yerə çırpdı.

Toy tədarükü olaraq min cavan dəvə gətirdilər. Hamisinin qara gözləri, qırmızı tükləri və sarı xal-xalları

¹ Gümüş pul daşın arasına girdi. – yəni ay batdı; fələk qızıl yelkənini qaldırdı, - yəni günəş çıxdı. Gümüş gəmilərdən bir nişan qalmadı, - yəni ulduzlar batdı.

vardı. Qulaqlarından quyruqlarına qədər cəvahirlə bəzənmiş min at hazırladılar. Hamisının yəhəri qızıldan və dırnaqları dəmirdən idi. Min qara qatır gətirdilər, gözləri ulduz kimi parıldayırdı. Bu qatırların iti yürüşü qarşısında zəmanət axsaq görünürdü. Min nar döşlü gözəl hazırlandı. Hər birinin üzü bütperəslərin çrağı kimi yanrırdı. Min nəfər ağ üzlü qız əyinlərinə ağ paltar geymiş, başlarına üstü mirvari ilə bəzənmiş papaqlar qoymuş və qulaqlarına qulluq halqası taxmışdılar.

Sandıqlar xəzinədən alınmış min xalvar şaha layiq ləllə dolu idi. Qızıl və ipək ilə dolu mərəfəclər nəinki yüz, hətta beş yüzdən də çox idi. Bunların hamisının içi qızıl və Çin ipəyi ilə dolu idi. İndi dünyada belə mallar tapılmaz!

On dənə kəcavə hazırlanmışdı. Bunların hər biri bir qızıl tovuza oxşayırırdı. Hər birinə bahar kəkliyi kimi bir qız xidmət edirdi. Şirin üçün qızıldan xüsusi bir kəcavə düzəltdimişdilər. Yol Kasranın tagından tutmuş Bisütuna qədər qızıl qotazlı və qızıl boyunbağlı atlarla dolu idi. Yer öz üzərindəki nizələrin çoxluğundan darısqallaşmışdı. Gök, havadakı bayraqların çoxluğundan rəngini dəyişmişdi. Bal kimi gözəllərin dəstələri bütün yolu tutmuşdu. Kəcəvələr, taxi-rəvanlar bir-birinə dayanmışdı. Ay kimi üzərlərinə şeker rəngli parça bağlamış bu pəri üzlü şüx qızlardan dodaq və xalları yoğrulub bir-birinə qarışmış müşk ilə qəndi xatırladırdı. Hər sərv boylu qızın başına iraqlıların örəşyi kimi bir baş örtüyü bağlanmışdı. Atlara minmiş qızlar öz saçlarını mirvari kimi hörmüşdülər. Bu müşk rəngli mirvarıların üstürə hər qız qızıldan qayrılımiş mirvari taxmışdı.

Xosrovun adamları belə bir cəlal, belə bir qayda, belə bir dəbdəbə ilə irəliləyirdi. Bədnəzərdən uzaq olsun, onlar belə bir bəzəkələ, belə bir kef və nazla Şirinin qabağına gedirdilər. Başlara fındıq səpmək əvəzinə mirvari səpirdilər. Hər mirvari fındıq boyda idi. Güllə yarpağı əvəzinə təzə mirvari və qızilla bəzənmiş müşk səpirdilər. Bütün yol

uzunu xəzinə paylayıb gövhər tökdülər. Şirini yüz nazählə gətirdilər.

Şirinin kəcavəsi Mədaiñə çatdıqda yeri xəzinə ilə doldurdular. Torpaq varlandı. Təzə bahar kimi gözəl olan Şirin hər addımını atdıqca şahlar şahı onun ayağının altına şabas səpirdi. İndi balıqların üstündəki pulları görürsünüz mü, bax, onlar padşahın səpdiyi haman dirhəmlərdən əmələ gəlmışdır!

Parlaq günəş Həməl bürçünə gələn kimi padşah da Cəmşidin bəxtinin parladıqı yerə gəldi. O, möbidlərin çağırılmasını, bütün iş bilən və ağıllı adamların yanına gəlməsini əmr etdi. Şirinin əhvalatını məclisə söylədi. O, bu əhvalatı çox şirin nağıl etdiyi üçün məclisdəkilərin çoxu öz şirini canını ona şabas verdi.

Padşah dedi:

- Şirin mənim arvadım və sevgilim oldu. Mən ona əlimdən gəldiyi qədər hörmət və mehribanlıq edəcəyəm. O, buna layiqdir. Mənə bu qədər mehriban olmasına baxmayaraq, yəni də namusunu qorumuşdur. Onunla evlənsəm çox yaxşı olar. Onunla başımı ucaltsam düz hərəkət etmiş olaram. Yanında gül olan cama tökülen şərab daha yaxşıdır. Hər quş ancaq öz cütünün yanında qala bilər. Qoşa öküzlə sürülen cütə, tək öküz qoşulsa yer şumlanmaz.

Möbidlər təzim edərək alınları ilə yerin tozunu təmizlədilər. Padşahın bu işinə afərinlər dedilər. Bundan sonra Xosrov Şirinin əlini əlinə aldı, möbidi yanına çağırıb «otur!» dedi. Möbidlərin qaydası ilə kəbin kəsdirdi.

Xosrovla Şirinin toyu

Səadət insana bir gül vermək istəsə, əvvəlcə bu gülü yetirib açdırar, sonra isə insana göndərər. Tale əvvəlcə papaq tikər, sonra şahın başına qoyar. Suya girən dənizdən durr çıxarár. Bu dürlər isə bir azdan sonra taclara düzülər.

Şirin şerbətdən şirin olunca Xosrovu yanına çağırıb dədi:

- Al iç, bu cam sənə nuş olsun, Şirindən başqa heç kəs nəzərində olmasın!

Şirin yaxşı ad sahibi olan adamlara məxsus bir nəcabətlə Xosrova belə bir söz də yetirdi:

- Bu gecəliyə əlinə içki camını alma, bu gecə məni özünə həm saqı, həm də içki ele! İçkiyə pərəstiş edərsənsə, Şirinə pərəstiş etməkdən əl çək! Bir qəlbələ iki səxəşluq etmək olmaz. Kişinin başı səxəşluqdan tüstülenənə ona istər təzə ətin kababını ver, istərsə də köhnə ətin, fərqi yoxdur, o, bunları bir-birindən seçə bilməz. Bundan başqa, arzusuna çatsa deyər ki, «səxəşdüm, nə bilim necə idি»¹. Səxəş adam yüz bakırə ələ keçirəsə, ayılarkən bunların təqsirini oyaqların üstünə atar. Çox adam səxəş halda özü qapısının qılıfını açar, ayılanda oğrulardan şikayətə başlar.

Şirinin bu sözləri əcəm şahının xoşuna gəldi.

- Bu gözəl itəət etmək borcumdur, - deyə cavab verdi. Lakin bu gün içki və kef günü olduğundan qəm çəkmək yaramazdı. Barbüdün çalğısı, Nəkisanın nəgməsi Zöhrəni utandırırdı. Bəzən Rudun nəgməsi saqıyə deyirdi: «Bir cam ver; qoy bu keyf daimi olsun!» Bəzən də camdakı şərab Barbüdə deyirdi: «Çal, axırın xeyir olsun!».

Xosrov Şirinin şirinliyi xatırına qəhədi acı şərabla ağızbağız doldurub dodağına aparırdı. Gecədən xeyli keçənə qədər o sevinclə bir-birinin dalınca bir çox qədəh qaldırdı. Nəhayət bəyin, gəlinin yanına getməsi vaxtı çatdı. Padşah özü səxəş olduğundan onu gücsüz halda apardılar. Şirin hərəmxanada padşahın səxəş olmasından xəber tutunca öz şirinliklərini şahdan gizlətdi və padşahın yanına özündən də şirin bir qadın göndərdi. Şirin Xosrovlə zarafat edirdi. Səxəşlərlə zarafatdan başqa nə etmək olar?

Şirinin yanında ana deyə çağırıldığı bir qarı var idi. Analarının nəslindən idi. Sözün doğrusunu deyəcək olsam, o qadın deyil, bir qurd idi. Cavan bir qurd deyil, qoca bir tülkü idi. Əmcəklərinin hər biri suyu boşaldılmış bir tuluga oxşayırırdı. Nə dizinin taqtı vardi, nə də bədəninin gözəlliyi qalmışdı. Beli kəman kimi əyilmişdi. Dösünün və kürəklərinin dərisi gön kimi bərk idi. İki yanağı hind qozu tək qırış-qırışdı, hər biri bir zəhər tulugu idi. Ağzı və dodaqları çatlaq-çatlaq idi. Ağzı dar bir qəbrə bənzayırdı. Qaşının tükü dodağının üstüna sallanmışdı. Qaşları ağızına ağırlıq edirdi. Burnuna burun dəmək olmazdı, üzündə qurulmuş bir çadır idi. Dişləri diş deyildi, bir neçə zırnaq aprçası idi, kirpikləri tökülmüş, gözləri toranlaşmışdı, əlləri və dişi yeməkdən kobudlaşmışdı. Ay üzlü Şirin qəsdən bu qadını bəzədi və bir gəlin kimi şahın yanına göndərdi o padşahın səxəşluğunu sinamaq və onun ayla buludlu bir-birindən seçib seçməyəcəyini bilmək istəyirdi.

Qırılmış ilan yuvasından çıxan kimi qoca qarı da pərdədən çıxdı. Əfrimis qocanın sanki heç cam yox idi. Dişli heyvanlar ailəsindən olsa da ağızında heç bir diş qalmamışdı. Padşah bu vaxt çox səxəş içi. Ancaq bununla belə, hələ dərrakəsini itirməmişdi. Qariya baxarkən bahar kəkliyinin ondan yaxşı yeridiyini anladı. Kəman qaşlarının kirişini dardı. Oxunun kök bir ceyrana dəyəcəyini gümən edirdi. Ancaq ov tutulduqda oxun bir samana dəydiyini gördü. Onun kimi yüz qurd bir tülküyə də dəyməzdı. Əline bir bəxt quşu əvzina bir qarğı keçmişdi. Aynın kəcavəsinə əjdaha girmişdi. Ürəyində «bu nədir?» deyə düşündü - «Yuxudayammi?» Gördüyüm xəyaldırmı? Və ya səxəşluqdan ağlımı itirmişəm? Bu beli iki qat bükülmüş qoca Şirin olmaz. Heç belə də Şirin olarmı? Üzünün turşuluğu məni öldürdü».

Ancaq səxəşluq üstün gəldiyindən, bu əfrimis qarını öz arvadı gümən etdi. Səxəş halda ona əl atdı. Ancaq o

¹ Qızlığı ilə dulluğunu seçə bilməz

cam əlindən düşdü və hər ikisinin şişəsi sindi, heç biri öz arzusuna çatmadı. Qarı yüz əziyyət və bəla ilə qışqırdı.

- Ölürəm, ay Şirin, anana kömək eylə!

Şirin analığının fəryadını eşidincə onun yardımına çatmağı lazım bildi. Yedi pərdənin dahından çıxdı. Maşallah üz nə üz! Yeddi bəzək vurmuşdu. Deyim ağər şəkər kimi idi, necə deyim? Şəkər onun yanına nədir ki? deyim nabatdır, yox nabat da onun qulu idi. Sərvin ətəyində bal olsayıdı, onu bir sərvə bənzətmək olardı. Ay kətan geyinsəydi onu aya oxşatmaq olardı. O bir aydı, elə bir ay ki, günəş onun gözəlliyi qarşısında özünü yoxsul saymalı idi. Bir gül idi, elə bir gül ki, onun açıldığı bahar yüz məmləkətdən qiymətli idi. Sitayış olunan halal bir sənəm idi! Gözəllik bazarında bir behşit gözəli idi! Ruhdan yoğrulmuş bir behşit şərbəti idi. Ancaq elə bir şərbət ki, əməl-sözünü buza yazmışdı.¹ Dünyanı işıqlandıran bir gözəl idi. Elə bir gözəl ki, xırmanlarla gülü, xalvarlarla qəndi vardi. Xoşbəxtlərin ağışuna layiq bir bahar idi. Ağaclar üstündəki təza bir gül kimi idi. Müştəri ulduzunun üzü bunun üzündən xəcalət çəkirdi. Dağ kəkliyi onun yerisini görərkən öz yerisindən utanırdı. Onun nəsimi can qiymətində idi. Buna görə də saçları tərəzi üstəndəyim kimi müvazinətdə dayanırdı. Xalının əfsunu bədnəzəri aradan götürmüdü. Göz, üzünün nəqşini görüb taqətdən düşmüşdü. Müşk rəngli kiçik xalı bir arpa kimi tərəzi üstündə olduğundan tərəzin gözləri gah yuxarı qalxır, gah aşağı düşürdü.² Dodağı və dişi əqiqdən yaranmışdı. Nə dodağı başqasının dişini görmüşdü, nə dişi başqasının dodağını. Üzü zəriflik bağından əsən bir nəsim idi. Saçları ay üzünün dövrəsini bürümüşdü. Bunlar saç deyil, sanki müşk rəngli bir kəmənd idi. Üzü üzərlik tüstüsü

¹ Təməh kəlməsini buza yazmışdı, yəni heç kəs ona təməh edə bilməzdi. Heç kəs onun şərbətdən içə bilməzdi.

² Kiçik və qiymətli şəyərlər arpa ilə çəkərlərdi. Şirinin xalı tərəzidə işlənən arpaya, iki tərəfə tökülmüş zülfərləri tərəzinin gözünə oxşadı. Guya xalı hansı tərəfdə isə o tərəf ağırlıq edir.

ilə əhatə olunmuş çiraq idi. Bir nazi ilə Türküstan gözəllərinin evini yixir, bir öpüşü ilə Xuzistan şəkərini qiymətdən salırdı. Üzü ürək açan təza gül qədər xoş və gözəl idi. Güləb bu güllərdən utandığından tər tökürdü. Döşü və kürəyi qaqum kimi ağ və yumşaq idi. Əlindəki on barmaq qaqum quyruğu kimi zərif idi. Badəni elə bil süd və şəkərdən yoğrulmuşdu. Təbaşir kimi dişləri qaymaq qədər dadlı idi. Badəni o qədər zərif, o qədər lətif idi ki, sanki indicə damçıdamçı axıb tökülcək idi. Saçı çox oynaq olduğundan əl uçurdu. Qaşının tacı qulağına qədər uzanmış, buxağı sinəsinə düşmüşdü. Bir göz vurmaşı ilə ürəkləri əsir edirdi. Bu xumar gözərlər karvanları tarac edə bilərdi. Fikirlərdən şərab kimi dərd-qəm tozunu silib aparırı, ürəkləri açırdı. Gül və şəkər idi, lakin gül və ya şəkər onunla müqayisə oluna bilərdimi? Əsla! Dünyada ona bənzəyən heç bir şey yoxdur, o ancaq özüne bənzəyirdi.

Padşah yeni ayın parladığını görünçə aşib qaldı. Təza ayı görən dəli kimi özündən çıxdı. Özünü itirib bir sərxoş kimi yixılıb yatdı. Səhər adəti üzrə oyanarkən gözləri tikansız xurmaya, yəni Şirinə sataşdı. Qarşısında bir gözəl gəlin görüb, ürəyini ona verdi. Bir isti təndir gördü, tez ona çörək yaptı. Aci şərab onu hala gətirmişdi, Şirinin şirin öpüsləri isə onu xumarlıqdan xilas etdi. Şirin onun ağızına bir qədər şərab vermişdi. Xosrovun qolları arasında isə sanki bir xırman gül açılmışdı.

Şirinin iki müşk rəngli hörüyü boynuna dolanmışdı. Bir cüt narı onun bir cüt almasına dayanmışdı. Şirinin bənövşə zülfərləri Xosrovun yanaqları ilə təklikdə söhbəti edirdi. Şirinin şəkər ağızı deyirdi: «Amandır, işi ləngitmə, başımıza bəla gələr». Duman kimi qara çadra Şirinin ay üzündə çəkilincə padşahın sabri tamamilə tükəndi. Ağıl gözəllərin üzünü görərkən özünü itirər, dayana bilməz. Çinlilərin şərabı Manini belə aldadır. Xacə sərxoş halda Xuzistana gəldi, qabat qoparmağa, qəndi sindirməğə

başladı¹. Nə göz bu səhər içkisindən yaxşı içki görmüşdü, nə də indiya qədər bu sübhədən uğurlu bir sübh açılmışdı.

Xosrov əvvəl başdan gül toplamağa başladı. Bu cür gözəl bir üzün onun yanında olmasından sevinərək özü bir gül kimi açılmışdı. Sonra eşqi səsləyib ona yeni meyvələr yeməyi təklif etdi. Gah alma, gah da yasaməndən noğul düzəldirdi. Gah nar və nərgis ilə oynayırırdı. Gah əl quşu padşahın əlindən sıçrayıb dağ kekiliyinin sinəsinə qonurdu. Gah göyərçin öz şən ucuşu ilə tərlana qalib gəlib onun sinəsinə qonuru. Gah göyərçin öz şən ucuşu ilə tərlana qalib gəlib onun sinəsinə qonuru. Dişİ maral aslanla güləşirdi. Axırda erkək aslan ona qalib gəldi. O, zirək tərpəşib, qarovullar xəzinədən xəbər tutana qədər yaqut vasitəsilə onun əqiqinin üzərindəki möhrü qirdi. Şirinin dərdlə dolu ürəyinin dərdini yox etdi. Onun toz basmış gülünün tozunu temizlədi.

Xosrov qapısına dəmir qıfil vurulmuş bir hasara rast gəlmışdı. Dirilik suyu kimi bu hasarin da qapısında möhür vardi. Nə məzumların ayaq səsini eşitmışdı, nə zalimlərin əlinin əlinin zülmünü dadmışdı. Qöncənin oxu oxun ucu ilə birləşmişdi. Oxun ucu ilə ləl deşirdi. Sanki Xosrov Xızr, gecə isə zülmət idi. O Xızr kimi balığın dirilik suyunu salmışdır². Padşahın film şirmayı taxt üzərində əyləşincə onun eşqi taxt və tacı unutdu.

Xosrovlə Şirin bir gecə-gündüz yuxu nə olduğunu bilmədilər. Mirvari ilə yaqutu deşdilər. Bənövşə yanlarında, nərgis qucaqlarında idi. Bir gecə-gündüz eşq aləmində hüssuz yatırlar. Tovuz yatarkən həqiqətən gözəl olur! Yuxudan oyananda hər ikisi allahlarına şükür etdilər.

¹ Nabat və qənd dodaq və diş mənsasındadır, Alma-yanaq, yasəmən – üz, nad, döş, nərgis –göz mənasındadır.

² Qədim əqidəyə görə guya Xızr zülmətdə (şimal qütbündə) «Dirilik suyu» təpib içmiş və ona görə də həmişə diridir. Dirilik suyu bulaqlarının birinin yanında çörək yemək istərkən əlindəki ölü balıq suya düşür və dərhal dirilir. Xızr bunu görüb həmən suyun dirilik suyu olduğunu anlayır.

Yuyundular. İdabət evini səliqəyə saldılar. Şəhin hərəmxanasından düz bir ay toy bəzəyi yığışmadı. Həmila, Səməntürk və Hümayun əllərinə xına qoyub gül kimi qızartmışdır.

Padşah bir gün xəlvətə çəkiləndə bu üç qızı yanına çağırıb taxtında əyləşdirdi. Qaydaya görə bunlara lazımı bəzək bağışladı. Onları gövhərin çoxluğundan qızarmağa, qızılıñ çoxluğundan ağarmağa məcbur etdi. Hümayunu insanların içərisində öz yaxşılığı və gözəlliyi ilə seçilən Şapurun hamilanın vəfali yoldaşı oldu. Səməntürkü Barbüdə verdi. Sonra Məhəbinbanunun bütün ölkəsinin fərman və xələtlə Şapura bağışladı. Dövlət ədalətli Şapurun əlinə keçincə o hökmüranlıq etdiyi ölkədə çoxlu binalar tikdirdi. Çox parlaq tikilmiş olan Dizağna qalasının Şapur tərəfindən tikildiyini söyləyirlər.

Bundan sonra Xosrovun işi şadlıq oldu, bəxti də olan yar idi. Bəxtinin yardımı ilə bütün arzularına çatırdı. Gənclik, arzuya çatmaq və padşahlıq, daha bundan yaxşı nə istəyirsən! Gecə-gündüz vaxtını içki və çalğı ilə keçirirdi. Dünyanın lezzətini götürdü, qalan şeylərə xudahafız dedi. Dünyanın qəmini etmək nəfər gərəkdir? Xosrov könül xoşluğu ilə dünyani həm başqlarına bağışlayır, həm də özü yeyirdi. Qüssə ilə keçirdiyi neçə ilin əvəzini çıxarırdı.

Bir neçə ildən sonra başı kefdən ayıldı. Öz yüngül işlərindən utandı. Sağlamlıq və cavənlıq olandan sonra həyat əlbəttə şirin keçər! Ancaq qocalıq və xəstəlik əlbir olandan sonra çıraq na qədər ürəyi bərk olsa, yenə də sənər. Ağ tüklər Xosrovun üzünə bir gözətçi kimi düzüləndən sonra o cavənlıqdan göz çəkdi. Varlıq ilə yoxluq arasında bircə ümidi tüki var ki, o da ağ tükdür! Qara tüklər arasında ağ tük göründükdə artıq ümidsizlik nişanı ortaya çıxır. Bənövşə ancaq yasəmən açına qədər öz saçlarını hörər¹. Gecənin qaranlığını ancaq səhər açılana qədər görmək olar.

¹ Bənövşə – qara saç, yasəmən – ağ saç. Yəni saç ağarandan sonra onu hörmeye dəyməz.

Bağın havası, ancaq qar yağana qədər isti olar. Qar bitkilərin üzərinə kafur səpəndə isə soyuq yelin əsməsinə dözmək olmaz. Ceyran tutan tazı qocalanda hamı ona eyb tutar. Əli oxdan və kamandan üzülmüş igid qocalmış çalğıçı ilə köhnəlmış dəfə bənzər? Buğdaya acılıq azarı düşəndə birçə ildə acıyar. Geyilməmiş təzə paltar yuyulub ağarsa dərzinin qayçısına qismət olar. Qazanın tüstüsü üstünə çıxsa bütün mətbəx hisə boyanar. Mətbəxdə qaralan adama səni əndər deyə çağırırlarsa, dəyirmandan başdan-başa kafur olacaqsan. Dəyirmanın tozuna bulaşan adam silkinsə üstündə toz qalmaz. Bu dünya deyilən dəyirmanın tozu kimin üstünə qonsa yüz dənizlə də yusan təmizlənməz.

Gənclik nədir? Başda olan bir sövda. İnsan sevda ilə öz arzusuna çata bilər. Vücudun ixtiyarı qocalığın əlinə keçən kimi, bir il içərisində sevdanı başdan çıxarır. Bir cavan bir qocaya dedi: «necə edim ki, qocalanda yar məndən qaçmasın? Dəyerli sözlər danişan qoca isə ona belə cavab verdi: «Qocalanda sən özün də yordan qaçacaqsan». Göydən üzərinə cıvə yağımış kimi ağaran baş cıvə kimi gümüş bədənli yordan qaçar. Qara saç cavaklığın qəmini aparar, qara saçlıların gözü qüssəli olmaz. Qəm zəncilərdən qaçar. Heç bir zənci qəm nə olduğunu bilməz. Qaralıq Hindistan yoluna aparıb çıxardığı üçün gözlərə tutiya olmuşdur. ey baş yatma, qocalıq başının üstünü aldı, şübh vaxtinin qarovalu qapıdan içəri girdi, qulaqlarım pambıqdan kəfən geydi. Bu qəflət pambığının qulağından çıxara bilməzsən.

Xosrov bənövşə rəngli tükləri arasında yasəmən kimi ağ tük tapınca mənim kimi¹ cavankən qocalığı hiss edib məyus oldu. İslə əhdə vəfa etmək idi. Ancaq dönyanın vəfaizlərini görüb qüssə edirdi. Bəzən qızıl taxt üzərində nərd oynayırdı, bəzən Şəbdizi öz bəxti kimi sürürdü, bəzən Barbüdün bal kimi musiqisinə qulaq asır, bəzən Şirinlə

quaqlaşırdı. Taxt, Barbüd, Şirin və Şəbdiz – bunlar Xosrov Pərviz üçün bir əyləncə olmuşdular. Hər bir arzusuna çatdıqdan sonra zamanə də onun arzusunu başa çatdırıldı. Keçmişdə gördüyü yuxunu yadına saldı, rahat və asudə ürəyi kədərlə doldu. Bilirdi ki, su və torpaqdan yarananlar nə qədər möhkəm olsalar da yenə axırdə dağlılaqlar. Ay on dörd geceliyə qədər böyüür. Bədr halına çatdıqdan sonra kiçilməyə başlayır. Ağac meyvələri dəyənə qədər böyüür, meyvələr dəyincə hamisini yerə tökürlər.

Xosrovun ədalət və bilik barəsində Şirinə öyüdü

Günlərin bir gündündə Xosrovlə Şii seyrə çıxmışdır. Bilik və ədalət barəsində söhbət açılmışdır. Şirin yeri öpub dedi:

- Ey böyük padşah bir az içkidər, keyfdən əl çək, hikməti işlərdən yapış. Ürəyinin arzularını ələ gətirmək yolunda çox çalışmışan, həmişə istidəyin kimi yaşamışan. Dünyanı nemətlə abad etmişən. İndi onu zülm ilə xarab etməkmə istəyirsən? Sağılan südü təpiyi ilə vurub dağıdan inək kimi olma! Elə eləmə ki, səni birisinin qarğışı tutsun. Elə eləmə ki, qoca bir qarının sahər vaxtı yağırdığı nifrinlər bir ox kimi sənə dəysin. O vaxt nə qədər qışqırıb fəryad etsən də fayda verməz. Çünkü qarğış artıq sənin işini bitirmiş olar. Məzлumların ahi dünyada çox padşahın əlindəki aynanı qaralımışdır. Bəxt padşahdan üz döndərsə onun gördüyü işlərin heç biri xeyirli olmaz. Bağda saralıb zəifləyən yarpaqlar payızın yaxınlaşmasını hər şeydən əvvəl hiss edərlər. Buradakılardan iraq, bir çiraq sönmək istədikdə ölmədən əvvəl gözünə dağ çəkərlər!

Güclü səldən əvvəl dağın başında bir bulud görünər. Keşniş əkilən yerə dolu düşərsə keşnişin qoxusu göylərə

¹ Yəni Nizami kimi.

¹ Keçmiş fitilli çıraqlardan danışılır. Bu çıraqları söndürmək istərək əvvəlcə külünü tökmək üçün üstünə bir mil çökər, sonra üstünə yağ töküb söndürərlərdi.

yüksələr. Əyri bitən ağac, oddan başqa heç şeylə düzəlməz. Dünyanı dağıtmaq və zülm etmək yaxşı iş deyil. Rəiyəti nə qədər yaxşı saxlasan bir o qədər yaxşıdır. Qorxuram ki, heç kəsin sevmadıyi bir padşahın dediyi sözlər sənin barəndə də doğru çıxa. O demişdi ki: «Köhnəlmış dövlət çox yaşasa heç bir şey rəiyəti üsyandan saxlaya bilməz». Elə bir hakim dünyada özünü tək biler, dünyani da öz mali hesab edər. Başı logalıqla dolu olduğundan rəiyətin halına qalmaz. Yeni bir tale birdən baş qaldırıb, zalimin xalqa uzanan əlinin gödəldər, özü xalqın yaxlılığını çalışır, sonra da bütün xalqın istək və arzusu ilə padşah olar. Səndən həm ağıl, həm də padşahlıq vardır. Axirətdə nicat tapmaq üçün indidən çalış. Bu mənzildə yaşarkən köçəcəyin gününü unutma. Başı qızıl-gümüş yiğmağa qarışan adam qiyaməti hardan yadına sala bilar! Səndən iraq, ölən padşahlara bax, gör, dünyadan heç bir mal-mülk apardılar mı? Mal-dövləti başqlarına verməyib yanında saxlasan, sənə düşmən olar. Başqalarına paylaşan, sənin üçün gözətçi olar. Daranın, Cəmşidin hekayesini oxu, bir gör ki, günəş onların hər biri ilə nə oyun oynamışdır? Doqquz qübbəli göyü elə dolan ki, gizlin pərdədə olan sırrı öyrənə biləsən.

Xosrovun Büzürkümüdüla sual-cavabı

Xosrov gördü ki, əziz sevgilisi onun bilik almaqla yaxşı ad çıxarmasını istəyir. Büzürkümüdü yanına çağırıldı və yanında oturtdu:

- Ey kişilərə böyük ümid verən alim, - dedi, məni də böyük ümid sahibi ela! Həfizəm dağınıq, fikrim qarışıqdır. Heç vaxt özüm öz fikrimi düzəlişə bilmirəm. Həmişə bir neçə məsələ barəsində düşünürəm. Ağillular bunları mütləq bilməlidirlər. Onlardan mənə məlumat versən padşahlığım daha da yüksələr.

Söz danışmaqdə mahir olan bilici kişi padşaha belə cavab verdi:

- Ey bilik əldə etmək üçün zəhmət çəkən padşah, allahın köməyi ilə buyurduğunu yerinə yetirib bildiklərimi sənə söyləyirəm.

Dünyanın hakimi Xosrov dedi:

- Əvvəlcə bir sırrı mənə aç! De görüm ilk hərəkət edən nədir? Ağillı adam bunu bilməlidir.

Bütün ümud cavab verdi:

- Biz kənddən qovulmuşlarıq. İlk pərdədən kənara düşənlərik. Geri qalanlardan belə sual soruşmaq doğru olmaz. Birincini birincidən – allahdan – başqa heç kəs bilməz.

Xosrov yenə soruşdu:

- Bu barədə çox düşündüm, fəleyin nə olduğunu bilmək istəyirəm. Fəleyin içərisində canlılar yaşıyır, bəs bayırında nə var?

Nüktə ilə danışan kişi belə cavab verdi:

- Bu cür uzaq nüktələrə əl atma! Gündəzdən kənara çıxma, onun necəliyini allahan başqa heç kəs bilməz. Bu dünyada hər şeyin hərəkətdə olmasından danışmaq olar. Gözümüzə görəmədiyimiz bir şey barəsində cəsarətlə danışmaq düzgün deyil. Ağillı adamlar sırrı yavaşca deyərlər. Götürənək üstüörtülü danışan əfsunçu kimi öz qapısını insanın üzünə bağlamışdır.

Xosrov soruşdu:

- Bu ulduzlar nəyə miniblər? Bunu da bilmirəm, məni başa sal, eşitmisəm ki, ulduzların hər biri bir dünyadır, hərəsinin ayrı bir göyü vardır.

Büzürkümüd cavab verdi:

- Bunu biz də eşitmişik. Ancaq eşitdiyimizin doğruluğuna sübut görməmişik. İşin əslə həqiqətini öyrənmək istəyəndə bu nəzəriyyənin çox çətin olduğunu göstərdi. Xosrov dedi:

- Biz buraya nə üçün gəlmişik, hara gedəcəyik, hardan gəlmişik?

Büzbükümüd cavab verdi:

- Bu sırrın pərdəsini açmaq olmaz. Pərdədə qalması ilə kifayətlən! Bizim yaşadığımız yerlə gedəcəyimiz yer arasında böyük məsafə vardır. Yolu görmədən mənzilin harada olduğunu necə göstərə bilərik. Yolu kəsilmış adamlardan ayrılib bu dünyadan köçəndə özün haradan gəlib haraya getdiyini bilsən.

Xosrov yenə dedi:

- Ey dürr saçı dərəya, sən' dürr kimi saf, dəniz kimi qəribəliklərlə dolusən. Mən ölü adamlara təəccüb edirəm, başına gələnləri bir adama nağıl etmirlər. Hamısı deyir ki, sən də biz gedən yerə gəl, heç biri demir ki, mən belə getdim, sən də belə gəl.

Gizli sirləri bilən Büzbükümüd cavab verdi:

- O dünya bu dünyanın nəqdi, yekunudur. O, nəğmə bu saza yerleşməz. Oxusan da saxta olar, saza uyğun gəlməz. Nəfəsinə od üstünə tutsan nəfəsin tutular, odu suya salsan, od sönər.

Bəxti oyaq olan padşah Büzbükümüdə ağıllı bir sual verdi:

- Dünya, ruhu da, bədəni yeyən kimi yeyirsə, bəs necə olur ki, biz yuxuda ruhla görüşürük? Yox, əgər ruh bədəndən ayrılanдан sonra yaşayırsa, de görüm dünyada nə qədər ruh var və harda olurlar?

Büzbükümüd cavab verdi:

- Bu çətin sualdır. Ruhu bənədsiz görmək mümkün deyil. Nə bədənsiz ruh olar, nə də ruhsuz bədən. Ruh pərgardan ayrılanada gedib göy aləminin pərgarına daxil olur, onu hərəkətə getirir.

Xosrov yenə dedi:

- Ruh bədən kimi məhv olmursa, bəs yuxuda gördükərimiz nəqşlər nədir? Bu nəqşləri saxlayan kimdir?

Büzbükümüd cavab verdi:

- Çox adamların şahidliyinə görə ölünen xəyalı şənə öyrəşmişdir. Yuxu ilə düşüncə bir-birinə yaxınlaşdıqda sən adamları yuxunda görə bilirsən.

Xosrov yenə soruşdu:

- Mən ölündən sonra bu dünyadakı hadisələri yadına salacağam mı?

Məlumatlı qoca cavab verdi:

- Ey aləmi işıqlandıran parlaq çıraq! Sən bir nırsan, dünyaya gəlməzdən əvvəl fələklərin damında idin, indi səndən oranı soruşsalar heç bir şey deyə bilməzsən. Bu dərd-qəm yuvasından gedərkən də qorxuram yadına bir şey düşməsin. Dünən gecəki yuxunu unudan bu gecəki yuxunu da unudar.

Xosrov dedi:

- Bir az fələyin gərdişindən, yerdən və havadan danış. Büzbükümüd cavab verdi:

- Yaxşı ki, nəsihət barəsində danışasan, yer və hava haqqında nə üçün bu qədər soruşursun? Hava küləkdir, küləklə də hərəkət edir. Yerdə ki, torpaqdan da dəyərsiz olan torpaqdır. Torpaq hər şey üçün həm ilk qarın, həm də son qarındır. hər şey torpaqdan doğur, olərkən də torpağa gedir.

Xosrov yenə də dedi:

- Ey ağıllı kişi, mənə həkimlər kimi bir nəsihət ver.

Büzbükümüd cavab verdi:

- Ey incəgörən padşah, sən canın dünyası və dünyanın canisan! Həkimlik bir nöqtədə gizlənməşdir. Allah da o nöqtəni adamla demişdir. Yemək, içməyinə diqqət yetir nə az yemək də ağıllı iş deyil, hər ikisindən vaz keç! Belə bir şey oxumuşam ki, iki qoçaq adam yol gedərkən bir çeşməyə təsadüf edirlər. Biri «çox içmək bədənə zərərdir» deyə sudan az içir. O biri «çox içmək ömrü artırır» deyə çox içir. Qaydasınca hərəkət etmədiklərinə görə hər ikisi ölürlər. Biri çox içdiyinə görə, o birisi isə az içdiyinə görə.

Xosrov yenə soruşdu:

- Ruhlar öz yuvalarından necə uçurlar?

Bütürkümüd cavab verdi:

- Görmədiyini bir yolla. Bu barədə danışmaq olmaz. Ancaq eйтdiyimi deyərəm. Eşitmışəm ki, dörd nəfər ağıllı möbid varmış, bunların dördünün də ruhu bir-birinə bağlıymış. Bunlar bir dəfə ağıllı ruhun bədəndən necə çıxmağı barəsində çox düşünürlər. Biri deyir ki: «İnsanın bədəndən ruhun çıxmazı insanın özünü yuxuda girdabə atmasına bənzər. İnsan girdabından kənara çıxmak üçün çox çalışış çabalasa da, bir fayda əldə etməz. Çox əzabdan sonra yuxudan ayılkən yuxuda qorxulu bir şey gördüyüնü xatırlar».

İkinci möbid ruhun bədəndən çıxmاسını belə izah edir: «Allah göydə bir qəsr yaratmış ola. Bu qəsrən vüqarlı bir kişi aşağıya düşə və canının qorxusundan damın qırığından yapışış sallana. Damdan asılı qaldığı üçün onun əli və qolu ağriyır, yerə düşmək isə daha da qorxuludur. Əlləri əziyyətdən nə qəclər yorulub boşalsa da, yenə də düşmək qorxusundan damın kənarından bərk-bərk yapışır. Axırda qüvvətdən düşür və damın bir parçasını qoparıb özü ilə aşağıya aparır».

Üçüncü möbid isə belə bir şey nağıl edir: «Qurdu çobana yoldaş edib sürünü onların ikisinə tapşıralar, birdən qan içən qurd bir qoyunu qapıb aparmaq istəyə, çobanla qurd arasında vuruşma başlaya, qurd qoyunu bir tərəfə darta, çoban da bir tərəfə. Qurd güclü olduğu üçün söz yox qoyunu çobanın əlindən alacaq. Çobana ancaq dərdindən palıtarlarını yırtmaq qalacaq».

Dördüncü mödib deyir ki: «Bu sırr naz otağında oturmuş bir adarna bənzər. Adamin qucağında gözəl bir gəlin vardır, ancaq bu gəlin dəlidir. Adam nə onun gözəlliyyindən el çəkə bilir, nə də dəli ilə yola gedə bilir. Gəlinin dəliliyi çoxalınca ceyran asandan qaçan kimi bu adam da öz galinindən qaçıır».

Möbidlər bu barədə çox danışdır. Hələ kağız səhifəsinə düşməmiş bir çox sözlər oxudular. Öləndə isə «təəssüs!» deyib dünyadan getdilər. Çünkü onların şahmatı oyun aləmindən uzaqlaşmışdı. Ölüm haqqında hər kəs bir söz deyir, heç kəs ölməyinə ölümün sırrını bilməz. Birçə peyğəmbərlər bilərlər. Onlar da gördükələrini naməhrəmə deməzərlər.

Söhbət müqəddəs adamlara gəlib çatanda Xosrov peyğəmbərlərin başçısı haqqında soruşdu:

- Ərəblər arasında peyğəmbərlik edən kimdir? Onun dini ilə bizim dinimiz arasında nə kimi fərqlər var?

Bütürkümüd cavab verdi:

- Bu qövm göyün altında yaşayır. O kişinin səsi isə göylərdən də ucadır. O nə ulduzdan, nə də uca olan göylərdən danışar. Bunların hamısı nəqşdir, peyğəmbər isə nəqqaşın şagirdidir. O, bu doqquz pərdənin üstündə uçar. Bu ərəblər barəsində bir şey bilmədiyim halda, onların sırrindən necə danışa bilərəm? Ey padşah, gəl sən ərbə dini ilə oynamama, o din haqqdır.

Xosrov bu sözləri eşidincə, kabab qızığın od üzərində yanan kimi, onun da bədəni alışdı. Ancaq bəxti güclü olmadığı üçün Məhəmməd peyğəmbərin dininə gəlmək ona qismət olmadı.

Şirin qoca və təcrübəli ustadin söz xəzinəsinin qapısını açdığını görүncə onu tərifləyib dedi:

- Ey bəribərsiz qoca! Zəmanənin gözü hələ sənin kimi adam görməyib. Mədən xəzinəsini Xosrovun üzüne açdığını kimi mənim də üzümə aç, mənim də payımı ver! Bu nəsilət bəndəni açarkən zəncir olma, açar ol, mənə də bir az «Kəlilə və Dimnə»dən danış!

Bütürkümüdün Şirinə qırx nağıl deməsi

Bütürkümüdün üzü gül yarpağı kimi açıldı. Qırx nağılı, qırx məna ilə danışdı:

Ehtiyatlı ol! Şətrəbə öküz özünü aslandan qoruyan kimi sən də qorul¹.

Boş arzudan əl çək, boş arzudan sənə xeyr gəlməz, meymundan xarrathıq edən olmaz.

Yırtıq təbildən tülükü ovunu görüb yediyin kimi, sən də ovunu ustalıqla yeyə bilərsən.

Paltarını oğruya verən zahid kimi simic olma! Yoxsa qəm artar..

Heç kəsə xəyanət etmə: qarğanın ilanın başına gətirdiyi sənin də başına gələr.

Hiylə eləmə, baliq yeyən quş xərcəngdən çəkdiyini sən də çəkərsən.

Müftə yeməyə öyrənmə, müftəxor aslanın başına dovşanın gətirdiyi oyunlar yadından çıxıbmı?

Özünü öldürməklə bu dünyadan qurtara bilərsən. Ancaq bu qurtarmaq qoca balığın oxdan qurtarmasına bənzəyər.

Çaqqal, qurd və qarğı da dəvədən başlarını qurtarmaq üçün belə sözleşmişdir.

Düşmənlərdən tədbir ilə qurtarmaq olar, ördək dənizin dalğalarından belə qurtardı.

Çox baş dilinin səbabına torpaq altına gedir. Tısbağı ilə ördəyin də əhvalatı belə olmuşdur.

Hiylə bilməyən toyuğun meymundan çəkdiyini sən də yaramaz adamların əlindən çəkərsən.

Hiylə ilə başqalarının malını yemək olmaz. Ağillı tacir ağılsız tacırın malını yeyə bilmədi.

Ağillı adama hiylə etmək istədikdə ilanı öldürən qurbağa kimi başından əl çəkməli olarsan.

Hiylədən əl çək, hiyləgərin sözünə qulaq asma, yoxsa sıçan dəmiri yeyər, çalağan uşağı aparar.

Hiylə nəqşini çadırı yerləşdirən çadırı yandıran nəqqaşa bənzərsən.

Ağillı adamin bədəni də salamat olar. Anlamazın əlində dərman zəhərə döñər.

Biliciliklə zəmanənin torundan qurtarmaq olar. Bəzəkli quş tordan belə qurtardı.

Suxluq etmə, vəfali olmağı toru yırtan sıçandan və sakit dayanan qarğadan öyrən! Heç kəsin əkinindən güc ilə bir arpa da götürmə. Sıçan zahidin arpاسını apardısa, əvəzinə qızıl verdi.

Yaydan yapışan qurd kimi loğalanma, fələk qəflətən ürəyinə ox vurur.

Artıq təmah olmaqdən əl çək! Qarğı bayquşla uyuşmayan kimi, bu boş hamballıq da ağıla uyuşmaz.

Hər şeyi kiçik görsən də düşməni kiçik görmə. Bax gör dovşan fillərdən suyu necə aldı?

Hiylə və təmahkarlıqdan üz döndər, gör ki, pişik oruc tutmaqla duzu necə ələ gətirdi?

Pişik kimi hiylə işlədən adam qoyunu it adına satar.

Fitnəkarlıqdan əl çək, vəfali olmağa alış. Oğrunun qorxusundan arvad da öz əri ilə belə rəftar etmişdi.

Düşmənlər vuruşa sən nicat taparsan. Mömün kişi oğru ilə devdən bu cür nicat tapdı.

Xarrat arvadının hiyləsinə göz yuman kimi, sən də heç vaxt ürəyinən gözünü yumma.

Pis deyilsənsə pislə yoldaş olma. Adam nəslindən olan sıçan belə hərəkət etmişdi.

Bu dünyadan üz döndərməklə qurtara bilərsən. Meymun da tısbağadan bu yolla qurtardı.

Bu yolda eşşək kimi qıfil olmaq yaramaz, tülükü qafıl eşşəyin ürəyini yedi.

Əyri və nisə hesabların fikrini eləmə, yoxsul adam hazır halva barəsində belə fikirləşmişdi.

Günahsız rasuyi¹ öldürən zahid kimi zalim olma, zülüməndən əl çəkmək daha yaxşıdır.

¹ Bu nağıllar «Kəlilə və Dimnə» adlı qədim bir nağıldan götürülmüşdür. Hər beytde bir nağılin mənası verilir.

¹ Rasuy – xurma sıçanı

Özün görmedən fikirləşməklə heç kəsi töhmət etmə, erkək göyarçın dişi göyərçini belə bir töhmətlə öldürdü.

Düşüncə ilə özünü bu mağaradan qurtar. Sıçan pişiyi beləcə tordan qurtarmışdır.

Qubbərə quşu bu neçə günlük qübbədən qurtaran kimi sən də buradan bayır uç, burda qalma.

Zahid çəqqal aslanın qəzəbindən qurtaran kimi sən də düzlküllə qılıncdan qurtara bilərsən.

Sən yaxşılıq elə, qan içən düşməndən qorxma. Səyyah yaxşılıq etməklə, iləndən qurtardı.

Tacir oğlanlarından şahzadəyə qədər hər kişi nə qədər yaşayırsa, o qədər də ruzusu olacaqdır.

Qan içməyə çəngəlini itiləmə. Aslan çəngəlini itilədiyi üçün balasız qaldı.

Gözəl etdiyi zülümldən pəsiman oldu və ədalət evinin özüün yenidən qoydu.

Həkim Nizaminin nəsihəti

Ey könül, parlaq bir şam yandır! Oda sitayış etməyi şəmdan öyrənmə! Oda sitayış etməklə qəlbini qırma! Götür odlu evində əyləş. Mən torpaqdan yaranmışam, heç bir şeyəm, ancaq yenə də yüz hikmətlə onların qulağını buraram. Ürəyə yatan çox sözümüz vardır, ancaq necə edim ki, heç kəs ətəyimdən tutub mənə qulaq asmr.

Mən bütün aləmlərin sırrını biliram. Dünyanın gərdişi mənə məlumdur. Bütün fələyin məsələlərini hikmətimlə həll etmişəm. Məndən fələyin sırrlarını kim soruşdu ki, mən açıb demədim? Eşitmək istəsən, bu köhnə dünyadan işlərini başdan -başa sənə anladaram. Xətt müxtəlif olan nöqtədən qopan birinci hərəkət əlif olmuşdur. O xəttə başqa bir xətt də bitişdi. İki xətdən bəsit bir şəkil əmələ gəldi. Üç xətt mərkəzi əhatə edinca bəsit şəkil dönüb cisim oldu. Əvvəl xətt, sonra bəsit şəkil, sonra isə cisim. Üç sahə en, uzunluq və dərinlik bunlardan törənmişdir. Bu tərtiblə əvvəlindən

axırına kimi bütün aləmi ilmək olar. Ağıl bu məsələni bilincə bir nəfəsə əvvəldən axıra kimi yürüə bilər. İrcə allahın həddi məlum deyil, onun varlığının nə əvvəli var, nə axırı. Allahı gör, həqiqəti görənlərin qarşısında hicab pərdəsi çox nazik olur. Həqiqəti tanımaq yolu ilə özünü tanı. Özünü tanısa, allahı da tanıyarsan. Bu yaxınlıqda ayna kimi öz varlığını görə-görə uezədək fələyin nə olduğunu düşünmə. Sən elə bir nərsan ki, fələk sənin şəminin təştidir. İki dünyanın hamısı səndə toplaşmışdır.

Nizami yaxşı olar ki, artıq gizli sırlardən danışmayasın və hekayəndən ayrılmayasan, öz söhbətinə davam edəsən.

Suriya

Xosrov hikmət lövhəsini öyrəndikdən sonra öz ixtiyarı ilə dünyani tərk edib taxt və tacdan əl çəkdi. Onun Məryəmdən bir tərbiyəsiz oğlu vardı. Adı Şiruya idi. Beyni xərcənglə dolu idi. Ağzı aslanların ağızı kimi pis qoxuyurdu. Eşşək beyinli bir eşşək idi. Yer, göy onun əlindən təngə gəlmişdi. Eybəcər sıfəti var idi. Gözləri göy, üzü ala idi. Qızıl küpünə yox, palçıq küpünə layiq idi. Hər kəs ondan iyrənərdi. Nə bəxti, nə də cəlali vardı. Günləri qəflətdə keçərdi, həmişə həyəsiz sözlər danışardı. Dünya onun diri qalmasından xəcalət çəkirdi. Bütün dünya əhli ondan təngə gəlmişdi.

Eşitdim ki, bu uşaq hələ doqquz yaşında ikən Şirin gəlin gələn gecə deyərmış ki, «kaş bu Şirin mənim arvadım olaydı». Bilmirəm onun nəyindən danışım: sevgisindən və ya kinindən? Biliyindən, dövlətindən və ya dinindən? O padşahnın evi üçün bir bəla idi. Bu ev Şiruyaya görə həmişə narahatlıq çəkirdi. Xosrov Büzürkümüdə dedi:

- Ey ağilli kişi, bu vəfasız oğlu mənim heç ürəyimə yatmir. O ugursuz bir tale sahibidir. Mən ondan qorxuram. Onun taleyindəki fəsad mənə məlumdur. Başı pis fikirlər ilə

Xosrovun atəşgədəyə köçməsi

dolu olduğu üçün bir canavar kimi anası ilə uyuşa bilmir. Bu çirkin oğuldan yaxşı iş baş vermez. Oddan kül törər. O heç vaxt xoşa gələn bir söz danışmaz. O, ancaq öz xeyrinə danışar. O huşlu, nə də vüqardan bir neçə ağac uzuq düşməsdür. Mənim odumdan törəmiş bir tüstüdür, məndən doğulub ancaq məndən qaçırlar. Mənim başım öz qanacağım ilə çox padşahların başının tacını əlindən alıb, ancaq nə edim ki, naxələf oğlum var! Mənə də Şirinə də mehriban deyil. Bacıları ilə də şirin dillə danışmır. Eşşək palanduza necə baxırsa, bu div ürəkli oğlan da pəri üzlü Şirinə elə baxır. Mən heç, mən onun gözündə bir gürzə ilən kimi yəm. Bəli, banida onun möhrəsi olan¹ bir ilanam.dünyada hər qadın arvad, hər doğulmuş övlad olmaz. Hər gül meyvə gətirməz, hər qamış şəkər verməz. Çox övlad öz doğma anasını öldürür. Daşın arasından çıxan çox dəmir axırdı daşa zülm etdi. Çox yad var ki, qohumlardan daha mehriban və vəfali olur.

Buzurkümüd dedi:

- Ey hər şeyi əvvəlcədən görən padşah! Sənin pak ürəyin hər bir yaxşı-yamandan xəbərdardır. Bu oğul sənə baş ağrısı olsa da nə etmək olar? O, sənin gövhərindən bir parçadır. Övladla düşmənlilik etmək olmaz. Heç kəs ürəyini övlad bədəniindən qıra bilməz. Heç kəs nar ağacına təpik vurmaz. Çünkü nar ağacı öz övladını – meyvəsini tac kimi başı üzərində saxlayıb yere salmaz. Tut ağacı övladını ayağa saldığı üçün hər kəs onu təpiklər. Sən yaxşısanca övladın da pis olmaz. Göyərti öz tumuna bənzəyər. Zərli parçanı bəzək üçün kəsəndə ondan yerə tökülen qırıntılar da zərli olar və bəzəyə yaran. Bu azığın oğul çox qudurmuşsa sən qəm yemə, zəmanı onu yumşaldar. Cavanlıqda çox adam belə coşğun olar, qocalıqda isə hər cür qudurğanlıq yadından çıxar.

Bundan sonra Xosrov atəşxanaya çökilmək qərarına gəldi. O öz tay-tuşu ilə yələşməkdən əl çəkdi, möbidlər kimi məbəddə olmaq istədi. Xosrov atəşgədəyə köçəndən sonra Şiruya sərxiş bir aslan kimi taxtda oturdu. Həmişə qədəhi dolu saxlayıb içki içərdi. Uzaqdan-uzağın padşahı güdürdü. Bununla kifayətlənməyib axırdı Xosrovu dustağa saldı. Onu dünyadan ayırb bir kündə oturdu. O, bu acı həyatda atası ilə çox pis rəftar edirdi. Şirindən başqa heç kəsi yanına qoymayırdı. Şirinin yanında olması Xosrovun ürəyini çox sevindirdi. Bu ürəyi yüz bağla balsaydın yenə də «azadəm» deyirdi. Xosrov gül üzü Şirini yanında əyləşdirib ona deyirdi:

- Qəm yemə, hər kəsin qabağında belə bir gün vardır. Başdan papaqları qapan külək ota heç bir şey etməz. Sən isə həmişə küləkdən əziyyət çəkər. Qabağa düşən ova daha tez ox dəyər. Dağ zəlzələdən dağıılmağa başladıqda ən uca qaya daha tez uçar. Quzu diş çıxarıb anasından ayrıldan sonra onun dalınca çox canavarlar dişlerini qıcıyar. Oddan qızıl kimi sarı tüstü çıxsa, bu tüstü yaxşı adamların gözünə daha tez dolar. Dövlət əlimdən getdisə, sən əldəsən. Sən ki, mənim sən, bütün dövlət mənimdir!

Şəkər dodaqlı Şirin də ondan ayrılmırıldı. Ona təselli verir, xidmət edirdi.

- Dünyada belə iş çox olar – deyirdi. – İnsan gah əziyyət çəkər, gah şadlıq sürər, iş düyüne düşəndə çox fikir etmək lazımlı deyil. Çünkü çox fikir etmək adəmi öldürür. Bir neçə vaxt üzü açıq olmalı, sixilməməlsən. Həm başlı, həm də ayağın bağlı olması yaramaz. Özünü çox əziyyətə salma. Çox xəsta qəbrin qırığından qayıdır. Heç bir sağlam adam qızdırmadan əmin ola bilməz. Hər qızdırın da ölçəcini söyləmək olmaz. Çox qifilin açarı itar, diqqətlə baxdıqda isə bu qifilin özünün bir açar olduğu görünür.

¹ Möhrə – ilanın başında olan xaldır.

Düşünceli hərəkət et, başından qəmi çıxar. Qum nəmi çəkən kimi qəm də qəmi çəkər. Pisliyini istəyen adam sənin yerinə keçdişə qəm yemə! Müğənni də ay qayırmağı bacaradı¹. Nəxşəbin quyusunu su basanda dünya bir dəmir parçasından necə işiq ala bilər? Bu ölkədə adamlar düşüncəsizlikdən kafura qara, kora gözlü deyirlər. Bəzən xoşa getməyən işə qatlaşmaq lazımlı gəlir. Axmaq adam rişxəndə layiqdir. Zəmanənin həyası yoxdur. ondan uzaq olmağa çalış, çünki o da həyadan uzaqdır.

Ruzigar iki adamla insaflı rəftar edər: biri ölən, biri də heç doğulmayan. Bu beş-üç günlük dünyada bir adama da qalmayacaqdır. Sən də qalmasan, incimə! Əgər dünya həmişəlik olsa idi, padşahlıq bir adamdan başqasına çatardı? Fələk padşahlığı həmişəlik versə idi padşahlıq Keyxosrovdan Xosrova necə keçərdi? Bu gülzara gələn adam gül kimi gülməkdən daha çox ağlar. Dünya sənə qalmasa, özündən çıxma! Elə bil ki, yükün dalından düsdü. Ya sən, ya da malın qalmalı isə, yaxşısı budur ki, mal qalmasın özün qalasan! Hər kəs bərbad kimi şad olmaq istəsə mütləq qulaq burması yeməlidir².

Günəş kimi bu dünyaya od vur. İsasız bu eşşəklərdən xeyr görməzsən. Bu dünya zöhhak kimi qan içən ilandır. Sənin belindən sənin üçün ilan törədir. Belindən bir xırda şəhvətlə gətirdiyin bələyə bax, səni arxasız qoydu. Bu yoxusda arxana yük alma. Yükü qarnın tutan qədər götür, arxan tutan qədər yox. Xocaya və ərə getməyən qarımış qızı bax, gör necə dərdsizdirlər. Çünki nə qarınlarına nə də bellərini bir şey bağlamışlar. Ağlın varsa, özünü heç bir şeyə bağlama. Nəyin varsa könlünü onunla şad elə. Dünya şad yaşamaqdan və asudə gəzməkdən ibarətdir. çörəyin və

¹ Müğənni Nəxşəbdə peyğəmbərlik iddəası edərkən yalançı bir ay qayırmasıdı. Yəni sənin yerində oturan həqiqi şah deyil, tez yox ola

² Yəni bərbad (müsiki aləti) kimi ad olmaq istəsən qulaq burması yeyərsən – alətin köklənməsinə işaretdir.

suyun varsa başqa şeydən əlini üz, sərbəstlik bir dünyaya dəyər!

Başını şadlıqla ucalt, özünü fikirdən qurtar. Öz başının qayğusuna qalmaq böyük bəladır. Mağaranın ətəyindəki zahid ilan azadlığı sayəsində xilas oldu. Dağa çəkilib qurtardı. Dünya əfi ilan kimi buruq-buruqdur. Sənin əlində heç bir şey olmasa sevin, əlindən heç bir iş gəlmirsə ilanı özgələrin əli ilə tut. Dustaqdə olmağına sevin, elə bil ki, sən xəzinəsan, xəzinə də həmişə bağlı yerdə olar. Özünü quyuda təsəvvür edirsinə Yusifin xoşbəxtliyini gözünün önünə gətir. Yüksəlmək istəyirsənə aşağı düş! Aslanın quyruğu ağızından yaxşıdır. Sənin yerin şənинə yaraşan yerdən aşağıda olsa özündən ucada oturana bir bayraq nəzəri ilə bax, sən elə guman edirsin dərəcən əksilib, yox, sən iki aləmdən də yüksəksən. Özüne alçaq nəzərlə baxma. Bütün aləmin ürəyi sənsən. sən özündə olan hümmətlə dünyanan kosunu alarsan. Elə təsəvvür et ki, allah bütün yaranmışların içərisindən səni seçib, dünyani sənə məxsus yaradıbdır. Belə düşünsən ürəyini şad edərsən, tacın və taxtin dərdindən qurtararsan. Taxta və taca ehtiyacın varsa, qoy yer sənin taxtin, güqəş də tacın olsun.

Şirin bu cür təsəlli verici sözlərlə Xosrovun dərdini azaldır, öz əfsunları ilə gününü xoş keçirirdi. Hər gec o azad sərv – Şirin bu cür sözlərlə padşaha ürək verirdi.

Şiruyənin Xosrovu öldürməsi

Aysız, qaranchı bir gecə idi. Bu gecə fələyi div kimi yoldan azdırılmışdı. Zəmanə minlərlə ələ sahib olmasına baxmayaraq gücsüz idi. Fələyin minlərlə gözü olduğu halda yənə də bu gecə gözləri bir şey görmürdü. Şahlar şahi qızıl zəncirli ayağını Şirinin gümüş kimi iki baldırı üzərinə qoymuşdu. Zəncir saçlı gözəl – Şirin gümüş kimi al əlləri ilə padşahı qızıl zəncirinə muncuq düzürdü. Ona ürəyi yanırıldı. Padşahın zəncirlə sürtülmüş qıçlarını ovur, ayağını hey

öpürdü. Padşaha məhəbbət artıran nağıllar, danışındı. Nağıla qulaq asa-asə yatmaq insana ləzzət verir. Şirin, ağızından bal kimi şirin kəlmələr çıxdıqca tez-tez şahlar şahının səsinə qulaq verirdi. Xosrov yavaş-yavaş yuxuya gedib səsi eşidilməz oldu. Şirinə də yuxu sirayət elədi.

İki nazənən sevgili axşamdan yuxuya getmişdilər. Fələk isə oyaq idi, üz-gözündə həyası qalmamışdı. Dünya, sərxoş bir fitnənin baş veracəyinin xəbər vermək istəyirdi də, gecənin qararlığı onun ağızını mixlayırdı. Bu anda pəncərədən bir div simalı adam aşağıya endi. Bu zatunda mehribanlıqdan xəbəri olmayan bir adam idi. Qəssab kimi qəzəbli idi, qatılıb bənzəyirdi. Cadugər kimi ağızından od saçırdı. Ev yaran oğru kimi mal axtarır, padşahın yatdığı taxtin baş tərafını arayırdı. Qatıl əlində xəncər şahın başı üstünə gəldi. Şahın ciyərinin üstündən xəncərini vurub şamı söndürdü. Şahın döşünə xəncəri vurunca buluddan ildirim çıxan kimi onun iyərindən də qanı bayira atdı. Qatıl gününi aydan ayrıqlıqdan sonra yırtıcı quş kimi pəncərədən atılıb qaçıdı. Padşah şirin yuxuda ikən böyrü deşilmiş idi. O, gözünü açarkən özünü ölü görmüşdü.

Padşahın qanı bir sel kimi axıb yatağını doldurmuşdu. Susuzluqdan ürəyi can verirdi. Ürəyində öz-özünə dedi: «Qoy Şirini şirin yuxudan oyadım. Bir içim su istəyim». Ancaq yənə də ürəyinin gizlin yerində dedi: «Yox, on gecədir yatmayıb, onu necə oyadım. Mənə edilən bu zülmü görəndə ağlamağa, zarımağa başlayar, yənə də yuxusuz qalar. Yaxşısı budur ki, ona bir söz deməyim. Mən öləndə o yatmış olsun.».

O, vəfali ər belə bir vəziyyət içərisində can verdi, Şirini yuxudan oyatmadı.

Günəş kimi açılmış bir gül ağacı təsəvvür et. Bu ağac öz gəncliyi ilə bütün dünyaya ümid verir. Birdən üfüqdə bitkilərin qanını tökməyə hazır olan bir bulut görünür. Əlində qılınc tutan bu sərxoş və qəzəbli bulutdan şiddetli bir dolu yağır. Gül ağacındaki yarpaq və budaqdan bir əsər

də qalmır. Yatmış bağban oyananda bağda nə gül görür, nə də çiçək. Necə bilirsiniz, məgər bağban gülün ayrılığında qan kimi göz yaşları tökməz? Gül töküldükdən sonra məgər güləb kimi göz yaşlarını saxlamaq olar?

Padşahın bədənindən qan su kimi axıb yatağını islatdı. Şirini nərgis kimi xumar olan gözləri şirin yuxudan ayıldı. Başqa vaxtlarda Şirin yuxudan nay və ney səsinə oyanardı. Gör bircə fələk bu dəfə nə oyun çıxardı! Onu padşahın isti qanı ilə yuxudan oyatdı. Şirin əzab içinde çırpinan quş kimi pərişan oldu. O bu dəhşətli bələni yuxuda da görmüşdü. Yorğanı şahın yatağı üzərindən qaldırdı. Bir qan dəryası görüb ab çəkdi. O, gecə vaxtı günəş işığı axtarırıda ancaq, təəssüf ki, gözü xarabalığa sataşdı. Başından tacı getmiş bir taxt, yağı bitmiş bir çiraq gördü. Xəzinənin qapısı açıldı. Xəzinəni oğurlamışdılar. Qoşunun böyüyü ölmüş, qoşun dağılmışdı.

Şirin gözlərindən qanlı yaşlar axıtdı, ağlamaqla gecəni daha da qaraltdı. Bir az ağladıqdan sonra ayaga qalxdı. Müşki ənbərlə qarışdırıb qana bulaşmış bədənin üstüne tökdü. Onu güləb və kafurla yudu. Bədən parlayaraq nur kimi işiq verirdi. Şahlara yaraşan bir böyük məclis düzəltdi. Bundan böyük məclis təsəvvür etmək olmaz. Hər tərəfə padşaha layiq bəzək vurmuşdu. Öz bəzəyini də təzələmişdi. Güləb və kafur ilə öz bədənini də yumuşdu. Ərinin dərdini çəkməsi ilə yüz ürəyi dərdə salıb əsir etmişdi.

Siruyənin Şirinə elçi göndərməsi

Siruyənin ürəyi Şirini axtarırıdı. Ancaq bu sırrı heç kəsə deyə bilmirdi. Gizlince Şirinə xəbər göndərdi ki: «Qom yeməsin, bircə həftə əziyyət çəkib qəmə qatlaşın, bir həftə keçəndən sonra o iki həftəlik ay manim bağımıda gül kimi açılar. Onu bütün tayfalara böyük edərəm. Cəlahını Xosrovun vaxtindakından də yüksəyə qaldıraram. Xəzinə

kimi qızıl altında saxlaram. Bütün xəzinalərin açarını ona təşşirəram».

Şirin bu sözləri eşidərkən sirkə kimi tündləşdi, çaxır kimi qaynadı, Şiruyəni aldatmaq qərarına gəlib bir az gözləməsini xahiş etdi. Sonra əmr etdi ki, Xosrovun, taxt və tacını yandırıslar, bütün şeylərini, təzə parçadan tutmuş, köhnə paltara kimi nə vardisa hamisini yoxsullara və möhtaclarla paylaşınlar, hamisini şahın ruhu üçün sədəqə versinlər.

Xosrovun məqbərəsində Şirinin özünü öldürməsi

Səhər öz şirin yuxusundan başını qaldıranda Şirinin canına qəsd etmək qərarına gəldi. Qaranlıq Həbəsistana kafur gətirdi, yolu yarıya çatanda kafur qabı sindi. Zənci qaladan aya baxırdı, ay qalaya girdikdə zənci güldü¹.

Şirin əmr etdi ki, şahlar qaydasında əla uddan bir kəyanı tabut hazırlasınlar. Bu tabutu gövhər və mirvari ilə bəzəsinlər, suvanmış qızıl təbəqəsinə tutsunlar. Fars şahlarının dəbi ilə Xosrovu tabuta qoydular. Səhər tezdən o tabutu padşahların çiyinə qoyub qəbristana apartdırdı. Padşahlar hamisi tabutun dövrəsində piyada gedirdilər. Barbüd barmaqlarını qələm kimi kəsmişdi. Bütürkümüd² kiçik ümidi olmuşdu. Bədəni söyüd yarpağı kimi əsirdi, zəif bir səsle ağlayıb deyirdi:

- Padşahın ölümü bizi candan bezdirdi. Əcəm padşahlarının arxası və pənahı han? Bayraqların və qılıncın sərdarı hanı? Dünyanın Xosrovu hanı? Kəsra, Pərviz necə oldu? Köçmək başladıqda nə Xosrov, nə Kəsra nə Cəmşid heç kəs dayana bilməz.

Qulamlar və kənizləp başı açıq gedirdilər. Şirin bir sərv kimi onların arasında sallana-sallana yeriyirdi.

¹ Kafur-ag; zənci - qara; gecənin bitməsi, səhərin açılması və günəşin çıxməsi təsvir olunur.

² Bütürkümüd - böyük ümidi deməkdir.

Qulağına gövhər ilə sulanmış sırga taxmışdı. Hörükələti çiyinə atmışdı. Sərxoş nərgislərinə - gözlərinə sürmə çəkmişdi. Gəlinlər kimi əlinə xına qoymuşdu. Başına günəş kimi sarı bir örtük salmışdı. Mürrix kimi əyninə qırmızı ipəkdən paltar geymişdi. Padşahın tabutunun arxasında sarmast gedirdi. Bu hıylərə gözəl hamının ürəyini əlindən almışdı.

Şirin Xosrova verdiyi əhdini yerinə yetirməyə hazırlaşırırdı. Tabutun aparıldığı yerə qədər özünü çox şən aparırdı. Sanki yol getmir, rəqs edirdi. Hər kəs belə düşündürdü ki, Xosrovun ölümü Şirinə azca da olsa təsir etmişdir. Şiruyə də belə düşünür və Şirinin onu sevdviyinə inanırdı. Ay üzülu Şirin rəqs edilmiş kimi sallana-sallana gəlib sərdabəyə çatdı. Qulam və kənizlər tabutun ardınca gedir, nərgis gözlərindən yasəmən kimi üzlərinə civə kimi yaşalar axırdırlar.

Padşahın tabutunu künbəzin altına qoyarkən böyükələr üz-üzə dayandılar. Şirin möbidi qabağında təzim edib künbəzin içinə girməyə icazə aldı. İçəri girincə künbəzin qapısını xalqın üzünə bağladı. Xəncərini əlinə alıb padşahın yanına yaxınlaşdı. Xosrovun döşünü açdı. Ciyərinin yarasını öpdü və sonra öz sinəsinə də haman yerdən bir yara vurdur. Xosrovun bədənindəki yaranan yerini nəzərdə tutub xəncəri öz bədəninin haman yerinə sancıdı. İsti qan ilə yatağı yudu. Şahin bədənindəki yaranı təzələdi. Sonra şahin qucağına alıb dodağını dodağına və üzünü sinəsinə qoydu və uca səsle qışkırdı.

Camaat onun səsinə gəlincə artıq can-cana, bədən-bədən qovuşmuşdu. Bədən ayrılıqdan və can zülmündən qurtarmışdı.

Eşq olsun Xosrovun yanında şirin yoxluyan Şirino! Eşq olsun öz dostundan ayrılmayan, dünyaya şam kimi işiq saçan vəfali gözəl!

Eşq olsun Şirinə və onun şirin ölümünü! Eşq olsun onun can verməsinə və canın aparmasına! Eşq yolunda bax

belə ölmək lazımdır! Sevgili öz sevgilisinə canını belə tapşırmalıdır. Hər qadın namərd olmaz, qayğısız kişi qadından başqa bir şey deyil. Cox qadın var ki, aslan kimi mərddir. Cox bida var ki, hər bükümündə bir aslan şəkli çəkilmişdir.

Zülm yolunda bir toz qalxdı. Bu toz şumşad və nəsrinə hücum etdi. Qəri dəryasından bir bulud ucaldı, dağ ucalığında sel yağdı, gölün üstündə tünd bir külək qalxdı, havanı yerin torpağı ilə bərabər elədi. Böyükər bu sırrdən xəbər tutunca dərhal qışqırmağa hay-küy salmağa başladılar. Deyirdilər:

- Alqış sənə belə zəmanə, əhsən sənə belə dünya!
Gəlinləri bəylərə belə ver! Dünyada ağdan və qaradan nə qədər xanəndə və əlçığı bir yerə yiğilsə bundan yaxşı toy etmək olmaz.

İki tac sahibini bir taxta əyləşdirdilər. Künbəzin qapısını bağlayıb çıxdılar. Ürəklər qəm və kədərlə dolu olduğu halda oradan geriyə qayıtdılar. Torpağın lövhünə belə bir cümlə yazdılar. «Qara torpağın altında yatan Şirindən başqa dünyada heç kəs özgəsinin yolunda özünü öldürmədi».

Nəsihət

Dünyaya ürək balğama, onda kişi xasiyyəti yoxdur. Heç kəsə vəfali çıxmaz. Bu alqış zəmanə insana bağışladığı şeyləri sonra bir-bir geri alar. Əvvəl yüz dəfəyə bir can verər, sonra bir dəfədə canı geri alar. Nə qədər ayaq üstəsən buruq-buruq tilsim kimi bir qiymətin var, elə ki, yixılıb şüsha kimi sindin, artıq hecdən başqa bir şey deyilsən. Bu fələyin içərisi bir zindandır. Göstər görək kəməndisiz olan bir boyun vardır mı? Nə kəməndə uça bilərsən, nə də onun bədənini boynundan aça bilərsən. Bu dünyada heç kəs sevinmədiyi halda biz necə sevinə bilərik? Bu təhlükəli mülkdə torpağın zülmündən qurtarmaq üçün torpağın içində girmək daha

yaxşıdır. Gəl yerə oturub, bir dəfə özümüz üçün yaxşı-yaxşı ağlayaqq. Çünkü heç kəs özü-müz kimi yanlış ağlamayacaqdır.

Eştidim ki, Əflatunun gözü həmişə yaşı olarmış. Ondan soruşurlar ki, nə üçün ağlayırsan, o isə belə cavab verir: «heç kəsin gözü boş yerə ağlamaz. Məni ağlaşan ruhumun və cismimin çıxdan bəri -bir-birinə öyrənmələri və bir-birinə çox mehriban olmalarıdır. Bunların bu mehribanlığı uzun sürməyəcək. Onlar gec-tez bir-birindən ayrılaqlar. Mən haman ayrılıq gününə ağlayıram».

Gedəcəyin mənzilin yolu çox uzundur. Bu yola azuqəsiz çıxma. Bu yolda azuqə tapılmaz. Fələklərə canla getmək olar. Torpaq zindanı torpağa burax. Fələyin damına çıxmaq dərdi səni çalmasın. Özünü unutsan, çox tez gedə bilərsən. Sən fələyin damının yolunu uzağı görən ağıldan cəsarətlə soruşsan, o sənə göstərər. Göstəriş alan kimi bayraqını fələyin damına çek. Ağıl sənin fikirlərinin şeyxidir, hər nə soruşmaq istəsən ondan soruş, o sənə deyər. Başqasından soruşma. Qocaman ağıllıñ ağızından çıxmayan söz qocaların yanında qəbul keçməz.

Ağıl bir ayaq, insanın təbiəti isə onun zənciridir. Hər dəfə nəfəs aldıqca suvand kimi zənciri sürtür. Ancaq öz üzərindən bu dəmir zənciri götürənlər bu qızıl rəngli qalaya qalib gələ bilərlər. Bu xırmandan bir kiçik dari da yemə. Dostluqla yanaşanlar düşmənlərindir, sənin işini bitirmək üçün gəliblər. Eşşeyini İsa kimi bir neçə nəfərin içindən çıxar. Bir neçə xırmani özgələrin ayagının altına burax. Belində Öküz bürücü olan doqquz göydən yükünü al, yer kimi öküzün belinə qoy. Zöhərə olsan da yənə yerin öküz bürdüür. Bu dünyada olduğun zaman yənə öküz üstündəsən. Cox susuz adam su ümidi ilə yatarkən şoranhı görüb aldanmışdır. Axırda onun qulağını duzlamalı olublar. Coxu Hacı Əbücəhl qarpzını türşəngdən ayıra bilməyib, özünü dəvədən yerə atıb, ancaq əlinə bir şey gəlməyib. Fələyin hasarı bir zindandır, dövrəsində əjdaha hazır

dayanmışdır. Əjdaha ilə nəfəs-nəfəsə verən adamın keyfi acı olmazmı? Bəhməni kimi yüksib yükünü bağla, nə vaxta qədər əjdaha ilə qarşı-qarşıya duracaqsan? Bu ayrılıqdan bir fayda görməsən də heç olmasa əjdahadan qurtararsan.

Öləndə düşməndən də pis adama tapşıracağın şeyin nə üçün bu qədər dost tutursan? Bu yoldakı divdən salamat ötməyə çalış. Bu yolda İsa hörmət görər, eşşək isə sillə yeyər. Salamat olmaq istəyirsənə heç kəsi incitmə, cünki pişliyin əvəzində də pislik görərsən. Bitkilərin göyərməsinə səbəb olan hərəkətdən ağaclar və quşlar dirilik tapır. Ağac qırının ömrü gödək olar. Ovçunun axırı yoxsulluqla bitər.

Bayrağını yera at, aləm dardır, bayraqla yerinə bilməzsən. Cilovunu çək, cünki mindiyin at axsaqdır. Bu boğazı dar şeydən nəfəsini çək. Bu axsaq ayaqdan bəndi aç. Ayağında bağ, boynunda zəncir olan bir mülkdə qalmağın nə mənəsi? Tezlikdə yox olan bir varlığın nəyi varsa onunla keçin. Mülk-mal, əvlad, arvad və güc hamısı, ancaq qəbrə qədər sənə yoldasdır. Hamısı sənin yanınca qəbrə qədər dərdli-dərdli gedərlər, ancaq heç biri səninlə qəbrə girməz. Yoldaşlarının hərəsi bir bəhanə ilə səndən üz döndərərlər. İstər diri ol, istər ölü, istər sərəxş ol, istərsə də yatmış heç fərqi yoxdur. Hər yerdə özündən başqa kimsəni görməyəcəksən.

Karvanlar talayan bir ovuc xəyaldan üz çevir, bayrağını göyə qaldır. İşin tərsliyinə bax ki, sən bir yerdə başqa cür barigah – saray görəcəksən. Nəfəs göbək ilə dodaq arasında dar bir yola sığınmışdır, göyə uçmağa çalışır, ağıllısansa özün qanadlan uç. Burada yüzlərlə səndən yaxşı adamları öldürüb'lər. Yer heç bir şeydən qorxmadan bizim qanımızı içir. Sən də onu özündən uzaqlaşdır, cünki torpaqdan başqa bir şey yoxdur.

Ey könül, sən aylışib nəyi gözləyirsən? Yoldaşlar minilər, yükünü bağla, onlar yüklerini çoxdan bağlayıblar. Bu gəmidə çox zaman davam gətirmək olmayıacaq. Şeyləri dənizə atmaq lazımdır. Bu dənizdə qəm içərisində boğulsan

da başını bayır çıxırma. Suya bat, nəfəs çekmə. Bu qədər gözəl amal sahibi çıxarma. Suya bat, nəfəs çekmə. Bu qədər gözəl cəmal sahibi olan insan göydə də olsa axırı torpağa qismət olacaqdır. Yer dağları, daşlar parçalanar, bu dar mağarada heç kəs daimi qalmaz. Bu mağarada qulların ardınca düşmə, mələk ol, göylərə qalx. Bu yerlərdən qədəmini çək, ürəkla davaya qoşulan ığidlər can vermək əzabından qurtararlar. Canını vermədən əvvəl ölenlər can çəkişmə əzabını görməzlər. Yaşamağı çox sevsən də fərqi yoxdur, yaşamayacaqsan. Öləmkən istəmirsinə özünü öldür. Çox bədən var ki, dəmir kimi möhkəm görünürdü. İndi isə çoxdan yerin altındadır. Yerin bədənini axtarsan bütün torpağın insan bədənlərindən ibarət olduğunu görərsən. Cəmşid, Firidun, Zöhhak nə oldular? Hamisi torpağa getdilər. Eşq olsun torpağı!

Torpağın qanlı suyunun içinde üzən ciyinlərə bax! Sənki ölüm dəryasıdır. Elə adam varmı ki, filinin təlbi çalınsın, sonra köçmək səs eşitməsin? Torpaqdan törənin torpağa getməsi zülm deyildir. Varlığın sonu yoxluqdur. Bircə dünyaya bax ki, insanı nə qədər asan sərəxş edir! Fələyə bax ki, nə qədər sevincələl çalır!

Nizami sən də gəl bu söhbəti qurtar. Nəsihətdən ol çək, qulaqlarına pambıq tixamiş dünya əhlina bu sözlər kai etməz. Həvaxta qədər dünyadan şikayat edəcəksən? Şən gülüşlər ilə göz yaşlarının üstünü ört. Zəmanənin götirdiyi şeylər hamısı geri qayadacaqdır. Yerin içində yüksələn şeylər hamısı yenə yerin içinə keçəcək. Kökləri təzəcə bitən ağacı görürsanmı, zəmanə bir gün bu ağacı yerə yırıb çarmıxa çəkəcək. Zəmanə bir çiçəyin yetirib dünyani onunla işıqlandırıar. Sonra da bir gündə qafıldən küləyə verib solduralar. O verdiyini heç utanmadan alar, ari yoxdur. Alverdən başqa əlindən bir şey gelməz. Bu doqquz dar şışəni də daşa çırıp sindir. Bəlkə qızığın və kinli zəmanənin ayağına şışə xirdələri bata və o da öz gordışindən el çəkə. Dünyadan el çək, yoxsa bu heç olan dünyadan öteri buruq-

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Səh.

«Xosrov və Şirin» poeması	4
Dastanın başlangıcı	6
Xosrovun yaşıl çəməndə keyf etməsi	8
Xosrovun atasının yanına «xahişə» getməsi	10
Xosrovun öz babası Nuşirəvanı yuxuda görməsi	11
Şapurun Şirin və Şəbdiz haqqında hekayəsi	12
Şirinin gözəlliyi	14
Şəbdizin tərifi	14
Sapurun Şirini axtarmaq üçün Ərmənə getməsi	16
Şəbdizin nəslü barəsində	17
Sapurun birinci dəfə Xosrovun şəkilini göstərməsi	18
Sapurun ikinci dəfə Xosrovun şəkilini göstərməsi	20
Sapurun üçüncü dəfə Xosrovun şəkilini göstərməsi	21
Sapurun tapılması	23
Şirinin Məhinbanunun yanından Mədaina qaçması	30
Şirinin çeşmədə çimması	33
Xosrovun Şirini çeşmədə görməsi	34
Şirinin Mədaində Xosrovun sarayına çatması	42
Şirin üçün qəsr tikilməsi	43
Xosrovun Ərmənə, Məhinbanunun yanına getməsi	45
Xosrovun qonaqlığı	46
Şapurun qayıtması və Şirindən xəbər gətirməsi	48
Şapurun yenə də Şirini axtarmağa getməsi	51
Xosrovun atasının ölümündən xəbər tutması	54
Xosrovun padşahlığı əlinə alması	56
Şapurun Şirini yenə Məhinbanununu yanına gətirməsi	57
Xosrovun Bəhram-Cubindən qaçması	58
Xosrovla Şirinin ovda görüşməsi	60
Məhinbanunun Şirinə nəsihəti	62
Xosrovla Şirinin çovkan oyanması	64
Baharın tərifi. Xosrov ilə Şirinin kef çəkməsi	67

buruq olan fələk səni büküb əzər. Özündən əl çek. Bu dörd ünsürlə yeddi dəmir bənddən qurtarmaq olmaz. Bu xaraba mənzil daşdan və palçıqdan ibarətdir. Bizim əl-ayağımız da palçıq içindədir. Palçıq və daşdan ağıllı olan adam nə palçığı palçığın üstünə qoyar, nə də daşı daşın üstünə.

Sən bu əfsanəyə ibrat gözü ilə bax, onu əfsana biləm, bunu oxuyub göz yaşı axıt, Şirin üçün gözlərindən güləb kimi acı-acı yaşlar tök, çünki o, bir gül kimi açmadan soldu.

Xosrovun şiri öldürməsi	68	Xosrovun taqdis taxtına əyləşib kef etməsi	172
Xosrovun, Şirinin, Şapurun və qızların əfsanəsi	70	Xosrovun İsfahanlı Şəkərin tərfini eşitməsi	175
Xosrovun Şirinə müraciəti	77	Xosrovun Şəkərin dalınca İsfahana getməsi	177
Şirinin cavabı	79	Xosrovun Şəfər barəsində məlumat yığması və onu alması	181
Xosrovun Şirinə cavabı	81	Şirinin yalqız qalıb ağlaması	185
Şirinin Xosrova cavabı	83	Şirinin Allaha yalvarması	188
Xosrovun Şirinə yalvarması	84	Xosrovun ov bəhanəsi ilə Şirinin qəsrinə gəlməsi	190
Xosrovun Şirindən ayrılb Ruma getməsi	87	Xosrovun Şirinlə söhbəti	196
Xosrovun Bəhram-Cübənlə müharibəsi	90	Şirinin Xosrova cavabı	197
Xosrovun Mədaində ikinci dəfə taxta çıxməsi	93	Xosrovun Şirinə cavabı	201
Şirinin nala etməsi	97	Şirinin Xosrova cavabı	203
Məhinbanunun Şirinə vəsiyyəti	101	Xosrovun Şirinə cavabı	206
Şirinin padşahlıq etməsi	104	Şirinin Xosrova cavabı	208
Şirinin Mədainə gəlməsi	106	Xosrovun Şirinə cavabı	212
Xosrovun Bəhram-Cübənin ölümündən xəbər tutması	107	Şirinin Xosrova cavabı	214
Xosrovun məclis açması	111	Xosrovun Şirinə cavabı	218
Xosrovun Məryəmdən Şirin üçün təvəqqə eləməsi	115	Şirinin Xosrova cavabı	221
Xosrovun Şapuru Şirinin dalınca göndərməsi	116	Xosrovun Şirinin qəsrindən qayıtməsi	223
Şirinin Şapura açıqlanması	117	Şapurun Xosrova cavabı	226
Fərhadın eşqinin başlanması	128	Xosrovun getməsindən Şirinin peşman olmasına	228
Şirinin Fərhadın tamاسasına gəlməsi	132	Xosrovun yuxu görməsi və Şapurun bu yuxunu yoyması	230
Fərhadın Şirin üçün ağlaması	133	Xosrovun ovlaqdə keyf məclisi düzəltməsi	231
Xosrovun Fərhadın eşqindən xəbər tutması	136	Şirinin dilindən Nəkisanın qəzel oxuması	235
Xosrovun Fərhad barəsində mələhətləşməsi	137	Xosrovun dilindən Bərbüdün qəzel oxuması	236
Xosrovun Fərhadı yanına çağırması	138	Şirinin adından Nəkisanın qəzel oxuması	237
Xosrov ilə Fərhadın mübahisəsi	143	Xosrovun dilindən Barbüdün qəzel oxuması	239
Fərhadın dağı çapması və şikayəti	148	Şirinin adından Nəkisanın qəzel oxuması	241
Şirinin Bisütün dağına getməsi	155	Xosrovun dilindən Barbüdün qəzel oxuması	243
Xosrovun Şirinin Fərhadın yanına getməsindən xəbər tutması	159	Şirinin adından Nəkisanın qəzel oxuması	244
Xosrovun Şirinə istehza ilə başsağlığı	165	Xosrovun dilindən Barbüdün qəzel oxuması	246
Məryəmin ölməsi	167	Şirinin çadırdan çıxməsi	248
Məryəmin ölümü münasibətlə Şirinin Xosrova məktub yazması	168	Xosrovun Şirini qəsrden Mədaina gətirməsi	251
Xosrovun yeni tədbirləri	171	Xosrovlı Şirinin toyu	253

Xosrovun ədalət və bilik barəsində Şirinə öyüdü	260
Xosrovun Büzürkümüdlə sual-cavabı	262
Büzürkümüdün Şirinə qırx nağlı deməsi	267
Həkim Nizaminin nəsihəti	269
Şiruyə	270
Xosrovun atəsgədaya köçməsi	272
Şiruyənin Xosrovu öldürməsi	275
Şiruyənin Şirinə elçi göndərməsi	277
Xosrovun məqbərəsində Şirinin özünü öldürməsi	277
Nəsihət	280

Çapa imzalanmış 28.12.2005-ci il
 Kağız formatı 60x84 1/16, çap vərəqi 20
Sifariş 502, sayı 100, qiyməti sərbəst.

ADPU-nun mətbəəsi
 Bakı, Ü.Hacıbəyov küçəsi, 34
 Tel: 493-74-10



Tərtib edib capa hazırlayani:

Arif Sədrəddin oğlu
Kazımov

Qərbi Azərbaycanın Kalinin rayonunun
Qızıldəş kəndində anadan olub.
ADPU-nun filologiya və BDU-nun jurnalistika
fakültələrini
fərqlənmə diplomları ilə bitirib.
ADPEİ- nin aspiranturasının əyani
şöbəsində təhsil alıb.
«Azərbaycan dilinin sistematik kursunda kəmiyyət
kateqoriyasının tədrisi» mövzusunda namizədlik
işi yazıb.
Bir sıra dərslik,dərs vəsaitlərinin ,
170-dən cox elmi və publisistik
məqalələrin müəllifidir.
Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür.
Hal- hazırda ADPU-da fəaliyyət göstərir